

Min vän Ahasverus



Min vän Ahasverus.

astrologisk roman av Christian Lanciai (1983-84)

Copyright © Christian Lanciai 1984

1.

Det var på den tid då jag var pianostämmare i Göteborg.

Första gången jag hörde hans namn var då en mycket suspekt flyktig bekant till mig, en viss Per-Ola Söderblom, en av stadens tre främsta och mest legendariska drogexperimentatorer, som jag fick veta åtskilliga år senare, berättade att denne man, en viss Emanuel Weiss, önskade få sitt piano stämt. Mannen hade ingen telefon och var hemma på ytterst oregelbundna tider, så han var helt enkelt omöjlig att få tag på. Dessutom berättade Per-Ola, att denne mans piano var av samma typ som hans eget, nämligen ett uråldrigt sekelskiftespiano av det suspekta märket Petersen, med limmad och tejpad pedal som endast fungerade när man ej begagnade den, och som man mer eller mindre helt måste plocka i sär för att komma åt strängarna och naglarna. Att stämma *ett* sådant piano, nämligen Per-Olas, var en alldeles tillräcklig mardröm, som dessutom snarare misslyckades än fick ett harmoniskt slut; så inför möjligheten att få den oförglömliga upplevelsen av att stämma ett sådant piano en gång till avhöll jag mig från alla ansträngningar att komma åt denne lyckligtvis otillgänglige Emanuel Weiss.

Andra gången jag hörde hans namn var i samband med en flyttning av ett piano från högsta våningen på Karl Gustavsgatan till högsta våningen på Haraldsgatan. I ingetdera av husen fanns det någon hiss. Vi hade just fått ner pianot på gatan från sjätte våningen på Karl Gustavsgatan; själve den store skådespelaren Folke Hjort, från vars våning pianot avlägsnades, emedan hans flickvän, ägaren till pianot, sagt upp bekantskapen och flyttat från hans säng till en egen på Haraldsgatan, hade hjälpt till med nedbaxningen av detta piano av största och tyngsta tänkbara storlek, svetten hade runnit i syndafloder inte blott för hans panna och ansikte utan även ut ur ärmarna och forsat ur byxbenen, så vi hade nästan oroat oss för att denne Göteborgs volymmässigt störste aktör skulle genom sin hjälpsamhet få sviter för livet genom diverse infarkter; men knappt hade vi fått ut pianot ur huset så försvann denne denna solskensdag genomsure aktör spårlöst upp för trapporna och in till sig igen, förmodligen för att undvika ytterligare infarktsrisker; när vi alltså hade fått ut pianot ur huset och det just hissades upp på lastbilsflaket, så klappade Holger Larsson, en liten försupen sympatisk äldre man som för ovanlighetens skull denna dag hjälpte till med något praktiskt, mig försiktigt på axeln för att ge mig ett diskret tecken till att uppmärksamma någon.

"Såg du honom?" sade han och tittade försiktigt åt ett håll, "han som just gick förbi?"

Jag kunde bara se att flera män just hade gått förbi, och min observationsförmåga tvekade närmast mellan tre olika alternativ: en kort, tjock och flintskallig herre, en

lång, kraftig och imponerande rakryggad gestalt, och en tredje av ett fullkomligt neutralt utseende, det är alltså bakifrån sett, som dock alla tre var någorlunda sjaskigt klädda. Jag sade, som man säger i dylika fall:

"Vem då?"

"Han där." Närmare ledtråd gavs inte.

"Vem är det?" Jag ville inte vara så ofin som att avslöja att jag inte förstått vem som avsetts.

"Emanuel Weiss. Känner du honom inte?"

"Nej."

"Du borde känna honom. Utom du är hans stans skummaste personlighet."

Och jag tittade efter denna typ och kom fram till att min vän i princip kunde åsyfta minst fem olika personer som den närmaste minuten måste ha passerat oss, och samtliga fem såg jag bakifrån, på något avstånd och därför fullkomligt otydligt.

Det var mina första konfrontationer med personen Emanuel Weiss, som han kallade sig och som jag med tiden förstod att han säkerligen inte hette.

2.

Tredje gången jag hörde talas om denne mystiske person var hos min gode vän Stefan Bäcklund, en äventyrare av sällsamt format. Jag blygs för att erkänna det, men jag hade faktiskt för Stefan bekänt mina ekonomiska problem, det faktum att jag aldrig levtt på mer än hälften av Sveriges officiella existensminimum. Apropos det nämnde han för mig flera personer vilka ägde pianon som säkerligen behövde stämmas. Ett av namnen som nämndes var Emanuel Weiss.

"Honom har jag hört talas om tidigare. Det har varit tal om att hans piano skulle stämmas förr. Vet du någonting om honom?"

"Av alla Hagas mystiska individer är väl han nummer ett. Man kan inte vara mera mystisk än vad han är. Ingen vet någonting säkert om honom, och det finns fler historier om honom än om någon annan jag känner. Själv har jag sett honom ytterst litet, men alla vet att han ibland spelar piano."

"Hur ser han ut?"

"Sanningen att säga, så vet jag inte riktigt. Jag tror han ser ganska normal och vanlig ut. Jag har bara sett honom i mer eller mindre dunkelt halvmörker. Men han är mycket intressant."

"Jag tror inte jag har lust att åta mig stämmandet av hans piano, men hans person intresserar mig."

"Hans person intresserar alla. Ingen förmår ge mänskorna så skiftande intryck av sig själv som han. Somliga påstår att han är lång och gråhårig, mager och nästan gammal, medan andra menar att han är fet och rödhårig. Fastän han har bott i Göteborg så länge de flesta minns talar han svenska med en främmande accent. Själv tror jag att han måste ha lärt sig svenska i Finland. Det påstås att han kommer från Ryssland, och andra säger att han kommer från Tyskland. Alla vet, att Emanuel Weiss inte är hans riktiga namn, men ingen vet vad hans riktiga namn är. Alla vet dock med säkerhet att han är jude, och det är kanske det enda någon vet med säkerhet om honom.

För mig och för mina kretsar är han mest känd som en som upprepade gånger har försökt ta sitt liv utan att ha lyckats. För flera som jag känner har han beklagat sig över att det inte har lyckats honom att dö, och detta är hans enda komiska sida. Annars är han aldrig rolig. På något ogripbart sätt är han gränslöst tragikomisk som den evigt misslyckande självmördaren.

Ingen som jag känner gav sig så hämningslöst i kast med ett hänsynslöst drogexperimenterande med sig själv som han på 60-talet. Han hade provat allt före alla andra, och även alla tänkbara kombinationer, livsfarliga sådana, som skulle ha tagit död på en Herkules men som knappt påverkade honom. Han provade en sådan direkt dödlig kombination som heroin och kokain samtidigt och blev knappt berusad ens en gång. Vi tror att han gjorde sådana saker i försök att ta livet av sig, ty det har han påstått, men, som sagt var, han lyckades aldrig. En lång tid hängav han sig åt regelbunden daglig morfinism, men han tröttnade på det när, som han sade, det inte förde med sig något resultat.

När man frågar honom om droger idag, så säger han att det är en barnslig lek att bruka sådana, en meningslös lek som alla andra. Han säger, att om man brukar droger med måtta och smak, alltså endast mycket sporadiskt och sparsamt och bara när man känner sig ytterst upplagd och mogen för det, kan det ge ungefär samma stimulans som lika måttfullt och moget genomförda samlag, men att samlag dock är nyttigare, eftersom sådana dock ibland resulterar i barn, medan droger aldrig resulterar i något utom, i bästa fall, tillfällig upphetsning. Han har till och med sagt, att den tillfredsställelse som någon drog i bästa fall kan ge utan tvekan överträffas av den tillfredsställelse som vilket nyttigt fullbordat praktiskt dagsverke som helst kan ge."

Vem var denne odefinierbare ogripbare sällsamme jude, som mina vägar aldrig tycktes vilja leda mig närmare in på livet? Nu blev jag på allvar intresserad och fascinerad av hans gestalt och beslöt att bringa klarhet i hans personalia. Som sanningen om honom var så diffus ville jag veta den.

Och jag vände mig till min gode vän i Göteborgs mosaiska församling, den lärde doktor Gustav Klein, docent i historia, en liten rund äldre man som definitivt var Göteborgs judiska församlings starkaste personlighet, en man som led av den tröttsamma egenskapen kronisk överväldigande entusiasm, och som därför aldrig blivit gift.

Jag besökte honom i hans gamla något förfallna men rymliga nedärvda ungarlshem och frågade efter att ha stökat undan alla neutrala behöriga samtalsämnen om han kände till den i Haga boende personen Emanuel Weiss.

Han såg på mig med ett obeskrivligt och outgrundligt uttryck i ansiktet. Hade jag förolämpat honom? Hans min fick mig att känna mig skyldig till något sådant. Men jag var oskyldig, ty hade jag förolämpat honom hade det skett omedvetet.

"Emanuel Weiss?" sade han med ett stort frågetecken. Sedan var det tvärstopp.

Tystnaden blev lång. Frågan tycktes bereda honom ett oceanflöde av tankar. Vågade jag upprepa frågan?

"Ja?" sade jag äntligen när tystnaden blev för pinsam.

Tystnaden fortfor. Den blev åter pinsam, och han tycktes helt ha glömt bort mig. Vart hade han tagit vägen? Vilka nya andliga kontinenter av tankekatedraler hade han förlorat sig i?

"Nej," sade han slutligen. Det var ett definitivt nej. Det satte punkt för hela frågan eller var avsett så. Det var ämnat som ett orubbligt nej.

Jag vägrade erkänna att slaget var förlorat, så jag insisterade:

"Men han är en jude som bor här i Göteborg."

Det uppstod en ny tystnad som en oöverstiglig mur mellan oss. Men nu överraskade han mig med ett synnerligen dubiöst avgörande av hela frågan:

"Är han jude och bor här i Göteborg, så inte heter han Emanuel Weiss."

Denna utsaga fyllde mig med häpnad. Under återstoden av min visit var jag mycket tystare än vanligt, ty jag grunnade förtvivlat på vad han kunde mena.

Och den frågan grunnade jag sedan på länge.

3.

En natt hade jag en ovanligt gräslig mardröm. Jag drömde att en lång rödhårig man sökte min bekantskap. Jag misstänkte att han var homosexuell och undvek honom. Han fyllde mig med rädsla, ty han var envig i sin förföljelse av mig, och han var mycket större och starkare än jag. Obehag var allt som den mannen väckte till liv hos mig. För att slutligen utröna, om han kanske verkligen inte var homosexuell utan oskyldig, och om mina misstankar kanske bedrog mig, ställde jag honom inför ett prov, som till min oerhörda fasa bevisade att han var vad jag hade fruktat. Slagen av skräck gjorde jag allt för att undfly honom och reste bland annat hit och dit över hela Amerika, men alltid förde ödet honom i min väg på nytt, och för varje gång blev mitt obehag outhärdligare. Till slut ville han definitivt göra anspråk på mig, varvid jag vaknade med ett skri och fann mig badande i kallsvett och mitt hjärta hamrande hårdare än efter mitt livs hårdaste fysiska ansträngning. Jag trodde att jag skulle få en infarkt. Jag försökte lugna ner mig och bringa någon klarhet i vad det var jag egentligen hade drömt.

En sak var säker: den långa rödhåriga man jag hade drömt om hade jag aldrig sett i mitt liv. Och ändå var det en livslevande person. Det var den vissheten som ingav mig den värsta outplånliga skräcken och fasan.

Samma dag ringde mig min gode vän Gustav Klein, och han överraskade mig med att ha det fullkomligt oväntade budskapet:

"Är du fortfarande intresserad av Emanuel Weiss?"

"Hur så?" frågade jag en aning misstroget.

"Jag har fått veta en del om honom."

"Vad då?"

"Han är en legend."

Jag var fast. Jag måste få veta mera om denna märkvärdiga människa. Och jag och Gustav Klein beslöt att träffas samma dag, så att jag skulle få veta litet mer om legenden Emanuel Weiss.

"Denne Emanuel Weiss," sade Gustav efter fem ömsesidiga koppar kaffe, "är en legend. Han berättar historier, och de historier han berättar är sådana, att var man han berättar dem för undrar vem han egentligen är. Hans historier är så övertygande, att man måste tro han har upplevt dem själv, och det är vad alla undrar om han har gjort. Rimligtvis kan han inte ha gjort det, men alla undrar ändå om han ändå inte kan ha gjort det, och därför är han en legend.

Han är den enda person jag vet som vet mer om historia än jag. Alla historiska problem som jag själv har funnit olösliga har han vetat svaret på. Man kan inte knäcka honom i någon historisk fråga, och därför är han min överman. Jag bekänner det.

Men det gäller bara historien efter Kristus. Om tiden före Kristus vet han inte mera än någon annan. Och det är det som ur judisk synpunkt ställer honom i sådan sällsam dager. Flera judar här i staden tror på fullt allvar att han är Ahasverus."

"Ahasverus?"

"Jerusalems skomakare, som Jesus förbannade och som sedan dess för evigt vandrar omkring på jorden i evig rastlöshet, hemlöshet och fredlöshet, allt enligt den katolska legenden. Tror du på den?"

"Nej."

"Inte jag heller. Men denne Emanuel Weiss är av ett ursprung som är dunklare än ursprunget till legenden om Ahasverus.

Han kom hit från Finland. Till Finland kom han från Ryssland, och till Ryssland kom han från Tyskland. Känner du till Gerald Greens berömda bok '*Holocaust*'?"

"Mycket väl."

"Där berättas det om en familj Weiss, och denna familj, som utrotades till näst sista man, näst sista barn och näst sista kvinna, lär ha funnits i verkligheten. Och denna familj hade vår Emanuel Weiss att göra med, och efter krigsslutet, då det endast fanns tre Weiss kvar av ett dussin, tog sig Emanuel till minnet av den familjen namnet Weiss. Han var lika litet släkt med den familjen som han är släkt med författaren Peter Weiss.

Det är en av historierna om Emanuel. Att han levde och var verksam under kriget både i Tyskland och Ryssland är säkert, men ingen vet något om hans ursprung."

"Då är han minst sextio år."

"Ja, minst. Det är något tidlöst över hans utseende. Kroppen är ung och frisk och spänstig, men ansiktet är mycket gammalt. Han ser ut som en försupen fyrtioåring eller som en synnerligen ungdomlig sjuttioåring, men i ansiktet finns det drag som nästan tyder på ännu högre ålder, och det är inte alls långsökt att påstå, som somliga gör, att det ansiktets ålder är omöjlig att fastställa, ty den kan mycket väl vara högre än vad någon tror. Det är ett obeskrivligt ansikte. Det är något av Metusalem, Noak, Jesus och Johannes över det. Det är tidlöst.

Mera vet jag inte."

"Hur kan man träffa honom?"

"Han är omöjlig att få tag i. Han lär mest hålla till på krogarna i Haga," i vilka jag aldrig brukade synas, "men om man inte stöter på honom av en slump kan det vara omöjligt att någonsin träffa honom."

"Jag skall nog finna honom och klämma honom närmare på pulsen. Och jag har ju också ett giltigt skäl till att göra det."

"Vad då?"

"Han har ett piano som behöver stämmas."

Därmed slutade den intressanta delen av vårt samtal för den gången.

5.

Jag hade nu anledning att besöka Hagas krogar. Det fanns inte så många kvar, men en var tämligen flitigt frekventerad av alla stadens besynnerligaste element, vilket fick mig att börja satsa på den. Jag började där intaga min dagliga lunch, som visade sig vara billigare där än kanske någon annanstans. Det var nämligen ett ruffigare ställe än något annat, troligen det sjaskigaste i hela staden, och det sköttes av en ensam lodis. Borden var rankiga och ohyvlade, stolarna var hårda och reparerade, som om de upprepade gånger hade slagits sönder i desperata krogslagsmål, och endast golvet var sopat och rent. Allt annat var mer än bara smutsigt.

Som sagt var, klientelet där var det besynnerligaste tänkbara. Alla de mest klassiska sorters narkomaner, slinkor, skojare, rövare, dagdrivare, luffare, kriminella och andra dårar tycktes där ha sitt stamtillhåll. Där förekom ynglingen med håret ner till midjan, klassiska hippies klädda i trasor och med den karakteristiska långa utanför-hängande skjortan, kortsnaggade punkbrudar som såg ut som brottare av maskulint kön och andra än obeskrivligare varelser. Där förekom en krullhårig yngling med gubbansikte som såg helt utbränd ut och som titulerades 'greven' och en helt svartklädd bländande blond dam med svallande utslaget hår, sminkad till tusen, som titulerades 'häxan' som om häxor var en normal alldaglig företeelse och titeln som sådan en heder. Ibland kom det även in någon överjordiskt skön ung jungfru behagfull som en ofördärvbar älva. Och så plötsligt kom där in ett bekant ansikte.

Hon såg mig genast och kände lika omedelbart igen mig som jag kände igen henne fastän vi inte hade setts på fem år. Det var Louise. Det låter banalt, men det var inte så banalt som det låter. Hon stannade till när hon upptäckte mig. Vi fixerade varandra. Så kom hon fram till mitt bord och satte sig. Hon tog min hand i båda sina.

"Hans!" sade hon. "Och just nu!"

Vem var då denna Louise? Hon var min barndomsvän och klasskamrat. Hennes mor hade varit min mors bästa vän, vi hade första gången råkats som jämnåriga nioåriga barn, och jag hade redan då blivit kär i henne. Slumpen hade gjort oss till klasskamrater i Göteborgs Högre Samskola, vi hade skilts när jag avbröt min skolgång i protest mot de i den nya Enhetskolan bortfuskade ämnena religion och historia, som var de för mig mest intressanta, våra vägar hade åter förenats några år senare och åter skilts när hennes far hade dött, hennes familj splittrats och hon själv

flyttat till Holland. Jag tog för givet att hon ännu var där, när hon plötsligt visade sig i denna Göteborgs originellaste och billigaste krog.

"Jag trodde du var i Holland," sade jag.

"Jag kom hem för två månader sedan. Jag bor alldeles här i närheten."

"Jag också. Hur har jag inte sett dig tidigare?"

"Och jag dig?"

Vi skrattade. Det övriga brokiga folket i stugan brydde sig ej det minsta om oss, varför vi kunde vara helt naturliga.

"Har du bekymmer?" frågade jag helt intuitivt utan att ens genast fatta vad jag hade frågat.

"Om! Därför blev jag så glad över att få se dig just nu! Men vad gör du här?"

Jag förstod hennes fråga. I förhållande till de övriga kunderna var jag den minst originella, minst extravaganta, den enda normala och följaktligen den mest avvikande. Hon själv var inte lika avvikande. Hon hade alltid varit bohemisk av sig, och nu var hon så i ovanligt hög grad, då hon var klädd i en sådan där underbar kashmirfårskinnspäls.

"Jag söker en person här som heter Emanuel Weiss."

"Känner du honom?"

"Nej, men jag vill gärna göra det. Han har ett piano som behöver stämmas."

"Bara därför?" Jag teg. "Så märkligt!" Hon teg. "Min bror har haft med honom att göra." Hon såg inte längre på mig. Jag förstod genast att hennes bekymmer gällde hennes bror.

"Vad är det med din bror?"

Hon såg åter på mig och log inte längre. "Han är borta," sade hon.

"Försvunnen?"

"Han har inte hört av sig och inte setts av någon på flera dagar, och jag känner på mig att något har hänt honom."

"Vad vill du jag skall göra?"

"Kom med mig nu till hans bostad."

"Är det långt?"

"Ett kvarter."

Jag reste mig upp genast. Jag kände inte hennes bror, fastän jag hade sett honom ibland. Hon reste sig också. "Har du betalat?" frågade hon.

"Ja."

"Då går vi." Vi gick ut i den soliga friska luften. Utanför föll hon mig om halsen. "Vad jag är glad åt att ha fått träffa dig så här plötsligt! Jag visste inte vem jag skulle gå till. Du är precis den rätte. Vilken tur! Och att vi skulle mötas just nu, efter så många år! Du är dig totalt lik!"

"Du också."

"Du skäms inte för mig?"

"Aldrig."

"Ändå har du alltid varit så snygg och proper, medan jag alltid har varit så slarvig och bohemisk."

"Vi kompletterar kanske varandra."

"Här är det. Vi går upp."

Det var ett typiskt gammalt Hagahus med öppen uppgångsdörr, en av gamla lövnerskräpad och av kattskit stinkande trång och mörk trappa med flagande träväggar och med en läckande ständigt gurglande brusfätölj i svalen som var öppen för alla. Den trasiga vattenklosetten, med stopp i röret på grund av fattiga hyresgästers användande av grovt tidningspapper som klosettpapper och med kanske veckogamla bajskorvar simmande omkring i den överfyllda skålen, var kanske husets enda moderna bekvämlighet. Jag visste att stadens berömdaste original, lumpgubben, som sommar och vinter gick omkring med plastpåsar på fötterna och mössa neddragen över öronen, som dagligen tömde stadens papperskorgar på dyrbarheter i form av tomflaskor och som hade 300,000 på banken, bodde just i detta hus. Förmodligen hade just han korkat igen avloppet med tidningspapper och det så många gånger att ingen längre orkade sticka ner händerna och dra ut proppen.

Louise knackade på sin broders dörr, som låg på första våningen. Ingen svarade.

"Ingen svarar," sade hon, "och ändå vet jag att han är där."

"Kan man se något i nyckelhålet?" Hon hade tydligen gjort det många gånger. Jag böjde mig ner. Jag såg en bit av köket, som verkade vara i ordning. Lägenheten verkade död och tom. Men jag nöjde mig inte därmed. Jag satte örat till och förnam att det kom något drag genom nyckelhålet. Av en impuls satte jag även näsan till och kände då omedelbart en frän lukt. Jag drog genast ansiktet tillbaka.

"Vad är det?" sade hon.

"Något kan vara på tok."

"Jag vet det. Något är på tok. Och det är därför du är här. Jag vill nu be dig om en sak."

"Vad då?"

"Spräng dörren!"

Hon behövde inte säga det två gånger. Jag satte genast in alla mina krafter mot dörren. Vid det tredje försöket sprängdes låset. Vi rusade in.

Lukten var omisskännlig. Louise höll sig tätt intill mig. Jag gick långsamt först in. Ingen av oss sade något. Det kändes som om någon var i lägenheten. Jag tror det var lukten som gjorde att vi höll oss moltysta.

Jag kom ihåg att Louises bröder hette Leif och David. Leif var äldre än hon, och honom hade jag aldrig sett. David var yngre, honom hade hon hållit sig till, de hade varit mycket goda vänner alltid, och det var i hans lägenhet vi befann oss.

Vi kom in i hans stora rum. Allt såg från köket ut att vara i sin ordning. Men när vi kom in i det stora rummet och kastade en blick omkring oss grep mig Louise häftigt vid sidan. Det låg en människa i Davids säng.

Hon måste ha känt det värre än jag. Jag genomisades från huvud till fot av en förlamande skräck, som tycktes lyfta mig vid håren. Jag bet nästan sönder min tunga på mitten. Louise kramade allt hårdare om mig. Jag kände hur det började rinna en flod utmed ryggen på mig. Jag var plötsligt som i feber.

"Är det David?" frågade jag klumpigt och fick inget svar. Och det var det som var det värsta. Det var omöjligt att veta om människan i sängen var David eller ej, ty personen kunde ej identifieras. Han eller hon var nämligen maskerad på ett ohyggligt hårresande sätt. Huvudet var ombundet så att nästan ingenting av ansiktet syntes. Dessutom var det något definitivt onaturligt med den liggandes

kroppsställning, som gjorde anblicken därav än outhärdligare och förfärligare. Och det var från sängen lukten kom.

Louise lämnade inte min sida. Hon tycktes hålla andan. Genom att hon höll ut inför åsynen vågade jag gå fram till gestalten och ruska kroppen som för att väcka den. Den vaknade icke. Den verkade styv och kall.

I ett slag drog jag bort filtarna, och då släppte Louise mig och spärrade upp munnen men utan att kunna skrika. Och lika litet som hon kunde skrika kunde hon lämna rummet eller ta ögonen från sängen.

Vad vi såg var en man som låg i sängen fullt påklädd under filtarna och utan lakan med bakbundna händer och med sammanbundna fötter. Fötterna hade spänts samman med ett läderbälte virat åtskilliga varv runt fotlederna. Och huvudet var noggrant ombundet med en svart duk med guldtrådar omkring hjässan och med en blå näsduk med brokigt mönster omkring munnen. Det var mitt livs obehagligaste ögonblick att stå inför denna gestalt, som alltför tydligt var död. Och jag började genast undra: Hur och varför?

"Får jag avlägsna dukarna?" frågade jag Louise försiktigt. Hon nickade stumt och nu med ena handen för munnen.

Jag avlägsnade först den större svarta duken omkring huvudet. Det var Davids rika lockiga hår, kritvita panna och brustna ögon. Jag slöt dem genast. Jag kastade en försiktig blick på Louise och såg att hon genast vid inträdet hade förstått att det inte kunde vara någon annan än David själv.

Jag tog mig före att avlägsna den blåa brokiga duken om munnen och hakan. När jag fick bort den visade sig en värre syn för oss än hittills, som ökade vår skräck med det dubbla. Han var under näsduken försedd med munkavle. Och denna munkavle var av ett förfärligt slag. Ett bälte liknande det omkring fotanklarna hade spänts över den otillslutbara munnen. Jag såg att Louise hade slagit händerna för ansiktet. Hur kunde hon stå ut med detta? Försiktigt avlägsnade jag även bältet från det misshandlade ansiktet. Bältet hade skavt svåra sår i båda mungiporna. Det var tydligt att David hade kämpat för att bli fri. När jag fick loss bältet visade det sig att även Davids mun var igenproppad med en näsduk av gediget format. Jag fick genast en misstanke att han hade kvävts till döds. Han var ju på det mest groteska sätt munkavlad till ytterlighet och hade dessutom haft en hårt spänd duk över näsan, vars flikar i nacken dessutom till och med hade bundits samman framåt över halsen i en väl spänd råbandsknop. Han var död, och det på ett så bestialiskt vis att jag i mitt stilla sinne tänkte, att någonting liknande hade inte ens Sherlock Holmes råkat ut för.

Jag kastade en blick på Louise. Hon fanns inte mer i rummet. Jag skyndade ut i köket. Där stod hon med båda händerna för ansiktet och grät tyst och hejdlöst. Jag gjorde några fumliga försök att trösta henne, men ingen kunde vara otröstligare än hon. Så gick jag tillbaka in till rummet, lösgjorde även likets händer och fötter och drog sedan åter en av filtarna över hela kroppen. Sedan öppnade jag ett fönster, ty luften var outhärdligt präglad av oangenäma element. Jag gick åter ut i köket, var telefonen fanns, lade en arm omkring den alltjämt tyst och krampaktigt gråtande system, och ringde efter polisen.

Kriminalkommissarie Olsson var mycket missnöjd med oss.

"Hur kunde ni gå fram och kladda på liket?" frågade han rent ut.

"Ursäkta oss," försvarade jag mig, "men han kunde fortfarande ha varit vid liv. Skulle han då få ligga i en sådan total fysisk förnedring?"

"När upptäckte ni att han var död?"

"När vi uppgivit alla försök till att få liv i honom."

"Era idioter! Och varför skulle ni gå och lossa på banden? Kunde ni inte ha nöjt er med munkavlarna?"

"Även för en död man är det ett förnedrande tillstånd att inte få vara fri."

"Som det är nu finns det inga bevis för att vad ni påstår är sant. Ni kommer här och berättar att hela huvudet var ombundet med dubbla munkavlar och fötterna fastspända med ett bälte, och att han ligger fullt påklädd i en säng. Hur kan en sådan belägenhet förklaras? Hur kan ni tro att polisen skall gå på en sådan grej?"

"Men bevisas inte munkavlarnas existens av såren i mungiporna och den alldeles tydligt i saliv en gång neddränkta näsduken, som nu är torr? Finns det inte märken kring handlovarna och fotanklarna av bältet och snodden?"

"Om ni ändå lämnat snodden i fred! Allt vad du säger är riktigt, men kan du svara på varför i herrans namn han hade en svart duk fastbunden om överdelen av huvudet? Och en kvinnoduk dessutom? Varför skulle han ha det? Vilken av de mest långsökta av alla anledningar skulle det finnas till att han själv eller någon annan skulle binda denna svart-violetta guldkantade fruntimmersduk om skallen?"

Jag medgav att anledningen till detta var outrannsaklig.

"Och ändå påstår ni att den var bunden om hans hjässa. Och ni kan inte bevisa det, för ni har tagit bort den. Varför? Man kunde tro att ni var medbrottslingar, om det nu är ett mord. Men jag skall tala om för er, att det enda som rentvår er från all skuld är det faktum att ni bevisligen med våld bröt er in i denna privatbostad och fördärvade dess ytterdörr och lås för gott. Denna er brottsliga handling övertygar mig om att ni är oskyldiga trots era kladdanden på liket. Men om ni är oskyldiga, vem är då skyldig? Dörren var låst inifrån?"

"Ja."

"Satt nyckeln i låset?"

"Nej."

"Vet ni var nyckeln är?"

Louise visste att hennes bror alltid brukade bära sin nyckel på sig, vare sig han var hemma eller ej, vare sig han låste om sig eller ej. Men han hade aldrig tidigare låst när han hade varit hemma. Och det kunde finnas dubletter till nyckeln.

"Hade han några fiender?" frågade Olsson.

"Inga," svarade Louise utan tvekan.

"Några suspekta eller kriminella vänner?"

"Det vet jag inte."

"Hade han någonsin med droger att göra?"

Därpå svarade inte Louise.

"Vi vet lika litet som ni," försökte jag ingripa, "och finner det hela lika konstigt som ni."

"Kunde han ha haft någon anledning att begå självmord?"

Det kunde Louise inte svara på.

"Finns det något som tyder på självmord?" frågade jag med återhållen röst.

"Vi kan inte utesluta den möjligheten. Ni måste ju medge att det hela verkar bra skumt. Inga fiender, inget kriminellt förflutet, inga motiv, och inga spår. Men om det är självmord, vilket knasigt och långsökt sätt att begå det på! För att inte tala om dess långsamhet! Vilken masochism i så fall!"

"Jag ber er att tänka på hans syster, som står här, och skona hennes känslor."

"Förlåt. Jag skall titta tills vi får höra läkarens uttalande. Han tycks börja bli färdig med sina undersökningar. Här är han nu. Nå, vad säger ni, herr doktor? Mord eller självmord?"

"Det är er sak att utröna, herr poliskommissarie," sade den gänglige pryde läkaren med de små glasögonen på den blanka och långa men spetsiga näsan. "Jag kan bara konstatera, att dödsorsaken var syrebrist och hjärtslag i kombination med varandra."

"Inte kvävning då?" frågade jag.

"Hjärtattacken kan ha uppkommit som en följd av syrebrist genom långsam kvävning. Jag förmodar att ni, min unga fröken, är den avlidnes syster. Kan ni säga mig om er bror någonsin kände av några hjärtbesvär?"

"Han var lejon," svarade Louise. Läkaren och Olsson studsade.

"Lejon?" frågade de i en ton, som om de i själva verket med sin fråga menat om hon var riktigt klok.

"Han var född i lejonets tecken."

"Vad har det med saken att göra?" påpekade läkaren.

"Lejonets tecken påverkar hjärtat, och människor födda i det tecknet har ofta hjärtbesvär."

"Det är inget svar på min fråga, fröken," sade läkaren och insisterade: "Hade er bror hjärtbesvär eller ej?"

"Han klagade ibland på ont i hjärtat. Han överansträngde sig ofta och drack mycket kaffe. Dessutom var han mycket känslig och ofta olyckligt kär. Alltid när han var olyckligt kär sade han att det gjorde ont i hjärtat på honom."

"Saken är klar," sade läkaren.

"Vad tror ni?" frågade Olsson.

"Jag har redan sagt min åsikt. Hjärtattack på grund av eller påskyndad av eller hjälpt av syrebrist."

"Men vad tror ni innerst inne om fallet? Mord eller självmord?"

Nu tog doktorn upp sin väska, tog på sig en seriös min och beredde sig att gå, medan han utlät sig nästan högtidligt: "Sanningen att säga, så tror jag att någonting skrämde ihjäl honom."

"Något eller någon?" envisades Olsson.

"Jag har bara framlagt en hypotes. Jag vet ingenting och har bara sagt vad jag tror. Det är er sak att ta reda på om det ligger något i det eller om jag har misstagit mig."

"Vad grundar ni er teori på?"

"Ni kvarhåller mig mot min vilja!"

"Ni får gå så fort ni svarat på allt."

"Uttrycket i ansiktet omkring ögonen. Av någon anledning fick han panik, och det gjorde hjärtattacken oundviklig. Ursäkta mig." Han gick.

Olsson vände sig åter till oss men kliade sig bakom sitt stora tjocka huvud och såg ner i golvet. "Nå, vad tror ni nu, mina unga vänner?"

"Vad tror ni själv?" frågade jag.

"Sanningen att säga, som doktorn här nyss sade, så är detta det konstigaste dödsfall jag någonsin fått på mitt ansvar att försöka klara upp. Det verkar inte klokt. Mina enda ledtrådar är ni två, och om ni inte kan hjälpa mig bättre tyder allting på att jag småningom måste hänskjuta fallet till det innehållsrika facket ouppklarade mysterier. Det finns ingen lös tråd i denna härva att börja dra i, och doktors ord förbryllar endast hela saken ytterligare. Jag har vid min själ aldrig sett på maken."

"Får vi gå?" frågade jag.

"Ja, ni får gå. Men kom gärna igen. Sök upp mig om ni får veta något." Han gav mig två tior, slog mig kamratligt på armen och sade: "Ta ut henne på någon krog, och sköt om henne. Hon behöver en ny bror." Och han blinkade åt mig. Jag rodnade, och tillsammans med Louise gick jag ut.

När vi väl var ute sade jag: "Nu kan vi äntligen börja prata. Kom så går vi och sätter oss någonstans."

"Vad vill du prata om?"

"Egentligen är jag mest nyfiken på vad din bror hade med Emanuel Weiss att göra."

Och jag såg på hennes ansikte att den detaljen var kanske det enda hon var villig att diskutera om sin så plötsligt och märkvärdigt bortgångne broder.

7.

"Louise, varför har det aldrig lyckats oss att få vara tillsammans?" Vi satt på den vegetariska restaurangen Näckrosen, och jag höll om hennes hand tvärs över bordet. "Vem har någonsin älskat dig mera än jag? Och vilka två partners har väl någonsin passat bättre tillsammans än just vi två?"

Hon försökte dra undan sin hand men lyckades inte, kanske på grund av att försöket var halvhjärtat.

"Du vet mycket väl varför," sade hon. "Du vet hur många jag har varit tillsammans med. Du vet ju att jag inte kan bo ensam och att jag hellre sammanbor med vem som helst än att jag bor ensam. Du vet ju vilka kavaljerer jag har haft. Du känner ju Adolf, den store vilde drogmisbrukaren, som jag blev kär i bara därför att han hade håret ner till midjan och rödfärgat. Du vet ju att jag blir kär i vem som helst och älskar vem som helst. Du vet ju att jag är en fallen kvinna."

"Nej, Louise, du är den oförargligaste av alla kvinnor, ty du är alltjämt ett barn. Du är fortfarande samma barn som du var när vi första gången sågs för tjugo år sedan. Du har vuxit upp sedan dess, men annars har du inte förändrats ett grand. Inte en rynka har du fått, så litet har livet farit fram med ditt yttre att man kunde tro att du fortfarande var oskuld. Jag älskar dig, Louise, och jag har alltid älskat dig. Varför har du aldrig kunnat älska mig? Varför skall jag, som älskar dig mest, behöva

vara den ende som du aldrig har älskat? I tjugo år har du nu ständigt stött bort mig medan du aldrig har avvisat någon annan. Varför?"

Nu drog hon undan handen.

"Därför att du är den ende jag någonsin verkligen ansett vara min vän. Vår relation är min enda relation som alltid varit ren, och det betyder hemskt mycket för mig att den förblir så. Du är min bästa vän och har alltid varit det. Varför vill du förstöra denna vackra vänskap för mig med att sänka dig ned till alla andra lumpna karlars nivå och kräva mer än bara vänskap av mig? Besudla inte vår vänskap, Hans. Den är alltför vacker för att någonsin få utsättas för fara. Jag erkänner att jag alltid varit kall mot dig. Aldrig har jag visat dig känslor som motsvarat dina för mig. Men dem har jag dolt enbart för att de är alltför heliga för mig. Du betyder för mycket för mig, Hans, för att jag någonsin skall kunna visa det. Förebrå mig om du vill. Men jag offerar vad som helst och till och med vår kärlek om blott jag får behålla vår vackra vänskap evigt intakt." Nu tog hon min hand. "Men gör nu din plikt och trösta mig för min broders död. Var det inte det kommissarien bad dig göra?"

"Jo, och det har jag försökt göra."

"Bättre kan du. Låt oss tala om David. Jag vet varför han dog."

"Varför?"

"Det är en lång historia."

"Säg bara: har Emanuel Weiss varit inblandad?"

"Det är inte omöjligt att den skummisen påverkade min bror åt det hållet."

"Har du sett honom någonsin?"

"En gång."

"Hur såg han ut?"

"Precis som du." Jag baxnade. "Först trodde jag han var din dubbelgångare, men hans ansikte var äldre, rikare på erfarenhet och mera hemlighetsfullt. Så trodde jag det kunde vara någon släkting till dig. Men jag hade fel i alla mina gissningar."

"Hade han ögonbrynen sammanväxta över näsryggen?"

"Varför tror du det?"

"Det berättas väldigt mycket om denna man Emanuel Weiss. Somliga påstår att han är Ahasverus, den evigt vandrande juden, som Pär Lagerkvist har skrivit om, du vet. Det är en gammal legend att Ahasverus var skomakare i Jerusalem på Jesu tid och att han inte lät Jesus stanna och vila framför hans dörr när han bar sitt kors till Golgata, och att Ahasverus därför dömdes till att vandra kring i evig ofrid på jorden utan att kunna dö. Men den gedignaste bearbetningen av denne legendariske Ahasverus' öde är den numera bortglömde fransmannen Eugène Sues, den förste feuilletonisten, en skräckromantiker av gotiskt och synnerligen exotiskt slag, en banbrytande socialistdandy som satt i Frankrikes regering tills Napoleon III kom till makten och som sedan dog i landsflykt. I denna hans roman om Ahasverus, som heter 'Den vandrande juden', beskriver han Ahasverus som en melankolisk evigt ung man med långt mörkt hår och sammanväxta ögonbryn. Så ser han alltså inte ut?"

"Absolut inte. Han är mörkblond och smått gråsprängd som du. Just det att han samtidigt är gråsprängd, ungdomlig och har ett erfaret ansikte ger hans yttre ett så tidlöst intryck. Det är omöjligt att gissa sig till hur gammal han kan vara. Han skulle kunna vara 70, och han skulle kunna vara 30. Han är gammal och ung på samma gång. Men jag såg honom bara vid ett tillfälle, och då endast kort."

"Hur gick det till?"

"Jag var hos min bror då Emanuel råkade vara där. 'Förlåt att jag störde,' sade jag. 'Jag visste inte att du hade besök,' och tänkte just gå igen, då David sade:

'Nej, gå inte. Kom in bara och träffa Emanuel Weiss här, en gammal god vän. Han har just lånat mig ett tjockt manuskript som jag har fått lov att läsa och som han har skrivit.'

Jag såg på Emanuel. Han verkade skygg och stod något böjd, och i halvdunklet hos min bror kunde jag inte tydligt se honom, men jag tyckte mig skymta dina drag. Och så sade han på finlandssvenska:

'Jag skulle ändå gå nu.'

'Det var inte meningen att köra bort er,' sade jag.

'För all del, stanna kvar ni,' sade han vänligt, och innan vi visste ordet av hade han gått."

"Vad var det för ett manuskript?"

"På min bror lät det senare som om det var någonting alldeles märkvärdigt. Det var någon form av självbiografi."

"Tror du att manuskriptet fortfarande finns i Davids våning?"

"Det måste det göra, om inte Emanuel tagit tillbaka det utan att David läst ut det, ty det var ett mycket tjockt manuskript."

"Är det nyligen David fick det?"

"Det var för precis en vecka sen."

Nu fick jag bråttom. "Kom," sade jag.

"Vad vill du nu?"

"Vi måste finna manuskriptet, om det finns."

8.

"Det var bra att ni kom tillbaka," sade Olsson, som ännu var kvar i lägenheten. Till vår lättnad hade liket förts bort. "Jag ville be er om en sak," sade han till mig.

"Vad då?"

"Snärj in mina händer med den här snodden så som den var snodd kring den avlidnes händer." Han gav mig snodden, vände ryggen till mig och sträckte ihop händerna åt mig bakom ryggen.

"Varför?" frågade jag tafatt.

"Ni tog bort snodden innan vi kom, och därigenom berövade ni oss en ledtråd samtidigt som ni gjorde er själv misstänkt. Det kan ni gottgöra endast genom att så exakt som möjligt demonstrera hur den avlidnes händer var sammanbundna."

Jag hade inget val. Snodden i fråga var en gummisnodd med krokar, en sådan man använder på cykelpakethållare i brist på klämmare. Jag försökte så gott som möjligt visa hur och hur hårt snodden hade suttit. Jag mindes att de båda krokarna hade varit fasthakade i varandra.

"Bra," sade kommissarien och gjorde ansatser till att försöka lösgöra händerna. Det var svårt. "Befria mig nu." Jag gjorde så. "Bind nu fast mina händer på samma sätt framtill, så att jag får se hur ni gör."

Jag lydde honom. Han studerade förfaringssättet och det färdiga resultatet och var nöjd. "Bra. Lösgör mig." Jag gjorde så.

Jag var mycket förbryllad av dessa demonstrationer. "Vart vill ni komma med detta?" frågade jag. Kommissarien tittade lurigt mest på Louise och sade så:

"Jag tror att hon vet vart jag vill komma. Titta nu på mig."

Han förde händerna bakom ryggen och tog sig före att med denna snodd fjättra sina egna händer. På grund av dess två fiffiga ändkrokar gick det relativt lätt. Och när väl hans händer var ombundna på detta sätt och snodden hårt spänd var det omöjligt för honom att utan hjälp komma loss. Jag häpnade.

"Var det på detta sätt den avlidne var fastbunden?" frågade han och visade för mig sina hårt fjättrade händer bakom ryggen. Jag häpnade och kunde bara säga som det var:

"Ni har bundit fast er själv bättre än vad jag kunde göra, och den här fjättringen liknar mera Davids fjättring än vad mina försök gjorde."

"Han kunde alltså ha bundit fast sig själv. Vad menar ni om saken, fröken? Kan ni uthärda att tala om det?"

Louise sade med aktningsvärt lugn och kallsinne:

"David hade alltid ett sjukligt intresse för utbrytningsexperiment. En av hans hjältar var Houdini, och han utförde flera av Houdinis klassiska konster. Det oroad oss alla, varför han med åren mer och mer gjorde sådant i smyg och ensam för sig själv. Jag vet, att han med tiden utarbetade metoder att fjättra sig själv på sådant vis att det var ytterst svårt att komma loss. Genom att kunna fjättra sig själv kunde han hänge sig åt denna morbida och farliga sport utan assistans."

"Alltså är det inte helt osannolikt att hans dödsfall kan ha berott på självmord så att säga 'av misstag'?"

"Nej."

"Och varför sade ni inte detta tidigare, då ni mycket väl visste det?"

"Därför att jag kände till orsakerna till hans självplågeri!" utbrast Louise hysteriskt och bröt samman. Jag tog hand om henne.

"Det är nog för idag," sade jag till kommissarien.

"Ja, jag tror det också."

Och han tittade på oss med medkänsla när vi gick ut därifrån.

Det var åtskilligt senare som jag ur Louises egen mun fick höra hennes förklaring till hennes brors ohyggliga självmisshandlingar.

9.

Det var av en ren slump som jag den dagen hade ärende till Femman, denna den modernaste delen av centrala Göteborg, ett med tak helt överbyggt bank- och affärskomplex, som inbegrep sju kvarter och sju gator. Jag brukade aldrig gå till denna sterila hemort för nästan idel alkoholister och narkomaner, där dessa alltid trivdes på grund av taket över huvudet och inomhusvärmen, och som utom av dessa enbart frekventerades av lika sterila människor, stela affärsmän och nivellerade medelmedborgare. Men den dagen tvingades jag dit av ett ärende, och då såg jag

Louise där med en liten pojke vid handen. De studerade annonserna utanför den lilla biografen.

"Hej, Hans! Vad gör du här?"

"Vad gör du själv här?"

"Jag ska gå på bio med lille David här. Vi skall se 'Sängknoppar och kvastskaff'. Vill du inte följa med?"

Mitt ärende var utträttat, så jag hade ingen undanflykt att komma med.

Filmen, som var av Walt Disney men efter hans död, var mycket underhållande och underfundig. Det ena genialiska tekniska trickset efter det andra bildade en fantasifull sammanhängande historia, som kunde vara riktigt vacker. David Tomlinson, från 'Tre män i en båt' och 'Mary Poppins', hade huvudrollen tillsammans med Angela Lansbury, den oförglömligt sura pigan från 'Gasljus' och den hemska modern i 'Henry Orient', jämte ett antal typiska disneyiska överbedårande och hyperexemplariska barn. Men man skrattade gott, och filmen besatt ett genomgående gott humör och friskt tempo utom den redan nämnda sprudlande fantasin.

Från filmen gick vi till en servering. Pojken David, för vars skull Louise gått på bio, var ett mycket livligt och kanske något överexalterat barn, en intelligent pojke på tolv år med glasögon, en underbart frånvarande blick, en blivande dubbelhaka och en vild energi, som jag antog att måste fresta på Louises nerver. Jag längtade efter att få veta anledningen till att Louise tagit på sig uppgiften att underhålla detta barn.

Naturligtvis kunde gossen inte sitta stilla på serveringen. Han hade ätit upp sin glass innan vi kommit till hälften av vår, och sedan kunde ingenting hålla honom kvar på sin stol.

Serveringen var mitt emot en hamburgerbar som hette MacDonald. Denna bar fångade i synnerhet den vakne Davids intresse, och han fick på eget bevåg ta den i skärskådande. Medan han uppmärksamt uppfyllde denna uppgift berättade Louise hela historien för mig.

"David bor utanför stan med sin mor. Han har ingen far, men hans mor har bott ihop med många män. Den senaste var en astrologifantast, som frestade hårt på moderns nerver. Till slut gjorde hon slut med honom, men han kom tillbaka. Han ville inte att det skulle vara slut. Motvilligt lät hon honom bo kvar, men scenerna mellan dem blev allt svårare och svåruthärdligare. Till slut sade hon till honom på skarpen. Resultatet blev att han plötsligt en natt när det ösregnade gick ut i sina kalsonger och aldrig kom tillbaka. Hon upptäckte hans försvinnande på morgonen, då hon kunde konstatera att alla hans kläder utom kalsongerna låg kvar. Det är nu tre veckor sedan han försvann. Polisen och alla myndigheter har sökt honom intensivt sedan dess utan att ha funnit så mycket som ett spår. Han är och förblir försvunnen utan att någon vet om han är levande eller död.

Detta har tagit hårt på både Monicas och Davids nerver. Monica känner en förödande skuld över det skedda, och ovissheten om astrologifantastens öde är kanske ännu värre att bära. Man tycker att hon borde skylla allt på den förförande läran om astrologisk magi, men i stället är det tvärtom: hon har själv börjat tro blint på astrologi och står i ständig kontakt med olika astrologer, spåmän och kvacksalvartrollkarlar och magiker för att den vägen få någon visshet om sin mans öde, eftersom ingen annan visshet bjudes. Han hade ju själv förutspått att han skulle

försvinna på den dagen, det hade stått så i stjärnorna för honom, och eftersom han då också gjorde det måste ju astrologin ha haft rätt. Så resonerar den olyckliga. Och i skolan blir stackars David dagligen trakasserad av kamraterna, som aldrig tröttnar på att skrattande fråga honom om inte ännu 'kalsongerna' har kommit tillbaka. Historien har blivit Mölnlyckes käpphäst och traktens tragedi, som alla i okunnighet har roligt åt. Är det inte förfärligt? Alla skrattar åt 'kalsongmannen' som om det var något roligt att han försvunnit i sina kalsonger och troligen begått självmord i den munderingen.

För att komma ifrån eländet har Monica och David kommit till stan, och jag försöker hjälpa Monica med att finna omväxling åt pojken. Tack för att du kom med på filmen. Jag tror att David tycker om dig."

"Då förstår jag hans ständigt något exalterade och frånvarande tillstånd. Vad skall det bli av pojken? Du tycker förstås mycket om honom själv?"

"Ja."

"Och inte bara för att han heter David?"

"Nej, inte bara därför," sade hon förtroligt och tog min hand.

"Louise, varför har vi aldrig gift oss? Varför har du alltid sagt nej till mig och mina frierier? Vad får dig att ständigt akta dig för mig?"

Hon släppte genast min hand. "Nu är vi där igen. Alltid skall du driva det därhän. Kan du aldrig fråga någon annan kvinna, om du en gång är så lysten?"

"Du vet, att det bara är dig jag älskar. Så har det varit sedan barndomen."

"Och du lär dig aldrig. Du vet ingenting om kvinnan, Hans. Många har friat till mig, men ingen har så ständigt forcerat sina frierier som du. Och därför säger jag alltid nej till dig. Du forcerar. Du älskar inte. Du vill bara ha.

En kvinna vill aldrig ägas. Ingen kvinna åstundar någonsin samlag. I grund och botten är varje riktig kvinna principiellt emot det och gör alltid motstånd så länge hon kan. Hon vill kärlek, men det är inte det som är kärlek för kvinnan.

En kvinna känner att hon bara tryggt kan älska den som hon aldrig kan få. Ju mer otillgänglig, distansierad, svårfattlig, inåtvänd och självupptagen en man är, desto mer älskar hon bara honom. Ingen man är mera motbjudande för en kvinna än han som omedelbart ger sig åt henne och avslöjar allt om sig själv. Det har du alltid gjort för mig. Du har aldrig dolt något för mig. Därför kan du aldrig bli mer för mig än en god vän, men en så god vän vill jag aldrig förlora. Andra har älskat mig, de har bränt mig och skadat och märkt mig för livet, och mot dem hjälpte motstånd föga, men jag vill aldrig att det skall uppstå något ont mellan oss. Låt oss inte gå till överdrift och så riskera att vår harmoni med varandra får ett slut. Låt harmonin bestå utan att du riskerar ödelägga den med att forcera den.

Men se, där är David nu tillbaka. Vad är det, David?"

"Kom med dit in och titta!"

Vi lämnade våra ouppätta och bortsmultna glassrester och följde med David in i MacDonalds hamburgerbar.

Det var en vanlig steril stereotyp omänsklig likgiltig hamburgerbar, men inom ett skrank satt det en massa barn. De satt naturligtvis och åt hamburgare allihopa. Men det var något lurrt med detta inom ett skrank instängda sällskap av hamburgerätande barn.

På andra sidan skranket satt det en grupp äldre personer vid sina bord och tittade på. De satt tämligen tysta och likgiltiga och tittade på de pliktskyldigast hamburgerätande barnen.

Vi gick fram till detta skådespel. David ville gå in till de hamburgerätande barnen, men genast reste sig en av de äldre åskådarna och tillkallade en anställd som kom och körde bort David från de invigda barnens krets. Vi begrep ingenting.

"Vad är det som pågår här?" frågade Louise med David omslingrad vid sidan.

"Det är ett barnkalas, och er unge är inte med bland de subskriberade."

"Barnkalas?"

"Ja."

"Är detta ett barnkalas?"

"Ja. Vi har ofta sådana här. Om ni vill ha det själv, så kontakta oss gärna. Vi fixar allt. Ni slipper allt besvär själva, och vi garanterar att det sker under den mest exemplariska ordning: inget stök, inga onödiga lekar, inga dumheter. Det kostar inte mycket och är lätt att arrangera." Den anställda gick.

Vi tittade som förstummade på detta så kallade barnkalas. De deltagande barnen satt i praktiken instängda på en yta av kanske femton kvadratmeter. De hade papperstallrikar, plastgafflar, plastmuggar, coca-cola och hamburgare. Det var allt vad de hade. Det var ett billigt barnkalas, där föräldrarna slapp göra någonting själva. Och barnen var inte glada. De hade ju inte ens lustiga hattar med gummiband på sig. Sade de någonting viskade de det till sin granne.

Än tystare och allvarligare var föräldrarna som bevakade deras minsta åtgärd. De satt gravlika i sin passivitet och deltog inte med ett smil i barnens exemplariska hamburgerkalas. Det var något fasaväckande bankrutt med hela tillställningen.

Louise drog David en bit därifrån och sade till honom: "Skåda detta, David. Detta är ett dataålderns barnkalas: ingen tårta, inget levande ljus, inga pappershattar, intet leende, ingen konversation, ingen glädje, ingen fantasi, bara plast, hamburgare och coca-cola och tråkiga tigande föräldrar. Sådana är de barn och de människor som du genom ditt öde slipper bli delaktig i. Detta är inget barnkalas utan en barnabegravning. Detta är den moderna bekvämlighetskultur som dessa föräldrar begraver sina barn levande i. Och vad dessa barn skall revoltera med tiden! Säkert ingen av dem kommer att med tiden bli något annat än en bitter och hatisk narkoman. Ty detta bekvämlighetssamhälle förkväver alla mänskliga känslor, och det omedelbara motgiftet till denna samhällsliga själsdöd är den motsatta ytterligheten: alkoholism, narkomani, eller i bästa fall religiös fanatism, till exempel islamsk fundamentalism.

Bli aldrig en del av detta samhälle, David, som vill nivellera alla människor till samma nivå av själslig bankrutt och total andefattigdom. Vi lever i en tid av ständigt tilltagande universalhjärntvätt, och den som inte motstår detta måste gå under."

Vi gick rysande därifrån.

Den natten låg jag med Louise. Jag vet att det låter banalt, simpelt och lågt, men det var inte så illa som det låter. Jag lovar att jag inte på något sätt forcerade min väg till henne. Viljan och behaget var ömsesidigt, och vårt samlag gick till så som alla samlag bör gå till: så naturligt, att båda ville det och självmant tog det gemensamma initiativet. Och det blev inte bara en gång som vi öppnade våra innersta stängdaste portar för varandra, om det inte heller blev så många gånger som Thomas Mann påstår att Jakob och Rakel återmobiliserade alla sina resurser på samma natt. De gjorde det nio gånger; vi nöjde oss med sju.

Mot gryningen blev det oundvikligt tal om David igen, alltså Louises bortgångna bror.

"Du," sade jag plötsligt. "Vi glömde leta efter manuskriptet hos David."

"Tänker du någonsin på något annat? Jag slår vad om att det manuskriptet inte ens skulle duga som dasspapper på en utomhustoalett i Haga."

"Så du uttrycker dig!"

"Betyder manuskriptet så mycket för dig?"

"Och du har ännu inte berättat hur det kom sig att din bror fick Houdinivanor."

"Vad är du då ute efter?"

"Bara sanningen. Jag vill veta sanningen om Emanuel Weiss, och för mig börjar den hos din bror."

"Är det då för att få veta den som du har lagt mig under dig?"

"Ja, det är det, tills du har sagt vad du vet."

"Du är hänsynslös."

"Jag älskar dig, men jag älskar sanningen mer."

"Den sanningen kommer i så fall att skilja oss från varandra."

"Hur vet du det?"

"Min kvinnliga intuition säger mig det."

"Så låt mig då få veta det värsta, så att jag sedan vet hur jag skall möta det."

Hon slingrade sig ur mig.

"Du skall få veta allt vad jag vet, bara så att du sedan slipper fråga mig om mera. Ty din envishet skall annars driva mig till att slå dig med något alltför hårt.

Tro inte att du skall få veta något om Emanuel Weiss, för honom vet jag ingenting om. Men du ska få veta allt om min broder.

När han var sju och jag var nio hände det en gång att han fanns i huset när Mamma hade kvinnliga gäster. Han kunde höra allt vad de sade utan att de kunde ana att han hörde. Han ämnade inte tjuvlyssna, men när det blev tal om honom och hans äldre syskon spetsade han ofrivilligt öronen.

Tanterna frågade Mamma vem hon tyckte bäst om av sina barn. Så fort David hört denna fråga tänkte han: 'En sådan fråga måste väl Mamma vägra svara på.' Men till Davids förskräckelse svarade hon utan att blinka på denna ledande och farliga, fatala och fördärvliga fråga:

'Alla mina tre barn har sina förtjänster och sina egna fördelar och förmågor, som de överträffar varandra med. Var och en är bäst på sitt sätt, men ändå tycker jag bäst om min äldste son Leif, därför att han är den öppnaste av dem. Han är den gladaste,

hjärtligaste, mest oreserverade och i mitt tycke den ädlaste. I honom finns mina egna ideal inkarnerade.'

Denna bekännelse gjorde David utom sig av förskräckelse. Hur kunde Mamma, frågade han sig, öppet förklara att hon tyckte bättre om ett av sina barn än om de andra? Han var chockerad ända in i hjärtat. Och han som alltid älskat sin moder så starkt och närt starkare känslor för henne än för någon av de andra! Hur kunde hon sålunda ignorera hans tillgivenhet för henne, som var så utan gränser? Och utom sig av förtvivlan stängde han in sig i sitt rum och grät bittert.

Allt detta har han berättat för mig långt senare när vi båda var vuxna. Den dagen föll Mamma i hans aktning från en helig piedestal till platta marken. En moder som så skamlöst öppet förkunnade att hon föredrog ett av sina barn framför de andra var för honom ingen riktig moder.

Och för första gången i sitt liv kände han behov av att göra något som skulle göra riktigt ont. Han kände ett oemotståndligt begär att vålla sig själv smärta och lida och helst så lång stund som möjligt. Han hittade då på att binda ihop sina fötter och hårt, och han njöt av att de inte kunde bli fria. För att göra plågan värre stack han sina händer bakom ryggen in i ett snöre fastbundet i båda ändarna, så att ingen ände var fri och så att snöret bildade en ring. Sedan vred han ena handen runt, runt, så att öglan blev stramare och allt hårdare spände åt båda händerna. Han spände repet så hårt han kunde och låg sedan och frossade och njöt av smärtan i handleder och fotvrister, som befriade honom från plågan av att tänka på moderns svek.

Det blev sedan en vana. Alltid när han råkat ut för någon orättvisa eller häftigt blivit upprörd av något hängav han sig åt detta bittra självplågeri, som med åren blev alltmer utstuderat, raffinerat och komplicerat. Han hittade på att binda sig på svårare sätt så att det blev allt svårare för honom att komma loss. Slutligen blev det hans livs utmaning att på detta sätt leka med döden: till slut visste han inte själv om han verkligen än en gång skulle lyckas lösa sig eller inte, om han skulle kvävas eller eventuellt råka ut för skammen att tvingas bli lösgjord av andra. Han berättade mot slutet allt oftare om det, men jag trodde honom inte. Jag trodde honom inte förrän när jag såg honom död.

'Andra dricker eller injicerar. Jag plågar mig fysiskt som en medeltida gisslare. Vilket är bättre?' frågade han mig. Och jag visste inte om jag skulle ta honom på allvar.

Men jag tror att felet låg hos de flickor han älskade. Han var ofta kär, och ju mera kär han var, desto grymmare blev han bedragen. Den han älskade mest retade honom med sina ständigt nya kavaljerer och skröt för honom om sina förhållanden. Han teg och led och gisslade sig när ingen såg honom. Aldrig kom någon på honom i dessa mörka stunder. Han var alltid noga med att låsa om sig när han tänkte leka med skammen och döden. Hans dörr var ofta låst på kvällarna hemma.

Hans bekantskap med din vän Emanuel Weiss gav honom annat att tänka på. Han var gladare och öppnare och friskare än vanligt under deras inledande bekantskap, och det tyckte jag om och uppmuntrade jag. Vid ett tillfälle sade han:

'Jag litar lika mycket på honom som på dig. Jag har för honom avslöjat vad jag bara avslöjat för dig tidigare: hela mitt hemliga självplågarliv.'

'Och vad sade han då?' frågade jag dumt.

'Egendomligt nog reagerade han inte alls. Han sade bara: – Det är väl ingenting.'

- Vad menar du? frågade jag.
- Du anar inte vilka hemligheter jag bär på.
- Avslöja dem, så skall vi jämföra.'

Och då lovade Emanuel Weiss att han skulle låna åt David sin självbiografi. David fick låna den, och sedan såg jag honom aldrig mer vid liv."

11.

På en vecka hörde jag ingenting från Louise. Hon hade lovat mig att skaffa fram Emanuel Weiss' självbiografi, men hon hörde inte av sig. När jag försökte ringa henne hade hennes telefon blivit avkopplad av televerket. När jag hälsade på hos henne öppnade ingen, fastän jag hörde att någon var hemma. Det var först efter tio dagar som jag såg henne igen, och då var det tillsammans med en annan ung man som jag inte kände. Det var mitt på Haga Nygata.

Jag stannade och hälsade på henne. Hon hälsade tillbaka men verkade besvärad. Jag fick genast det intrycket att hon önskade att jag gått förbi henne.

"Hur går det med Emanuel Weiss' manuskript?" frågade jag henne så artigt jag kunde.

"Du tänker bara på det eländiga manuskriptet," svarade hon tvärt och kallt. "Tyvärr har jag det inte."

"Har du funnit det?"

"Det har stulits från min brors lägenhet, och jag tror att herr Weiss själv har hämtat det tillbaka."

"Du har inte presenterat mig för din vän," fortsatte jag lika artigt.

"Detta är Woiciech Ojusopowicz," sade hon lika stelt och avvärjande, "min senaste sambo."

Jag hälsade artigt på denne Woiciech. Han var minst tio år yngre än Louise. Jag var chockad ända in i märgen.

Vi hade ingenting mera att säga varandra. De gick sin väg, och jag fortsatte min ensamma väg, men jag såg bakom mig, när de gick, hur Louise lindade sin arm runt honom.

12.

Samma eftermiddag hälsade jag på hos en god vän som kände både mig och Louise sedan gammalt. Jag klämde honom på pulsen om Louise och undrade om han visste något om denne unge, alltför unge Woiciech.

"Det är en polsk utvandrare som har hamnat här i Göteborg, som så många andra av hans sort. Han är konstnär och lever på studielån som han får för att han läser svenska och engelska. Innan han träffade Louise brukade han för det mesta vara berusad av alkohol. Han är nitton år gammal och mycket lättrogen. Det var storartat av Louise att mer eller mindre hämta upp honom från gatans rännsten och dela sitt allt med honom, men jag tror inte att hon räknade med att det skulle bli ett förhållande. Som du vet, så har hon aldrig kunnat säga nej till någon som har blivit

förälskad i henne. Hon har bara sagt nej till sina friare, vare sig det var du eller jag, och du vet liksom jag att hennes friare har varit många. Kanske även du liksom jag och vissa andra ständigt förnyar sina friaranbud. Ty du vet säkert liksom jag och har gjort den erfarenheten, att har man en gång blivit kär i henne förblir man det för resten av livet. Så är nog fallet även med Woiciech.

Han vill även, liksom du och jag en gång har velat, bilda familj med henne och så vidare. Men han är ju bara en stackars naiv och medellös pojke. Vad skall de leva på? Socialbidrag? De tar kanske slut i Sverige i morgon, och hon har inget arbete. Och jag tror att det bara är för att han är så hjälplös och ung och menlös som hon inte stöter bort honom, som hon har stött bort dig och mig och alla hennes andra mycket mer redbara friare.

Samtidigt är det hennes kanske finaste förhållande hittills. Där nere i Holland, var jag först lärde känna henne, hade hon ju invecklats i farliga narkomankretsar och hade också fallit för en alldeles ovanligt långhårig professionell narkoman, som knarkade dagligen och som hon för hans skull knarkade tillsammans med. Han och hans vänner försökte tvinga henne till att bli narkoman som de, men hon blev det inte fastän hon delade allt med dem. Han var en lång nästan två meters smal jätte, vars hår var rödfärgat med henna och nådde ner till röven. Det blev med tiden ett mycket olyckligt förhållande. Hon fick honom visserligen bort från knarket och gjorde honom någorlunda normal och rumsren, men han misshandlade henne brutalt och förstörde nästan hennes nerver.

Det märkliga är att hon aldrig har lärt sig något av sina alltför vidlyftiga och problematiska kärleksförhållanden. Hon kastar sig nu in i detta förhållande med Woiciech med samma blindhet som om det var hennes livs första förälskelse och utan att tänka en timme framåt. Hon låtsas som om framtiden inte fanns och lever fullkomligt vettlöst utan att förtjäna någonting i synd med denna yngling, ett förhållande som måste vara labilare än alla hennes tidigare, som om hon ständigt avsiktligt eftersträvade just så labila förhållanden som möjligt, ty de tycks ju ständigt överträffa varandra i labilitet. Sådan är hon. Hon lever blott för sina känslor och skyr allt vad förnuft heter som pesten."

"För bara tio dagar sedan trodde jag hon äntligen hade blivit min."

"Hon blir aldrig någons. Hon kommer aldrig att gifta sig, aldrig få barn, hon kommer inte heller att åldras mycket, men hennes älskare kommer att fortsätta avlösa varandra på löpande band i samma vettlösa frenesi som hittills. Hon kommer aldrig att lära sig. Och aldrig heller kommer hon att fatta vilken ofattbar smärta hon tillfogar dem som under årens gång förblir henne trogna, som för hennes skull aldrig gifter sig, som fortsätter att hoppas på henne, som en gång har älskat henne utan att hon ens uppenbarligen varseblivit doften därav, och som hon alltid kommer att fortsätta plåga med sina nycker och finter så länge de förblir henne trogna, som du och jag. Ty hon är hopplöst blind, blind såsom kärleken själv, ty hon själv är kärleken. Hon är en inkarnation av den blinda, vettlösa, överkänsliga kärleken själv i hela dess paralyserande oerhördhet. Och därför kan vi inte döma henne. Vi kan förakta henne och beklaga henne hur mycket vi vill, som om det skulle kunna göra saken bättre för oss, vilket den inte gör utan snarare tvärtom, men döma henne kan aldrig någon. Ty man kan inte döma kärleken för att den är blind och vettlös, ty vore den inte blind och vettlös skulle den ej längre vara kärlek.

Så tolerera denne Woiciech, och stör dem inte i deras fina förhållande, utan acceptera dem, som jag. Ty tro mig: även denne Woiciech skall ta slut som alla de andra förbrukade rövsjutarna.

Samtidigt måste jag innerligen beklaga hennes livs tragedi, som är den, att hon aldrig har vetat vad hon har gjort. Hon har aldrig haft någon distans till någon av sina många förhållanden. Och ju oförmånligare, mer dödsdömda och mer absurda dessa förhållanden har varit, desto mindre distans har hon haft till dem. Därigenom har hon aldrig märkt vilka djupa och obotliga sår och skador hon har vållat alla sina tallösa friare och älskare."

"Men för bara en dryg vecka sedan var hon min! Jag svär det! Vi var båda säkra på att vår lycka och trohet till varandra skulle vara för alltid!"

"Då måste du efter det å det grövsta ha förolämpat henne."

"Hur?"

"Det kan ha varit minsta bagatell. Hennes nycker vållar ju gärna kaos för ingenting. Har du inför henne visat något intresse för någon annan än henne?"

"Absolut inte!"

"Och inte heller något annat?"

"Jag bad henne försöka hitta ett manuskript."

"Vad då för ett manuskript?"

"Emanuel Weiss' memoarer."

"Denna fördömda skrift som jag bara trodde var en legend! Finns den då i verkligheten?"

"I högsta grad!"

"Det sägs att var och en som har läst den har antingen blivit tokig eller tagit livet av sig. Vet du något om det?"

"Den som senast hade manuskriptet hos sig tog livet av sig."

"Var det Louises bror?"

"Ja."

"Jag anar sammanhanget. Och var är detta hemlighetsfulla manuskript nu?"

"Ingen vet. Louise påstår att det har stulits från hennes brors lägenhet."

"Polisen har det inte?"

"Absolut inte."

"Det vore intressant att läsa detta manuskript. Det sägs att alla dör som läser det, men det gör det bara ännu mera lockande. Vad tror du om Emanuel Weiss?"

"Jag tror att han är en bluff som alla andra, och jag skulle gärna vilja bevisa det."

"Hur?"

"Låt oss attackera honom, jag menar, luska ut honom. Låt oss just nu gå till hans bostad och se om han är hemma. Om han är hemma, så låt oss ställa honom mot väggen och fråga ut honom."

"Har någon sagt till dig att han är Ahasverus?"

"Ja."

"Tror du på det?"

"Absolut inte."

"Men vi saknar visshet. Du har rätt. Låt oss ta reda på vad det är med honom, om det är en bluffmakare eller om han verkligen har en hemlighet. Jag börjar bli lika nyfiken som du."

Vi gick genast till människans lägenhet. Han var alltför tydligt inte hemma. Men vi gav oss inte. Vi knackade och ringde minst tio gånger sammanlagt. Till slut öppnade grannen, en gammal knarrig gubbe.

"Det var ett fasligt knackande och ringande! Hör ni inte att han inte är hemma?"

"Vi ville ha visshet i saken."

"Han avreste i morse."

"I morse! Vart då?"

"Han sade att han skulle till Köpenhamn."

"Såg ni honom?"

"Vi har känt varandra här i tjugo år. Han reser bort med jämna mellanrum. Men den här gången hade han ovanligt litet bagage."

"Ovanligt litet bagage?"

"Ja, bara en liten resväska."

Vi kände oss lurade.

"Skulle han stanna länge i Köpenhamn?"

"Det tror jag inte. Han brukar aldrig nöja sig med små nöjestrappar. Reser han, så reser han ordentligt. Men, som sagt, den här gången hade han ovanligt litet bagage. Dessutom sade han adjö till mig på ett sätt som var honom olik. Jag fick nästan den föreställningen att han inte skulle komma tillbaka mer, att jag såg honom för sista gången."

Min vän och jag utbytte en blick. Vi förstod varandra. Jag sade till gubbskrället:

"Vi måste in i hans lägenhet. Det kan inte hjälpas. Vet ni hur man kan komma in i den utan våld? Annars måste vi bryta oss in i den."

"Vill ni bruka våld, så räkna inte med min hjälp!" Han drog sig tillbaka som för att stänga sin dörr. Vi attackerade genast Emanuels. "Vänta!" skrek gubbskrället då. "Jag har en reservnyckel. Väck inte alla grannarna!"

Våra planer såg ut att lyckas. Vi låste genast upp Emanuels dörr. Ett vinddrag uppstod. Dammet bildade små virvlar. Gubben följde förskrämt med in bakom oss.

När hade denna lägenhet någonsin städats? Vilka dammoln! Vilka drivor av smuts! Vilken stank! Och vilket museum!

Från golv till tak stod bokhyllor fullradade med gamla utslitna böcker. Varenda en såg ut att ha hämtats från övermåttan dammiga antikvariat. Och där stod pianot, den stora svarta dystra klanglådan, som en svart helig ko mitt i all bråten. Drivor av dammiga noter hotade att när som helst forsa ner i lavinskred från pianots breda höjd. Jag kände på några tangenter. Klangen i instrumentet var ovanligt tilltalande och varm, men tonerna var jämmerligt disharmonierande.

Min vän Thomas tillkallade min uppmärksamhet. Mitt på köksbordet hade han funnit en annan lunta. Det var ett mycket tjockt handskrivet manuskript. Vi höll båda på att tappa andan. På titelbladet stod överskriften:

Mina minnen, av Ahasverus.

Det var nog för oss. Thomas lade genast det tjocka manuskriptet under armen och gick mot utgången.

Gubben tittade dumt efter oss. Han kliade sig i huvudet, och det var det sista vi såg av honom. Vi förmodar att han, när vi försvunnit med manuskriptet, åter låste Emanuel Weiss' dörr efter sig och sedan drog sig tillbaka bakom sin egen dörr och där fortsatte knarra för sig själv i sitt eget för allmänheten fullkomligt obekanta obegränsade andliga universum.

Det är nu min avsikt att här ordagrant återge detta märkvärdiga manuskript i dess obearbetade helhet.

Mina minnen, av Ahasverus.

Prolog.

Ni måste inte tro på vad jag berättar om ni inte vill. Allt vad judiskt heter är från det första till det sista präglad av en viss övernaturlighet, och de enda som tror på all judisk övernaturlighet är judarna själva. Även kristendomen bar i sin begynnelse denna prägel av övernaturlighet, som gjorde varje invigd medveten om att han var odödlig; men den kristna övernaturligheten sattes punkt för i och med kristendomens upphøjelse till statsreligion och enda tillåtna religion av kejsar Konstantin, den förste kristne kejsaren och den förste kejsarlige sonmördaren.

Eftersom det av ödet har förunnats mig att leva ovanligt länge och minnas ovanligt klart och mycket av mitt liv skall jag ej heller berätta alla mina minnen utan begränsa mig till dem som verkligen betyder någonting för mig, närmare bestämt mina möten och samtal och erfarenheter av vissa personer. Ty jag tror att mina minnen av dem som läsaren redan torde känna genom världshistorien är de enda av mina minnen som både möjligen kan intressera läsaren och som jag möjligen kan finna mödan värda att lämna i arv efter mig.

1.

Jag är inte den ende Ahasverus. Det finns många Ahasverusar. Ofta har han setts på flera platser samtidigt, vilket är tillräckligt med bevis för den saken. Jag är bara en av många, och Ahasverus är inte ens mitt riktiga namn. Men må jag ändå kalla mig Ahasverus, vilket ju för alla är den gängse titeln och beteckningen för en sådan som jag. Alla känner mig redan vid det namnet, och en ytterligare presentation av mig är därmed onödig.

Det har skrivits mycket om mig under seklernas lopp, men inte ett ord av allt det som har skrivits har haft en gnutta sanning i sig. Dikten ljuger alltid, och endast verkligheten är sann.

Till exempel ville den överspände och neurotiske Eugène Sue i sin besatthet få mig till en avgrundsolycksdiger person som hämtade med sig koleraepidemier vart han gick. Inget ont om Eugène Sue som författare, men om verkligheten hade han liksom alla socialister ingen aning.

Jag blev så indignerad över Eugène Sues skräcköddleroman att jag faktiskt uppsökte honom i Italien på hans dödsbädd. Jag kallar den skräcköddleroman, ty jag tycker det är det bästa namnet på skräckinriktade effektsökeribetonade böcker av outhärdligt överdimensionerad längd. Sues romaner innehåller alltid pärlor, och det är synd att han har begravt dessa i så djupa mördande överväldigande blytung gravar av tom skit. Ursäkta ordet; jag använder det sällan och blott när det inte finns något närmare sanningen. Jag förehöll Sue min indignation över att han använde den judiska saken som slagträ mot jesuitismen, ett exempel som senare till exempel Dostojevskij skulle ta alltför mycket på allvar och följa, ty jesuiterna är ett hyggligt och lärt släkte i all deras uppskruvade självtukt. Och Sue sade något mycket lustigt till mig. Han sade: "Hade jag mött dig innan jag skrev den romanen hade jag givit dess vandrande huvudperson helt andra drag och egenskaper. Ty då hade jag modellerat honom efter dig." Detta sade han utan att ha en aning om att jag verkligen var en Ahasverus.

Då kom Pär Lagerkvist mycket närmare sanningen i sina kvasireligiösa fyra svävande romaner om mig, av vilka bara den första, "Sibyllan", var bra. Honom uppsökte jag också strax innan han dog, men min avsikt var inte att hacka ner på honom för hans dåliga Ahasverusböckers skull. Min avsikt var tvärtom att meddela honom min synnerliga uppskattning av hans sista och bästa bok "Mariamne", den enda han skrev som på något sätt gjorde honom förtjänt av det enbart fördärvbringande nobelpriset, som alltid har samma effekt på dem som får mottaga det: efter att ha fått nobelpriset kan sedan den nobelpristagaren icke åstadkomma något enastående mera. Således är alla nobelpristagare utslagna människor. Undantaget var som sagt Pär Lagerkvist, som innan han fick priset ännu inte hade gjort sig förtjänt av det.

Som sagt, tag mig inte på allvar. Det är med mig som med astrologin: det är sant bara om du tror på det. Lyckligtvis har var och en sin egen tro, och ju mera flexibel den är, ju fler trosinriktningar den innehåller, desto sundare är den. Ingenting är mindre värt att tro på än en religion som är etablerad. Det gäller först och främst kristendomen.

Som ni ser, så håller jag på att, liksom Eugène Sue använde Ahasverustemat till att spöslita jesuiterna, hamna i den ställningen att Ahasverus blir hela kristendomens avrättare. Men så roligt skall vi inte ha.

Det fanns en tid när även jag, en jude, trodde på kristendomen. Det var på den gamla goda tiden, då kristendomen ännu inte var etablerad, då kristendom och judendom ännu inte hade skilts åt, då judarna ännu åtnjöt de gamla romerska privilegierna och då ännu ingen etablerad kristen hade kommit på den briljanta idén att judarna och endast judarna bar skulden till Jesu korsfästelse och att det följaktligen var orättvist att inte alla judar också blev korsfästa. *'Eftersom en jude korsfästes måste alla judar korsfästas'* blev ett senare universellt stadfäst axiom, som varade ända fram till våra dagar inom civilisationens ledande stater. För resten så gäller det ännu idag i Ryssland och nästan alla arabiska länder.

Bladet vände sig år 325. Jag minns det så väl. Enligt vår tideräkning så börjar de svartaste tiderna omkring år 4000 efter världens skapelse, och Konstantin den stores regering inträffade i det femte millenniets första sekel. Jag har redan nämnt den gode Konstantin. Inget ont sagt om honom. Han var på alla sätt sin tids främsta personlighet. Men han var dum. Han fattade ingenting av den andliga världens realiteter, som är de enda som betyder något. Utan den andliga världen existerade inte den synliga. Konstantin var den förste som hävdade motsatsen. På sitt sätt var han den förste vulgär-socialisten.

Vi såg väldigt mycket upp till honom med förväntan och hopp under början av hans lysande bana. Han var ett militärt geni, en enastående ledarförmåga, alla soldater älskade honom och dyrkade honom, och han var värd hela världens tillgivenhet – tills han blev kejsare.

Vi trodde till och med i ett inspirerat ögonblick att han var Messias. Allt verkade så lovande; han var den förste tolerante och religiöse kejsaren på årtionden, samtidigt som han var lika duktig och stark som Diocletianus saknade han dennes religiösa blindhet, vi trodde faktiskt med de kristna att Konstantins uppstigande på tronen skulle bli inledningen till något av ett tusenårigt fredsrrike. Det blev naturligtvis inledningen till motsatsen.

Konstantins misstag var nämligen bara ett: han gjorde kristendomen till politik. Före honom var kristendomen enbart en oskyldig idealism som, liksom alla sanna idealismer i alla tider, hade det svårt med överlevandet, var hårt trängda och alltid ansatta och förföljda någonstans. Vem kunde annat än sympatisera med de kristna? Före Konstantin hade aldrig judarna någon kristen fiende eller de kristna någon judisk fiende. Jag talar nu generellt. Naturligtvis fanns det alltid individuella motsättningar, liksom det ännu idag ständigt förekommer bråk både kristna sinsemellan och judar sinsemellan. Men före Konstantin var kristendomen och judendomen likställda i samhället: de hade exakt samma sociala status. Men Konstantin upphöjde plötsligt den ena och tryckte ner den andra till bottenivå. Och den ojämna ställningen mellan dem varade till idag.

Jag tror inte Konstantin själv var medveten om vad han gjorde. Naturligtvis sympatiserade han med de kristna. Vilken mänska med moral kunde göra annat? Kristendomen har moraliskt aldrig stått så högt i kurs som den gjorde strax innan Konstantin etablerade den som statsreligion. Och det skulle han aldrig ha gjort.

Vi judars första reaktion var: "Och vi då?" Vi fick snart veta vad det skulle bli av oss. Konkiliet i Nicaea 325 blev världshistoriens största offentliga religiösa bankruttförklaring. Kristendomen berövades all prägel av andlighet, frihet och idealism i och med att den som statsreligion plötsligt blev världens viktigaste maktfaktor: på en natt totalsekulariserades hela urkristendomen och blev till ett förkrossande slagträ för cyniker, egoister, barbarer och demagoger att slå varandra med – på bekostnad av kristendomens sanna dygd och fromhetsideal. Nästan allt som togs upp på konciliet i Nicaea var av skändlig art. Evangelierna censurerades och ändrades för att bättre passa en mäktig statsreligion, det ena förbudet efter det andra mot alltjämt okorrumpierade idealismer trädde i hänsynslös kraft, världsjudendomen rycktes upp med rötterna i och med att den berövades all lagstadgad grund, och man diskuterade till och med om huruvida kvinnan var ett djur eller kunde ha en själ. Om den saken kan man tänka vad man vill, men att

offentligt dra fram den på tapeten måste fördömas såsom höjden av allmänmänsklig omdömesbankrutt. Sådant diskuterar man bara inte så att kvinnor kan få nys om det.

Men slaget under bältet kom i och med att det blev förbjudet för någon att övergå till judendomen. Därmed spärrades världsjudendomen in i ghattot nästan för gott. Den försköts ur hela mänsklighetens gemenskap och tvangs leva på den inskränktaste självhushållning. Den tvangs till en ohygglig hopplös isolering som skulle vara i 1453 år, ända fram till Rousseaus och Voltaires bortgång, som var de sista som höll fördämningen för den franska revolutionen. Ingenting kunde hindra denna världskatastrof när Voltaire och Rousseau var borta, och paradoxalt nog blev denna världskatastrof, Frankrikes apokalyptiska undergång, inledningen till judendomens begynnande förlösning.

Men det kommer vi till senare. Vi sysslade med Konstantin. Han insåg nog själv med åren att han i att upphöja kristendomen till statsreligion endast hade lyckats sänka den till världens nivå och öppna alla väl bevakade portar till kristendomens ömtåliga byggnad för allsköns vidunder, fanatiker, korrumperare, opportunisterna och brottslingar. Snart blev endast sådana ärkebiskopar och patriarker som slogs med de hårdaste medlen.

Inte minst i hans egen familj greps dess kristna nitälskare av det universella vanvettet och började förfölja varandra. Modern anklagade sonen Crispus för samma brott som Fedra inför Theseus anklagade Hippolytus för, och glömsk av Euripides' lärariska drama – han hade ju dragit ett streck över hela den hellenska kulturen – trodde Konstantin på sin gemål och lät avrätta sin äldsta son och tronarvinge, mest egentligen för att han fruktade för att tronarvingen vid trontillträdet skulle överge faderns verk och faderns stad och faderns religion, (precis som Peter den store fruktade att hans son Alexej skulle göra samma sak, vilket var motivet till hans avrättning av honom – historien upprepar sig alltid intill tjetighet). Allt detta gjorde i stället Julianus långt senare, och det gjorde han rätt i. Jag vet inte om Crispus verkligen hade tänkt göra något sådant, jag tror inte han var tillräckligt intelligent för det, och det skulle inte förvåna mig om Crispus till och med var oskyldig till någon sådan tanke. I varje fall avrättade Konstantin honom, liksom senare Ivan den förskräcklige avrättade sin äldste son och Peter den store sin. Alla var de oskyldiga och avrättades i den heliga ofelbara statsreligionens namn, som var den etablerade, officiella, anpassade och dogmatiskt uppstyltade kristendomen.

Naturligtvis kom det snart till gemene mans kännedom hur oskyldig Crispus hade varit och hur falskt Faustina, Konstantins fru, hade vittnat. För att rädda sitt eget ansikte måste då Konstantin även avrätta sin egen fru. Och han gjorde det.

Därmed hade den etablerade världskristendomen för första gången demonstrerat sin politiska och moraliska bankrutt. Och ändå gav ingen avkall på kristendomen. Den var en gång för alla hängd som en kvarnsten runt halsen på världsordningen, och världsordningen skulle få dras med den till sitt eget moraliska och politiska fördärv ända fram till upplysningsfilosofernas tid på 1700-talet.

Jag träffade Konstantin som en bruten gammal man. Hur ofta hade jag inte försökt komma i kontakt med honom tidigare! Jag hade skrivit brev till honom, stått i kö i veckor och väntat vid hans audiensport och lovats tillträde men aldrig fått det, jag hade försökt smyga mig in i hans palats men fångats och suttit inne i tre år som påföljd. Jag hade velat påvisa för honom hans enorma och fatala politiska

dumdrighet, särskilt när det gällde statskristendomens utformning, men det syntes ju lång väg att jag var jude, och alla sådana hade officiellt och enligt den nya ensidigt kristna lagen mist all talan i samhället. För första gången erfor jag att vi judar i världens ögon hade blivit ett fördömt pariasläkte, och för världens skull ville jag få Konstantin att ändra sin inledning till en sådan utveckling och avstyra en sådan fatal dom över kulturvärlden. Men som sagt, allt var förgäves.

När jag fick se honom var allting för sent, och han var redan döende. Det var en slapp och slö fetlagd och pussig desillusionerad playboy och ingenting annat, och han led som ingen annan av leda. Som ung hade han varit den ypperste bland heroer, en gud för världen och mänskligheten att dyrka, en gudabenådad ledare för alla att blint följa och offra allt för. Jag fick se samme man för första gången som slapp och likgiltig, utbränd och degig, lika hårlös som den döende Casanova, lika förslappad, lika föraktlig, ett lika sinnligt kräk. Jag ville faktiskt kräkas när jag såg honom, ty så sjuk såg han ut. Alla hans ungdoms dygder hade han som etablerad kristen världshärskare dränkt i utsvävningar och orgier, ynglingar och älskarinnor, vinsupande och övermåttsfjärtande. Hans ungdoms skönhet och friskhet var ersatt av motsatsen, som alltför grällt skriade under krampaktigt påsmetade lager av smink som på en illusionsfull bordellmamma. Sin flint och finniga hjässa och smetiga sparsamma hårslamsor dolde han med en peruk som skulle föreställa en ynglingakalufs men som faktiskt var värre och äckligare än hans ynkliga hårrester. Den skulle föreställa blond men var vaxgul. Bara för att snabbt komma ifrån mitt enbart obehagliga intryck av den helt fördärvade kejsaren, som genom att lyckas med allt hade misslyckats med allt, var jag fräck nog att inleda konversationen:

"Jag har försökt träffa er i tjugo år."

"Nu behöver ni inte längre frukta mig, ty nu har ni lyckats."

Jag kunde inte för mitt liv förstå vad han menade. Jag gapade faktiskt.

"Se inte så förvånad ut. Vad ni än har för negativt ärende kan ni nu lugnt framföra det, ty jag orkar inte straffa folk längre. Jag är nog straffad själv."

Jag började då förstå hur maktlös han redan var och hur sent jag hade nått till honom. Jag förstod att jag var för sent ute.

"Nå, vad vill ni?" sade han otåligt.

"Jag ville bara träffa er."

"Varför?"

"Jag trodde ni kunde göra något för historien."

"Och vad tror ni att jag har hållit på med att göra under mitt liv?"

"Misslyckats." Han såg med en egendomligt passiv min på mig. Efter en stund sade han:

"Ni har rätt." Jag höll andan och väntade på vad som skulle komma. Han infriade mina förväntningar.

"Vad har jag gjort under min levnad? Jag har byggt ett nytt Rom på bekostnad av det gamla. Jag har inlett en världshistorisk epok på bekostnad av historien och dess traditioner. Jag har grundat en ny religion på bekostnad av tusen års religiösa och kulturella traditioner och ansträngningar. Jag har byggt upp en ny värld och rivit ned alla gamla, och jag ångrar allt vad jag har gjort. Ty denna nya värld som jag har byggt är ful, ful, ful!"

Han skrek ut de sista orden. Efter en paus frågade han lågt: "Vem är ni?"

"En jude."

"Finns såna än?"

"De kommer alltid att finnas."

"För att komma för sent fram till stora män som jag och genom att påminna dem om deras misslyckanden leda dem rakaste vägen ner i graven? Vad vill ni egentligen."

"Jag ville egentligen bara se er."

"Bra. Nu har ni sett mig. Nu kan ni gå. Berätta för era barnbarn att ni har sett mig."

"Jag har inga barnbarn."

"Berätta det för historien då! Och skräd inte sanningen! Säg, att även jag, trots allt, till slut även vågade säga sanningen!"

Jag hade ingenting mer att säga. Jag började dra mig ut därifrån. Men jag kände bakom mig hur hans blickar brände i mig. Jag undrar om han misstänkte något om vem jag var. Det har jag undrat om många.

Två veckor senare var han död. Och jag var en av de få som verkligen sörjde honom och beklagade hans bortgång. Hans folk var lika likgiltigt för honom som de innerst inne var för den nya etablerade statsreligionen, som alla måste bekänna sig till. Och en gång hade de varit lika entusiastiska för honom och hans person som för den då ännu inte etablerade urkristendomen.

2.

Den definitiva ödesdiga kilen, som han drev in mellan kristendomen och judendomen och som skilde dem för gott, var dock inte förbudet för kristna att övergå till judendomen. Nej, det fatala inseglet på denna andliga återvändsgränd för kulturhistorien var flyttandet av den kristna sabbaten från lördag till söndag. Fram till detta historiens första och skändligaste koncilium i Nicaea 325 firade kristna och judar överallt världen omkring sabbat tillsammans på lördagar. Men detta koncilium, som gjorde kristendomen till en etablerad stat med egna lagar som ej tålde undantag, beslöt att handgripligt för evigt säga adjö till allt vad judendomen hette och införde söndagen som kristen sabbat, i princip bara för att bryta alla band med judendomen.

För mig dog kristendomen som positiv, mänsklig och livsbejakande religion detta år 325. Efter Konstantins bortgång fortsatte hans familjs inre strider, som hade inletts av honom själv i slakten på sin äldste son och hustru, och den ena tronarvingen avrättade den andra på löpande band, så att det till slut bara fanns en kvar. Men denna ende var ett stjärnskott utan like, ty han var den nya etablerade världskristendomens enda verkligt kristna kejsare. Det var Julianus, avfällingen.

Han kallades avfälling därför att han tog avstånd från den etablerade statskristendomens intolerans. Han kallades avfälling för att han lade sig vinn om att 800 års hellenska kulturtraditioner skulle vidmakthållas. Han kallades avfälling för att han studerade Platon och Marcus Aurelius. Han kallades avfälling för att han ville tillåta judar i samhällslivet igen och för att han ville låta återuppföra Jerusalems förstörda tempel. Han kallades avfälling för att han var god och mänsklig. Ty

humanitet och tolerans var något som efter år 325 inte längre hade plats i den kristna etablerade världskyrkan.

I två år fick han regera. Sällan har en så kort regeringstid betytt så mycket för världen, fyllt världen med så mycket hopp och ljus och med sin avslutning krossat så många drömmar. Ty han var den siste. Efter honom kom det aldrig mer en kejsare som uppskattade filosofi, som anbefalldes tolerans, vars politik var kulturpolitik och vars enda religion var kärlek. Han liknade Marcus Aurelius i mycket, och mellan honom och Fredrik II på Sicilien fanns det ingen kejsare som verkade mera för fred och kultur än för krig och egoism.

Jag följde uppmärksamt med hans bana från det att jag hörde att han undervisades av filosofer i Athen till hans orättvisa slut, men jag fick bara chansen att träffa honom en gång. Den gången var det så angeläget så att jag helt enkelt måste tränga mig in på honom. Han tog dock mycket vänligt emot mig, men jag såg att han redan var märkt av sitt öde. Till varje pris ville jag förhindra att han gav sig ut i kriget mot perserna, ty jag visste att han i så fall skulle riskera livet i betänkligt hög grad. Det var därför jag sökte upp honom, ty jag visste att världen inte hade råd att förlora honom: han var alltför sällsynt, alltför god, alltför unik för att det skulle kunna uppenbara sig en värdig efterträdare på kanske 500 år. Till varje pris ville jag få honom att avstå från detta krigståg, men jag förstod genast att det var förgäves.

"Vem är ni?" frågade han.

"En jude."

"Ja, ni ser ut som en judisk filosof, ungefär som jag tänker mig Jesus Syrak. Och ni har förstås kommit hit för att avråda mig från att leda kriget mot Persien, som alla andra. Till er som till alla de andra måste jag då säga att det är lönlöst. Politiken tvingar mig till det. Jag har inget val. Och vi har goda möjligheter att vinna. Om jag lyckas genomföra ett snabbt segerrikt fälttåg har jag sedan ingen mera emot mig, ty det skulle definitivt tysta munnen på alla kristna.

Vet ni att jag är världens mest hatade man och kanske världshistoriens? Inte ens Nero eller Caligula utsattes för så ohyggliga beskyllningar och så hatiskt fanatiskt förtal som de kristna dagligen ödslar alla sina krafter på att spilla på mig bara av lägsta mänskliga svartsjuka, för att jag berövat dem deras makt- och religionsmonopol. De har med sitt ensidiga och förstockade hat tvingat mig till åtgärder som jag aldrig önskade vidta mot någon. Varför hatar de mig då så gränslöst? Bara därför att jag inte är så fanatisk, så ensidig, så vulgär som världskristendomen har blivit och som alla kristna har blivit med den.

Och allt vilar i Guds hand. På sätt och vis är detta mitt krigsföretag också en verklighetsflykt, ett försök att fly till någonting som kan bli en lösning på rikets inre problem, dess splittring i två motsatta partier, ett för kejsaren och ett emot. Ty om jag krossar alla mina medborgares gemensamma fiende till deras rike har jag vunnit en politisk seger och prestige utan like. Inför den obesegrade politikern måste alla tiga, ty han är oemotståndlig för alla. Den som det går bra för är alla med, och om jag förlorar slipper jag åtminstone överleva nederlaget då jag i så fall skall stupa på min post. Och därför måste jag medfölja, så att jag inte överlever om jag förlorar.

Förstår du?" Jag förstod. Han fortsatte:

"Det är det som är det grymt orättvisa i politiken: den som segrar är alla med, vilken moralisk bankrutt han än gör för att ernå sin seger, och den som förlorar är

alla emot, hur mycket han än genom sitt politiska nederlag räddar sin själ och moral. Därför tror jag faktiskt att jag hellre skulle förlora än vinna, ty en seger på bekostnad av etiken skulle jag ha svårare för att bära än ett luttrande nederlag."

Han tystnade. "Du tiger," sade han. "Har du ingenting mera att säga?" Jag visste inte vad jag skulle säga. Allt jag kände var en gränslös sympati och medkänsla för honom. "En sak är klar: kom du hit för att avstyra fälttåget kom du hit förgäves, ty det måste äga rum. Det är min enda möjlighet till en politisk seger för att bära förlusten av min i kampen mot det kristna bigotteriet förlorade moral, och det är min stora möjlighet till moralisk räddning genom martyriet."

Klarare kunde han inte uttrycka sitt dilemma. Jag förstod honom till fullo och hade ingenting mera att säga och följaktligen ingenting mera där att göra. Jag började tacka och lämna honom och hade redan vänt ryggen till när han sade:

"Stopp! Vänta litet! Vem är du egentligen?"

"Vem tror du?" kunde jag inte låta bli att säga.

"Det är som om jag alltid hade känt dig. Om jag någonsin fick skåda mitt eget livsöde i mänsklig gestalt så skulle det ha dina drag. Har vi verkligen inte setts förut?"

"Bara på mycket långt avstånd, men jag har noggrant följt med din bana sedan Konstantin dog."

"Varför har du inte kommit till mig tidigare?"

"Jag ville inte att du skulle dö tidigare."

För sent insåg jag vad jag hade sagt. Om jag ändå inte sagt de orden! Det var ett av de få tillfällen under min levnad som jag förrådde mig själv inför en dödlig, och hur bittert ångrade jag mig icke sedan! Jag kunde inte se honom i ögonen mera, och hur brände inte hans blick mig i ryggen när jag gick ut därifrån, nästan hukad och kutig som om jag väntade ett överfall bakifrån! Men jag gissade att han bara var förskräckt om inte skräckslagen, och jag ångrade så att jag eventuellt och troligen hade skrämt honom. Ty aldrig har jag någonsin med vilje velat skrämna någon människa med sanningen om mig själv.

Det gick som det gick med hans fälttåg. Det började i triumf, och man hörde bara om den ena storslagna segern efter den andra, och så plötsligt, just när alla började bli tvärsäkra på krigets synnerligen lyckliga utgång, hade olyckan skett, en katastrof drabbat hela hären, Julianus' död genom de mest onödiga fadäser, och hela kriget ett enda stort fiasko. Det ryktades om förräderi och sabotage, en kristen hade i striden stött sitt spjut i ryggen på kejsaren bakifrån, de kristna hade saboterat hela kriget, dessa rykten kunde vara sanna men kunde även vara falska. Men jag kände det som om all skulden var min. Jag hade nästan till och med själv börjat tro på mitt ödes kraftlöshet i detta fall när sanningens hänsynslöshet på nytt slog mig i ansiktet och hopplöst till slant. Jag hade börjat hoppas att mitt ödes inflytande på alla människor skulle vara utan verkan i detta enda fall, mot denna alltigenom goda och idealiska människa, när jag redan följande dag mottog budet om den oreparerbara olyckan. Det skulle ta tusen år innan världen skulle begåvas med ett lika rikt och löftesrikt ljus igen.

Han var för god för att kunna vara kejsare, precis som Kristus var för god för att kunna bli konung.

En annan som var för god för att kunna bli vad han var var Dostojevskij. Goethe och Tolstoj i all ära, men jag kände mera för Beethoven, Dostojevskij och Stefan Zweig, som var de tre moderna andar som jag efter 1789 beundrat mest. Om Julianus var den kristna kyrkans första riktiga helgon så var Dostojevskij det sista, och där emellan fanns det inte många. Kanske Johannes Chrysostomos var det enda.

Dostojevskij var den enda ryska författaren efter Pusjkin som verkligen dög till någonting. Han hade en medfödd talang och levde mest för att läsa och skriva oavbrutet så länge han levde. Tolstoj och Turgenev försköt båda litteraturen emellanåt, och Gogol var tyvärr opålitlig och obeständig: "Döda själar" höll han ju själv på att förstöra. Men Dostojevskij släppte aldrig pennan, utom när han tvingades till det under den fyraåriga synnerligen orättvisa fångenskapen i Sibirien.

Redan med sitt första verk, "Arma människor", bevisade Dostojevskij sig vara sin generations märkligaste författare, och de talrika ungdomsverk som följde, främst "Dubbelgångaren" och "Njetotjka Njezvanova", befäste hans ställning i världens litteraturhistoria. Ingen kunde mäta sig med honom. Turgenev var mot honom en fisförnäm dilettant och tråkmåns, och Tolstoj hade ännu inte börjat skriva. Och så råkade denna den absolut mest lovande av Rysslands alla unga författartalanger ut för det ödet att bli ett offer för den ryska politiken och diktaturen, ställas inför rätta för en bagatell, andligen fusiljeras och deporteras till fyraårigt straffarbete i Sibirien, bli levande begravd i en insnöad håla i det omänskliga evigt vintriga norra Asien. Så har Ryssland alltid behandlat sina frälsare.

När jag fick veta genom sprätten Turgenev att Dostojevskij råkat illa ut, vilket Turgenev delgav med uppenbar skadeglädjebetonad munterhet; (han sade faktiskt ordagrant så här om saken till en god vän: "Med tiden blev oss Dostojevskijs dysterhet, tungsinne, högfärd och snarstuckenhet så förgiftande som atmosfär, så att de högre makterna alarmerades av vår vantrivsel, läste våra outtalade tankar och placerade honom på lämpligt avstånd från oss på andra sidan Uralbergen. Sålunda lär vi slippa se hans namn på pränt mera.") så beslöt jag mig genast för att uppsöka honom i Sibirien. Det lyckades jag med fyra år senare. Det var många andra oskyldiga jag besökte i Sibirien samtidigt, men Dostojevskij, som blev den sista, gjorde det klart djupaste intrycket på mig. Han påminde mig genast vid första anblicken om Johannes Chrysostomos och dennes gripande värdighet och uppträdande i lika orättvis exil fjorton sekler tidigare.

Så allvarlig, så sorgsen, men samtidigt så värdig, så lugn och så högstämmd satt han och gjorde ett par skor när jag första gången fick träffa honom. Han liksom långt senare även Tolstoj nådde det sublimaste ögonblicket i gestaltandet av sitt liv då han inriktade sig på att kvalificera sig som skomakare.

"Jag vet vem du är," var det första Dostojevskij sade till mig. "Du är världens olyckligaste, mest fruktade, mest hatade och mest olycksbådande människa. Du är den vandrande juden, som alla känner till."

"Hur kan du veta vem jag är?"

Han ignorerade min fråga.

"Är det sant som legenden säger, att vem helst du träffar måste dö inom kort?"

"I så fall funnes det inte många människor kvar i världen idag och definitivt inga förnuftiga."

"Menar du att du bara umgås med förnuftiga personer?"

"Ja."

"Varför kommer du hit då?"

"För att jag ville göra dig förnuftig."

"Vad menar du?"

"Glöm alla dina sagor om mig. Ingen enda är sann. Men du är ju vidskeplig, så ingenting kan väl få dig att släppa din fixering vid legenden om mig. Men om du är bevandrad i legenderna så borde du också veta att det finns ett sätt för dem jag träffar och talar med att klara sig undan döden."

"Och vad är det?"

"Att jag får ställa deras horoskop."

"Nej, det har jag inte hört förut. Menar du då att astrologin fungerar?"

"Tyvärr fungerar den, om man bara tar den på allvar och inte utnyttjar den till lägre ändamål. Men om jag får ställa ditt horoskop så kan du av resultatet sedan bedöma om det stämmer eller inte, och om det då stämmer så kan jag garantera att du aldrig skall dö."

"Såväl kroppsligt som själsligt?" Han frågade detta med en viss ironi.

"Naturligtvis måste vi alla dö kroppsligt, men du behöver inte dö förrän du själv vill, om ditt horoskop stämmer."

"Ett sådant förslag tilltalar mig. Jag faller alltid för alla ockulta eller mörka frestelser. Hur lång tid behöver du på dig?"

"Om du ger mig de uppgifter jag behöver nu kan jag ge dig ditt horoskop i morgon."

Han gav mig de uppgifter jag behövde, så gott han kunde känna till dem, och jag gick till mitt hyrda kyffe och drog hans horoskop.

Jag blev själv förvånad över allt vad jag fann. Även om astrologin har varit min under tjugo sekler nästan enda ständigt återkommande glädjekälla, så har jag endast sällan befattat mig med den, just för att den är så farlig och avslöjande. När jag har brukat mina astrologiska erfarenheter har det oftast varit för att sätta andra astrologfantaster på plats, ty de flesta astrologer har jag alltid funnit vara erbarmliga och naiva fackidioter, som inte ens kan läsa ut ett stort kors mellan kardinaltecknen när de har det framför sig. Ytterst sällan har jag själv ställt en annans horoskop, och nu hade jag utan att egentligen själv fatta hur plötsligt förbundet mig att ställa Dostojevskijs. Dessutom har det alltid varit så, att när jag har ställt en annans horoskop har jag alltid fått anledning att ångra det, ty ett riktigt horoskop avslöjar alltid alltför mycket. Så blev det även i Dostojevskijs fall.

Jag fann i hans horoskop ett alltför påtagligt oerhört ödesdrama. Där förekom en total brist på trygghet som skulle vara hela livet, förskräckliga komplikationer och besvär med familjen, både den egna och släktingars, mycket tragiska kärleksförbindelser och äktenskap, en fruktansvärd last av sjukdomar i familjen, de högre husen med betoning på det åttonde, nionde och tolfte var starkt dominerande, alltså dödens, lärdomens och metafysikens hus, och där fanns ingen lycka någonstans. Det var faktiskt omöjligt att fastställa lyckopunkten i hans horoskop, ty den bortskymdes totalt av Uranus. Den punkten i hans horoskop var den mest

dunkla i dess ofattbart starka dominans och aspektrikedom, och jag förstod då inte riktigt själv var Uranus kraft kom ifrån. Först senare lärde jag mig att den mest nyligen upptäckta planeten Neptunus just år 1821, Dostojevskijs födelseår, hade stått i konjunktion med Uranus.

Det var med mycket blandade känslor som jag följande dag presenterade för honom hans horoskop, och jag försökte med flit säga så litet som möjligt. Men hans nyfikenhet var väckt, och min återhållsamhet om hemligheterna bara stegrade den så att det blev omöjligt att stå emot hans frågor. Han ville nu en gång för alla veta allt, och han gav sig inte förrän han fått veta det. När jag slutligen påvisade hans horoskops mest kritiska punkt i det tredje huset, som hade enorma faderskomplex att uppvisa tillsammans med en kanske därav följande oerhörd kronisk sjukdom, nickade han och sade:

"Du har verkligen lyckats kartlägga hela min personlighet. De här sista sakerna kunde du inte veta innan, och att du har kommit dem på spåren tyder på att du verkligen på gudomlig väg fått inblick i min egen själs yttersta mörker. Men om du vet så mycket så måste du veta mera. Säg vad som har hänt mig och vad som kommer att hända mig."

Han gav sig inte. Jag måste fortsätta utläggningen.

Jag påvisade att en avgjord katastrof inträffat med honom i ungefär 18-årsåldern, som han själv ådragit sig skuld genom, och att en liknande katastrof inträffat jämnt tio år senare men att han då inte burit någon skuld och sålunda därigenom sonat sin skuld i den första katastrofen. Men härtill sade han: "Nej, min vän, den skulden, som var mitt livs första, kommer jag aldrig någonsin att helt kunna sona. Däremot hoppas jag innerligt att jag hellre må dö än öka den skulden. Vad tänker du om den saken?"

Jag kunde inte utläsa några fler moraliska skulder, men fara för en sådan fanns mot slutet av hans liv. "Ditt livs värsta katastrof hotar i ditt sextionde levnadsår. Om du inte dör före det skall din skuld öka."

"Då dör jag före det," sade Dostojevskij och visade sitt ödmjuka intagande sällsynta leende.

Vidare kunde jag utläsa två eller tre äktenskap där alla var olyckliga utom det sista samt endast få barn. Hans liv skulle dock sluta i lycka och harmoni i Jungfruns tecken, och mot slutet skulle även affärerna ordna till sig och framgången infinna sig. Slutligen sade jag: "Men vad är det för en hemsk sjukdom som från ditt adertonde levnadsår kommer att sätta käppar i hjulet för dig nästan ända fram till din död? Vet du om att du lider av någon känd sjukdom?"

Under hela vår samvaro hade Dostojevskijs ögon ständigt blivit allt glansigare, och han hade liksom hetsat upp sig invärtes och blivit alltmer intensiv och upptänd av min undervisning. Men när jag nu lyfte ögonen från pappret efter att ha ställt min fråga och betraktat honom i väntan på svar hade hans ansikte plötsligt helt förändrats. Plötsligt var det en fradgande dåre jag hade framför mig. Hans ögon rullade, och han skakade i hela kroppen. Förlamad av skräck åsåg jag hur anfallet stegrades, och plötsligt rusade han upp med ett skri och var i nästa ögonblick som av en okänd osynlig kraft sträckt till marken.

Jag hade sett sådant förut och förstod vad det var. Det var sådana anfall som det i min barndom berättades att Julius Caesar hade brukat få, en man som levde före min tid och som jag aldrig tyvärr fick nöjet att lära känna. Men en gammal släkting till oss

hade varit kollega och vän till Julius Caesars livläkare, och så hade vi fått den hemliga informationen om den förste kejsarens hjälplöshet inför den gudomliga sjukdomen.

Och samma gudomliga sjukdom var alltså Dostojevskij drabbad av för mina fötter. Denna ädle österländske frälsare, detta unika klart lysande geni, var alltså utom landsförvisning och fyraårigt koncentrationslägersarbete även drabbad av epilepsi, som om det inte var nog med ett kors utan som om det behövdes två för att balansera ner denne mans ovanliga goda krafter och förmågor. Och jag visste hur obotlig sjukdomen var.

Jag gick efter hjälp och såg till att den medvetlöse krampförvidna mannen kom till sängs. Hon som hjälpte mig grälade på mig för att jag hade upprört Dostojevskij. "Han blir bara så sjuk när han har skrivit för mycket eller fått höra något som upprört honom. Det måste vara ni som har gjort honom upprörd. Om han bara ville sluta skriva! Då skulle han bli en hur normal människa som helst."

Jag lämnade den sjuke i hennes vård och tog med mig Dostojevskijs horoskop, i hopp om att han skulle ha glömt alltsammans när han åter vaknade till liv.

4.

Jag såg honom åter 27 år senare. Det var i Staraja Russa. Då hade han redan skrivit alla sina sju stora romaner, "Döda huset", "De förtrampade", "Brott och straff", "Idioten", "De besatta", "Ynglingen" och "Bröderna Karamasov", av vilka jag fortfarande sätter den tredje och den sjunde högst. Sista kapitlet av "Bröderna Karamasov" hade precis just kommit ut när jag beslöt mig för att åter uppsöka honom. Det var min naturliga intuition och instinkt som drev mig därhän, och jag tänkte inte alls på att han just hade fyllt 59 år. Jag undrade helt enkelt hur han hade det.

Det var ett lyckligt hem jag besökte i Staraja Russa nära Novgorod och sjön Ilmen, det gamla heliga ryska rikets hjärtpunkt. Allt andades frid och harmoni i detta mycket pittoreska hem, och jag kände mig nästan som en fridstörare när jag kom dit och ångrade nästan mitt tilltag. Men Dostojevskij var hemma, och det var för sent att vända tillbaka.

"Jaså, det är du," sade han i det att han vänligt tog emot mig. För ögonblicket var han ensam. "Många av dina förutsägelser har slagit fel. Jag är exempelvis en lycklig man nu som har det bra."

"Så du minns mitt horoskop?"

"Alltför väl in i minsta detalj. Men du kan inte ställa en dödligs horoskop mer än en gång. Vad har du kommit hit för den här gången? Har du räknat ut att mitt sextionde levnadsår har inletts?"

Jag försäkrade honom om att jag inte hade haft en tanke på hans horoskop vid mitt besök, och att jag hade hoppats att han skulle ha glömt det lika totalt som jag själv hade försökt göra det.

"En sådan uppenbarelse från ovan glömmar man inte. Inte ens det faktum att mitt horoskop när jag vaknade var obefintligt och du med kunde få mig att tvivla på

uppenbarelsens sanning. Tvärtom. Bristen på bevis övertygade mig om vårt samtals övernaturliga sanning.

Tyvär så kommer du dock litet olämpligt. Min kära faster Vera skall just komma hit på besök, och hon är sådan att hon när hon är här inte låter en umgås med någon annan. Men vi kan prata tills hon kommer. Är det säkert att det inte fanns någon baktanke med ditt besök?"

"Vad skulle den eventuella baktanken ha varit?"

"Din ankomst känns precis som ett dödens förebud." Hans ansikte var underligt uttryckslöst och ögonen konstigt tomma när han sade detta. "Det är möjligt att jag har fel. Men om du kommer med döden i släptåg kanske det är lika så bra. Minns du verkligen ingenting av vårt horoskop?"

"Jag vill inte minnas något."

"Men jag vill. Jag har aldrig glömt vad du spådde om mitt sextionde levnadsår. Du spådde, att om jag inte dog innan jag hade fyllt sextio så skulle en katastrof inträffa genom vilken jag skulle ådra mig en fruktansvärd skuld. Minns du det?"

"Nej."

"Jag vet idag vad den katastrofen kommer att innebära. Tsaren kommer att mördas och tsarväldet kommer att störtas, och det med ett sådant våld att den skulden sedan för alltid kommer att förmörka hela Rysslands goda hjärta. Jag har själv lekt med tanken på att i en fortsättning på Karamasovromanen låta Aljosja bli en anarkist som skjuter tsaren. Blott en tanke avhåller mig från fullföljandet av den idén: om den komme ut i tryck och tsaren därefter skulle bli skjuten på riktigt skulle hela världen och mest jag själv anklaga mig för brottet, emedan jag gav uttryck för idén. Om framtidens ryssar alls kommer att läsa mig, med mina heliga helgon och ortodoxa svärmerier för kyrkan och tsardömet, så kommer det enbart att vara för att jag även skrev "De besatta", boken om framtidens ryssar och deras tyranner."

"Stopp nu litet! Vet du vad det är du egentligen säger? Jag vill inte att du på nytt skall få ett anfall framför mina ögon." Jag hade oroats av att han på nytt hetsade upp sig, precis på samma sätt som förra gången. Men han tycktes besinna sig av mina ord.

"Du kan vara lugn. Jag har inte haft sådana anfall på väldigt länge nu. Ibland har jag nästan trott att min sjukdom har besegrats och dukat under för mina goda sidor. Parallellt med att min ekonomi har blivit mera plusbetonad än lutande åt minus, så att jag utan att känna någon kniv på halsen har kunnat skriva "Bröderna Karamasov" i mitt eget tempo, har min sjukdom och alla därmed förknippade sjukliga fantasier och onda andar förlorat herraväldet över mig. Och för första gången i mitt liv har jag kunnat ta det lugnt och njuta av livet. Jag tror inte att Tolstoj kommer att bli så lycklig på gamla dar som jag är nu. Ibland har jag frestats att tänka, att det vore skönt att få dö nu, medan lyckan ännu varar." Han plirade vänligt men bakslugtt mot mig. "Därför har du kommit som på beställning."

Det uppstod en tystnad som varade i åtminstone en minut. Jag visste inte vad jag skulle svara och satt blott och betraktade honom och njöt av hans fridfulla, harmoniska, allvarliga och heliga personlighet. Jag älskade honom och förstod att han trots allt var ett helgon.

"Tant Vera tycks dröja med att komma. Hur mår Turgenev numera?"

"Han känner sig helt satt ur spel efter ditt framträdande vid Pusjkinsymposiet."

"Dock försonades vi där vid Pusjkins fötter, och jag tror inte att vi har något emot varandra mera."

"Däremot så tål han inte din panslavism."

"Det gör ingen som inte förstår den, och de som förstår den är alltför få, och de kommer tyvärr alltid att vara i minoritet och liksom jag hänsynslöst förföljas för vad gott de velat. Nej, den tid som de slaviska folken med Ryssland som ledstjärna under Alexander II:s regering har upplevat är nog tyvärr ett unikum som aldrig kommer tillbaka, ty de äkta slaverna är liksom jag tyvärr för goda för att någonsin kunna sätta hårt mot hårt, det vill säga gå till rätta med sina förtryckare. Men ju hårdare och ondare förtryckare, desto godare och ädlare blir de förtryckta, och desto mera rätt får de. Ty ingen har någonsin mera rätt än martyren, och ingen har någonsin mera fel, är mera fåfång och har mer att förlora än anstiftaren av en annans ofrivilliga martyrium. Med andra ord: så länge det finns martyrer finns det godhet i Ryssland och hopp för slaverna, och så länge det finns förtryckare skall dessa gå under."

Vi hörde nu en släde med bjällror köra in på gården. Fjodor reste sig upp.

"Det är min tant som kommer. Jag hoppas bara att hon inte börjar gå oss på nerverna med småaktiga familjeangelägenheter, penningfrågor och andra magsårs-ämnen. Jag är ledsen, men ni måste gå nu. Men tack för besöket." Han visade mig vägen ut. Han ställde sig i dörren ut till tamburen så att jag måste passera förbi honom. När jag var mitt för honom slog han mig med häpnad med att plötsligt viska i mitt öra: "Din förbannade jude!" Jag betraktade honom stum av förvåning och blev ännu mera förvånad då han blott log med sitt mest godmodiga leende.

"Vad menar du med det?" frågade jag.

"Bara det att det är slut nu mellan oss."

En närmare förklaring ville han inte ge. Och jag hann precis ut genom lilla entrédörren när den översvallande tanten angrep paradingången och översvämmade huset med alla dess godtrogna varelser, stora och små, unga ättlingar och gamla trotjänare. Och jag undrade: "En sådan släkting kan nog bli värre för Dostojevskij än mitt horoskop." Och jag visste inte hur rätt jag hade.

Men samma eftermiddag innan jag ännu lämnat Staraja Russa kom en ung käck pojke med en biljett till mig. Den var från Dostojevskij, och jag läste:

"Jag beklagar att vårt samtal avbröts när det blev som intressantast. Ni undrar vad jag menade med mina avskedsord. Jag menade följande. Ända sedan ert besök hos mig i den sibiriska hålan, då ni i istället för att ge mig döden gav mig mitt horoskop, har jag fört olycka med mig över mina närmaste. Min bror söp ihjäl sig, min första fru dog, min älsklingsson blev inte tre år gammal, och så vidare. Jag vill inte påstå att det var ert fel, men jag vill poängtera att det onda inte längre har någon makt över mig var det än kommer ifrån. Sålunda är jag försonad till och med er."

Ett ögonblick började jag undra om det kanske inte i alla fall låg någonting i Turgenevs yttrande om Dostojevskij att han var galen. Vad trodde han om mig egentligen? Hur höga tankar hade han egentligen om sina medmänniskor? I varje fall var de med säkerhet mycket högre än vad som är tolererbart.

Det var omöjligt att inte tycka om Dostojevskij. Allt var sympatiskt hos honom, hans mörka sidor var bara spännande och lockande, och han avvek aldrig ett steg från den väg som var hans. Han var den mest konsekventa av ryska andar, och kanske den största hemligheten med hans genomgående tilldragande väsen låg i hans renhet. Hans själ var utan fläck från hans första dag till den sista, och det var denna utomordentliga renhet i anden som gav honom en unik plats i litteraturhistorien. Endast Zweig och Beethoven har av moderna konstnärer visat prov på samma utomordentliga själsrenhet.

Dostojevskijs död var Guds första hårda slag mot Rysslands själ, hjärta och framtid och inledningen till det goda Rysslands undergång. Blott några veckor senare mördades Rysslands historias bästa tsar, vars regering definitivt var den mest upplysta i Rysslands historia och vars epok för alla tider skall framstå som Rysslands högsta blomstrings- och storhetstid. Och innan året var slut hade även den mest ryske av landets kompositörer Musorgskij dött. Och samtidigt insjuknade Turgenev och dog även han efter drygt ett år.

Turgenev var kanske den mest nyktre och omdömesgilla av de stora ryska diktarna: han gick aldrig till överdrift, och hela hans konstnärliga levnadsbana präglades av spiknykter avmått kyla. Därför var också hans böcker de tråkigaste, och hans personlighet lockade mig aldrig till sig.

Om det var omöjligt att inte tycka om Dostojevskij så var det precis lika omöjligt att tycka om Tolstoj. Från första början, då hans självbiografiska ungdomsverk kom ut, greps jag av avsky för denne fullkomligt självupptagne barbar som inbillade sig att han var något, och min motvilja för honom höll i sig i årtionden. Visst hade hans romaner sina förtjänster, och särskilt "Krig och fred", men med undantag av endast den så dominerades hans samtliga verk av en outhärdlig egenkärlek för mina ögon. "Anna Karenina" hade varit en underbar roman om inte den odräglige Konstantin Levin fördärvat den. På sin ålderdom åstadkom han en bok till som inte behärskades av denna egenkärlek, och det var den milda "Uppståndelse", som jag även kunde uppskatta. Ingen kritiserade Tolstoj hårdare än Turgenev, och jag kunde bara hålla med om allt vad Turgenev sade på den punkten.

Så kom då denna märkliga Tolstojska "omvändelse" på 80-talet, som gjorde att han slutade som konstnär, blev frireligiös och drev sin hustru vansinnig. Då började jag följa med Tolstojs utveckling med något intresse.

Men fångslad av hans öde blev jag först när den ortodoxa kyrkans bannlysning av honom blev kungjord. Äntligen, tänkte jag, vågade någon ge Tolstoj på nöten, och jag kunde inte annat än underskriva alla punkter i bannbullen och tycka att kyrkan hade rätt. Enligt kyrkan hade Tolstoj "övermodig av sina förståndsgåvor upprest sig mot Gud och förnekat den ortodoxa kyrkan, använt sin av Gud givna litterära begåvning till att sprida läror som stred mot kyrkans läror och utrota i människors själar deras fäders tro, den heliga och allmänliga ortodoxa tron, i vilken våra förfäder hava levat och genom vilken de och vårt Heliga Ryssland allt intill våra dagar har bevarats." Kyrkan hade fullkomligt rätt, men det var det alltför få som insåg, och allra minst fattade Tolstoj det. Alltså hade denne man, denne store ryss, precis som Ivan den Förskräcklige, Rysslands storhets grundare, förnekats all religiös

grund och moraliskt stöd och förskjutits för evigt av Gud själv, enligt kyrkan, liksom all ateistisk världslig storhet alltid skall vara. Och de som vågade ta kyrkans parti mot Tolstoj var försvinnande få medan en överväldigande majoritet av Tolstoj vilseförda ryssar som en man vände sig mot kyrkan. På kyrkans sida var tsaren nästan ensam och tyst, medan alla världens skriande gaphalsar alltför väl uttryckte att de stod på Tolstojs sida.

Inom Tolstojs egen familj var de ytterst få som vågade säga emot honom. Hans fru var i princip den enda, och hon ansågs därför som vanvettig. En enda av sönerna vågade ifrågasätta hans auktoritet, och det var paradoxalt nog hans efter honom uppkallade son Leo, som var gift i Sverige och som själv skrev böcker.

Som sagt, i och med denna välbehövliga bannlysning började jag intressera mig för Tolstojs fall, och jag började studera honom i detalj, även om jag fortfarande inte tyckte om honom för fem öre: jag tyckte att alla hans skrifter, religiösa och litterära, andades samma träaktighet, trivialitet och brist på dimension samt andefattigdom, som om detaljer för honom var det enda viktiga i livet. Hans stil, tankevärld och pretentioner gav mig precis samma avsmak som de stora tyskarna Goethe och Bach: samma brist på allt vad andligt är, samma torrhet och samma leda. Därför drog jag mig för att besöka honom.

Men i samband med 1905 års omvälvningar i Ryssland började det kännas angeläget för mig att få träffa honom. Hans hälsa sades vara vacklande, och han var snart 80. Men jag uppsköt det ständigt, och det blev aldrig av.

Slutligen inträffade det av en slump att jag i alla fall kom till Jasnaja Poljana. Det var olika tillfälligheter som förde mina vägar till Moskva och sedan där omkring, och en dag såg jag på avstånd Jasnaja Poljanas stora vackra vita stallbyggnad från Alexander I:s tid, och då beslöt jag mig för att gå över ängarna till den berömda herrgården och se om den store diktaren var hemma.

Han var hemma, men ack! vilket olämpligt ögonblick jag kom i! Hans fru hade just fått ett av sina hysteriska anfall, hon skrek som en stucken gris och hotade både skjuta sig och dränka sig, som om det inte räckte med det ena, bara för att någon gjort sig skyldig till att olyckligt okunnig om fruns tio tusen öron nämna det tabubelagda namnet Tjertkov, Tolstojs utgivare. Och bredvid henne stod en gammal böjd och ömklig bondgubbe som såg lastgammal ut och försökte passivt tala henne till rätta som om han sedan gammalt visste det vara hopplöst och samtidigt med sitt böjda huvud visade hur gränslöst han led i hennes blotta närhet. "Kan det vara Tolstoj själv?" var min första tanke, och så ömklig var gubbstackarn att jag inte kunde tro det.

Det var hon som först fick syn på mig. Hon trodde nog jag var Gorkij, ty hon gav upp ett förskräckt utrop och försvann. Man hörde hennes snabba steg uppför trappan och en dörr som smälldes igen med åtföljande skrammel och rassel av många lås och riglar som sköts för. Så vände sig Tolstoj om och såg på mig. För första gången såg jag hans ögon, och då förstod jag genast att det var han. Endast han i hela världen kunde äga denna stålblågrå genomträngande kritiskt granskande blick. Jag tog av mig hatten och böjde på nacken i en ödmjuk hälsning. Han kom fram till mig.

"Vi har inte haft nöjet att råkas tidigare," sade jag, men han avbröt mig bryskt med en gest som alltför tydligt avfärdade allt vad konventionell artighet och

ceremonier hette. Och han nästan föste mig ut ur huset och följde med mig ut i trädgården.

"Min hustru är inte riktigt sig själv idag," mumlade han i skägget som om han försökte klämma fram med en ursäkt som aldrig kom. Jag såg på honom. Hans uppsyn var tämligen olycklig. Han såg ut som en enfaldig bondgubbe som ertappats med en bagatell, som att ha spämt fel häst för vagnen. Och hur klart såg jag inte i detta ögonblick hela vidden av hans oformliga tragedi.

Han såg mycket äldre ut än han var. Han var bara något över 80, men han såg hundra år gammal ut, gick krokig och kutig med en käpp som en annan gumkärning och hade dessutom i fysionomin ett alltför påtagligt drag av senilitet. Ingen av de andra stora jättarna i kulturhistorien, som Michelangelo, Goethe och Verdi, hade sett så gammal ut vid 80 och så totalt förlorat alla drag av ungdom, spänst, energi och vitalitet. Hos Tolstoj var allt det yttre så lastgammalt och illa medfaret att bara själen där ännu kunde ha något värde.

Jag kunde inte låta bli att fråga rent ut: "Varför har ni inte skilt er från henne? Hon kan ju ta livet av er en vacker dag." Det stod alltför klart för mig att han borde ha skilt sig för trettio år sedan.

"Jag kan inte med," gnällde han. "Jag vågar inte för hennes och familjens skull."

Denne man, världens kanske djupaste och klokaste människosjäl, levde ett liv i tröstlös fångenskap. Han var fjättrad vid sin hustru och sina barn, sitt gods och sin litterära alstring, och mest av allt vid sitt rykte och sin berömmelse. Hela världen läste med intresse om varje detalj i hans trivialaste vardagsliv, bara för att han var Leo Tolstoj. Varje hans ord togs på blodigaste allvar över hela världen hur galet, senilt och sötsliskt det än var, därför att alla var bekanta med hans rykte. Och fåfängt försökte han lyfta sig över denna enorma börda av folks uppmärksamhet på honom, och resultatet av detta fåfänga försök var ingenting annat än den eskapism som gick under namnet Tolstojismen, som inte var något annat än världsfrämmande orealistiska drömmar, som han till sin egen och hela Rysslands gränslösa skada i sin omdömeslöshet och senilitet förväxlade med verkligheten. Kärleken kan förvrida vettet på vem som helst, och få har älskat så som Leo Tolstoj, och ingen blev galnare av det än han själv.

Om han hade följt sin själs innersta strävan hade han lämnat hustrun och familjen och hemmet och all egendom åt andra redan 1881, och då hade han undsluppit sin galenskap och hade kanske hela Ryssland fått ett blidare öde. Men han höll envist fast vid sin hustru, sin kärlek, sina fåfänga plikter och drog med sin litterära berömmelse hela Ryssland med sig i sin egen själsliga undergång.

Jag sade till honom: "Ni bör nog skilja er innan det är för sent."

Han svarade: "Det är redan för sent."

"Det är aldrig för sent, om man bara gör det."

"När jag slutligen gör det kommer det alltför starkt att visa sig att det var för sent."

Vi gick ut och satte oss under träden. Ideligen plågade jag mig själv med frågan: "Varför har jag inte hälsat på honom tidigare?" Och jag kunde inte låta bli att tänka den ytterst farliga, diskutabla och omänskliga tanken att det hade varit en välgärning mot honom och mot Ryssland att ha låtit honom dö med Dostojevskij och Turgenev trettio år tidigare.

"Ni har inte sagt ert namn," sade han slutligen och såg rätt igenom mig.

"Det spelar ingen roll. Jag är bara en jude."

"Men vad skall jag kalla er?"

"Kalla mig Ahasverus."

"Så heter alla judar, och särskilt i dessa dagar. Men vad förskaffar mig äran av ert besök?" Han började avgjort kvickna till.

"Jag ville bara se er och träffa er innan ni dör."

"Ni menar att jag kommer att dö?"

"Alla kommer vi att dö."

"Utom ni, om ni är Ahasverus."

"Ni tycks tvivla på den saken."

"Ahasverus är bara en legend, en symbol. Det är samma vidskepelse som astrologin och katolicismen. Legender tror man inte på mera. Numera vet man att de alla bara är lögnare."

"Jag vet att ni tycker det, och ändå har ni mera enträget än någon annan ägnat er åt den första och främsta legenden."

"Som är?"

"Gud."

Han drog sig tankfullt upprepade gånger i skägget. "Ja, däri ligger mitt första och främsta tvivel. Om den legenden är sann är alla legender sanna, och förgäves har jag under de senaste trettio åren försökt skilja mellan dess legend och dess sanning. Men det går inte. Man kan inte skilja mellan lögn och sanning i en dikt, ty en dikt är en dikt och varken lögn eller sanning. På samma sätt är Gud Gud, och därmed är det ovidkommande att diskutera huruvida han är eller ej. Som teoretiskt begrepp existerar det, på samma sätt som Homeros' sagor existerar, vare sig de är sanna eller falska, och det kommer man inte ifrån."

"Nu känner jag igen er från 'Krig och fred' och er innersta andlighet. Men om ni accepterar Gud och legenderna som i teorin ofrånkomligen existerande, hur kan ni då vara så intolerant mot tidigare kolleger till er själv, som Goethe och Shakespeare? Ni har skrivit en hel bok som bara går ut på att Shakespeare var en humbug, och ni tål inte poesi om den inte är slavisk. Hur kan ni vara så blind för Goethes poesi, den mest lyriska efter Shakespeare, och hur kan ni på fullt allvar mena er kunna censurera en filosof som Lao Tse? Ibland har er intolerans förvånat mig."

"Ni talar som Dostojevskij skulle ha gjort. Han var den ende som kunde ha undervisat mig någonsin. Han var den ende av Rysslands författare som jag kände mig befryndad med och som i någon mån tänkte som jag. Vi hade märkvärdigt mycket gemensamt. Helt nyligen lärde jag mig att han hade exakt samma passion för den Sixtinska Madonnan i Dresden av Rafael som jag hade. Vi hade samma älsklings-författare: Schiller och Dickens, och ingen av oss kunde med Goethe och Turgenev. Ibland tror jag han var min dubbelgångare. Och jag fick aldrig träffa honom.

Och nu kommer ni hit på min ålderdom, alldeles för sent, bara för att visa mig vad jag har gått miste om i livet. Bara en har jag känt som var som ni, som kunde rycka upp mig, sätta mig på plats och undervisa mig, och det var min ungdomsvän Dmitrij Djakov, han som hela världen känner som furst Nekhljudov, min litterära alstrings älsklingsgestalt. Djakov kände jag för tidigt, Dostojevskij fick jag aldrig lära

känna, och ni har kommit hit för att lära känna mig alltför sent. Ni kommer till en färdig man som inte längre har tid och kraft att bättra sig och som vet att han redan står på dödens tröskel. Men hon," han antydde den galna kvinnan inne i huset, "kommer inte att bli min död. Tvärtom. Det är hennes morbida humör som håller mig vid liv. Nej, först när jag självmant lämnar henne och sågar av henne skall jag falla, eftersom hon är den gren jag sitter på. Men den grenen har jag längtat efter att få såga av nu i trettio år."

Han verkade mycket trött där han satt med nedsänkt blick och nästan tycktes halvsova. Jag blev varse detta när han tystnade. Jag visste inte mer vad jag skulle säga, men jag var glad åt att ha fått träffa honom och insåg att jag ingenting mer kunde göra för honom. Han satt så bekvämt och fridfullt i sin stora trädgårdsstol och verkade så trygg i sin fria enkla bonddräkt och stora halmhatt att jag bara kunde njuta av att vila ögonen på honom. Och rätt som det var började han snarka. Han hade somnat. Gud vet hur många nätter i rad han hade fått sömnen förstörd för sig av sin hustru. Att han nu sov så gott i den varma eftermiddagen tydde på att det inte var ett fåtal sömnlösa nätter han hade att ta igen. "Hjärtlös den som väcker honom," tänkte jag och reste mig upp utan ett ljud. Tyst började jag smyga mig därifrån, och lika litet som någon hade märkt hur jag hade kommit till Jasnaja Poljana märkte nu någon att jag lämnade den världsbeckanta sällsamma slumrande idyllen, som jag hoppades till Gud att ingen någonsin skulle störa.

6.

Det förekom i England mot slutet av 1700-talet en uppseendeväckande ung ädling som med tiden blev parlamentsledamot. Före det hade han etablerat sig som författare, och det att han accepterade en maktposition förgjorde hans författarskap och tog omsider livet av honom: han slutade skriva när han etablerade sig i det sekulära livet, och det var mera det sekulära livets vedermödor och tomhet som tog livet av honom än gula febern. Jag sade till honom strax innan han avreste från England sista gången, att han om han verkligen avreste aldrig skulle komma tillbaka. Han försökte komma tillbaka men dog på vägen.

Hans lovande författarskap blev dock ett för alltid bestående löfte i och med hans glansfulla gotiska ungdomsroman "Munken". Hans namn var Matthew Lewis. Han var en av de första i den stora romantiska generationen, som kom att ge oss sådana namn som Byron, Shelley, Keats, Burns, syskonen Brontë, Beethoven, Schubert, Schumann, Mendelssohn, Chopin, Géricault, Leopardi, Bellini, Donizetti, Kleist, Pusjkin, med flera, som alla dog alltför tidigt. Matthew Lewis var kanske den mest intagande av alla dessa, en liten spenslig pojkkaktig gestalt med en otrolig universell överoptimism, och få talanger av hans mått kom väl mera tragiskt och tidigt till korta: så fort han blev parlamentsledamot kastade sig världen över honom bara för att han skrivit "Munken" och tillintetgjorde honom som författare. Tolstoj åtnjöt ungefär samma öde: han var en universellt uppburen författare, tills han etablerade sig som världspredikant. Därmed tog hans författarskap slut, och hela världen och särskilt Ryssland vände sig som en man emot honom och tillintetgjorde honom med att tillintetgöra alla dem som tog hans icke enbart skönlitterära skrifter på allvar.

När Dostojevskij dog blev följderna besynnerliga: världen, som envist visat sig likgiltig för alla hans litterära gärningar så länge han levde och till och med utan hämningar rackat ner på dem, fattade på en natt vem de hade förlorat och sörjde honom uppriktigt och universellt. Tolstoj själv sade: "Jag ignorerade honom så länge han levde, och jag avhöll mig avsiktligt från att läsa för många av hans böcker. När jag hade chansen att träffa honom till och med undvek jag den möjligheten. Och nu, när jag äntligen fattar vem han är och inser vilken vän han skulle ha blivit, så är han borta." Turgenev, som i hela sitt liv bestämt tagit parti mot Dostojevskij och till och med förfäktat den meningen att han var vanvettig, uttryckte sig i liknande ordalag efter sin större kollegas död och berömde sig av att ha hunnit försona sig med honom vid den berömda Pusjkinfesten. Ingen av världens stora författare som fått ett stort eftermäle hade det så dåligt under sin livstid som Dostojevskij och fick i förhållande därtill ett högre eftermäle.

Med Tolstoj blev det annorlunda. Ingen författare nådde en större ryktbarhet under sin livstid än Tolstoj, och ingen författare gick i förhållande därtill en mera drastisk antiklimax till mötes. När Tolstoj var död var det som om alla världens djävlar och onda makter plötsligt vaknade och av ren skadeglädje ställde till med tidernas katastroförgier. Mindre än ett år efter hans snöpliga frånfälle på neslig flykt från sin fru mördades Stolypin, den enda man som kunnat ge Ryssland en framtid utan blodbad, och ett år senare kom *'Titanic'*-katastrofen. Därefter kom världskriget med förintelsen av först Ryssland och sedan Europa: allt vad Tolstoj hade representerat blev under de första trettiofem åren efter hans död så fullkomligt utrotat som endast Israels storhetstid efter kung Salomo omsider blev: det blev så fullkomligen utplånat att dess minnen, liksom Israels storhetstids minnen i form av Bibeln, som kontrast till den totala sekulära förintelsen måste framstå i evig dager såsom universellt betydelsefulla i sin lyskraft: Dostojevskijs och Tolstojs romaner ensamma framstår redan som viktigare än hela världens rika 1800-talslitteratur för övrigt.

Men det var den unge kortväxte klarögde Matthew Lewis jag talade om. Vid ett besök i Sibirien i slutet på det stora ryska seklet råkade jag händelsevis stöta ihop med en person som vid första påseendet till både sitt yttre och inre gav intryck av att vara en direkt inkarnation av Lewis' olycklige munk. Det var en frisk bondpojke i en liten oansenlig by nära Tobolsk som alla i den byn redan respekterade såsom helig på grund av hans ofattbara förmåga att hela sjuka och spå rätt om framtida händelser. Han var redan smått etablerad i den byn såsom en profet, och ingen vågade därför vända ett finger eller en tanke mot honom, och följaktligen var han naturligtvis också redan berusad av sin maktställning där och tillät sig vilka friheter som helst, därför att han visste att ingen vågade trotsa hans etablerade helighet. När jag såg honom såg jag bakom honom redan en lång rad kvinnor som han hade våldfört sig på med eller utan deras samtycke. Och det intressanta var att han genast såg att jag hade sett vad han gick för.

Spontant tog han min hand mellan sina och sade: "O fader, jag måste få bikta mig för er. Jag ser på er att ni är den enda som skulle kunna rädda mig."

Vi gick avsides, och han uttömde i ett vulkaniskt överväldigande uppriktighetsflöde hela sitt inre för mig. Han led gränslöst av att han hade en ställning. Han ville slippa sina faktiska förmågor att kunna hela sjuka och se

mänskors framtida öden. Han ville inte ha någon ställning. Han ville inte att någon skulle behöva frukta honom. Han ville inte ha något ansvar över andra. Han ville inte respekteras och betraktas som något extraordinärt. Han led oerhört av att inte i allt vara som andra och ville helst av allt vara en lika enkel *musjik* som hans far varit. I allt överensstämde hans tankar och fruktan med de tankegångar som mest besjälade den siste tsaren och Leo Tolstoj och som ledde dem till att i självdestruktivt nit dra med sig hela Ryssland i sin egen undergång. Detta slog mig, och samtidigt slog mig en annan tanke, som blev mitt svar till denne storögde och ständigt uppjagade Grigorij Jefimovitj, som han hette. Jag sade till honom:

"Min vän, dina innersta tankar går i förvånansvärt samma banor som familjen Romanovs och Leo Tolstojs, och som du säkert vet är det namnen Romanov och Tolstoj som idag leder Rysslands öde. Min intuition säger mig att ditt öde kommer att länkas med hela Rysslands.

Men Romanov och Tolstoj är deklinerande och självdestruktiva namn: de verkar inte alls för någon gynnsam framtid för Ryssland utan snarare tvärtom: om Leo Tolstojs profetior och önskedrömmar går i uppfyllelse, och om tsaren fortsätter med sin fatalism, måste Ryssland gå under. Men du, min vän, är en frisk naturkraft med enbart hälsa och positiv energi, som skulle kunna ha positivt inflytande på Rysslands öde och på de slappa degenererade händer som leder det. Du skulle kunna rädda Ryssland. Så tag korset på dig och fatta ditt ansvar. Gud har givit dig oerhörda krafter. Frukta icke dem, utan lita på Gud: han har en mycket speciell avsikt med ditt liv: jag tror att han genom dig vill pröva Ryssland och se efter om det är värt att rädda. Och därför kan du rädda det. Jag ber dig: svik inte ditt kall, ditt öde och dina förmågor, ty jag vet att Ryssland är värt att räddas. Än producerar det universella profetiska begåvningar; i och med andar som Meresjkovskij har Ryssland en lika stor tänkbar framtid som dess förflutna är stort. Svik inte Ryssland, utan lyd Gud och tjäna Ryssland genom att rädda henne."

Men jag såg på honom att han skulle misslyckas, ty han var bara en människa. Hela hans väsen uttryckte en gränslös osäkerhet, och jag såg vilka banor denna personliga osäkerhet skulle föra honom in på: han skulle alltid försöka fly ifrån den gudomliga outhärdliga ansvarsbördan inom honom till den motsatta ytterligheten: den absoluta materialismen i form av sinnliga utsvävningar.

Och det mer än något annat övertygade mig om hans ofrånkomliga misslyckande i framtiden: att han inte bekände för mig även sin svaghet för det sinnliga. Liksom Tolstojs filosofi hade fallit på hans beroende av det sinnliga livet, liksom tsaren skulle falla genom sitt beroende av sin fru, skulle även denne Rasputin falla genom sitt beroende av sina fysiska lustars tillfredsställelse, liksom hela Ryssland, det heliga och ärorika äntligen civiliserade Ryssland, år 1917 skulle falla pladask till kulturell bottennivå genom materialismens alltid lika fatala förintande och självdestruktiva frestelse, som ingen nation i historien någonsin har kunnat motstå och som varje stor nation i historien politiskt alltid har fallit genom.

Jag nämnde Matthew Lewis' roman om den stackars abboten som av det mytologiska inbillningsfostret Djävulen lockades till att förföra och ta livet av inte vilka två kvinnor som helst utan en mor och hennes dotter, som senare visade sig ha varit munkens egen moder och syster. Denna något svulstiga och fjantiga men effektiva gotiska roman hade ingen påtaglig verklighetsgrund, lika litet som Dostojevskijs legend om Storinkvisitorn i "Bröderna Karamasov" hade det; men dock fanns det i tiderna i Spanien en man som undermedvetet har gått igen i dessa två författares inkvisitions historier.

Han var från början en fullkomligt anständig präst som även gjorde god nytta som sådan: han var mycket populär, och ingen präst var vänligare mot de fattiga, sjuka, gamla och döende än han. Han ansågs vara den perfekta prästen. Ändå hade han aldrig haft någon verklig kallelse till yrket utan hade valt mellan en karriär antingen inom kyrkan eller inom armén. Det blev kyrkan men hade lika väl kunnat bli armén. Tyvärr blev det inte armén, där han hade kunnat göra mindre skada.

Men så länge han bara var en fattig och anspråkslös präst vars enda krävande uppgift var att vara mänsklig skötte han sig utmärkt väl, och hade han fått behålla sin anspråkslösa ställning som underlydande diakon hade han kunnat bli ett helgon. Men hans problem började i och med att han promoverades.

Han fick en mycket ansvarsfull befattning i sitt fyrtiotredje levnadsår som abbot för ett mycket berömt kloster i Toledo, det gamla Spaniens hjärta. Ingen var mera medveten än han själv om det digra ansvar som därmed tyngde honom och vilka förfärliga frestelser han därigenom kunde utsättas för, ty ett nunnekloster strax intill lydde också under hans överhöghet. För att från början försäkra sig och stålsätta sig mot alla frestelser till synd avgav han där ett offentligt löfte att aldrig stiga över klostrets murar, att aldrig lämna munkklostrets heliga område. Abbedissan i det intilliggande nunneklostret träffade han bara inför vittnen och med en vägg mellan dem med blott en gallerförsedd glugg som kommunikationsväg mellan dem. Det var måhända detta ytterst stränga moraliska förfarande som snabbt gav honom ryktet av att vara en verkligt helig man. Och det ryktet njöt han av. Allmänhetens respekt för honom var hans livs enda njutning, men det var en njutning för mycket. Snart fick han behov av att ständigt stegra den njutningen.

Hans helighets rykte gjorde att några framstående personer sökte sig till honom för att få råd. Kastiliens kung Ferdinand blev en regelbunden gäst hos honom, snart följde dennes hustru med, och en annan som fick ett alltför stort förtroende för honom var den blivande påven Borgia, Alexander VI.

Som alltid med heliga, berömda, socialt aktade och upphöjda män gick hans rykte honom åt huvudet. För att höja sin egen personliga nivå och prestige i takt med hans ryktes växande utbredning engagerade han sig djupare och djupare i sin roll som andlig auktoritet. Han började komma fram med egna dogmer och idéer, som han först försiktigt testade på intima lärjungar, och sedan, när de utan motstånd anammades, spred till högre och högre dignitärer. Kung Ferdinand, själv en vacklande och osäker praktfurste på lerfötter, började tacksamt ta emot hans religionsnitiska förslag och med stöd av sin fanatiska fru genomdriva dem i praktiken. Bland denna heliga abbots grundsatser var den i alla tider lika farliga och

vanvettiga, att endast en religion var sann medan alla andra var falska. I detta fall var den enda sanna religionen den romerska katolska kyrkans.

Utan denna heliga abbots inflytande hade Ferdinand och Isabella aldrig haft det vanvettiga övermodet att kungöra det universella intoleransediktet av år 1492, som proklamerade katolicismen som den enda tillåtna religionen i Spanien. Därmed var alla araber och judar i Spanien fredlösa och en systematisk utrotning av dem inledd, och därmed sattes det punkt för medeltidens kanske högsta kulturella historiska skede. Under hela högmedeltiden från Rodrigo del Vivar kallad El Cid framåt hade Spanien varit toleransens hemland och judarnas enda säkra tillflyktsort i världen där de kunde vara fria, med det resultatet att Spaniens högmedeltidskultur särskilt på 1100- och 1200-talen uppnådde en nivå som saknade motstycke i resten av världen. Ingenstans stod kulturen, litteraturen, vetenskapen, astronomin och forskningen högre före Dante än i Spanien. Detta gjorde Ferdinand och Isabella ett definitivt slut på genom sitt intoleransedikt och det därav följande etablerandet av inkquisitionen som institutionen för fritt mördande av i princip vem som helst.

Men abboten i Toledo var fortfarande helig. Efter 1492 började han emellertid i sin själs innersta väsen tvivla på sin egen roll i det hela. Men hans ställning var för etablerad: han kunde icke svika den. Han måste fortsätta på den väg hans liv genom hans sociala ställning hade tagit, och ju vildare hans samvete protesterade där emot, desto strängare bekämpade han sitt samvete med nya edikt, nya beslut, nya dogmer och nya intriger. Utan hans spel med marionettrådar som löpte ända in i Vatikanen hade Alessandro Borgia aldrig blivit påve. Vid denna tidpunkt omfattade han alldeles säkert redan den farliga trossats som han aldrig uttryckte högt för någon men som blev ledstjärnan under hela resten av hans liv. Han trodde blint på, att om man bara gjorde vad man gjorde i Guds namn skulle vad man än gjorde vara heligt och oemotståndligt, suveränt och gudomligt; kort sagt, att Guds blotta namn berättigade till vad som helst. Och allt vad han gjorde från denna tid framåt var att pröva denna tes i praktiken, och så länge han levde fann han att den höll, ty han åkte aldrig fast.

Bakom de stora inkvisitionsdomstolarna, bakom de stora autodaféspektaklen, bakom det kyrkliga tortyrväsendet och bakom denna katolska inkvisitions rättvisa som bara accepterade bekännelser och bara hade dödsdomar att bjuda på, bakom hela denna formidabla maktapparat stod denne helige abbot i Toledo, som var så beryktad för sin helighet. Alla trådar löpte samman i hans händer, och hans helighet sanktionerade och upprätthöll ordningen i denna organiserade mördarverksamhet: ingen vågade någonsin säga ett ord emot honom.

Jag var med i Sevilla år 1510 när de sista judarna utvandrade därifrån under mycket patetiska former. De var nästan 200 stycken, och de genomförde sin flykt i samband med påsken. Det var en modern liten Exodus-episod men en mera tragisk sådan, ty Egyptens judar lämnade Egypten med entusiasm och hade det heliga landet att utvandra till, men de sista spanska judarna i Sevilla år 1510 var de trognaste spanjorerna. Deras familjer hade bott och förkovrats i Spanien sedan visigothernas tid, de hade alltid haft det bra, Spanien hade alltid varit deras förlovade hemland, och de visste inte nu vart de skulle ta vägen. En belgare skulle med sitt skepp föra dem till en gudsförgäten håla någonstans i den dimmiga blåsiga råa och regniga mörka Norden som hette Antwerpen, och det var allt de visste om

sin framtid. Ingenting kunde de ta med sig av sitt under århundraden samlade goda i Spanien, och stannade de skulle de liksom så många vänner och släktingar förr eller senare upptäckas av katolska kyrkans inkquisition, genom obegränsad tortyr tvingas till att bekänna sitt kätteri och brännas å båle *en masse* till ackompanjering av orgelmusik och körer sjungande Te Deum. Detta var standard. När jag tog farväl av dessa de sista och trognaste spanska judarna vid Cadiz påsken 1510 beslöt jag att uppsöka den spanska inkquisitionens innersta väsen. Och mina prövande sökande vägar förde mig till den berömde helige abboten i Toledo.

"Jaså, här har vi den märkvärdige kättaren," sade han. "Ert fall har så förbluffat myndigheterna att jag kände att jag måste få intervju er personligen. Vem är ni egentligen?"

"Bara en jude."

"Just det att ni säger det skiljer er väsentligt från alla andra judar. Dessa stackars judekräk här i Spanien är ju som regel världens yppersta experter på att förstå sig. De medger och erkänner vad som helst, blott icke att de är judar. Och därvid känner vi igen dem: den som envisast förnekar att han är av judisk härkomst, att han praktiserat de förbjudna juderiterna och att han över huvud taget någonsin har känt någon jude eller haft med någon jude att göra, den som mest av allt tar avstånd från allt vad judiskt heter, det är den sanne juden. Och så kommer ni då hit mitt i alltsammans, stiger in i en kyrka och påstår inför första bästa präst att ni är jude, aldrig har haft annat än den judiska religionen och att ni kräver att bli straffad där för. Är det så konstigt att ingen tror er? Efter 1492 har aldrig en sefard medgivit att han är en jude i Spanien. Vi trodde vi redan hade lyckats utrota varenda en, för så tyst har det blivit i Spanien, och så kommer ni och förbryllar hela kyrkan. Finns det fler av er sort?"

"De kommer alltid att finnas."

"Det låter förfärligt. Men varför påstår ni att ni är jude om ni verkligen är det?"

"Därför att jag är det."

"Men vet ni då inte att det att vara jude idag är straffbart med döden?"

"Jo."

"Varför söker ni då döden?"

"Jag söker inte döden. Jag sökte er."

"Mig?"

"Ja, er."

"Och varför sökte ni mig?"

"Jag sökte roten till det inkvisitoriska systemet, och när jag har sett er vet jag att jag har träffat på roten. Endast en så helig och ansedd man som ni, som automatiskt på livstid är höjd över alla misstankar, har möjlighet att kunna hålla inkquisitionen levande. Ni är helig. Ni är ett levande helgon. Ni går aldrig utanför ert kloster. Ni är oantastlig. Men allt det är er förklädnad. Under den kyrkliga helgonförklädnaden ser jag alla era mänskliga svagheter, utan vilka ni vore omänsklig, ty en man kan inte vara ensidigt god. Den mänskliga naturen är alltid paradoxal, där alla de goda egenskaperna alltid uppvägs av motsvarande onda. Utåt är ni ett lysande exemplariskt helgon, men invändigt är ni ett monster i klass med Caligula.

Nej, låt mig tala färdigt innan ni avbryter mig. Jag måste få avslöja för er era synder. Ni är ren i ert celibatliv och ser inte åt en kvinna ens. Men era sexuella begär

tillfredsställs i stället på annat sätt. Ni är själv med när era häxor och kättare, morer och judar torteras, och ni njuter av att se deras lemmar krossas och deras kött brännas levande på bål. Ni njuter sexuellt av varje plåga ni orsakar andra. Ingen ser hur era lustar tillfredsställs på detta sätt, och därför är det ett säkert sätt som ni ständigt understödjer och utvecklar, ty ingen sexuell lusta har någonsin tillfredsställts. Ingen man har någonsin fått nog av sina lustars tillfredsställelse. Tvärtom. Ju mer han tillfredsställt sig, desto hungrigare har han alltid blivit. Samma är det med er: ni funderar ständigt på hur ni ytterligare skulle kunna utveckla inkquisitionen och finna på nya knep och raffinerade metoder att ge era offer större plågor och er själv större sexuell tillfredsställelse."

"Ni måste vara vansinnig."

"Låt mig få fortsätta. Som sagt var, era lustar kommer inte att få nog av era inkvisitoriska begär. Härmed spår jag, att ni en dag förledd av era begär kommer att falla för en kvinna trots allt. Och därefter kommer ni att lika mycket hänge er åt verkliga samlag som åt utvecklandet av er inkquisition och dess terror. Ni skall finna, att kyrkans ofelbarhet alltid kommer att skydda ert rykte, och om ni våldtar en nunna här och en nunna där kommer folk aldrig att tro att ni verkligen gjort det, ty de tror på kyrkans ofelbarhet och på er fasad som asketiskt helgon. Ingen kommer att stoppa er. I full frihet kommer ni att kunna utveckla en hur stor skörlevnad som helst, och de nunnor ni våldtar skall bara som era älskarinnor dyrka er högre, och ert anseende kommer alltid att tilltaga. Inte ens om ni avlider i hjärtslag i en gathoras säng kommer någon att kunna tro att ni låg i den horans säng för att begå otukt med henne, ty så helig är kyrkan i folkets ögon. Ni kommer att finna, att icke Gud, men kyrkans ofelbarhet, berättigar till allt."

"Och till mig kommer du och säger detta? Till mig och ingen annan? Förstår du icke, Jesus, att jag måste korsfästa dig för att du vågar säga mig sådant?"

"Jag säger bara sanningen."

"Ja, och ingenting är brottsligare i samhällets ögon än att våga säga sanningen. Varför har du kommit för att låta dig korsfästas på nytt, Jesus?" Han trodde faktiskt att jag var något av en Jesus. "Tror du det hjälper? Tror du en enda syndare blir hjälpt av att du lider för honom? Nej, Jesus, lika litet som någon då blev frälst genom din död skall någon bli det den här gången och allra minst kyrkan. Du kan icke frälsa en enda människa, Jesus, genom din död, ty ingen människa är av naturen god utom du. Då lyckades du genom din död göra ett stort nummer och spektakel och en bra historia, men inte ens det skall du lyckas med den här gången. Vi skall icke ens låta dig brinna offentligt. Du skall få spårlöst försvinna genom ett svart hål i golvet djupast i vår fängelseborg, och där skall ingen någonsin gräva efter dig. Vår kyrka är så mäktig idag att du om du dör igen ej längre har någon möjlighet att uppstå från de döda. Och på grund av maktens ständigt tilltagande centralisering, koncentration och kontroll-förmåga skall så småningom människorna komma att tro att Jesus inte alls uppstod från de döda, eftersom ju något sådant i vårt samhälle är omöjligt."

Men du har visat mig en välgärning genom att inte först predika för folket utan komma direkt till mig med din sanning. Det skall du belönas för. Du skall få fri lejd ur landet till Frankrike om du lovar att aldrig mer tala spanska. Sålunda fördriver vi den siste juden från Spanien."

Jag gick med på det. Men han var nog listigare än han utgav sig för att vara. Han visste nog innerst inne att jag inte alls var Jesus utan en helt annan person av mindre vikt men av större makt än Jesus. Jag tyckte mig i hans mörka ostadiga blick utläsa en viss fruktan för mig. Han visste nog att han inte skulle kunna ta livet av mig, lika litet som man då kunde ta livet av Jesus. Därför, för att rädda sitt eget skinn, kompromissade han med sitt sunda förnuft och släppte han mig ut ur landet.

Jag fick aldrig veta något om hans senare öden. Men jag är säker på att han mycket riktigt sedan lät sig förföras av kvinnor, därefter våldtog ett antal nunnor och till slut uppdragades därvid. Men för att undvika en skandal i kyrkan blev verkliga fakta i saken aldrig kända offentligt. Först i och med den franska revolutionen bröts hemligheterna, öppnades kyrkans arkiv, sprängdes ghattots murar och kunde den verkliga sanningen om det katolska celibatets prästerskaps inre känsloliv genom ynglingen Matthew Lewis i hela sin höga morbiditet avslöjas.

8.

Men den spanska inkquisitionen med alla dess omänskliga perversitetsöverdrifter, dess fanatism och förföljelsetmani, dess systematiska människoutrotning riktad mot oliktankande, judar och individualister, var ingenting mot det gangstervälde av mördare som upprättades vid Rysslands ledning efter år 1917. Liksom Cromwell på sin tid blev Lenin föremålet för en helgonkult, idealisering och idolisering utan like, fastän den ene såväl som den andre egentligen ingenting annat var än en lika omänsklig tyrann och mördare som alla andra. Det enda som förde Lenin respektive Cromwell till makten var att folket hänfördes av nyhetens behag – livet stelnade i dess former och blev för tråkigt, först i England under Charles I, sedan i Frankrike under Ludvig XVI och sist i Ryssland under de sista tsarerna, och enbart för att de hade tråkigt vräkte folket sitt lands ordning över ända och fick i stället en ny som var sämre och vars enda förtjänst var att den var ny.

Lenin, denne uppkomling som egentligen aldrig visste vad han gjorde, följdes av Stalin som efter Hitlers föregångsexempel förvandlade kommunismen till universalterror. Systematiskt utrotades under Stalins tid alla oliktankande, alla självständigt tänkande individer, alla intellektuella, begåvningar och framtidslöften, och han skulle just till att genomföra en allmän judeutrotning han också när han lyckligtvis, alltför sent och efter alltför många framgångar och segrar till men för Ryssland, dess moral och framtid, dog. Men det fanns en annan intellektuell och självständigt tänkande rysk begåvning som han aldrig lyckades komma åt. En trotsade honom på alltför hög moralisk nivå för att Stalin skulle kunna få någon makt över hans själ, och det var Boris Pasternak.

Jag överdriver inte när jag beskriver honom som sin tids främsta människa. Första gången jag såg hans fotografi i samband med romanen 'Doktor Zjivagos' oerhörda framgång slogs jag genast av hans kristallhederliga utseende. Han var den bästa människa som jag har träffat i modern tid. Uppmärksamt följde jag med alla de uppseendeväckande turerna i samband med nobelpriset som erbjöds honom och som han aldrig mottog, och när han slutligen på inrådan av sin fru sade nej tack till det föll mitt hjärta för honom. Han var den första författare som vågade säga nej tack

till nobelpriset, och han gjorde det enbart av kärlek till sitt eget land. Hade han tagit emot det hade han för alltid utvisats från Ryssland, emedan den sovjetiska gangster- och mördarregimen vägrade att låta romanen bli tryckt i dess hemland. Men han offrade sig själv och sitt rykte för sitt land och valde att stanna kvar och dö med det trots dess totala moraliska och etiska bankrutt. Han var den siste ryssen som trodde på det eviga Ryssland och vågade säga det offentligt, och för det kunde ingen ryss med honom. Hans roman var sådan att den kunde bringa alla de mördade av huset Romanov och Herren Gud själv till att förlika sig med och förlåta den universella blods- och brottsorgie som ryska revolutionen var, ty han ensam vågade skildra den ryska revolutionens anstiftare som mänskliga människor. Men de som styrde Ryssland 1958 var icke mänskliga människor och förbjöd därför romanen, den bästa på det ryska språket efter "Brott och straff", "Bröderna Karamasov" och "Krig och fred", och ansåg sig av Pasternaks utmanande mänsklighet vara motiverade till att hänsynslöst trakassera och förfölja Pasternak, hans senare fru och dennas dotter och ännu längre.

Det var på våren 1960 som jag fick träffa Pasternak. Det var i det lilla samhället Peredelkino var han levde och verkade i sin lilla stuga med sin andra hustru och Lara-förebilden Olga Ivinskaja och dennas dotter från ett tidigare äktenskap Irene, en förtjusande söt liten flicka. Denna fru Olga hade redan under Stalins tid suttit tre år i koncentrationsläger i Sibirien bara för att hon känt Boris Pasternak. Det såg jag på henne genast när jag första gången hälsade på henne, och samtidigt såg jag genast att både hon och hennes dotter på nytt en dag skulle komma att föras till koncentrationsläger i Sibirien bara för att de kände Pasternak.

Så fick jag hälsa på denne ärevördige sensible man själv. Vilket ansikte! Samtidigt som det var urryskt och kanske ryskare än något annat ansikte var det som hämtat direkt från min barndoms hemtrakter: det lyste av tidlös uråldrig judisk profetvärdighet, som de gamla samariterna från Sikem och Efraims land från tider tusentals år före Kristi. Det var det ädlaste, vackraste och tidlösaste ansikte som jag har sett.

Jag böjde mig ner och kysste hans händer. De var bondskt kraftiga men samtidigt mjuka och påminde mycket om Leo Tolstojs. Han var rörd. Det stod en tolstojsk gloria omkring honom som dock var mera tilldragande än Tolstojs egen hade varit. Det var som om jag hade en ny Tolstoj framför mig men en luttrad och genomlidande förändligad och fullbordad Tolstoj. Jag fick den känslan att Pasternak var en sådan människa som Tolstoj hade eftersträvat att få bli själv. I Pasternak såg jag den gamle Tolstojs ideal förverkligat, och samtidigt så kunde jag inte låta bli att genomsyras av intrycket att denne man, denne vackre tidlöse sjuttioårige ungdomlige man var Ryssland, fårat och härjat av fyrtio års oerhörda lidanden men luttrat därigenom och levande fortfarande i vackrare gestalt än någonsin; denne man uttryckte genom hela sitt väsen att Ryssland gått igenom historiens värsta helvete men kommit helbrägd genom det och ut igen på andra sidan.

Han visste naturligtvis inte vem jag var, men jag tilltalade honom på hans barndoms språk, det gamla tsardömetts ålderdomliga ryska, och då sken han genast upp. Han förstod att jag var en ryss. Och jag började med att uttrycka för honom min gränslösa vördnad för att han hade valt att avstå från priset och stanna i Ryssland,

vilket han inte hade behövt göra. Jag sade min mening att jag ansåg detta vara hans livs ädlaste och minnesvärdaste handling. Han grät inför min uppriktighet.

Vi talade sedan på tu man hand hela eftermiddagen. Vi var inte så mycket inomhus, ty där var mikrofoner, och var vi vandrade i nejden kom vi flera gånger på skuggande spioner och övervakare krälände i dikena, buskarna och smygande bakom träden. Men han verkade helt oberörd av dem, som om de var vanliga skogsråttor.

Mest pratade vi om Ryssland, dess historia och dess framtid. Han arbetade som bäst på sitt sista verk, sin stora pjäs om år 1881, som aldrig har fått publiceras i originaltext. Han var gränslöst bekymrad över Rysslands öde.

"Endast de som kan förstå Gud kan förstå världens och nationernas öden, och deras plikt är därigenom att klargöra Guds mening med nationernas öden för människorna. Det var min uppgift med 'Doktor Zjivago': det är Rysslands tragedi i ett nötskal och dess enda hopp om räddning: den fria, självständiga, tänkande individen. Men i Ryssland har överheten aldrig ägnat den tänkande individen någon uppmärksamhet, utom möjligen martyren tsar Alexander II. Därför har Rysslands öde alltid varit förskräckligt. Det började med tsar Ivan IV den förskräcklige, denna den vidrigaste av alla historiens självhärskare, han, som vid tretton års ålder kastade sina fiender till hundarna, krönte sig till kejsare och skaffade sig ett harem vid sjutton, organiserade Rysslands första hemliga polis med enbart den uppgiften att utsätta samtliga ryssar för ständig terror och ständigt våld och likviderade hela staden Novgorod med sextio tusen människor under fem veckor med att först inhägna hela staden som i ett koncentrationsläger och sedan systematiskt, som tyskarna med Warszawaghettot, bränna ned och förrinta hela staden med alla dess själar. Det var inte så konstigt att hans regering åtföljdes av årtionden av hungersnöd och pest och att hela Moskva plötsligt en dag genom en olyckshändelse brann ner. Han krönte sin omåttligt brottsliga bana med att mörda sin egen tronarvinge, liksom Peter den store mördade sin, liksom Konstantin den store mördade sin.

Så har det sedan alltid varit i Ryssland: när det har varit mäktigt och stort, som under Peter den store, Katarina II och Stalin, har det samtidigt frossat i övervåld och grymheter, sadism och masochism utan gränser och gjort sig självt odrägligt och förhatligt för sig själv, för hela världen och för historien. Dess enda sympatiska historiska skeden har varit den "stora oredans" period efter Boris Godunov fram till Mikael Romanov, då Ryssland dukade under för polacker och svenskar, och åren efter 1917, då Ryssland dukade under för revolutionen och tyskarna. Dessa två kritiska historiska skeden har varit Rysslands två enda perioder av inre frihet, uppbyggelse och moralisk upprustning. Alla de många storhetstiderna har enbart betytt deklineriing, förtryck och fördärv, och värst blev denna den ryska odrägligheten och förtrycket genom Stalins seger över tyskarna 1945. Aldrig triumferade Ryssland mera, och aldrig nådde Ryssland en högre grad av förtryck och ofrihet och moralisk och etisk bankrutt. Kommunisterna har genom att stegra Rysslands makt till det yttersta mongoliserat och brutaliserat Ryssland till oigenkännlighet. Alla ryssar som hörde mig skulle säga att jag genom de orden drev en dolk i Rysslands rygg, men det är ingen dolk. Det är en kirurgkniv, som jag hanterar för att befria Ryssland från en livsfarlig tumör. Operationen är nödvändig. Jag är den enda som inser det och måste därför ensam ta ansvaret, och därför vågar

jag säga det. Och jag vågar föra tanken längre. Just för att dessa två kaotiska perioder strax före 1613 och strax efter 1917 är de enda uppbyggliga i Rysslands historia är det varje rysk mans plikt att göra sitt för att leda Ryssland till nya liknande politiska fall. Den enda hälsosamma politiken för Rysslands del är total anarki, ty endast som maktlöst har Ryssland funnit sig självt och bevisat sig heligt. De största ögonblicken i Rysslands historia är när stora oredan gjorde polacker till herrar i Moskva, när Napoleon intog Moskva 1812, när det gamla Ryssland gick under och kapitulerade för tyskarna 1917 och när tyskarnas kanoner bombarderade Moskva och Leningrad 1943. Måtte sådana ögonblick för Rysslands egen skull många gånger återkomma i framtiden!"

Så sade han på fullaste allvar, och det var glädje i hans underbara stämma, och jag tyckte mig förstå honom. Och jag kunde bara ge honom rätt. Men jag sade:

"Om någon utom jag nu har hört dig så tror jag knappast du får leva året ut."

Han såg på mig, och med ens var hans så underbart marmormjuka idealiskt utmejslade skimrande ansikte alldeles grått, men han vidhöll sitt fullaste förtroende för mig. Han visste att jag inte var någon av den ryska inkquisitionens spioner.

"Även om ingen utom du har hört mig," sade han, "så kommer de inte att låta mig leva många dagar till."

Hans stämma darrade en aning. Uppenbarligen visste han mera om sig själv och sitt öde än vad han lät påskina. Och med ens uttryckte hela hans anlete ett sådant gränslöst lidande att det kunde ha tillhört den korsfäste själv.

"Förstår du mig nu?" sade han och stannade. "Jag är en Hamlet, en Jeremias, en Kristus, som måste utbasunera sanningen till fördärv för hela min omvärld och mitt eget folk och rike, men jag får aldrig lyfta min hand emot det. Endast genom ordet får jag verka, ty endast genom ordet kan jag ha någon verkan. Andra skall anklaga mig för att jag inte försvarade mig mot inkquisitionens bödlar, för att jag inte knäckte dem med att överlämna mig åt Västerlandet, för att jag i feighet böjde mig för mina anklagare, kröp till korset, avstod från priset och för att jag offrade min familj, men endast som martyr kan mitt liv ha någon kraft. Aldrig skall jag visa mig så svag att jag säger ett enda ord till försvar för mig själv och sålunda möter hårt med hårt. Nej, låt det hårda skära i mig, låt dem svälta ihjäl mig, låt dem hjärntvätta och förinta mina närmaste. På så sätt skall min själ bevaras intakt, min personlighet segra, och hela deras våld och ignorans, ondska och vanvett vara helt utan effekt och bara förinta sig självt med tiden. Låt dem ta mitt liv. Låt dem offra och spärra in hela det heliga gamla Ryssland i sibiriska koncentrationsläger och på mentalsjukhus. Därigenom skall de bara lyckas göra processen kortare med sig själva. Ju ivrigare kommunisterna plågar ihjäl världen, desto snabbare skall de endast själva ruttna ihjäl inifrån."

Så talade denne store judiske ryss. Han måste ha sett på mig att jag även var judisk, men ändå hade vi inte kommit oss för att vidröra den detaljen. Och hur extremt judisk han än var tog han liksom Kristus frivilligt avstånd från judendomen och predikade assimilering, som den helt och hållet fria människa han var. Han var den friaste, vackraste och mest mänskliga människa jag har träffat efter 1945, och ändå levde han i världens minst fria, minst vackra och minst mänskliga samhälle.

Två månader senare var han död, och hans begravning blev en märkvärdig demonstration mot den sovjetiska omänskligheten med det ena offentliga

försvarstalet för hans liv och gärning efter det andra, med tecken i skyn, med plötsligt i närheten majestätiskt dånande katedralklockor och med regn och åskväder som universell final. Hans seger hade börjat och slutar aldrig.

Ytterligare några månader senare dömdes och fördes hans andra hustru med dottern Irene i tåg till Sibirien. De var dömda till åtta års respektive tre års straffläger för deras mellanhavanden med Rysslands störste författare efter Dostojevskij och Tolstoj, den judiske skulptörsonen som som barn lekt i Leo Tolstojs hus, Shakespeare- och Goetheöversättaren och 'Doktor Zjivagos' skapare, poeten Boris Pasternak.

9.

Pasternak nämnde Ivan den förskräcklige. Denne mycket märklige potentat hade Pasternak bara ytliga kunskaper om. Visserligen var det sant vad Pasternak sade om honom, men det märkligaste med Ivan IV var, att trots sin oöverträffade grymhet, som han praktiserade vilt till sin död, förblev han hela livet igenom ändå lika avhållen av sitt folk. Han var den första tsaren, den värsta tsaren men också den mest älskade tsaren. Varför? Den frågan har förbryllat alla historiker efter hans bortgång.

Hans rykte var känt i Europa medan han ännu levde. Mest berättad var historien om hur Ivan byggde Basiliuskatedralen. Han hade engagerat en italiensk arkitekt som verkligen kunde sina saker och som fått i uppgift att bygga en katedral som skulle överträffa alla andra katedraler i exotisk skönhet. Italienaren gick i land med uppgiften, och när allting var färdigt kallade tsaren italienaren till sig.

"Min vän, är det nu säkert att denna katedral är vackrast i världen och aldrig kommer att kunna överträffas?"

Italienaren försäkrade att alla utlänningar på besök skulle komma att verifiera den saken. Inte ens Peterskyrkan i Rom kunde bli lika vacker utvändigt.

"Jag tror dig," sade tsaren. "Du har verkligen ansträngt dig. Men jag måste vara säker på min sak. Även om du nu har byggt världens vackraste kyrka så kan du överträffa dig själv. Det får du inte göra. Därför måste jag halshugga dig."

Och Ivan lät halshugga arkitekten.

Sådan var Ivan.

Det har förbryllat astrologerna att Ivan kunde vara sådan fastän han tillhörde Jungfruns tecken, de stora rena upphöjda fridssökande andarnas tecken. Andra jungfrur var Goethe och Tolstoj, Augustus och drottning Elisabet av England. Men Jungfruns tecken är också överdrifternas tecken. En skändad Jungfru är farligare än någon Skorpion, och Ivan var om något just en skändad Jungfru.

För att få hinna uppleva denna tidernas makalösaste tyrann reste jag till Ryssland 1583. Jag var med bland alla de siare och profeter han kallade till sig när han kände sig extra trött och gammal. Jag hade då noggrant satt mig in i hans horoskop och kunde stiga fram och säga att han skulle dö den 18 mars 1584. Jag visade för de andra övertrosidkarna de beräkningar på vilka jag stödde denna utsaga, och de medgav att de stämde och att jag kunde ha rätt. En dominerande konjunktion mellan Mars och Saturnus i dödens åttonde hus skulle aktiveras i hans 54-e levnadsår, och jag hade preciserat krisens datum. Ivan tittade nyfiket på mig där han stod böjd över

sin gräsliga järnstav, som han misshandlat så många alltför närstående med. Det var vansinne i den blicken. Så blängde han på de andra och sade: "Ingen är av avvikande mening? Nåväl, dör jag inte den dagen så skall ni alla dö den dagen," och han såg åter på mig: "Och särskilt du." Hans vitt uppskärade ögon såg en stund hysteriskt på mig. Sedan svängde han på sin groteska men imponerande pälsklädda kroppshyddas och hasade ut därifrån med järnstaven tungt och dovt ekande mot golvet, som en död mans slag inifrån mot sin egen likkista.

Det dröjde fem veckor innan jag fick se honom igen. Jag såg genast att det var en döende gubbe jag hade framför mig. Jag blev hämtad och fördd inför honom, och han satt i flera minuter tyst och såg på mig med till hälften vansinnig och till hälften frånvarande blick. Han försökte genomskåda mig men tycktes medveten om att jag bara genomskådade honom.

"Jag vill spela schack med dig," sade han slutligen.

Genast blev det liv och rörelse i salen. Schackbordet hämtades, pjäserna ställdes upp, tunga stolar anordnades, och den ohyggliga tsaren hjälptes ned i den största av dem. Jag fick sitta mera obekvämt mitt emot.

"Jag vill börja," sade han med sin något gnälliga och gälla gubbröst. Jag var tyst och undvek att se på honom. Så skrek han: "Ut med er allihop! Jag vill vara ensam med profeten här!" Och alla kammarherrar och knasar försvann som insekter för ett vinddrag.

"Ert drag," sade han när han hade börjat. Jag svarade omedelbart. Våra första drag gick smidigt, och jag insåg snabbt att jag hade en värdig motståndare.

"Äntligen en som bjuder litet motstånd och tänker själv," sade tsaren och slog ut min första pjäs. "Om ni vinner över mig skall vi spela fler gånger."

Det blev ett mycket jämnt parti. Ibland hade jag övertaget och initiativet, men plötsligt kunde det skifta över till honom, och så höll det på. Till slut var han såld: inom några drag kunde jag få honom matt, och han såg det säkert själv också. Men jag tycker inte om att vinna. Bara för att bibehålla spänningen och jämvikten lät jag hans sista bonde komma i mål och metamorferas till drottning, och han jublade pojkaktigt när detta lyckades honom. "Såg du inte det?" utropade han glatt och var som ung på nytt, och jag lät honom hållas. Spelet slutade i hopplös remi.

"Det var ett mycket intressant spel," sade han. "Det måste vi göra fler gånger."

Och sålunda blev jag hans schackkamrat. Var eller varannan dag blev jag kallad till honom för ett parti schack, och i alla spel med honom började han med lika sura miner och slutade han på lika gott humör. "Det finns bara en som spelar lika bra som du," sade han, "och det är Boris Godunov." Och så fick jag lära mig spela schack även med Boris Godunov, som inte var sämre.

Boris Godunov var en grann och allvarlig ädling och den enda vid hovet som tycktes åtnjuta någon respekt från tsaren. Det var något hederligt och rakryggat med Boris som skilde honom från alla andra ryssar. Även om jag inte direkt kunde tycka om honom var han den ende i Ryssland som jag inte direkt kunde tycka illa om. Men han var hopplöst otillgänglig och kylig som en förrädare.

Vanligen slutade tsarens schackpartier med mig med naturlig remi, men ibland vågade jag vinna över honom, och en gång lät jag honom vinna över mig. Sammanbitet och kokande av vrede invärtes genomförde han partiet, och när hans seger var ett faktum exploderade han.

"Förbannade bedragare! Du låter mig vinna med flit! Vad vill du vinna med det? Vill du bli ett huvud kortare som alla mina andra förbannade smickrare och krypande reptiler som gör sig till? Vill du bli lika förbannat låg och vedervärdig och äckligt och lastbart artig som alla de andra? Det trodde jag inte om dig, du kosmopolitiska profet som har sett världen, den ende som vågade förutspå min död. Varför gör du dig till, din förbannade sopprot?" Och han vräkte spelet och bordet över ända så att pjäserna spreds över hela salen och många gick sönder i fallet mot golvet. "Vill du krypa för mig? I så fall förtjänar du att bli halshuggen *före* den 18 mars. Här har jag nu i en vecka spelat med dig och behandlat och betraktat dig som min jämlike, och så gör du mig detta, din fähund! Ända sedan du först kom in här har jag nyfiket försökt utforska dig och genomskåda dig, men det är bara du som hela tiden har genomskådat mig. Jag har nog känt det, må du tro. Just för att du har varit överlägsen mig har jag tagit dig till nåder och umgåtts med dig. Jag ville komma dig inpå livet. Och så ställer du till med detta, en lika föraktligt smickrande gest mot mig som alla de andra fördömda darrande ryssarna dagligen gör mot mig i fåfängt försök att behålla livet och i brist på vett och mod att våga annat. Usle förrädare! Vinner jag en gång till över dig skär jag själv personligen av huvudet på dig, och det så att du får känna att du lever!"

Han satt framför mig och gnisslade tänder medan fradgan skummade oroväckande i hans mungipor. Jag var mållös av häpnad. Jag kunde bara ömkligt stamma:

"Jag ber så mycket om ursäkt. Jag skall inte göra mig till igen."

"Ingen artighet, om jag får be. Du är tillräckligt vedervärdigt ödmjuk ändå. Säg mig nu, när vi ändå sitter här ensamma mitt i natten, vad tänker Europa om mig? Håller de mig för en människa?"

"En förskräcklig människa i så fall."

Han slog näven i bordet så att den sista schackpjäsen tumlade ner därifrån.

"Men jag är en människa!" skrek han med en gällhet som skar i mitt öra som en rakkniv. "Och jag vill att du skall veta det. Ingen annan vet det. Inte ens Boris Godunov vet det, den hycklaren. Men du måste förstå det. Jag tror mig kunna lita på dig, ty du står över denna världen. Jag upplever dig som min domare. Du har dömt mig till döden, men du vet inte för vad du har dömt mig till döden."

"Vi måste alla dö."

"Men vi måste inte få veta det!" skrek han. Och för varje nytt emotionellt utbrott som skakade hans person, hans palats, Kreml och Ryssland, dundrade han med sin fruktansvärda järnstav mot golvet så att man trodde palatset och jorden skulle rämna.

"Ingen bad dig tala om för mig när jag skulle dö. Men du vågade göra det, och som en annan brottsling dömd till döden av tsaren ser jag min fastställda dödsdag nalkas. Och ve Ryssland om jag inte dör då! Då skall varenda en spåman, varenda en präst, varenda en jude, varenda en religiös tok få sätta livet till, ty om ödet har spått fel finns det inget öde, och då finns det ingen Gud.

Men vad tänker Europa om mig? Berätta nu!"

"Ni är betraktad med samma vördnad och fruktan som Henrik VIII av England och som Gustav Wasa av Sverige var."

"De bondpojarna! Vad var deras reformationer och revolutioner mot mina? Vad var Henrik VIII? En toffelhjälte! Vad är England? En ö i Europas skärgård! Vad var Gustav Wasa? En bondfångare! Vad är Sverige? En vildmark! Vad är jag? Jordens mäktigaste kejsare! Och vad är Ryssland? Jordens mäktigaste stat! Och det är jag och ingen annan som har gjort mig till världens mäktigaste man och Ryssland till dess mäktigaste stat!

Europa känner mig inte. Historien kommer aldrig att lära känna mig. Men ryssarna känner mig och darrar för mig av kärlek, liksom jag piskar dem av kärlek. De njuter av att piskas, och jag njuter av att piska dem. Sådant är kärleksförhållandet mellan ryssarna och tsaren: en masochism utan gränser och utan slut. Och det masochistiska förhållandet är Rysslands ryggrad, som jag har skapat."

"Jag skall tala om hur Europa ser på er. I motsats till Ryssland är Europa nyktert och ser kallt på er, medan ni ser allt i rött. Europa hyser deltagande med ert öde men avskyr er. Det vet att ni upplevde hur er moder togs ifrån er och mördades då ni var sju år gammal, hur ni under de följande sex åren blott genomlevde kränkning efter kränkning och förödmjukelse efter förödmjukelse, och hur ni sedan inledde ert omfattande hämningsverk, ert livsverk, hur ni kastade furst Andrej Sjujskij, er främsta fiende, till att sönderslitas av hundar, hur ni med våld skaffade ett omfattande harem mest bestående av änkor och döttrar till medborgare ni mördat, och hur ni krönte er till Rysslands förste kejsare, dess första tsar, vid sjuåttio års ålder. Sedan, vet Europa, följde de tio uppbyggliga åren av er levnad, då ni var gift med främst Anastasia Romanova, då ni genomförde betydande reformer i ert rike, då ni tuktade mongolerna och tatarerna och erövrade Kazan och Astrakhan, och hur dessa era tio enda goda år slutade med er kejsarinna Anastasias död. Sedan vet Europa att ni blev vansinnig, kanske av sorg, kanske av syfilis."

"Syfilis? Vad är det?"

"Det vet ni nog. Det enda goda ni har gjort sedan dess, vet Europa, var när ni drog er tillbaka till klostret i Alexandrov och försökte abdikera. Tyvärr lät ni er av folket övertalas till att återta regerandet. Man vet, att ni sedan införde det absoluta enväldet och upprättade en rysk inkvisition i form av en hemlig polis som blev Rysslands terrororganisation nummer ett och ert effektivaste instrument och lydigaste verktyg: genom dem kunde ni oavbrutet tortera, mörda och bränna hela Ryssland.

Sedan känner Europa till hur ni brände Novgorod och därmed systematiskt tog livet av 60,000 oskyldiga människor och hur endast ett mirakel kunde avhålla er från att göra samma sak med Pskov. Europa är väl initierat i alla detaljer beträffande mordet på er son Ivan, er äldste son och arvinge, som ni själv ensam slog ihjäl. Detta är i stort vad Europa känner till om er. Hungersnöden, pesten och Moskvas brand lägger inte Europa er till last, även om ni mycket väl kunde vara skyldig till alla tre. Lika litet som man vet att Nero anlade Roms brand vet man att ni anlade Moskvas brand.

Nå, döm nu er själv. Jag dömer er inte, och Europa dömer er inte. Endast ni kan själv döma er. Europas kunskaper om er är endast ytliga och går inte på djupet; därför är Europa likgiltigt för ert öde. Men jag vill gärna lära känna er på djupet, och tycker mig redan spåra ett uns av mänsklighet i ert yttersta själsmörkers djup, och

därför vill inte heller jag döma er förrän jag lärt känna er mera. Nå, hur lyder er dom över er själ? Ty jag förmodar att ni varken kan försvara eller anklaga er själv."

"Du har rätt." Han var plötsligt mera seriös, och hans huvud var böjt. Han stirrade inte längre vilt på mig. "Jag kan inte försvara någon av mina handlingar, och lika litet har jag något att anklaga mig för. Min son Ivan var en pervers, lastbar, grym, sadistisk demon som bara var mindre än jag i det att han i stället för att mörda mig lät sig mördas av mig. Han förtjänade döden och fick den, även om jag alltid har sört däröver. Även jag har alltid förtjänat döden men aldrig fått den, ty jag är bättre och starkare än alla andra. Det är min olycka.

Värre var då min slakt av staden Novgorod. Men de bad om det, de dårarna, de förmättna goddagspiltarna. Sedan århundraden har det rått spänning mellan Novgorod och Moskva, genom att Novgorod av tradition var Rysslands äldsta huvudstad medan uppkomlingen Moskva blev större och mäktigare, vilket Novgorod aldrig kunde acceptera. De höll på sin förnämare och äldre rätt, på sin helighet och tradition, de fisförnäma normanderna, och provocerade genom sitt övermod vår mer barbariska men mäktiga vrede. De fick vad de bad om och har bara sig själva att skylla. Det var synd att jag inte också lade Pskov under bilan. Det hade stärkt min ställning, Moskvas makt och Rysslands makt.

Prästrockarna viskar att den mångåriga hungersnöden och pesten och Moskvas brand var Guds vedergällning för min ondska, men det är inte jag som tuktats därmed. Det är bara Ryssland och det lidande ryska folket. Ryssland är stort och mäktigt, och därför gisslar Gud Ryssland och ryssarna genom sådana plågor som dessa och sådana tyranner som jag. Aldrig har Gud så hårt drabbat Ryssland som under min tid, och aldrig har Gud gjort Ryssland större, starkare, mäktigare och rikare.

Jag vet vad jag talar om. En enda idé, som jag har följt i hela mitt liv, berättigar och försonar alla mina brott. Den idén är omständigheterna kring Konstantinopels fall 1453 för två mansåldrar sedan. Du vet säkert, att den ryska riksidén är en direkt fortsättning på och arvtagare till Bysans och det tusenåriga bysantinska riket med dess traditioner från Rom. Konstantinopel dukade under för islam emedan det var för vekt. De sista bysantinerna levde i kloster på människokärlek och ljusa illusioner om människans godhet. Därför trodde de på sultanens falska löften och förlorade staden åt sultanen genom förräderi inifrån. När de blåögda grekerna sedan väntade på sultanens sedan länge utlovade ärebetygelser och höga ämbeten i den nya universalstaten upphöjde sultanen dem blott genom att placera deras avhuggna huvuden högst upp på muren. Bysantinerna trodde på sultanens löften om fred och frihet och tolerans och sparkade därför latinerna i ändan och gav sin stad åt islam, varpå bysantinerna utrotades till sista man. Detta får aldrig hända igen.

För att undvika nationell blåögdhet, för att undvika falska illusioner och fördärvbringande utopiska drömmar som alltid måste jävas av verkligheten har jag etablerat detta kärva realismbetonade illusionslösa grymma och hårda men i kärnan fasta och stabila ryska rike, i vilket den hårde kompromisslöse ensamme tsaren utgör hjärtat. Jag har i egenskap av tsar gjort mig till fiende till allt verklighetsfrämmande, allt flams, alla illusioner om frälsning och paradys, kyrkan och Kristus och islam och alla västerlandets filosofier. Bysans bytte ut Kristus mot Muhammed. Muhammed vann genom att islam koncentrerar sig mera på den ende Guden än vad

kristendomen gör, som ju har tre gudar, eller två jämte den ende. I princip är Muhammed lika illa som Kristus, då ju endast Gud är fullkomlig. Den ryska makten har jag baserat på verkligheten, den smutsiga jorden, det röda blodet, vardagens kärvhet, livets skoningslösa gråa realism. Det är Gud för mig i hans enda påtagliga och yttersta sannings gestalt: det eviga lidandet, vilket luttrar människan och bara för henne närmare Gud ju mera hon lider. Lidandet är den yttersta sanningen, och det blir bara sannare ju värre det blir. Jag har skapat den lidande nationen Ryssland, som genom sitt alla andra nationer överträffande lidande har blivit världens första och främsta, största och mäktigaste nation. Illusionerna bragte Bysans på fall. Ryssland skall aldrig få ha några illusioner. Och den dag illusioner vinner insteg i Rysslands hjärta, såsom den illusionen om att alla skall vara lika inför Gud eller som att ingen skall ha rätt att äga mer än den andra, som Thomas More i England dillade om, skall det vara inseglet på Rysslands stundande undergång. Jag har gjort enväldet i Ryssland starkare än någon annanstans i världen, och så länge det enväldet förblir envælde och sköts av hårda bestämda och verklighetsnyktra nävar skall Ryssland aldrig falla som Bysans och Konstantinopel för en barbarisk asiatisk övermakt.

Det är idén som berättigar och försonar hela min regering.

Lika litet som du eller någon annan kan döma mig kan jag själv döma mig. Endast Gud kan döma mig, och han må göra det efter min död. Själv gör jag det inte."

Jag var svarslös. Jag mindes alltför väl de fruktansvärda dagarna i maj 1453 då Europas likgiltighet offrade Konstantinopel åt Europas mest barbariska och blodtörstiga folk turkarna ledda av en endast 21-årig överambitiös sultan utan några som helst skrupler och som kunde använda sig av vilka medel som helst för att erövra Konstantinopel och som även gjorde det: mannen som med avsikt lämnade Kerkaporta öppen, genom vilken turkarna i hemlighet kunde komma in i staden så att säga bakvägen och allenast därigenom komma den på fall, var den grekiske härhövitsmannen Notaras, vars dotter sultanen var intresserad av, och som utlovats höga titlar och befattningar om han hjälpte turken, vilken fälla han föll i till hela Konstantinopels och kristenhetens fördärv. Alltför väl mindes jag de fruktansvärda dagarna, då den heligaste av alla levande städer plundrades på allt, då dess varje kvinna våldtogs, då dess varje son mördades eller såldes som slav, då allt kristet i staden brändes och mördades och utplånades för alltid, utom de praktfulla byggnaderna, som kristenhetens största och vackraste kyrka Hagia Sofia, som skändades genom att göras om till moské. Endast Jerusalem och Rom har under seklerna skändats värre än Konstantinopel. Och ingen i Europa lyfte ett finger för att motstå turkarna. Ungrare och jugoslaver, bulgarer och rumäner bistod turkarna i universalskändningen. Turkarnas kanoner göts av en kristen ungrare. För att få hjälp från väst försonade den siste bysantinske kejsaren Konstantin VIII den ortodoxa kyrkan med den katolska och erkände påven, men påven endast ryckte på axlarna. Utom en handfull idealistiska och vackra greker var de enda som hjälpte till med att försvara staden en handfull genuesare och en handfull venetianare, som ideligen trätte med varandra och bara tänkte på sina egna intressen i staden och slutligen rymde därifrån efter att ha plundrat den för egen del. Konstantinopels fall var en universalskändning som drabbade mänskligheten och civilisationen innerst i dess frommaste hjärta. Och mot bakgrunden av den katastrofen insåg jag plötsligt att Ivan

den förskräckliges statsorganisation var det någon mening med. Han hade byggt ett oförlikneligt bålverk mot Asien till skydd för Europa, och jag insåg att Europa kunde ha behov av ett sådant bålverk mot islam och mot mongoler och kineser och tatarer och turkar. Men jag kunde inte låta bli att fråga:

"Nå, den svenske kung Eriks son Gustav då?"

"Den stackaren. Ja, han var en riktig oskuld. Ett litet glas vodka slog upp honom som en öppen bok: sedan var alla hans politiska hemligheter värdelösa, ty han höll inte inne med något. En sådan kunde inte klara sig i Ryssland, var alla bara tar, var alla bara våldtar, var alla bara utnyttjar, var ingenting behandlas mera skändligt än godheten. Han var en god pojke i motsats till alla ryssar, och därför förgicks han i Ryssland, och det gjorde mig ont om honom. Lever kung Erik ännu?"

"Han lär försmäktat i fängelse inspärrad av sina bröder för sin lärdoms och begåvnings skull."

"Ja, sådan är politiken. Just för att ryssarna är så onda, så ruttna, så bestialiska, så perversa och så liderliga måste jag vara värst av dem allesammans om jag i egenskap av den ryska makten skall kunna regera dem."

"Jag förstår," sade jag.

"Jag tror att du förstår," sade han. Och nu såg han på mig igen, men hans blick var nu mänsklig och blyg, som om han skändes över sin bikt. Och så frågade han:

"Dömer du mig fortfarande till döden?"

"Min vän," sade jag, "jag dömer dig inte. Ingen kan döma dig och Ryssland utom Gud."

Och jag reste mig och gick därifrån. Han lät mig lämna palatset utan att skicka någon att följa och bevaka mig. Jag gick ut från Kreml och förberedde min avresa från Ryssland.

Jag var i Smolensk när jag hörde att tsaren hade dött. En upphetsad munk berättade historien för mig.

"Den adertonde mars sade han till sina spåmän att de skulle alla dö följande morgon om han då alltjämt levde. Så satte han sig och spelade schack med ädlingen Boris Godunov, men när de spelade så föll alltid tsarens kung omkull på brädet. Ständigt föll den genom någon ny armrörelse eller olycklig bordsskakning, och detta upprörde tsaren väldeligen. Så plötsligt fick tsaren ett anfall och kastade sig bakåt i stolen. Fåtöljen for bakåt och tumlade över ända, och när hovmännen skulle resa upp stolen och tsaren, var tsaren inte längre vid liv. Han hade brutit nacken, och det var strax före solnedgången den 18 mars, den dag för vilken hans död hade förutspåtts."

Jag visste inte hur mycket jag skulle ta den historien på allvar, men det var ett faktum att Ivan den förskräcklige var död. Och jag anade alla de hemska plågor som nu på allvar skulle ansätta det väldiga riket och skyndade med ännu större iver att bege mig ut ur det olycksdrabbade landet.

Sådant var nu mitt möte med Ivan den förskräcklige.

Det slår mig nu hur lika omständigheterna kring den 29 maj 1453 och den 8 november 1917 i Ryssland var varandra. I Konstantinopel under dess sista år var stämningen exakt den samma som i Ryssland under tsardömets sista år. Bysantinerna trodde att de var dömda och såg ingen framtid och ansåg slutet oundvikligt. Precis samma fatalism präglade tsardömets sista upprätthållare. Det var en kulturtrötthet utan like. Och liksom bysantinerna var så blåögda att de kunde tro

gott om den turkiske sultanen och tro på hans falska propaganda var det fallande tsardömets ryssar så blinda i sin godtrogenhet att de trodde att revolutionen skulle medföra bättre tider, mildare regeringar och större tolerans. Och liksom den turkiske sultanen kom alla bysantinarnas ljuva illusioner på skam och bara upphöjde de bästa grekerna med att upphöja deras avskilda huvuden, så kom bolsjevikerna alla godtrogna ryssars alla förhoppningar och illusioner på skam med att mångdubbla de ständiga massavrättningarna, göra enväldet mäktigare än någonsin, befästa intoleransens princip i Rysslands hjärta för evärdlig tid och till och med försöka utplåna det enda ljus som Ryssland någonsin har haft: religionen, kyrkan och tron på Gud. Precis som turkarna när de erövrade det erbjudna Konstantinopel och plundrade och utplånade allt gott där till sista grekiska spädbarn, så massakrerade bolsjevikerna allt gott som fanns i det Ryssland som tsardömets representanter frivilligt överräckte åt dem. Tsarens tjänare överlämnade åt bolsjevikerna det heliga Ryssland som gåva med hopp om gott samarbete, liksom bysantinerna åt turkarna generöst överräckte gåvan Konstantinopel i hopp om att turkarna skulle vårda den, men bolsjevikerna liksom turkarna tackade för denna kostbara gåva endast med att omedelbart för alltid slå sönder den och därvid skratta rått av hjärtans lust av enbart hån och skadeglädje.

Ivan den förskräcklige var en som visste att en sådan kostbar politisk och kulturell gåva aldrig kunde skänkas bort eller avstås ifrån med bättre resultat än det bittraste av allt: total otacksamhet. Han föredrog därför att hålla skatten för sig själv för enbart tsarens vidkommande, aldrig dela med sig av den och ständigt bära den som det tyngsta av alla kors på sin rygg. Han var trots allt en ansvarsfull människa. Och hans tids Ryssland fattade det och var honom tacksam där för. Därför var han, den grymmaste av alla kejsare, den mest avhållne av alla kejsare.

10.

Den osalige Ivan var långt ifrån den mest förskräckliga person jag har haft att göra med. Något av det gräsligaste i mänsklig väg som jag har kommit in på livet var en mycket lovande ung vetenskapsman i Schweiz vid tiden omkring Goethes död. Denne vetenskapsman har det sedermera skrivits alltför många fantastiska romaner om, och få teman har mera grundligt och mera vulgärt ihjäldissekerats på film. För inte så många år sedan kom det i England ut en ny bok i ämnet med illustrationer av den ökände vetenskapsmannen själv, och döm om min förvåning när jag bland dessa återgivna teckningar fann just den teckning som det briljanta unga geniet utförde i min egen närvaro och med ett leende på läpparna.

Det sägs bland fackmän att hela denna av en engelsk präst sammanställda och redigerade autentiska dagbok faller enbart på denna enda teckning. Ty i texten framgår det att vår arme vetenskapsman utförde det experiment som teckningen illustrerar under mycket svår nervspänning och att experimentet slutade med total nervkollaps för hans del. Teckningen är gjord vid experimentets slutfas, och ingenting i den tyder på bristande nerver. Tvärtom är teckningen gjord med den känslolösaste saklighet. Detta, menar många, tyder på att boken är konstruerad.

Jag vill nu berätta hur det med denna teckningen förhåller sig. Men först vill jag framhålla, att det mest märkvärdiga i doktor Frankensteins ytterst märkvärdiga öde var det faktum att Mary Shelley kunde skriva en så utomordentligt god och intressant bok om honom utan att veta att han fanns och att den historia hon skildrade skulle komma att utspelas i verkligheten under hennes egen levnad. På något förunderligt sätt fick hon i sin hjärna samma idé och tanke som tio år senare den verkliga Viktor Frankenstein av Genève fick och fängslades av för resten av livet. För hennes del tog tanken gestalt av en romantisk saga utan motstycke som överträffar all Lord Byrons diktning, men för vetenskapsmannen tog tanken gestalt i alltför konkret form: han beslöt att direkt omsätta idén i praktiken. För hennes del med hennes kvinnliga, rörliga intuitiva intellekt förblev idén blott ett tankeexperiment, men för mannen, som aldrig läste hennes bok och aldrig anade att någon skrivit en bok om honom och förutspått hela hans öde, med hans handlingskraft och maskulina energi, blev tanken till en utmaning och anfäktelse, som han för sin egen självrespekts skull måste realisera i praktiken eller gå under genom.

Det var en ödesnatt utanför Genève som mina vägar korsades med hans. Min åsna hade revolterat mot mig och gett sig iväg, jag hade nödgats gå till fots, och så bröt ett förskräckligt oväder ut med hållregn och åska. Jag kunde inte längre se vägen framför mig och måste söka skydd vid närmaste möjliga byggnad, som råkade vara doktor Frankensteins laboratorium.

Jag fick klappa tolv gånger på hans port innan han kom och öppnade. Jag gav inte upp emedan jag alltför tydligt såg hur det lyste i en glugg i byggnaden. Där fanns både en väldig klocksträng och en väldig portklapp, och jag brukade bägge och kunde höra hur portklappen dånade där inne. Det var en mycket irriterad, otålig och exalterad ung man som slutligen öppnade för mig.

"Vad tusan vill ni?" skrek han åt mig.

"Ursäkta mig, jag har förlorat min åsna, och det var omöjligt att fortsätta till fots i det här vädret. Får jag stanna här tills regnet avtar?"

"Det kan dröja till i morgon."

"Tro mig: det var inte min avsikt att störa er. Låt mig bara få torka litet."

Han tyckte tydligen jag såg harmlös ut, ty han blidkades och sade:

"Ja, ja, kom med då."

Jag fick följa med till hans laboratorium. Där fanns vid sidan om ett litet kök.

"Eftersom ni är här kan ni få göra litet nytta. Jag har inte hunnit äta på flera dagar. Gör upp litet eld i spisen och laga till något åt oss, så både torkar ni, värmer ni er och kan ni göra oss båda en tjänst."

"Ni ser verkligen ut att behöva något," sade jag. Det var något ytterst spánt över hela hans väsen, och det brann en onaturlig eld i hans blick.

"Ja, ja," sade han. "Sätt i gång." Och han gick. Jag tog i tu med saken.

Efter en timme var jag torr och maten färdig. Jag behövde bara säga till honom. Jag ropade. Han hörde inte. Då måste jag gå efter honom. Jag gick ut i laboratoriet.

Det var ett mycket stort laboratorium, och där var tusentals apparater och maskiner och processer i full gång. På den tiden var ett komplett laboratorium ännu en ovanlighet, och vetenskapsmän som enbart sysslade med forskning var en

sällsynthet, men så mycket visste jag om den moderna vetenskapen att jag genast fattade att denne nervöse unge ivrige man var långt före sin tid.

Till slut fick jag syn på honom. Hans mänskliga gestalt var så liten i detta väldiga laboratorium med dess berg av utrustning. Han verkade starkt koncentrerad på någonting. Han märkte inte att jag närmade mig honom. Naturligtvis var jag nyfiken på objektet för hans koncentration. Framför honom på bordet låg det något som jag först trodde var en hund eller gris. När jag kom närmare såg jag att det var ett spädbarn, ett nyfött människofoster, som dess värre verkade vara stendött. Men min vän hade kopplat in en massa små sladdar i fostret, och somliga av dessa tillförde fostret onekligen levande blod. Tydligt försökte läkaren väcka ett avlidet människobarn till liv på konstgjord väg.

"Maten är färdig," sade jag dovt.

"Bra. Kommer strax." Han verkade onaturligt ogenerad av att jag var där. "Jag ska bara väcka detta barnet till liv. Ni skall få bevittna århundradets mirakel: hur man på medicinsk väg uppväcker en död. Detta barn var dödfött vid födseln, men jag skall giva det liv. Ni skall få se. Jesus uppväckte döda genom sin gudomliga vilja, men efter mig skall vilken vetenskapligt utbildad medicinare som helst kunna ge vad dött väsen som helst nytt liv. Ni skall få se."

Några av sladdarna gick till hjärnan, andra verkade gå till hjärtat, och blodslangarna tycktes inkopplade till alla viktiga vener och artärer. Några sladdar stimulerade fostrets kropp elektriskt, andra tycktes förmedla ljudvågor, åter andra hade enligt vad jag kunde se någon magnetisk funktion, och jag kunde se att detta experiment hade krävt oändliga förberedelser. Med sina händer försökte doktorn stimulera barnets lungor. Jag höll andan.

Och barnet började leva. För mina ögon fick den lilla späda människokroppen liv. De små ögonen slogs upp och var klarblåa, och benen började långsamt röra sig. För våra fyra ögon fick det döda liket påtagligt liv.

Frankenstein såg på mig med ögon som var förintande med sina lågor. "Ni är mitt vittne till att experimentet har lyckats," sade han. "Jag förmodar att ni nu vill höra en närmare förklaring."

"Gärna."

"Kom. Låt oss då gå ut. Ni har ju gjort litet mat." Och jag följde med honom ut i köket. Vi intog där en frugal men näringsrik måltid tillsammans under vilken han förklarade allt och berättade allt om sig själv. När han var färdig sade jag:

"Det är allt mycket bra, men vart vill ni egentligen komma?"

"Jag vill bevisa att människan genom sitt vetenskapliga och tekniska kunnande numera är som Gud: hon kan ju till och med skapa liv. Människan behöver inte Gud längre, utan hon klarar sig själv. Gud har blivit överflödig. När jag har genomfört mina experiment och slutligen lyckats med att framexperimentera en människa som överträffar alla Guds människor, en övermänniska som i kraft och skönhet överträffar allt, så skall det innebära tidernas revolution: därmed skall all religion visa sig obehövlig. Genom mig skall människan, den arbetande, handlingskraftiga och perfekta människan, för vilken ingenting skall vara omöjligt, bli sin egen Gud och religion. Genom att skapa liv har jag gjort mig själv till Gud, och många skall följa mina spår och själva bli sina egna gudar."

Jag rös. Hur trotsade icke detta resonemang all mänsklig historisk erfarenhet! Denne man var värre därän än någon storhetsvansinnig alkemist. Till och med Ivan den förskräcklige var då vettigare.

Han klappade mig på axeln och log. I all sin överspändhet var han fullkomligt välbalanserad och hade kunnat utföra en viktig kirurgisk operation utan att darra på kniven. Men vansinnet lyste i hans ögon. Han sade: "Det här experimentet som du har sett blir bara det första i en lång lång rad. Jag kommer icke att ha lyckats helt förrän när jag slutligen har skapat den fulländade övermänniskan." Han reste sig, och jag följde honom tillbaka till laboratoriet.

Där hade emellertid nu någonting hänt med vårt foster som inte var helt i sin ordning. Fostret hade svällt. Hjärnan hade förstorats, ögonen höll på att tränga ut ur sina hålor, och hela kroppen var uppsvälld till oigenkännlighet. Och allt hade hänt på bara en timme. Jag tittade skrämnd på Frankenstein, som betraktade fostret med intensivaste intresse.

"Vad har hänt?" fick jag slutligen fram.

"Fostret har överstimulerats. Det har fått för mycket blod och för intensiva elektriska, magnetiska och akustiska impulser. Allt har gått för fort. I vilket fall kommer barnet att avlida."

"Men det måste lida ohyggliga plågor! Se på dess hjärna!"

Hjärnbarken hade förstorats så till den grad att skallen så hade uttänjts eller undanträngts, jag vet inte vilket, att huvudet var format efter hjärnans tarmliknande komplex. Och det blev bara värre. Barnets utstående ögon uttryckte en fasa och plåga så utsäglig att det var outhärdligt. Ännu idag kan jag inte minnas åsynen av detta oformliga spädbarn utan att skaka ända in i märgen.

Men Frankenstein gjorde ingenting åt saken. Han bara stod och såg på. Så sade han lågt på nytt: "Barnet kommer att dö. Kroppen kan inte tåla sådana påfrestningar." Så tog han i hast fram papper och penna och började noggrant avbilda det fruktansvärda missfostret. Lamslagen av fasa såg jag på hur han gjorde detta medan det lilla livets utsägliga plågor och lidanden bara blev värre. Men oerhördast blev min fasa när jag plötsligt märkte hur Frankenstein medan han avbildade det döende barnet hela tiden log.

"Kan ni le medan ni ser på detta?" utbrast jag.

"För en vetenskapsman är allt av samma intresse. För honom är allting lika vackert, och ju oerhördare, desto vackrare. För honom är ingenting så intressant och vackert som höjden av det fulaste, mest groteska och mest äckliga av allt."

Och han genomförde den perfekta teckningen med samma kalla leende, som alltför tydligt skvallrade om att han frossade i vad han såg och avbildade.

Detta var den fulländade vetenskapsmannen. I ett slag såg jag hela Europas kommande framtid. Jag såg framför mig hur just tyskarna skulle bli världens yppersta vetenskapsmän och vilka skeva banor dessa vetenskapsmän skulle föra in världen på. Leonardo da Vinci och Goethe var de stora pionjärerna på området, de första som införde det omänskliga elementet i den vetenskapliga synen på livet, vilket skulle komma att kulminera i och med nazisterna och deras experiment med främst judar. I Frankensteins vetenskapliga inskränkthet fanns hela det sjukliga synsätt på livet som uteslöt all religion och som i så fatal grad skulle komma att prägla 1900-talet. Jag såg hela den tyska vetenskapens framtida utveckling framför

mig med dess redan begynnande omänsklighet, dess ofrånkomliga skeva skenande och dess världsfatala Götterdämmerung. Och jag drog mig baklänges.

"Ni vet inte vad ni gör," ropade jag.

"Det är just vad jag vet," sade han, "men ni förstår mig inte."

"Jag förstår er alltför väl. Ni är vansinnig."

"Ni är min gäst, och jag förlåter er de orden."

"Hur kan ni tro på experiment som kan sluta så illa?"

"Ni såg själv hur det till en början lyckades."

"Inser ni inte, att även om ni kan skapa liv, så kan ni aldrig med konstgjorda medel skapa andra liv än former som denna: missfoster och monster? Jag ber er: om ni vill överleva som vetenskapsman måste ni avstå från en dylik väg. Annars kommer ni att bli era egna fixa idéers fånge och förgås med dem. Ty de är ju morbida och kan ha fatala konsekvenser för fler än ni själv."

"Ni talar som en kvinna. Ni fattar inte, att endast just genom sådana här oerhört sensationella experiment skall jag åtnjuta evig världsberömmelse. Vad bryr jag mig om hur det går med mig i praktiken? Huvudsaken är att framtiden uppmärksammar mig."

"Men gör då åtminstone det osaliga livets plåga kort!" Och jag gick fram och ryckte på ett ögonblick ut alla livsviktiga sladdar ur det oformliga monsterfostrets kropp.

"Vad gör ni?" skrek han till med tjock röst och började med våld försöka stoppa mig. Det uppstod en handgriplig tvekamp, operationsbordet kom i gungning, och plötsligt rullade fostret ner på golvet. Det sprack som en ballong full med vätska, men vätskan var knallröd, ty den var blod. Den fläckade ner min motkämpe avsevärt, men jag klarade mig.

Det var ohyggligt. Med ens tycktes alla Frankensteins själsförmögenheter brista. Han blev fullkomligt ifrån sig och skrek som ett djur i en vargsax, och jag trodde han skulle bli antingen varulv eller vampyr. Jag fann det säkrast att själv dra mig baklänges ut från laboratoriet. Jag slog till fullständig reträtt.

Ute regnade det fortfarande. Men vid det här laget föredrog jag mörkret och regnet och åskan utanför framför de omänskliga fasorna inne i den tyske vetenskapsmannens laboratorium.

11.

Jag har berättat om den passiva apati som besjälade de belägrade i Konstantinopel 1453 inför turkarnas hot och om hur samma fatalism präglade ryssarna de sista åren före det ryska tsardömet fall 1917. I någon mån präglade samma slags undergångsstämning hela det romerska folket under de sista tio åren före Roms fall för goternas valde under Alarik år 410 enligt den kristna tideräkningen.

Den siste romerske kejsaren var den gamle fine Theodosius, en något avmätt och slapp herre, som både hade sina stora förtjänster och sina brister. Hans största förtjänst var att han var den siste som i egenskap av kejsare lyckades ena och sammanhålla det romerska riket i dess enhetliga världsomspännande universella

form. Hans största brister var hans förföljelser mot icke-kristna: han fortsatte i Konstantins spår med att insistera på utrotandet av alla hedningar och med att verka för att kristendomen med tiden skulle bli den enda tillåtna och den enda existerande religionen. Ingenting undergrävde det romerska rikets grundvalar mera effektivt än dess odemokratiska intolerans och förföljelse mot upprätthållare av den gamla hellenska kulturens traditioner och mot judar och andra oliktankande. Ingenting är någonsin mera skadligt för en stat än aggression mot oliktankande individer.

Han hade en god man vid sin sida, och det var den rättframme hedersmannen och generalen Stilicho, en man som sades vara Germanicus i modern tappning, en duglig fältherre som alltid kämpade för vad han ansåg vara rätt och som därför alltid segrade.

Jag besökte Theodosius det året då han dog, som var 395 enligt den nya tideräkningen. Jag hade hört hur överhängande faran var av att han skulle överlämna riket i delat skick till sina två odugliga söner Honorius och Arcadius, två likgiltiga playboytyper, och jag önskade till vilket pris som helst att ett sådant fatalt öde för det härliga universella romerska riket skulle kunna undvikas. I ett försök att själv göra något åt saken lyckades jag få en audiens hos den gamle Theodosius, som såg mycket äldre ut än han var. Han såg ut som åttio men var inte ens femtio. Till min stora lycka så befann sig också hos honom vid mitt möte med honom den av mig varmt beundrade och avhållne Stilicho. Ytterligare en person som han hade hos sig där var hans älsklingsdotter, flickan Galla Placidia, en dam som jag sedermera höll kontakten med.

"Det sägs om er, att ni är den siste juden i mitt rike," sade kejsaren till mig.

"När den siste juden i det romerska riket dör kommer det tio tusen judar till hans begravning."

"Kan den siste juden i det romerska riket dö?"

"Inte om han sköter sina kort väl."

"Ni lär vara rikets yppersta astrolog."

"Inte så god som Firmicus Maternus."

"Vad förutspår ni om vårt rikets framtid?"

"Att det går åt skogen om ni klyver det."

"Alla andra säger att det går åt skogen om jag inte klyver det. Vad som helst är bättre än inbördeskrig."

"Är goterna bättre än inbördeskrig?"

"Vi har fred med goterna."

"Kan den freden vidmakthållas om Arcadius flirtar med goterna och Honorius förolämpar dem?"

"Sådant är Stilicho här till för att förhindra."

"Ge hela riket åt Stilicho i stället."

"Han är född vandal."

"Det är rikets enda möjliga räddning."

"Det är omöjligt. Han har alltför många avundsmän som fiender."

"Men han är som en son för er. Han är mera er son än Arcadius och Honorius, rent andligt."

"Ni läser mina tankar. Ni tänker som jag har önsketänkt. Stilicho, min frände, träd fram." Han kom fram till kejsarens sida. "Min vän, här är det romerska rikets

ende kloke man förutom du och jag. Han önskar liksom du och jag att du bleve kejsare över hela riket efter mig. Förklara för honom varför det är omöjligt." Stilicho vände nu sin ärliga starkt fårade uppsyn mot mig och sade:

"Min herre, alla greker och romare i riket föraktar mig för min vandaliska börd." Han talade med sin fascinerande skorrande och grova brytning. "Om jag gjordes till kejsare skulle alla rikets församlade eunucker, playboys, parasiter, präster, munkar, hetärer och rika dönickar som en niding vända sig emot mig och lumpet genom gift eller dolkar i ryggen låta mörda mig. Det finns inte en grek eller latinare i riket som inte är min fiende av bördsförakt eller avund. Jag vet lika väl som min kejsare vet att jag är den ende som kan hålla riket samman och hålla germanerna stängna, och detta vill jag också gärna göra. Men jag kan icke göra det som kejsare. Jag kan endast göra det som rikets man nummer två, som kejsarens fältherre. Därför måste Honorius och Arcadius få bli kejsare, ty blir bara den ene det vänder sig den andre med halva riket emot honom. Jag kan betjäna, beskydda och sammanhålla Honorius och Arcadius, och så kan jag sammanhålla riket i ett förenat försvar mot barbarerna. Så kan jag så länge jag lever fördröja det romerska rikets sammanbrott. Men blir jag kejsare dör jag tidigare och bryter riket tidigare samman."

"Förstår du?" sade kejsaren. "Som du ser har vi noga tänkt ut allt. Ingenting sker utom det som är bäst för riket."

"Jag ser och fruktar att det ändå inte är det bästa. Stilicho är älskad av alla rikets soldater, och dessutom kan han umgås med goterna. Får han som kejsare alla rikets dönickar emot sig kan han med sina trupper och goter lätt expediera dem och rädda riket åt framtiden. Han kan anpassa goterna efter det romerska mönstret och inlemma dem i riket. Det kan ingen annan. Och en konflikt mellan rikets degenererade eunucker och byråkrater och goterna måste sluta med rikets sammanbrott, ty goterna är inga eunucker. De har hett blod i sig som måste komma till utlopp, och helst till romarnas nytta och inte till deras skada."

"Riktigt," sade Stilicho, "men vi kan inte riskera någon form av inbördeskrig. Med mig som kejsare skulle det bli krig mellan rikets ungdom, kraft och framtid och dess degenererade skröplighet och effeminering. Kejsaren vill inte offra kyrkan, traditionerna och etablissemangen för rikets framtid och lycka. Han vill förena dem, och det vill även jag. Och därför vill jag inte bli kejsare."

Och tro mig. Så länge jag lever skall romarna och goterna leva i fred med varandra, eller åtminstone skall jag så länge klara goterna och hålla det romerska riket samman."

Jag sade inte vad jag tänkte: "Och när du dör kan ingenting längre hålla Rom samman och försvara Rom, såvida inte din familj är etablerad som kejsarlig." Ända sedan dess har jag undrat över om jag i alla fall borde ha sagt precis vad jag tänkte. Istället frågade jag:

"Och Galla Placidia?"

Kejsaren lade sin arm om sin dotter och sade:

"Placidia är det Rom som vi värnar om, det eviga Rom, det Rom som alltid skall bestå och överleva vad som än händer. Vad som händer dig, min dotter, skall hända Rom. Din lycka blir Roms lycka, och din olycka blir Roms olycka. Kanske blir du den lyckliga vördnadsvärda modern till ett nytt kejsarligt släkte, eller kanske blir du hustru till en gotisk furste. Men du är Rom, och det Rom som du är som en symbol

för kan aldrig lida någon varaktig skada. Du kan uppleva olyckor och lidanden, du kan gråta och förnedras, men du kan aldrig förlora dig själv. Ty Rom har en gång för alla etablerat sig som världens härskarinna, och det har hon gjort enbart genom sin skönhet. Rom är en kvinna, en jungfru, en moder, ett helgon, prövad och osårbar. Vem skall hon tillhöra? En Honorius eller Arcadius, det degenererade bortskämda förslappade Rom? En Stilicho, Roms hopp och ryggrad, dess dygd och försvarare, dess heroiska historia? Eller en got, en barbar, en vandal, Roms hotande mörka framtid? I så fall skall hon vara ljuset i den mörka framtiden, och i så fall skall hon vända det mörkret till ljus. Ty sådan är hon, min Placidia. Hon är tidlös i sin skönhet.

Nå, judiske astrolog, har vi något mera att språka om? Har du något mera att fråga om?"

Det hade jag inte för tillfället, och det var första och sista gången jag fick uppleva den kejsaren, den siste som höll det romerska riket samman. Och han gjorde det med sin blotta personlighet, vad som återstod av den bländande allt besegrande oemotståndliga klassiska traditionella ädla romerska personligheten. Det var den och ingenting annat som hade besegrat en hel värld, och det var den som slutligen dog med kejsar Theodosius den store.

Men den hedervärde vandalen Stilicho fick jag träffa igen. Det var i Bologna tretton år senare. Mycket hade hänt under de tretton åren, men i stort sett hade Honorius i Rom och Arcadius i Konstantinopel inte gjort någonting medan Stilicho hade hållit samman riket och upprepade gånger försvarat det, främst vid Florens tre år tidigare mot en förenad här av vilda goter, vandaler, suever, burgunder och alaner. Men kristna ministrar, som dolde sina intriger och ambitioner bakom en officiell yta av fromhet, arbetade för Stilichos avlägsnande, emedan de ej kunde tåla en hederlig man. Ledaren för dessa Stilichos idiotiska avundsmän var en viss Olympius, en kristen fanatiker, som hyllades av Augustinus. Jag befann mig i Bologna när Stilicho kom dit. Det var en åldrad, bruten man. Han satt hela den kvällen i krigsråd med sina närmaste, och vid midnatt blev jag kallad till honom. Han var mycket upprörd.

"Jag hörde att ni befann er här i staden. Jag vet att min natt kommer att bli sömnlös. Därför ville jag tala med er. Min vän, ni är en klok man. Ni är kanske den ende som vid denna stund skulle kunna förstå mig. Jag befinner mig i en fruktansvärd situation. Ni vet förstås om vad som har hänt?"

"Jag vet att den allsmåttige Olympius med er herre Honorius höga välsignelse i Pavia har låtit massakrera alla era församlade bästa vänner och rikets dugligaste styresmän, dess främsta fältherrar, två prefekter för Gallien och Italien, två generaler för kavallerier och infanteriet, kanslern, questorn, finansministern och flera andra, och att deras hem har plundrats och deras familjer bortförts eller våldtagits eller mördats, och att kejsar Honorius själv har förlåtit och ursäktat mördarna. Det är vad jag vet."

"Då vet ni inte, att den enda anledningen till det hela är att den allsmåttige kristne fanatikern Olympius har förtalat mig för kejsaren och att kejsaren, min myndling och skyddsling, som alltid var som en son för mig, har trott hans skändliga förtal. Sannerligen, den mest kristne ledaren i världen idag är Alarik, barbarernas och goternas vilde hövding! Mina återstående män kräver, att jag omedelbart skall marschera till Pavia, utkräva hämnd, fängsla kejsaren, avrätta Olympius och beröva

min kejsare hans ämbete. De menar, att därigenom skulle jag rädda Rom, om jag samtidigt gjorde gemensam sak med Alarik. Men detta kan jag inte göra. Jag kan inte vända mina vapen mot Rom och mot dess kejsarliga purpur. Jag är kristen. Därför kan jag inte anfalla min styvson Honorius och detronisera honom, även om det vore bäst för Rom. Inte heller kan jag göra gemensam sak med Alarik, ty det vore att ge Olympius rätt i hans förtal av mig. Kan du förstå mig? Jag är Roms mäktigaste man, dess enda försvarare, dess enda upprätthållare, och jag är maktlös! Honorius må göra vad han vill med mig, sin fosterfader, men jag kan aldrig skada honom. Och de mina protesterar mot att jag ingenting gör, därför att de inte vill gå under med mig. Vad skall jag göra?"

Jag förstod honom fullkomligt. Hans dilemma var moraliskt. Även om det hade varit bäst för Rom att han omedelbart vidtog åtgärder mot Honorius och Olympius kunde han inte lyfta sitt svärd mot Roms kejsarpurpur, lika litet som han kunde sluta förbund med Alarik, Roms fiende. Han var fruktansvärt ensam. Han kunde bara gå under och i sin undergång dra sina sista återstående vänner, Roms sista ädlingar, med sig i fallet och med dem hela Rom, i det att han, Roms sista försvarare, gav upp och lämnade fältet fritt åt Alarik att spetsa Rom och Honorius och Olympius och alla deras kristna intrigmästarbröder på sitt spjut. Vad kunde han annat göra? Rom själv hade förrätt honom, slagit honom i ansiktet och stuckit ett svärd i hans hjärtas innersta, och det hade Rom gjort av avund, låghet och moralisk bankrutt.

Han vägrade ta till vapen mot Rom till sitt eget försvar. Han vägrade att fatta agg till den totalt förledd och svage kejsar Honorius. Hans vänner lämnade honom, och det var snart lätt för hans fiender att fångsla honom. Han sökte skydd i Ravennas katedral, varifrån han lockades ut genom falska förespeglingar av Olympius och därefter omedelbart avrättades. Hans sista ord var en befallning till sina beväpnade vänner att inte gripa till vapen för hans skull. Jag var där när han halshöggs, och jag tror att han upptäckte mig med blicken innan han utan att svikta eller förlora sin värdighet böjde sin nacke för bödelssvärdet.

Så behandlade Rom och dess kejsare dess siste duglige försvarare.

Två år senare intog Alarik och goterna Rom, och de skövlade staden grundligt.

Och Theodosius dotter Galla Placidia blev hustru till Alariks efterträdare, den tappra och rättframme goterkungen Adolf. Men jag bibehöll kontakten med henne.

12.

I London 1883 besökte jag en annan gammal och bruten man som var som en kollega till mig. Jag tyckte synd om honom, ty han hade verkligen inte något lätt liv bakom sig. Han var utbränd och trött, sedan hans hustru hade avlidit, sedan hans älsklingsdotter hade begått självmord, och sedan även hans äldsta dotter hade avlidit. Han hade bara en dotter kvar i livet, och henne såg han aldrig. Han levde uselt i ett skamfilat kyffe i ett sämre kvarter, och han skyddes i allmänhet och var okänd som "juden som alltid gick omkring med ett moln av hat omkring sig". Men den Karl Marx som jag fick träffa hatade inte längre. Han hade försonat sig med sitt öde och med sig själv.

"Mitt stora misstag," sade han, "var att jag någonsin gifte mig. Visst var vi lyckligt

gifta, visst älskade jag henne alltid, visst var hon den bästa och vackraste av alla i Trier, men sådana som jag bör inte gifta sig. Före mitt äktenskap var jag positiv och idealistisk och omtyckt av alla, men i och med att jag gifte mig fick jag mina första fiender, och sedan blev de bara fler och fler. Idag är hela världen min fiende för att jag har haft fräckheten att kommunicera till dem några självklara och onekliga men dock obehagliga sanningar. I och med att jag gifte mig gjorde jag mig obehaglig för världen, ty jag var son till en konverterad jude, vilket är värre än en riktig jude, och hon var adlig. Och hon blev inte lycklig med mig hur högt och mycket jag än älskade henne. Och våra barn blev inte lyckliga de heller, utom kanske de tre som dog vid födseln.

Jag har inte skrivit någonting nu på många år efter mitt stora nervsammanbrott. Jag arbetade ihjäl mig på det förbannade 'Kapitalet'. Till vad nytta skrev jag det förbannade verket? Vad har det lett till? Det är ingenting annat än ett monument över min egen måttlösa fåfänga. Det är kapitalets tragedi skildrad så krasst och sakligt och fullt som möjligt. Jag var alltid den store utbölingen, och ingenting är inom litteraturen och vetenskapen så ensamt och särartat som mitt monument över kapitalet, dess tragedi och dess fåfänga. Jag offrade allt och mig själv för kapitalet, och få har själva under sina liv förtjänat mindre kapital än jag.

Vad skrev jag då 'Kapitalet' för? 'Kapitalet' skrev jag av samma anledning som jag skrev allting annat: alla mina skrifter är bara en kamp för att försvara, bibehålla och odla min så kallade idealism. Jag var född idealist, och idealist är jag fortfarande, men jag fruktar att de flesta kommer att tolka och använda mina skrifter destruktivt och inte idealistiskt. Så är det alltid med all idealistisk litteratur: det är bara idealister och fria män som kan förstå den, och de, ensamma, är vettiga nog att inte bruka den till något. Den som brukar litteratur, vare sig det är fiktion eller vetenskap, politik eller nonsens, är alltid inskränkta dårar som bara kan bruka den felaktigt och negativt. Jag har skrivit i hela mitt liv för att jag var en fri man, och min enda avsikt var att därigenom tjäna mänskligheten och göra människor friare. Men hela världen idag tolkar mig politiskt, och inget ämne är så brukbart som medel till ofrihet som politiken. Om jag är något politiskt så är jag liksom Bakunin anarkist. Vad är dagens kommunister? De är ingenting annat än skrikhalsar som strider för och som längtar efter att få bli ofria. De törstar efter slaveri, för att jag har befriat dem från bojorna. Ju mer jag har befriat dem från bojorna, desto argare har de skrikit efter och smitt åt sig nya bojar.

Om jag orkade skriva något mera skulle det bli min självbiografi och samtidshistoria. Jag har ju i alla fall upplevt rätt mycket, och få var mera intimt insatta i de stora skeendena omkring 1848 överallt i Europa och omkring 1870 i Paris än jag. Och i min självbiografi och samtidshistoria skulle jag försöka lägga ner litet välbehövlig skönhet i min möda. Jag är så trött på världens fulhet, industrialismens, storstädernas, massmänniskornas och den moderna teknikens tröstlösa fulhet och andefattigdom. Skönhet är den stora luckan i min levnadsbana. Ingenting som jag har gjort eller skrivit har varit skönt, utan allt har varit lika hårt och krasst, torrt och vetenskapligt, mörkt och trist, som den värld jag har levat i. Min abiturientuppsats var väl det enda jag någonsin skrev som direkt var skönt, ty då var min idealism ännu obesudlad.

Som du ser: jag tror inte på ett enda ord som jag själv har skrivit längre. Jag finner hela mitt liv avskyvärt fult och tomt och futtigt. Kritisk har jag alltid varit mot hela min omvärld, men mest kritisk är jag mot mina egna verk. Allt vad jag skrev i 'Kapitalet' skulle ha kunnat skrivas i en broschyr mindre än det 'Kommunistiska manifestet'. Jag har alltid varit omåttligt fåfäng i alla mina dagar," sade han och åstadkom ett sällsamt kluckande litet invärtes skratt, som inte kom ut riktigt. Det var en utlevad gubbe jag hade framför mig, som stod på gränsen till senilitet men som hade fått full distans till sig själv. Och jag tyckte det var roligt att jag hade fått träffa honom, denne alla tiders störste och mest ensidige kverulant.

13.

Om jag någonsin har haft en romans så var det med Galla Placidia. Hon var inte vacker med sitt klotrunda ansikte, men i sin extrema kvinnlighet var hon omåttligt tilldragande. Redan när jag fick höra talas om henne som barn och fick ta del av hennes horoskop väcktes mitt intresse för henne, och det förblev konstant eller ökade så länge hon levde. Hon hade sin sol i konjunktion med Mars och Venus 29 grader i Skorpionen men sin Ascendent en grad i Jungfrun, och som pendang till dessa tre kvadraturer hade hon Saturnus i Fiskarna och Jupiter i Tvillingarna. Hon hörde alltså till dessa utomordentligt få och intressanta människor som genom sitt horoskop var stämplade med det Stora Korssets börda.

Ett nästan lika intressant horoskop hade hennes samtida Attila, som var hennes motsats i allt: han hade allting i Väduren, Skorpionen och Lejonet i en tredubbel oemotståndlig nästan perfekt trigon: Ascendenten och Saturnus i Skorpionens sista grader, Jupiter och Månen i Vädurens första grader i sjätte huset och Solen och Mars i Lejonets första grader i tionde huset i konjunktion med Medium Coeli. Men de två träffades aldrig, trots att Galla Placidia uppmärksamt följde med alla faser i den senares öden.

Placidia var den av Theodosius barn som axlade den börda som hennes bröder svek. Fastän det romerska riket definitivt var brutet i tu förenades det indirekt genom hennes universaldiplomatiska personlighet, och hon styrde och ställde indirekt lika mycket i Konstantinopel som i Rom och Ravenna. Ingen behärskade någonsin henne, men hon behärskade alla som kom i hennes väg: sin svage bror kejsar Honorius i Rom, sin förste man goternas konung Adolf, Alariks efterträdare, sin andre man general Konstantius av Rom och sin svage son kejsar Valentinianus III av Rom. Den enda som stod på hennes nivå var Konstantinopels kejsares syster Pulcheria, hennes brorsdotter, som indirekt styrde över Öst-Rom som hon styrde över Väst-Rom. Dessa två kvinnor var det i princip som höll världen samman under första hälften av 400-talet, dessa fatala årtionden, som såg goternas, vandalernas och hunnernas förintelse av den romerska världsordningen. Men den duktiga Pulcheria lät sig gärna rådås och ledas av den stabila Galla Placidia.

Som tjuugoåring såg hon Rom skövlas av Alarik och hans goter, och kort därpå blev hon bortgift med hans efterträdare Adolf, som hon lärde sig älska och bli lycklig med. De fick flera barn, som alla mördades när den ädle Adolf mördades, och hon fick sedan en tid känna på att leva i kedjor som en livegen fånge. Därmed var hennes

uppfostran fullkomnad. När hon sedan återupprättades i Rom var det för att för resten av livet bibehålla ställningen som västerlandets civilisations pålitliga, ansvarsfulla och ståndaktiga ledarinna. Hon svek sedan aldrig sin plikt, och det var kanske hennes stora förtjänst att goterna sedermera lugnade sig, etablerade sig och slutligen blev Roms enda bundsförvant och oundgängliga hjälp mot Attila och hunnerna.

Hon var en drottning. Mest kom jag att ha med henne att göra i samband med kriget mot Attila. Jag hade ju träffat Attila och umgått med honom, jag var en av de få han aldrig lyckades skrämja, och jag var kanske den enda av hennes ambassadörer hos Attila som hon trodde och litade på. Min relation med Attila var sådan att jag kunde hälsa på honom när som helst utan diplomatiska former, och i hennes palats i Rom och Ravenna var jag också den enda som alltid hade full rörelsefrihet. Hon litade på mig som på ingen annan, ty hon mindes mig som barn, och hon var på något sätt fascinerad av mig liksom jag av henne. Det var bara konkreta politiska skeenden som förde oss samman, men jag kände att hon alltid tyckte om att få se mig. Och jag tyckte alltid om att få se henne.

Attila däremot var ett odjur som jag kanske var den enda att genomskåda, och jag tror att jag var den enda som kunde få Attila att känna sig osäker. Han var egentligen ingenting, en strunt, en obegåvad nolla. Men det oerhörda med honom var hans rykte och den fascination som hans rykte ingav envar. Och det är också bara hans rykte som består av honom idag.

Hans hunner var ingenting annat än en gräshoppsvärm, som naturen skickade att förrinta civilisationen. Men det är så sällan sådant sker, att när en mänsklig gräshoppsvärm uppslukar civilisationen väcker det civilisationens eviga häpnad. Man fascineras än idag av fenomenet Attilas hunners framfart, liksom man än idag fascineras av arabstormens kraft, protestantismens genombrott, franska revolutionens excesser och de ryska bolsjevikernas oemotståndliga och obönhörliga triumf. Liksom tsarens ryssar, liksom de sista försvararna av Bysans, liksom Ludvig XVI:s adel såg mänskorna Attila och hunnerna komma och trollbands inför fenomenet och hälsade marodörerna välkomna, ty det var spännande. En sådan storm är lika spännande för civilisationen som det mest spännande för en väletablerad bortskämd kvinna är utsikten till att bli våldtagen: man längtar efter det just för att det är så hemskt och för att man har så tråkigt. Kejsarens egen dotter i Konstantinopel, den vackra Honoria, skickade bud till Attila genom vilket hon bad honom komma och hämta henne och äkta henne och ta hela hennes rike i besittning. Och han tog henne på allvar och gav sig inte förrän hon faktiskt beviljades honom och hade också äktat henne om inte hans död hade kommit emellan. Han var ingenting annat än den översta toppen av en svallande stormvåg som dränkte allt i dess väg. När syndaflodvägen väl drivit förbi var han försvunnen med den utan att ha lämnat någonting efter sig utom ryktet om flodvägens oerhörda höjd.

Han frågade mig en gång: "Hur stora utsikter har jag att kunna erövra Rom?"

"Inga," svarade jag.

"Inga? Men det västromerska riket är ju svagare än en kvinna?"

"En kvinna är inte alltid svag."

"Var finns den kvinna som kan bjuda något motstånd?"

"I Rom."

"Vad heter den kvinnan?"

"Galla Placidia."

"Jag har hört talas om henne. Var hon inte goternas konungs drottning?"

"Jo, och goterna är sedan dess allierade med Rom."

"Goterna fruktar jag i så fall mera än Rom."

"Mellan dig och Rom står Galla Placidias goter."

"Då skall jag erövra goterna först."

"Även om du lyckas med det skall du aldrig erövra Rom."

"Skall din Placidia hindra mig?" Det var enda gången jag såg honom le.

"Ja, det skall hon."

Det behövde hon inte göra, ty goterna besegrade Attila vid Orléans. Längre västerut kom inte Attila, tatarhövdingen som anses ha grundat Budapest och vars folk blev förfäder till ungrarna, den vildaste av alla barbarer som ansågs leda en här av odödliga bloddrickande vampyrer. Han erövrade faktiskt hela Europa fram till Östersjön, Euxinska havet, Grekland, Rubicon och Orléans, men han och hans hunner var mera dödliga än vanliga människor. Ty hunnerna var så djuriska och omänskliga att de inte ens hade någon själ.

Efter nederlaget mot goterna försökte han i alla fall komma ner i Italien, men han kom aldrig åt Galla Placidia. Han plundrade Lombardiet och Venetien men besegrades av kvinnor, Galla Placidias osårbara förbundssystrar: alla kvinnor är alltid i maskopi med varandra mot männen, och ju svårare mannens övermod, desto mer universellt och enigt destruktivt motstånd från kvinnorna. Attila förlorade sig i ständigt nya äktenskap och ständigt nya månadslånga bröllopfester som tog alla hans krafter i anspråk och dukade slutligen under i en bröllopsnatt i Buda, som han skulle ha firat med den nästbästa. Den bästa var på väg, men hennes väg sattes punkt för genom Attilas blodstörtning. Genom henne, den bästa, hade Attila kunnat komma åt Galla Placidia och hennes arv. Den bästa var den sköna Honoria, Galla Placidias dotter och Roms arvtagerska, prinsessan i Konstantinopel.

Då hade redan Galla Placidia avlidit. Hon var aldrig så imponerande och i sin stilfullhet så skön som vid hennes frånfälle. Hennes stofthydda bibehölls i många sekler i dess praktfulla utstyrelse, som påminde om en egyptisk faraos, och hon förblev skön och en sevärdhet som lik. Men även mumier är förgängliga, och hennes kropps kvarlåtenskap förgicks omsider genom att det genom en olyckshändelse brann upp.

Men jag fick träffa henne på hennes dödsbädd. Hon var vid fullt medvetande ännu fastän hon låg till sängs. Hennes sinne var kristallklart.

"Nå, judiske astrolog," sade hon, "vad menar du om framtiden? Skall grobianen Attila intaga Rom och Ravenna?"

"Nej, det skall en annan göra. Efter Attilas yrväder skall komma en storm som är värre, och genom den skall Konstantinopel falla förr än Rom. Ty den skall komma bakifrån, från var civilisationen minst skall ana det. Från öknen i söder skall förintelsen komma."

"Men vandalerna är komna från norr."

"Det är inte genom vandalerna den slutliga förintelsen skall komma, fastän de nu belägrar Sicilien och närmar sig Ostia."

"Du har vakat över vårt hus så länge jag kan minnas. Redan min far minns jag att hade förtroende för dig. Du är den enda människa jag har haft kontakt med som alltid har ingivit mig en känsla av trygghet. Det känns tryggt att ha dig här i Rom. Så länge du är i Rom kan aldrig Rom falla någon mer gång, och jag tror inte att det hade fallit om du hade befunnit dig i Rom vid Alariks intrång. Fortsätt att vaka över Rom, för min skull, om du håller av mig."

"Men din son är en knöl."

"Undervisa honom då, om du bryr dig om människosläktet."

"Med din son skall ditt hus utslockna. Framtiden tillhör goterna."

"Vaka över goterna då. Hjälp dem att hjälpa Italien. Vill du göra det?"

"Det vill jag göra."

"Jag undrar hur gammal du är. Det har jag alltid undrat. Du var gammal redan när jag var barn, men du ser inte äldre ut än då. Men jag tänker inte fråga dig vem du är."

Säg mig i stället: stormen och förintelsen från öknen i söder – vad betyder den?"

"Den skall betyda slutet för alla världskristendomens kontroverser och harklyverier. Sedan skall aldrig mer en Chrysostomos behöva förföljas, sekter som donatister och arianer behöva utrotas eller kristendomen kunna ha något monopol över världen. Den stormen skall vara Guds vedergällning för alla kristendomens fanatiska excesser, dess förföljelse av judar, vetenskapsmän, filosofer och andra oliktankande, dess småaktighet och trätgirighet, dess övermod och intolerans. Den stormen skall stuka kristendomen."

"Du talar som en hämndlysten jude."

"Jag är en jude men inte hämndlysten. Jag är bara realistisk."

De sista orden kunde även Karl Marx ha sagt.

14.

I USA fanns det på 30-talet en drömmare som hette Edgar Cayce. Jag hörde talas om honom när jag besökte Amerika hösten 1936. Det var ett dystert år: Hitler tycktes med sin praktfulla Berlinolympiad ha bländat och slagit blå dunster i hela världen utom i de få ensamma själar som hade genomskådat honom och som höll sig för goda för att uppträda emot honom: Stefan Zweig, Albert Einstein, Thomas Mann, Sigmund Freud, med flera. Vi visste att judeförföljelserna i Tyskland redan var på väg mot en världshistorisk kulmen, även om vi inte anade vilken otänkbar höjd denna kulmen skulle få; och vi var mycket deprimerade, särskilt emedan vi alltför tydligt redan såg att problemet Tyskland inte kunde få någon annan lösning än Tysklands undergång.

Men i USA förhärskade optimismen under den oförliknelige presidenten Franklin Roosevelts ledning. I USA bekymrade man sig inte ett ögonblick för Europa utan tänkte bara på att arbeta och producera till hela världens fromma. USA är kanske den enda nationen i världshistorien där optimismen ännu idag aldrig har dött, och där entusiasmen och den positiva liberalismen ännu idag är naturliga och spontana – de hör till "the American way of life", och måste denna typiskt amerikanska positivism gentemot allt, som kanske är amerikanismens innersta

väsen, aldrig förtröttas.

Just för att situationen i Europa då var så mörk och hopplös besökte jag Amerika i hopp om att där kunna få något hopp för framtiden. Jag for över med Queen Mary, och det var redan i New York som jag kom i kontakt med Edgar Cayces namn. Det var en journalist som yttrade sig nedsättande om honom men dock i sådana ordalag att man inte kunde låta bli att bli intresserad av människan som fenomen.

Det visade sig att Edgar Cayce var en medelmåttig amerikanare, varken särskilt dum eller särskilt intelligent, som bara gått sju år i skolan och egentligen aldrig blivit någonting. Men han hade en häpnadsväckande ovanlig förmåga. Han kunde försätta sig i fullkomlig trance och under trancetillståndet omedvetet meddela sig med yttervärlden om vad som helst som yttervärlden behagade fråga honom om. Han hade alltså samma förmåga som de gamla oraklen i det klassiska Grekland under dess storhetstid. Och liksom de oraklens utsagor i allmänhet var lika förbryllande som de med tiden visade sig vara sanna var Edgar Cayce's meddelanden under omedveten trance lika otroliga och konstiga som de med tiden på pricken visade sig stämma. Edgar Cayce var själv en enkel, from och god människa som ansåg sin förmåga vara en gåva av Gud och ville enbart bruka den till att hjälpa sjuka människor, och för många sjuka över hela den amerikanska kontinenten blev han den sista och räddande instansen när de hade provat allting annat utan resultat. Bara Edgar Cayce fick veta namnet på den hjälpsökande och hans adress kunde han med sin förmåga att blicka in i den universella andligheten sätta fingret på var skon klämde på patienten, ställa rätt diagnos och sålunda kanske rädda patientens liv.

För mig personligen uppenbarade sig Edgar Cayce som en manifestation av det självklara faktum att allting bara är Gud, att allting bara är ande, att all konkret verklighet beror enbart på den universella andlighetens realitet. Den tron, att allting är Gud, brukar betecknas såsom pantheism. Men pantheismen är monoteistisk. Det har den alltid varit för alla stora pantheister, som Goethe och Leonardo da Vinci. Om Edgar Cayce verkligen hade så ovanligt intim kontakt med själva den universella andlighetens kärnkraft, som resultaten av hans orakelord tydde på att han hade, så var han definitivt någonting för mig att stifta bekantskap med.

När Edgar Cayce låg i trance och gjorde sina uttalanden var han aldrig själv medveten om vad han sade. När han efteråt vid vaket tillstånd bad att få höra vad han själv hade sagt blev han vanligen ännu mera förvånad än de hade blivit som först hade hört honom. Vad han sade i trance blev ofta så betydelsefullt, att han snart hade en ständig stenograf vid sin sida, som upptecknade allt som kom över hans läppar. Sålunda finns alla hans otaliga orakelord bevarade på pränt ännu idag och utgör källan till ett outsinligt och ständigt ökande vetenskapligt intresse från hela världen.

Men när jag besökte honom bad jag att få tala i enrum med honom utan stenograf.

"Det var en ovanlig begäran," sade den lille enkle mannen och log. "Får jag fråga vad grunderna är till en sådan begäran?"

"Jag önskar ställa frågor av största vikt för världens framtida historia."

"Tror ni att jag kan svara på frågor av så stor vikt? Tror ni jag kan förutsäga framtiden? Har ni så höga tankar om min förmåga?"

"Ja, jag tror att ni ensam kan besvara mina frågor."

"I så fall kan jag göra det. Får jag bara fråga, för att förvissa mig om era hederliga avsikter: vad är motivationen till att ni vill ställa dessa frågor?"

"Jag kommer hit från Tyskland, där judeförföljelserna håller på att anta sådana proportioner som trotsar all tidigare människoförföljelse i världshistorien."

"Jag förstår," sade han och blev allvarlig. "Jag skall stå till er tjänst. Men var beredd på att jag kan göra er besviken, ty jag har tidigare aldrig vågat gå in på att ställa diagnos för framtiden."

Och han uttryckte sin önskan att hans stenograf och alla andra skulle lämna honom och mig ensamma. Särskilt motvilligt avlägsnade sig hans son Hugh Lynn ur rummet, men fadern insisterade på att han också respekterade mitt krav på sekretess.

När alla hade gått frågade jag: "Är det nu säkert att ingen hör oss?"

"Alldeles säkert, *on my honour*."

Och han lade sig till rätta på schäslongen och befann sig efter fem minuter i vad som verkade vara en naturlig sömn utan snarkningar. Helt uttryckslöst hörde jag så hans röst säga:

"Var god och börja. Jag väntar."

Jag var mycket spänd, och mitt hjärta bultade mycket snabbare än annars. Jag kände svetten gå till innanför kragen och under armarna.

"Är det säkert att ingen hör oss?" började jag.

"Absolut säkert. Ingen hör oss utom Gud." Det var samma uttryckslösa sömnpratarröst.

"Som tecken på er förmåga ber jag er då till att börja med att ge mig ett tecken på att ni vet vem jag är."

"Ja, jag vet precis vem ni är, och även om jag inte visste att den personen verkligen fanns så inser jag nu att ni är just den personen. Jag är glad att ni har kommit till mig för att med en opartisk terminal dela era bekymmer och söka råd. Ni har kommit till rätt person."

Jag kände mig lugnare. Det att han förstod vem jag var utan att vare sig bli häpen eller ställa sig tvivlande gjorde att jag kände att jag kunde lita på honom.

"Jag har egentligen en enda fråga, och den lyder: när skall judarnas och mina kval äntligen upphöra? Hur länge skall Israel förföljas än? När skall jag äntligen få dö?"

"Din enkla fråga, som samtidigt är så tung och innehållsdiger, skall få ett svar utan krumbukter. Israels lidanden och förföljelser skall aldrig ta slut. Men dina vandringar skall ta slut när du återbesöker Kanaans land."

"Och när skall jag återbesöka Kanaans land?"

"Det bestämmer du själv. Dock skall det icke ske innan den fria staten Israel har återupprättats."

"Och när skall det ske?"

"När Tysklands hebréer har gått till botten med Tysklands öde."

"Och när skall det ske?"

"Nu frågar du för mycket. Du håller på att avvika från det egentliga syftet med dina frågor. Mina tjänster är inte till för att ge anledning till spekulationer och tillfredsställa tarvlig mänsklig nyfikenhet. Är det något mera universellt du vill veta?"

"Jag har fått veta det viktigaste, nämligen att mina dagar en gång skall ta slut och

det inom en överskådlig framtid. Jag är tacksam för så mycket tröst."

"Bra. Då slutar vi."

Och Edgar Cayce vaknade upp som ur en eftermiddagstupplur och verkade något yrvaken. Så fick han syn på mig och kom med ens ihåg mig. Så frågade han:

"Nå, fick ni veta vad ni ville?"

"Jag fick veta vad jag ville."

"Fick ni problemet med judeförföljelserna i Tyskland löst?"

"Nej, men det kommer att lösas."

"Hur?"

"Jag far härifrån nu tillbaka till Tyskland. Jag reste hit till USA enkom för att söka den tröst som ni med era orakelsvar faktiskt har givit mig. Ni har inte gjort mig besviken. Och om judeförföljelsernas problem kan jag bara säga det, att de tyska judarnas öde skall bli mitt öde."

"Jag hoppas ni vet vad ni ger er in på."

"Nej, det vet jag inte, men det är därför jag ger mig in på det."

Så slutade mitt intressanta samtal med Edgar Cayce, som sedan vänligt leende tog avsked av mig.

Och jag kände mig ärad av att ha få varit den ende av hans tusentals fall som fick tala med honom privat helt anonymt utan att bli dokumenterad och arkiverad för framtid och vetenskap, ett tecken på det yttersta förtroende från hans sida, som var helt enligt de heliga esséernas anda.

15.

Det var på en enkel krog som jag första gången såg den stackars slarvige försupne mannen. Det var på den tiden då Napoleons fall från kejsare till buse var ett faktum och då Wien förberedde sig för den universellt konstruktiva Wienkongressen. Stämningen var god i Wien. Folk var lättare till sinnes, operarepertoaren var mindre allvarlig och tung, och den allt populärare valsen började slå igenom. Det var som ett andligt töväder som besjälade hela Europa efter att Napoleons lycka kollapsat, och den enda i hela Wien som disharmonierade med denna nya universella glättighet var den pussige försupne mannen som verkade så frånvarande och nästan till hälften debil. Men samtidigt låg det över hans anlete en sådan sorg och bitterhet, som mest uttrycktes genom de neddragna mungiporna och den envisa butterhetens förmörkade ögonbryn, som var så utsäglig att den vittnade om att detta var en människa mer än någon annan. Och därför fascinerades jag av människans satta och kutryggiga gestalt.

Hade han rymt från en anstalt? Led han av någon kronisk sjukdom? Var han syfilitiker? Eller var han bara en av Wiens alltför många idioter? Mina gissningar var många men ingen kunde vara riktig. Det visste jag.

Jag kunde se att han satt och skrev. Han verkade fullkomligt glömsk av sin omgivning. Han hade tydligt gått dit i avsikt att få sig ett mål mat, men tydligen hade han glömt att beställa. Till slut slog han kroggästerna med häpnad med att argt skrika till en kypare:

"Herr Ober, varför får jag inte min beställning?"

"Men, min herre, ni har ju inte beställt," svarade den skrämde kyparen darrande.
"Jaså," sade den oborstade karlen och gjorde sin beställning.

Men innan hans beställda lunch hade kommit tog han upp pengar ur fickan, lade dem på bordet som betalning för lunchen, reste sig och gick, utan att ha fått någon lunch. Kyparna gapade efter honom.

Jag reste mig och skyndade efter den planlöst struttande karlen.

"Vad följer ni efter mig för?" vände han sig argt till mig.

"Min herre, ni verkar inte riktigt kry. Ni går in på en krog, sätter er, skäller ut en kypare för att han inte ger er mat som ni inte har beställt, sitter sedan och skriver i en stund och lägger sedan pengar på bordet och går utan att ha ätit er lunch. Så gör inte en frisk människa."

Mannen verkade fullständigt likgiltig för vad jag sade. Han gjorde inte en min av att ens ha hört mig. Han gick buttert och sammanbitet vidare. Så plötsligt stannade han, vände sig åter till mig och sade:

"Följer ni fortfarande efter mig? Vad är det med er egentligen?" Fortfarande skrek han.

"Ni behöver inte skrika så. Jag hör nog vad ni säger."

"Tala högre, karl! Jag hör inte vad ni säger!"

Jag stod mållös. Var människan döv? Var det anledningen till hans excentriska beteende?

"Hör ni inte vad jag säger?" skrek jag.

"Jo, nu hör jag vad ni säger. Vad vill ni mig?"

"Jag vill hjälpa er," kunde jag inte låta bli att säga, men alldeles för lågt.

"Jag hör inte vad ni säger!" skrek han vildare än någonsin, och plötsligt brast hans hjärta. På något sätt bröt han samman, och han tog stöd med ena handen mot ett träd, och ur hans bröst bröt plötsligt fram en skakande konvulsivisk gråt, som var hjärtskärande att åse. Jag tog om hans smala axlar och sade tätt invid hans öra:

"Kom, låt mig följa er hem. Ni är inte frisk."

"Vem är ni?" frågade han något dämpat.

"Tids nog får ni veta det. Men säg nu vad ni heter."

"Vet ni inte det?"

"Hur skulle jag kunna veta det?"

"Kalla mig Ludwig. Mitt efternamn är Beethoven. Van Beethoven."

Så sade han och lät sig omhändertagas av mig. Helt nya känslor genombrusade mitt bröst. Visst hade jag hört namnet Beethoven, och visst hade jag hört hans musik, men jag hade aldrig sett människan eller ens en bild av honom.

Hans bostad var i ett jämmerligt skick. Ingenting var i ordning hos honom. Köket var upp och ner och luktade mögel, surt ris och ruttet fisk. Han hade inte haft något hembiträde på några veckor. Värst var oordningen i hans arbetsrum, där notark och andra papper och noter låg i drivor överallt och samlade damm, smuts och skräp.

"Här ser lite oordnat ut," sade han, "men jag har minsann ordning på allt. Och här ser ni mitt hus' härskarinna."

Han visade på klaveret, som stod mitt i rummet. Han satte sig omedelbart och spelade, men den pianomusik han spelade skilde sig helt från vad jag hade hört av Beethovens klavermusik. Harmonierna var mera subtila, melodiken mera känslig, och helheten uttryckte ett vemod som jag inte hade trott Beethoven kapabel till. Mot

slutet av sonatens andra sats, ty jag antog att det var en sonat han spelade med något styva fingrar, återkom en gränslöst intim melodi som jag räknade till tre gånger. Det var en melodi så mild och god som tycktes uttrycka en skapande musikers svanesång och slutgiltiga resignation. Efter att ha spelat melodin för tredje gången avbröt han sitt spel och sade:

"Längre har jag inte kommit på denna sonat, som blir min sista. Ty vad kan man sedan mera komponera för piano när man inte alls kan höra dess klanger längre?"

Och han tittade på mig med en blick så vild, så tom och så flammande och förödande i sin outsägliga tragik.

"Varför hör ni så dåligt?" frågade jag dumt.

"Jag hör inte vad ni säger!" skrek han och var arg igen. Jag gick fram till honom och sade honom i örat:

"Vad är det med er hörsel?"

Han väntade en stund och tycktes samla sig.

"I början tog jag mitt öde med ro. Jag gladdes rentav när tonerna inte längre gjorde ont i mitt huvud och njöt av att få mer och mer distans till vad jag gjorde. Det ökade samtidigt min säkerhet och gjorde att jag vågade mera. Så hårda och massiva och överväldigande klanger som jag skrev för orkestern hade jag aldrig kunnat frambesvärja med ett normalt öra. Men genom att min hörsel småningom blev svagare fick jag mer och mer distans till musiken vilket gjorde att jag kunde våga mer och mer och utveckla mitt skapande mer och mer. Men den stora hemska baksidan av denna yrkesfördel erfor jag när jag plötsligt inte längre kunde höra vissa omistliga ljud i naturen. När jag inte kunde höra vissa fåglar och en vallpojkes flöjt i fjärran märkte jag plötsligt att det hade gått för långt. Men jag kunde inte hindra det från att fortsätta och bli ännu sämre.

Jag hör nästan ingenting idag. Med yttersta ansträngning kan jag uppfatta pianots klanger, men den sista hörseltråden håller på att brista. Det är med min sista hörsel som jag tar ut klangerna till och skriver ner denna min sista pianosonat, som blir mitt farväl till pianot och kanske till hela musiken. Ty när jag inte längre kan höra musiken är mitt liv förverkat. Inga kvinnor får jag älska, och inget skapande får jag sedan mera njuta av. Då är det lika bra att dricka ihjäl sig och dö."

"Så får ni inte tänka. Den praktiska musiken är inte den enda musiken. Man kan fortfarande tänka i musik fastän man inte längre kan höra den. Ni har ju fantasi, kanske mera än någon annan, ty ingen har skapat som ni, och det enda som krävs till att skapa är fantasi. Fortsätt att fantisera och tänka i musik när ni är helt döv, om ni någonsin blir det. Ni skall se, att elimineringen av alla världsliga ljud skall göra att ni som kompensation skall upptäcka och kartlägga en helt ny musikalisk värld och inleda en helt ny musik, som kanske blir rikare än någon musik hittills. Ni skall se, att om ni helt förlorar hörseln, skall detta blott lösgöra era innersta och mäktigaste krafter och spränga alla fördämningar för er musikaliska prestationsförmåga. Må ni vinna i musik vad ni förlorar i hörsel."

"Jag kan inte höra hälften av vad ni säger, men jag tror mig förstå er andemening. Gud hjälpe mig, om det är sant. Jag skall i alla fall fullborda den här sonaten med hörselns hjälp, så som jag skapat alla de tidigare. Och även om den inte blir mitt farväl till musiken så blir den i varje fall mitt farväl till hörseln."

Och tydligen hade han fått någon idé till hur han skulle fortsätta utveckla den

kontemplativa, milda, vemodiga och känsliga sonaten, ty han satte sig genast vid pianot, slog hårt an några toner för att höra dem, och fattade penna och notpapper med andra handen. Så lämnade jag honom den eftermiddagen.

Jag fick höra den färdiga sonaten någon månad senare. En fjärde gång upprepade han den oändligt gripande melodin i den andra satsen, som blev den sista, men i en dialog med sig själv som tillförde hela sonaten en känsla av tillförsikt, stabilisering och hoppfullhet inför framtidens totala mörker och tröstlöshet. Det sägs att Beethoven förlorade det sista grandet av sin hörsel och sjönk i det totala musikaliska mörkret samtidigt som kejsarna och ministrarna vid Wienkongressen införde Europa i det yttersta andliga och politiska mörkret genom sin fullständigt genomförda reaktion.

Men i Beethovens dövheter fann han ljuset, ty i det mörkret fann han den nya hämningslösa sprudlande rika musik som senare etablerades i världen under namnet av romantiken, mest under ledning av Chopin, Mendelssohn, Schumann och Brahms, och i den Heliga Alliansen, som etablerades i Wien efter kejsar Napoleons politiska sammanbrott, fann även hela Europa ett nytt ljus i hela den romantiska era, som spirade upp i fredens spår, mest inom litteraturen men även inom konst och kanske allra mest genom den nya konstformen baletten. Det var en förunderlig tid av spirituellt nyskapande världen över som varade i tre decennier ända fram till slutet av 1840-talet, då hela den romantiska eran slogs i kras genom socialrealismens genombrott, genom kommunismens födelse i och med Karl Marx, genom Dostojevskijs dom och förvisning till Sibirien och genom materialismens definitiva genombrott. Sådana nymodigheter blev för mycket för sådana andar som Chopin, Mendelssohn, Schumann, Bellini, Heinrich Heine och andra liknande, som alla dog med romantikens idealism.

Så lyder min erfarenhet av Beethovens 27-e pianosonat opus 90, som är hans vackraste, och som samtidigt blev såväl hans avsked till den klassiska musiken som hans preludium till den kommande, romantiska musiken.

16.

Min far var astrolog hos Herodes den store i Jerusalem mot slutet av dennes levnad. Han började som vanlig tempeltjänare och sekreterare hos prästerna, men småningom fick hans överordnade uppmärksamheten på honom för hans flit och noggrannhet och beslöt att utbilda honom till astrolog. Som han ingalunda hade utseendet emot sig utan hade frisk hy, rikt lockigt hår och en uppmuntrande uppsyn fick kung Herodes en dag syn på honom, förhörde sig om honom och tog honom på prov som astrolog. Han överträffade snart de andra gamla astrologer som kungen hade med att alltid säga sanningen, medan de gamle förskönade den, varpå han blev betrodd och sedan stannade i Herodes tjänst till den store barbarkungens död. Ty en barbarkonung var han av samma slag som Sulla, Antonius, Tiberius, Caligula och Nero, även om han var mera konstruktiv än någon av dem. Ty ingen av dem var särskilt estetiskt intresserad medan Herodes utplundrade sitt rike för att uppföra sköna och världsberömda byggnader, vilket han endast kunde göra med kejsar Augustus goda minne och med denne världsordningsman bakom ryggen på sig.

Själv föddes jag efter drottning Mariamnes död i samband med de stora arbetena på nykonstruktionen av Salomos tempel, och min far var mycket verksam i samband med det som tjänare åt tempelprästerna, som fastän templet nykonstruerades bit för bit hade fullt sjå med att hålla gudstjänstverksamheten i gång samtidigt. Ty templet var aldrig stängt, hur mycket det än byggdes om och byggdes på och byggdes ut. Aldrig var gudstjänst-verksamheten febrilare än när Herodes byggde om hela templet.

Ett av mina första barndomsminnen är från när det slutligen färdiga templet återinvigdes under fruktansvärt utdragna och pompösa, tunga och praktfulla ceremonier, som leddes av kung Herodes själv. Det var första gången jag såg honom. Min första tanke, när jag såg denne buse, var frågan, hur den människan kunde understå sig att visa sig i templet. Han var den enda av alla de tusentals festklädda prästerna, fariséerna och borgarna som var där som med sitt blotta väsen klart och tydligt uttryckte att han inte hade någon rätt att vara där. Och jag minns att jag ryckte min far i manteln och frågade honom: "Varför kör ingen ut den där typen?" Och far svarade allvarligt: "Men min son, det är ju Herodes."

"Vem är Herodes?"

"Herodes är Israels konung."

Och dessa ord uttalade han med bävan i rösten, som om han inte trodde på dem själv men som om han ändå ville att andra skulle tro på dem.

Och från den stunden greps jag av en omåttlig avsky för denne fule och vidrige karl, som vågade beträda templets område och som till och med vågade kalla sig konung av Israel, när ju ingen var konung av Israel utom kung David. Och min avgjort kritiska syn på denne skrävlare och utböling varade så länge mannen levde.

Det var mitt första möte med honom.

Det var fem år senare som min far tog mig personligen med till honom i hans överdådiga palats. Far hade uttryckligen sagt:

"Du får bara följa med om du uppför dig väl och inte säger några dumma saker."

Det budet lovade jag att lyda, och jag fick följa med. Min far presenterade mig för Herodes, som då bara hade några gröna illaluktande tänder kvar i munnen, som alltför starkt föll mig i ögonen när gubben log så snett och äckligt och kliade mig under hakan, vilket var menat som en smekning men vilket gjorde direkt ont. Men rädd för den fula gubben var jag inte. Men jag mindes mitt löfte till min far och sade inte ett ord till den faslige gubbknölen vad han än sade till mig. Och jag ryste när jag fick höra att Herodes hade tyckt om mig.

Det beslöts att jag skulle börja som page vid hovet. Jag hade själv ingenting att säga till om. Det hade ingen jude på den tiden. Allt bestämdes på högre ort. Ingen bestämde över sitt eget öde, utom möjligen de högsta makthavarna, som kejsar Augustus och Herodes, som hörde till den tidens få fria människor. Ty i och med de romerska autokraternas självupphöjelse, som Sulla och Julius Caesar, blev hela världen ofri och beroende av den högsta självhärskaren. Denna allt och alla trälbindande självhärskarmakt representerades i Israel av Herodes, som utrotade mackabéernas, de judiska frihetskämparnas, sista familjemedlemmar, av vilka de allra sista var drottning Mariamne, Herodes första hustru, och hennes båda söner med Herodes, Alexander och Aristobulus, som han själv lät avrätta en tid efter Mariamne, den sista ärbara och fria, betydande och respekterade kvinnan i Israel.

Och denna allt och alla trälbindande centralmakt i händerna på godtyckliga vidunder varade sedan universellt ända fram till parlamentarismens genombrott i Europa och den franska revolutionen.

Jag blev page hos Herodes och fick snart stifta bekantskap med hans utomordentligt lastbara liv i lyx och överflöd, i polygami och orgier, under ständigt intrigerande och manipulerande med människoliv och med ett utflöde av skräck och grymhet utan like. Han om någon lärde mig att fatta en utomordentlig avsky till allt vad icke-judiskt hette.

Ty Herodes var ingen jude. Han var en hednisk uppkomling av delvis judisk börd, men han omfattade aldrig den judiska religionen. Han skröt med sin judiskhet men umgicks bara med greker och romare, galler, skyter och germaner. Han skröt med att han överträffade Salomo i sitt tempelbyggande, men det nya templet byggde han inte åt Gud, som Salomo gjort, utan han byggde det åt det romerska världsherradömet, som i templet symboliserades genom den gigantiska gyllene örn, Roms fältvapen, som sattes upp ovanför templets ingång. Ingenting, sades det, retade judarna till mera hat mot Rom och födde mera upprorsstämning bland judarna mot Rom än denna kränkning från den romerska världsliga maktens sida av den judiska universella religionens heligaste kultplats. Och så blind och okänslig var Herodes gentemot sitt folks religion att han inte märkte vad skada han åstadkom genom sådana onödiga kränkande åtgärder, eller struntade blankt däri. I samband med den absoluta ofrihetens och det absoluta enväldets införande i världen etablerade sig också den totala världsligheten och materialismen överallt i världen, och Herodes var minsann inkarnationen därav. Och ur det faktum, att Israels härskare var så totalt ensidigt världslig och materialistisk härrörde sig under Herodes efterträdare Israels totala olycka.

17.

"Min son, du är inte som de andra. Du skiljer dig till och med från din försiktige far, som vist tiger om allt som kan missförstås eller som inte är konstruktivt. Men du tar avstånd till och med från sådant. Du deltar inte i mitt hov. Vad är det med dig egentligen? Är du en spion?"

"För vem skulle jag spionera?"

"Det är också typiskt dig, att besvara en fråga med en motfråga. Men du har rätt: för vem skulle väl du spionera? Du har ju aldrig haft någon kontakt med min ende återstående son Antipater. Men varför tiger du då? Vad har du väl att titta om?"

"Jag är ung och har mycket att lära mig. Därför iakttar jag mer än jag själv tar initiativ."

"Och däri gör du klokt, och det är det som skiljer dig från alla andra: du ägnar dig åt vishet och åt att tänka själv oberoende av andra, vilket inte ens din fader gör. Det är som om ödet hade förutbestämt dig åt något alldeles särskilt, som vi vanliga dödliga och odödliga kanske inte ens skulle kunna vara i stånd att fatta. Det är så mycket i er hebreiska religion som jag aldrig har förstått mig på, till exempel de här meningslösa och tjugiga Messiasprofetiorna. Vem är den där Messias egentligen?"

"Det vet vi inte förrän när han kommer."

"Jag skall säga dig vem han är. Han är ett hjärnspöke, ett inbillningsfoster, en dröm och ingenting annat."

"Men den drömmen skall alltid vidmakthålla och förena hela Israel."

"Där sade du ett typiskt hebreiskt ord som jag inte kan förstå. Vad har väl sådana abstrakta drömmar för betydelse i dagens värld? Vad kommer orealistiska drömmar oss moderna realpolitiska människor vid? Hela världen utom ni, en handfull isolerade drömmare, struntar blankt i slika befängdheter."

"Men våra drömmar skall bestå när dagens värld ligger i ruiner."

"Det är också bara en dröm. Men vi kommer inte vidare på det området, eftersom du envisas med att säga si och jag så. Men du är en vacker och behaglig yngling. Flera av våra unga damer åtrår dig. Varför vill du inte vara med och leka?"

"Därför att min fader förbjuder mig."

"Vem säger att du måste lyda din fader?"

"Den oskrivna lagen."

"Vad kan någon oskriven lag ha för praktisk verkan?"

"Den som har Guds lag inskriven i sitt hjärta slipper den aldrig, och det är något och det enda som vi judar har."

"Du pratar skit. Du talar till och med värre smörja än din fader. Men vad menar du om hans astrologiska uppgifter? Kan du säga mig, om han verkligen tror på sin lära om stjärnorna själv, eller om han bara är en hycklande bedragare som alla andra?"

"Han utför sina matematiska beräkningar med den största noggrannhet."

"Det är inget svar på min fråga. Tror han själv på sin astrologi eller inte?"

Jag måste erkänna: "Jag vet inte."

"Du är åtminstone ärlig som din far. Du skulle aldrig kunna ljuga för mig. Så säg mig då var Davids son Messias skall födas."

"Det står skrivet att han skall födas i Betlehem."

"Och när?"

"Det står inte skrivet någonstans."

"Men vad säger stjärnorna?"

"Min far säger att stjärnorna säger att han redan är född."

"Du tycks veta mycket. Samma sak har din far sagt mig. Men säg mig då, om du vet så mycket: Vem är Messias?"

"Messias är han som skall komma."

"Men var är han? Svvara på min fråga!"

"Han är Israels frälsare, som skall återupprätta Davids tron bland folken och återupprätta Israel inför världens ögon för evärdlig tid. I och med hans ankomst skall mänskligheten sedan leva i fred i tusen år."

"Varför bara i tusen år? Varför inte längre, när han ändå håller på?"

"Jag vet bara vad profetiorna och min far har sagt."

"Så säg mig då: Vem kan ha någon glädje av att Messias kommer? Tror du mänskorna vill ha fred? Nej, de vill bara slåss och bråka så länge de lever. Se på judarna, ditt heliga folk, världens heligaste folk. Finns det något folk som så ilsket och envetet ständigt träter och grälar och förföljer varandra? Jag skall säga dig, att det aldrig har funnits en förföljd jude som inte förföljdes av en jude. Endast judar har intresse av andra judars undergång. Endast judar hatar mig och söker min

undergång. Varför? Därför att jag är jude, därför att jag gjort judarna enbart gott, därför att jag givit dem ett nytt tempel, ett nytt Jerusalem och många andra nya vackra städer. De vill mig bara ont för att jag bara gjort dem gott."

"Men folket svälter under era skattepålagor."

"Folket? Vem tänker på folket? Vad spelar folket för roll i historien? Vad är folket annat än en siffra på så och så många tusen som vid det och det tillfället har gått under? Vad är folket till för annat än att bidra till sina härskares och stora mäns ära? Om två tusen år skall judarna av idag endast vara kända genom det tempel som jag har byggt åt dem, och mitt namn är det enda av alla dagens judars som än skall vara känt."

"Men det skall uttalas med avsky liksom det görs idag av alla judar."

"Det är av mindre betydelse. Huvudsaken är att det skall uttalas. Jag struntar i hur man minns mig bara man minns mig."

"Mest av allt avskyr judarna er för att ni flirtar med romarna."

"Det visar hur dumma judarna är. De fattar inte att vi måste flirta med romarna för att överleva. Romarna har all makten i världen. De ger oss pengar och en armé att upprätthålla ordningen med."

"De ger dig pengar och en armé att hålla judarna nere med."

"Det är samma sak. Jag är folket och staten och Israel. För folkets och Israels bästa måste jag slicka romarna i röven. Det är priset jag betalar för Israels bestånd."

"Men framtiden?"

"Vilken framtid?"

"Det är det jag undrar. Vad blir det av Israel efter er? Ni har ju inga söner efter Antipater."

"Så din far har sagt att även min siste son är en förrädare?"

"Ja."

"Sprid inte den kunskapen."

"Jag tiger."

"Ja, du är känd för att tiga. Det är just för att jag inga arvingar längre har som jag spekulerar i uppgifterna om Messias. Om han verkligen kom nu skulle han kunna fylla ut ett bra tomrum. Det är därför jag vill veta var han är, så att jag kan finna honom och undersöka hans förutsättningar för att kunna bli min arvinge."

"Jag vet inte mer än vad spådomarna sagt."

"Och det är för lösa uppgifter för att jag skall kunna acceptera dem. Jag behöver fakta och bevis. Det sägs att det finns en hemlig sekt i landet som kallar sig 'de fromma'. Tror du man skulle kunna finna Messias genom dem?"

"Om han är kommen vet de säkert var han är."

"Jag skall kalla till mig några sådana och höra vad de vet om den kommande Messias."

Men inga esséer, som vi kallar dem idag, kom någonsin inför Herodes, ty de skydde honom som pesten. De höll sig för sig själva på behörigt avstånd från civilisationen och den romerska materialistiska och sekulära världen och allt som därmed hade något att skaffa.

Men inte ens de visste var Messias fanns. De bara hoppades att han skulle kunna komma att finnas.

Jag minns så väl detta konung Herodes intima samtal med mig under en av sina fåtaliga ljusare stunder, som blev allt färre ju sjukare och äldre han blev. Det sägs, att hans sjukdom, som ingen läkare kunde definiera, kom av hans ohyggliga samvetsqual för alla sina brott. Alla visste ju, att han hade alla de sista mackabéernas blod på sina händer: sin första, enda vackra, enda ädla och enda älskade hustru Mariamne, sina båda söner med henne, hennes mor och far, båda hennes bröder, och många andra därtill. Allting tydde på att han även skulle bli tvungen till att låta avrätta sin äldsta oäkta son Antipater, som han själv insatt som sin arvinge. Jag hörde själv honom skrika om nätterna, och ibland tyckte jag just att han skrek "Mariamne!" Det var en gammal plågad man, vars liv jag såg slockna framför mig i den stora ödsliga praktfulla borgen som han byggt åt sig själv med judars blod, och som han fyllt med enbart brott, utsvävningar, laster och parasiterande äckliga människor, bland vilka min far och jag stod ensamma som två utbölingar och teg men observerade allt för att kunna vittna därom inför framtiden.

18.

Jag vill nu berätta om Herodes yttersta motsats, eller en inkarnation av hans yttersta motsats. Det var min gode vän läkaren Juda Halevi i Spanien, genom årtusenden Israels främste skald, dess klarast lysande profet efter Kristus, och såväl Spaniens som det arabiska språkets ypperste diktare och filosof. Ja, jag vill kalla honom filosof, fastän han tog parti mot all filosofi; men filosofi betyder ursprungligen "kärlek till visheten", och ingen tänkare och grubblare har efter Kristus kommit högre i sin kärlek till visheten än den lille ödmjuka Juda Halevi, en liten kutryggig oansenlig man, som inte just ansåg sig vara något märkvärdigare än andra. Han behärskade fullkomligt såväl spanska som hebreiska och arabiska, och även om hans hebreiska dikter, och främst då hans Sionssånger, är de yppersta som har skrivits på Israels modersmål, så är samtidigt hans skrift "Kusari" på arabiska det kanske allra yppersta som har skrivits på Ismaels modersmål. Till och med Koranen bleknar i jämförelse med Halevis "Kusari", som kanske bland semitiska diktverk endast finner sin like i Firdausis "Shahnameh", som ju inte ens är semitiskt utan persiskt. Men detta oerhörda diktverk är en heroisk-episk dikt av världsligt slag medan Halevis "Kusari" är ingenting annat än ett uttryck för den högsta tänkbara gudomliga och historiska, religiösa och filosofiska sanning.

Halevi var den förste som vågade angripa Aristoteles i dennes krassa, torra, andefattiga, tråkiga, inskränkta och materialistiska läror, vars strikta ordning utesluter allt vackert, andligt och gudomligt i livet. Det var egentligen bara Aristoteles bland filosoferna han hade någonting emot, ty Platon kunde han uppskatta, åtminstone delvis. Och jag finner det märkvärdigt att inte fler än Halevi har genomskådat Aristoteles ensidighet och inskränkthet och vågat utropa inför hela den lärda världen, som det lilla barnet i Andersens saga: "Men kejsaren har ju ingenting på sig!"

Jag hade äran att känna Halevi. Jag umgicks med honom under hans sista tid i hans hemstad Córdoba, och jag älskade honom. Han var en saktmodig, mild och god människa, alltför anspråkslös och blygsam, en stor drömmare, föga praktisk, men

med en andlig blick som genomsådade allting i livet. Han hade inga illusioner, men alla hans desillusioner tjänade som näring åt hans desto mera storartade visioner. Av alla judiska lärda, rabbiner och tänkare som jag har haft att göra med inklusive Spinoza var han den som klarast förstod sin egen religion, dess mening och Guds väsen.

Ännu idag spekulerar man över hans sällsamma beslut att vid framskriden ålder helt lämna sitt gamla liv bakom sig för att kasta sig ut på en vild och äventyrlig resa till Sions land. Han hade allting i Córdoba att leva för: en tillgiven familj, en stor och stabil vänskrets, en säker ställning i samhället och ett rykte som överglänste alla hans samtida utom El Cid. Och all denna utomordentliga trygghet och härlighet bestämde han sig med ens för att överge. Och den enda anledningen, sade han till mig, var, att han ville komma åt den innersta sanningen om Det Heliga Landet och Guds avsikter därmed. Och ett vanskligare företag i dessa oroliga tider, då påven och Bernard av Clairvaux just predikade det andra korståget, som om det första inte hade varit illa nog, kunde man inte ge sig ut på. Och Juda var inte ung längre, hans hälsa var bräcklig, och han var ingen stark man. Vilken barbar som helst kunde hur lätt som helst genom blott en olyckshändelse ha ihjäl honom. Men ju innerligare alla försökte övertala honom att inte resa, desto starkare blev han i sin oerhört vågade föresats.

Jag var kanske den enda som inte försökte övertala honom att låta bli. Jag följde med honom i stället.

Men även om vi hade försökt föreställa oss alla olyckshändelser och katastrofer som alls kunde drabba oss under vägen så överträffade resan genast alla våra hemskaste fantasier. Värst var vädret. Vi råkade ut för sådana infernaliska stormar, att vi förtvivlade värre än Odysseus. Och när vi äntligen kom fram till Alexandria och där togs om hand med översvallande vänlighet av den rika församlingen där, så rådde till och med jag Juda till, när vi hörde om de pågående krigen i det heliga landet, att inte fara längre än till Egypten. Och jag gjorde honom tveksam.

Vi stannade i flera år i Egypten och var särskilt mycket i Kairo, som Maimonides senare skulle göra så berömt, men till slut fick Juda nog och bestämde sig för att i alla fall fortsätta österut. Jag vägrade att följa med. Jag ville inte se det heliga landet, inte ännu, och jag hade mina skäl. Och jag visste, att jag skulle se Juda för sista gången, om jag skildes från honom. Men ödet, mitt öde, Israels öde, mänsklighetens öde, har alltid varit och skall alltid vara obevekligt. Ingenting kunde få mig till Sion, och ingenting kunde hålla honom därifrån. Han for, och som avsked lämnade han mig alla sina Sionsdikter, som jag sedan kopierade och småningom distribuerade till värdiga läsare. Och jag hörde aldrig något mer från Juda.

Men vi hörde en del ögonvittnesskildringar om hans fortsatta resa. Han kom fram till Tyrus med sitt skepp, och därifrån kom han till Jerusalem. Han kom så långt som till Klagomuren. Men när han stod vid sina vägars mål, fått sin längtan uppfyllt och fullbordat sin livsuppgift och stod inför de tvåtusenåriga ruinerna av Salomos tempel, som efter Jeremias femtiotvå generationer hade begråtit med samma ursinniga hjärtesorg, så brast hans hjärta. Han föll ihop och var död. Somliga påstår att en arab dräpte honom, men det är inte sant. Hans hjärta brast inför åsynen av Israels samlade katastrofhistoria.

Men jag tror att han fann vad han sökte. Jag tror att han i Jerusalem förstod Guds innersta mening med Israels uppgift och öde, och det är bara så gränslöst synd att

han inte lyckades kommunicera till oss sina sista dagars erfarenheter. Men en dag reser jag samma väg in till Israel via Tyrus och följer hans steg till Sion och Klagomuren, och då skall jag få inse vad han insåg och kanske liksom han dö därvid.

Men jag vill nu återge de sista ord som han sade till mig. Det var i hamnen i Damiette. Det var afton, och han skulle just gå ombord på sitt fartyg. Jag frågade honom:

"Min vän, innan vi skiljs, säg mig, vad beror din gränslösa ödmjukhet på? Din totala anspråkslöshet och blyghet har alltid väckt min stora undran. Kan du förklara den för mig?"

"Men, min vän, det är ju judendomens innersta väsen. Det är ju det som judendomen är och ingenting annat: ständigt hänsynstagande till nästan, ständigt underordnande av sig själv inför de andra, en total respekt för livet, och en ständig självutplåning, självförnekelse och självuppoftning till förmån för alla andra och hela det universella livet. Det är det som är meningen med vår tro på Gud. I och med att vi tror på Gud tror vi på en annan än oss själva, och därmed har vi satt en annan kraft över vår egen kraft, därmed har vi underordnat oss universum, och därmed har vi ställt oss själva i andra rummet och utplånat alla våra egna själviska inklinationer. Och därför är vi som vi är. Det är i judendomens innersta natur att dra sig tillbaka till en underordnad ställning av respekt och hänsyn för livet, den omgivande världen och medmänniskorna, och därför har judendomen aldrig och skall den aldrig inta någon ledande ställning i historien eller leda världens öden eller bli någon världsreligion. Vi håller oss undan och verkar endast i det tysta och det fördolda, men där verkar vi desto säkrare, och där kan vi verka utan att någonsin förtröttnas. Genom vårt hänsynstagande till världen och genom vårt frivilliga naturliga ställningstagande i skymundan leder vi världen i stället indirekt. Vi leder andra med att hjälpa dem, och närhelst någon nation intar en ledande plats i politiken är vi de som finansierar den och håller den om ryggen, som vi har gjort med araberna, kalifatet i Bagdad och kalifatet i Kairo och nu håller på med i Spanien och med de tyska kejsarna. Men vi höjer oss aldrig över dem som vi hjälper och håller om ryggen, och när de faller så faller vi med dem, såsom vi aldrig har annat än fallit tillsammans med det bysantinska riket. Vår plats i världen är en andra plats, men den är alltid en andra plats, medan första platsens innehavare alltid skiftar och uppgår i glans det ena seklet för att störta samman det följande för att aldrig resa sig mera. Vi kan endast resa oss i glans med att resa andra i glans, och vi störtar aldrig någon, utan den nation som störtar sig i fördärvet gör det genom att i första hand försöka störta oss i fördärvet. Judeförföljelser är således alltid preludier till den pogrombedrivande nationens fall. För att världen skall bestå, för att världsordningen skall vidmakthållas, ställer vi oss under den och stöttar den, och den faller inte förrän den självsvåldigt faller oss. Där har du kärnan av judendomen vad anbelangar dess förhållande till universum och världen. Och därför är en jude som icke är ödmjuk, tålmodig, blygsam, anspråkslös, saktmodig, mild och god icke en äkta jude, ty han hjälper inte världen och mänskligheten på bekostnad av sig själv, som det är var judes huvuduppgift i livet att göra. Livsbejakelse genom självförnekelse – det är den praktiska konsekvensen av kärleken till Gud, som är det enda judendomen lär och är."

Vi omfamnades och skildes, och jag såg honom aldrig mera.

"Jaså, vet du inte att astrologin är död? Den har för alltid, hoppas jag, besegrats av förnuftet, som aldrig skall upphöra med att begrava den med nya och tyngre stenar, och endast dårar kan någonsin bemöda sig om att mot bättre vetande gräva upp den igen i den fåfänga tron om att kunna uppväcka en död vidskepelse till liv."

Den som sade detta var en flegmatisk filosof i Haag år 1672. Det var den natten då bröderna de Witt och Hollands demokrati mördades, och alla trodde att även den fritänkande filosofen Baruch Spinoza därmed skulle likvideras genom lynchning på öppen gata. Men ingen var lugnare inför ett sådant obehagligt framtidsprospekt än min vän Baruch Spinoza. Han bemötte allting och alla med samma orubbliga kolugn, samma orörliga pokeransikte, samma upphöjda frid och till synes samma likgiltighet.

Ty denne var en av de få som under seklernas gång lyckats höja sig ur begärens, det timligas och förgängligas, fåfänglighetens och världslighetens infernaliska träsk. Med en gång då man såg honom förstod man att denne man aldrig kunde hysa några passioner, och att deras plats i hans hjärta hade ersatts med helighet i form av umgänge med Gud. Ty han var helig. Han var helig fastän hans egna trosförvanter och bröder i Israel hade bannlyst honom, fastän världskristendomen stämplat honom som kättare och ateist, och fastän hela hans tidevarv fruktade honom som nittonde århundradet fruktade, skydde och föraktade Karl Marx. Men det fanns ingen visare och godare man i världen år 1672 än Baruch Spinoza i Holland.

Han var kall, och han var hänsynslös i sin kyla men lika uppriktig och sann. För sanningen offrade han allt, och ingen sanning står sig säkrare genom tiderna än hans jämte andra universalfilosofers som Buddha, Platon och Jesus. Såsom Rembrandt målade, så tänkte Spinoza, och det universella tänke- och skapandesättet levde sedan vidare i Bach, Goethe och romantikerna. Genom Spinoza triumferar universalismen i det europeiska tänkesättet.

Ändå gick han kanske som allra hårdast just åt Platon och all på honom grundad filosofi, som han envist framhärade i att förneka sitt beroende av i trots mot det förhållandets självklarhet.

"Vad är all filosofi annat än hårklyverier?" sade han. "Att filosofera tillsammans med andra är att i det oändliga diskutera endast självklarheter och småaktigheter utan att komma till något resultat. Ingen tidsspillan är så befängd och så fåfäng som att filosofera med Platon. Som med Descartes och Maimonides får man skumma igenom hundratals sidor för att hitta ett ord av pregnans och universell sanning, och att läsa klassiska filosofers skrifter kan bara ha det goda ändamålet med sig att man sedan har läst dem och slipper läsa om dem. För det endast lär man sig av dem, att de inte är värda att läsa om."

Så hårt fördömde han hela den klassiska filosofin, och han vägrade att någonsin öppna en volym av Platon. Jag tror, att hade han gjort det, hade han fått ett bättre intryck av honom.

Men på en punkt kunde jag motsäga honom, och det var när han angrep astrologin, som jag kände bättre till än han. Jag lurade honom faktiskt ut på detta för

honom djupa vatten, bara för att visa honom att han inte var den högsta auktoriteten på alla andliga områden.

"Astrologin," sade han, "hur kan någon ta den på allvar? Det finns ingenting mera befängt, vettlöst och oförnuftigt. Det går väl an att konstatera himlakroppars ställningar och vinklar mot varandra på himmelen, men att hävda att planeterna styr våra liv, att månen styr våra känslor, Jupiter vårt förnuft, och så vidare, är ju bara fantasier och ingenting annat."

"Då tolererar du inte fantasin."

"Jag bara konstaterar det faktum att den är oförnuftig och följaktligen utan betydelse för ett samhälles välbefinnande."

"Då är du i alla fall som Platon, som ville utesluta Homeros ur sin värld och alla sådana skalder."

"Jag vill inte utesluta någon. Jag anser ingenting vara så skadligt för något system, någon religion eller något samfund som bannlysningssystemet, som alla religioner bereder sin egen undergång med att praktisera. Jag trodde på judendomens möjligheter tills jag upplevde den dag då Uriel da Costa begick självmord efter att ha upplevt bannlysningssystemets yttersta förödmjukelser. Han var omdömeslös och en fantast men en glödande idealist och i mitt tycke en sann judisk profet och människa. Så som han behandlades, som Jesus behandlades och som jag har behandlats av judarna får icke en människa behandlas av ett religiöst samfund, om det skall kunna bibehålla sin religiösa integritet och trovärdighet. Ingenting har varit den katolska kyrkan till större skada än dess bannbullor, och om den judiska religionens representanter aldrig hade trakasserat någon av sina egna för hans åsikters skull hade judendomen idag varit världens enda religion och kristendomen och islam obefintliga som världsreligioner.

Men tillbaka till astrologin, som du tror att du kan få mig på knä inför. Jag har den invändningen mot astrologin, att den med dess tilldragande fantasteri drar krafter bort från det praktiska och nyttiga samhällslivet, varvid samhällen tenderar att upplösas och kulturer att förfalla och gå under. När Babylon hängav sig åt astrologin hemföll det åt utsvävningar, praktlystnad, degeneration och flummighet, varför Assurbanipal kunde besegra det. Men även Assurbanipal omfattade astrologin, varför det assyriska väldet blev ännu kortvarigare. Egypten bestod, tills Ramses II på Moses tid etablerade sitt astrologiska system i landet, och därefter har Egypten aldrig mer haft någon politisk eller kulturellt universell betydelse. I Grekland infördes astrologin på 300-talet, och på 300-talet börjar sedan Greklands aldrig upphörande politiska och kulturella undergång. Araberna frossade i astrologi, och deras världsvälde blev lika kort som Assyriens. Idag börjar turkarna omfatta astrologin, och det leder väl till deras undergång.

Nej, en stabil och framgångsrik och kulturellt högtstående värld kan bara bestå på bekostnad av oförnuftets fria härjningar och självsvåld, och till oförnuft räknar jag alla ovetenskapliga läror, såsom astrologi, kabbala, talmud, messianismer och allt slags övertro. Därmed förskjuter jag icke Bibeln, som är oskattbar genom dess historiska och litterära värde, eller Homeros, som dock är systematisk, eller ens Platon, som dock är logisk. Jag betvivlar endast det allmännyttiga värdet hos sådant som definitivt inte är sant eller uppbyggligt för människans naturliga konstruktiva strävan."

Det uppstod en paus. Så svarade jag:

"Du har alldeles rätt ur din synpunkt. Men dina historiska uppgifter om astrologin är inte korrekta. Du har blivit felunderrättad. Astrologin i Babylon börjar redan på 2800-talet före Kristus med kung Sargon den gamle, då även Mesopotamiens storhetstid börjar och varar ända fram till Kyros den store och etablerandet av perserriket. Och samtidigt som astrologin tar fart i Babylon byggs i Egypten de stora pyramiderna, av vilka den största, Cheopspyramiden, är en byggnad lika mycket anpassad efter himlavalvets och dess kroppars rörelser som efter Farao. Det är sant att Farao Ramses II etablerade de fyra kardinaltecknena, men det var bara ett sent led i utvecklingen.

Till Grekland kom astrologin redan 668 med Berossus till Kos, och därefter börjar Hellas storhetstid, och astrologin stod som allra högst i Rom under Roms högsta blomstringstid. Den som sedan fördömer astrologin är Augustinus, och därmed inleds den mörka medeltiden, som varar tills astrologin åter tas till nåder i samband med att renässansen sticker upp sina första vårknoppar.

Om du utesluter astrologin ur ditt förnuftssamhälle och därmed även talmud och kabbala och allt fatalt Messiasvärmeri så bannlyser du även fantasin, skönheten och friheten. Din idealvärld blir då en naken steril materialistisk inskränkt bikupa där alla är varandra lika och ingen är fri. Ingenting är så uppbyggligt för mänskligheten som hennes fria fantasi, och ingenting är viktigare för hennes liv än hennes rätt till att fritt få fabulera och spekulera. Ett samhälle som ditt med förnuftet som steril tyrann är dömt att gå under, ty där kan människoanden icke få luft till att andas."

Jag tystnade. Han genmälde torrt:

"Du har ändå icke övertygat mig. Som du vet, så kräver vi judar alltid konkreta bevis innan vi tror på någonting. Bevisa för mig att din astrologi fungerar, så skall jag acceptera den."

"Hur?"

"Berätta något om mig, som jag inte vet."

"Du vet inte vad du begär. Du frestar Herren."

"Jag är ändå bannlyst redan." För första gången log han.

"Nåväl. Säg mig när och var du är född."

Som jag kan mina efemerider utantill var det lätt för mig att ställa hans horoskop, varur det tydligt och klart framgick att han inte hade mer än högst sex år kvar att leva.

"Det är en uppgift," sade han därtill, "som vi tyvärr inte kan kontrollera förrän om sex år. Men jag skall ställa dig på ett prov. Jag skall ge dig exakta uppgifter om en person som jag känner, och du skall ställa hans horoskop för mig och berätta vad du ur detta horoskop kan utläsa om denna person."

Jag mottog uppgifterna och ställde horoskopet. Men det var något från början som inte stämde. Alla planeterna kom i exil- eller fall-ställning, ingen bildade någon aspekt med någon, och Medium Coeli kom i exakt opposition till Pars Fortunae. Allt om denna märkvärdiga person kom i bankrutt från början. Jag frågade misstänksamt: "Är det sant att denna människa finns?"

"Du har fått exakta upplysningar," genmälde Spinoza. "Jag har inte hittat på något."

Till slut, när jag lokaliserade ödespunkten i dödens åttonde hus i exakt konjunktion med Saturnus, gav jag upp och sade:

"Jag är ledsen, men den här personen undviker mig. Det går inte att få några upplysningar om honom. Han verkar närmast vara en självmördare, om något över huvud. Vad vet du själv om denna person, om han verkligen har funnits?"

Då mörknade Spinoza betydligt, och han kunde inte längre se mig i ögonen. Han sade:

"Det var ett missfall."

Jag häpnade, samtidigt som jag lade ihop två och två. Jag återvände till hans eget horoskop, och kunde endast konstatera:

"Det var ditt eget barn, som föddes av en glädjeflicka, och det var samma år du utstöttes ur församlingen."

"Hur kan du se det?"

"Barnets datum gav du mig. Din i Jungfruns hus fallna och i Vädurens dekan Mars-överväldigade Venus i samma hus som Saturnus tyder på att du endast kan ha låga kärleksförbindelser om några alls. Och att barnet var ditt ser jag på dig."

Jag tystnade. Efter en paus sade han:

"Nu kan jag tro, att jag kommer att dö inom sex år."

Vi fann sedan, att vi inte hade så mycket mera att säga varandra. Men när vi skildes för gott, ty vi sågs aldrig sedan mera, sade han:

"Ingen kunde passa bättre till astrolog än du, som bär döden med dig vart du går."

Därav drog jag den slutsatsen, att han fortfarande betraktade astrologin som något ur det allmänna bästas synvinkel ont och undgängligt.

20.

För att övergå till någonting helt annat – 1925 befann jag mig i Berlin. Ett sällsamt rykte hade nått mina och andras öron, att en av tsarens döttrar hade överlevt revolutionen och hamnat i Berlin där hon nu låg på ett mentalsjukhus. Som alla andra tog jag denna historia för ett bedrägeri och trodde inte ett ögonblick på den, men så dök den genialiska mänskliga tanken upp: "Tänk om i alla fall....?" Och jag beslöt att ta reda på hur det förhöll sig med källan till det dunkla ryktet.

Efter mycket besvär fick jag stå ansikte mot ansikte med patienten. Det var en viss fru von Rathlef-Keilmann som gjorde mötet möjligt. Jag kom in till patienten, hon mötte mina ögon, och mitt hjärta ville spricka av sorg inför åsynen av denna kvinna, som knappast längre var en kvinna, än mindre en människa, ja, inte ens ett vrak av en människa. Det spelade ingen roll vem hon var. Hon fick lov att vara en bedragerska hur mycket hon ville, men jag såg i henne genast min älskade lilla storfurstinna, den minsta och mest levande av dem, om det så också bara var själen kvar. Hon var naturligtvis fullständigt oigenkännlig, men just därför var det omöjligt att inte besjålas av total medömkan med denna brända och brustna vrakspilla, som trots allt, det måste jag inse, kunde vara en sista spöklik kvarleva av den brutalt mördade yngsta dottern till tsaren. Hennes lik hade ju bevisligen aldrig ens påträffats efteråt. De andra liken hade man hittat rester av, men inte hennes och inte

tsarevitj Alexejs. Detta mysterium är olöst än idag. Jag kunde inte behärska mig utan gick rakt fram till henne och sade på ryska:

"Ni är storfurstinnan Anastasia Nikolajevna Romanova."

Jag ville helt enkelt att det skulle vara så, och mitt påstående var nästan som ett kommando till henne. Och hon hörsammade mig genast och svarade mig genast lika spontant på engelska:

"Och ni är min fars hemliga astrolog."

Hon kom ihåg mig, och det genast!

I nästa ögonblick visste jag inte vad jag skulle säga, och även hon var gripen av förlägenhet, den så typiska romanovska förlägenheten, som så under hela hans levnad hade präglat den siste tsaren. Jag sade till fru Harriet: "Är det möjligt att få tala i enrum med henne?" Det var tyvärr alldeles omöjligt. Då återstod det bara för mig en sak att göra. Jag sade:

"Då måste jag be att få återkomma en annan gång. Ty jag är alltför upprörd för att kunna tala uppriktigt med henne nu inför andras ögon."

Hon verkade förstående och följde mig ut. När vi var ute sade hon:

"Ni vet nog inte vad ni åstadkommit. Alla tidningar har hävdat, att det faktum, att hon varken kan ryska eller engelska, bestämt bestrider att hon är den hon är. Men hon kan både engelska och ryska. Hon förstår dem men vägrar att tala dem. Men ni har fått henne att tala engelska. Vem är ni?"

"Det kan jag tyvärr inte säga," måste jag säga och avslutade besöket och gick. Och jag gick aldrig tillbaka.

Ty åsynen av denna av tiden mördade men dock levande kvinna hade varit för mycket för mig. Mitt hjärta grät oavbrutet i tre dagar. Jag kunde inte sova på nätterna. Blotta åsynen av möjligheten av denna enda överlevande spillra av en martyrfamilj, den bästa och hårdast hemsökta familjen i historien, hade störtat mig in i en avgrund av grubbel, ty i hennes närvarande gestalt stod en hel världsdrama, undergång och öde att läsa, och i hennes väsen låg kärnan av denna universaltragedi.

Hon var liksom en hel värld och civilisation mördad av tiden. Den nya tiden hade massakrerat hela hennes oskyldiga familj och med sina gevärskolvar slagit sönder hennes ansikte, hennes jag och hela hennes förtröstan. Och ändå hade hon kanske överlevt. Räddad av en matros från Petersburg och hans bror, som funnit att en av tsarens döttrar ännu levde efter fusiljeringen, hade de lyckats smuggla henne genom hela Ryssland ut till det då ännu fria Rumänien och givit henne läkarvård i Bukarest, där hon födde matrosen Stanislav Misjkievitjs son, som alltjämt lever någonstans ingen vet var – i så fall den siste tsarens enda barnbarn. Som genom ett oerhört under hade denna sagolika flykt lyckats genom att den finansierades av Anastasias kläders insydda pärlor och rubiner. Men vad hade han räddat? Ett mänskligt vrak, en för alltid i djupet av sin själ mer än allvarligt skadad arkeologisk dyrbarhet från en svunnen tid som hörde hemma i en annan bättre värld, ett historiskt levande vittne som i den nya världen och tiden knappast kunde åstadkomma något annat än kronisk nervös frossbrytning hos de nya styrande i Kreml över att en av tsarfamiljen möjligen hade lyckats undkomma. Att det var den mest harmlösa medlemmen i den familjen, och att hon var chockad och själsligt oskadliggjord för resten av livet gjorde henne inte till en mindre livsfara och

skräckspöke för dem. Deras systematiska utrotningsprojekt mot gårdagen hade misslyckats, och därmed hade för dem hela den bolsjevikiska revolutionen misslyckats.

Och här låg nu hennes sista möjliga kvarleva uppkastad på stranden av det världspolitiska havets stormar. Hennes räddare hade mördats i Bukarest, och det var omöjligt att spåra hennes son, som säkert fått ett främmande namn och kanske aldrig skulle lära sig något annat språk än rumänska. En annan räddare hade fört henne till Berlin, där hon väckt sensation genom att hon inte lyckats komma ifrån att hon kanske var den hon var, och i ett försök att komma ifrån sin egen tragedi hade hon hoppat i Landwehrkanalens svarta vatten men räddats igen mot sin egen vilja.

Hon var bara 24 år gammal men såg ut som en fyrtioårig helt utbränd och vanskapt otillräknelig mentalpatient. Hon var smal som ett skelett, vägde under 40 kilo, hade inga tänder kvar i överkäken och ville inte leva. Men hon levde, och det var hennes öde. Hon var en påtaglig gengångare från en förfluten tid vars enda mening var att med sitt blotta väsen skrika till mänskligheten: "Se vad ni har gjort med en nation, en epok och ett ädelt släkte!" Men den nya tiden var sådan att den ignorerade sådana fantomer, vars stämmor drunknade i den nya tidens grottekvarnar, fabriker och löpande band, grammofoner och mekanisk propaganda, det tjugonde århundradets mardrömsvärld av materiell fulhet, svart asfalt, död cement, steril betong och mördande funktionalism.

Ingen trodde på hennes realitet. Till och med hennes egen informator, fransmannen Gilliard, som fick träffa henne och var övertygad, förnekade henne sedan, fastän alla läkare som fick hand om henne måste konstatera att hennes liktornar, ärr och fysiska konstitution överensstämde till punkt och pricka med storfurstinnan Anastasias: samma i barndomen klämda krossade för alltid stela långfinger, samma bortopererade födelsemärke på skuldran, och så vidare. Men Gilliard och hans nya tid, fabriksåldern med dess tröstlösa gråa arbetarmassor, som massakrerade tsarfamiljen i Jekaterinburg-Sverdlovsk, sade nej till henne fastän hon hade överlevt. Inte ens hennes farmor, kejsarinnan Dagmar i Köpenhamn, ville någonsin befatta sig med henne. Ty hela världen var ju full av falska Anastasior. Det fanns både en fransk, en polsk och Anna Andersson i Sverige, och med så många falska Anastasior kunde det inte finnas någon sann, ty det vore ju alltför odemokratiskt för att kunna tolereras av den nya sköna världen och tiden, som accepterade den ryska revolutionens berättigande och rätt till existens men icke Anastasias.

Hon hade ju inte ens några pengar. Hela världen var intresserad och beredd att omfamna och acceptera henne så länge det var ett känt faktum att tsarens miljoner väntade på henne i England, men när sanningen kröp fram, att tsaren tagit ut sina miljoner ur England under kriget och icke lämnat någon kvar, avbröts alla förbindelser med arvtagerskan och förnekades hennes existens, och det enda lagliga arv som tillhörde henne, sammanlagt 500 pund sterling, fränkändes henne, då hon ju enligt världshistorien hade avrättats i Jekaterinburg-Sverdlovsk 1918 och hennes närvaro i världen efter det icke kunde juridiskt bevisas; och de 500 punden tillföll i stället hennes kusin i Amerika. Hon var fullkomligt ointressant såväl ekonomiskt som politiskt, ty hon hade inga pengar och ingen makt, vilket ju storfurstinnan

Anastasia hade haft. Alltså kunde hon inte vara storfurstinnan Anastasia. Det var helt enkelt en total omöjlighet och en fullständigt oacceptabel otänkbarhet.

Men jag fick se henne igen. Det var på ett annat sjukhus i Berlin, som jag besökte av en slump för att träffa en annan. Jag råkade genom två sköterskors samtal få veta att tsarens dotter, "bedragerskan", var där och tog reda på var, och i en minut fick jag träffa henne på tu man hand, då jag smög mig in i hennes rum.

"Jaså, där är ni igen!" sade hon på klingande engelska, vari jag hörde ett eko av tsarens röst, vars modersmål ju var engelska. "*Oh, it's you again!*" sade hon helt naturligt, och den här gången svarade jag henne på engelska och blev inte fullt så överväldigad av hennes jämmerliga fysiska tillstånd. Jag förstod genast att hon var bedövad av morfin. "Nå," sade hon rakt på sak, "ni dömde min far och Rasputin till döden. Vilket öde förlänar ni åt mig?"

Hennes ton var sådan att jag måste svara uppriktigt eller inte alls, men att inte svara alls hade för henne varit värre än döden. Därför svarade jag spontant, nästan utan att tänka på vad jag sade:

"Att få leva."

I samma ögonblick kom en sköterska in, och jag blev omedelbart utkörd. Men jag uppfattade hennes sista blick, som klart och tydligt kommunicerade till mig:

"Därmed har ni dömt mig till ett värre öde än döden."

Och ju mer jag tänkte på det, desto mer förstod jag att jag hade sagt till henne just det värsta som hade kunnat sägas av en sådan som jag till henne.

Hennes öde blev att få leva, att dömas till att vara och nödgas förbli Anastasia, den utmärglade dödssjuka enligt dossieren hopplöst sinnessjuka damen utan tänder i överkäken, med av hennes familjs mördares gevärskolvar sönderslaget ansikte och huvud, 39 kilo tung, bestående av bara skinn och ben, med kroppen i brand av sjukdomar, med sin familj och sin kultur, sin nation och sin själ förintad av den nya tiden och världen, som struntade i henne och förnekade hennes existens, som ville att hon skulle vara levande begravd. Hon representerade vad världen gjort allt för att försöka utrota, och hennes öde blev att leva i den världen, ett martyrium värre än hennes familjs – ett spöke i konkret form och som sådant mera ohyggligt och plågsamt än den osaligaste tänkbara ande.

21.

I samband med att jag befann mig i Berlin under de dagarna, brukade jag ofta passera förbi en liten vacker katolsk kyrka, som det var något särskilt med. Men den var alltid låst när jag kom dit. Dess prästgård låg bakom kyrkan, och mellan kyrkan och prästgården låg det en underbar liten klosterträdgård med rosor och ett körsbärsträd. Under körsbärsträdet stod det ett litet bord och en vackert utsirad liten vitmålad trädgårdsbänk av järn. Men all denna ljuva idyll var oåtkomlig då grinden i det höga svarta järnstaketet alltid var låst. Man kunde bara se saligheten genom spjalorna.

Men en natt, en varm augustinatt, då jag tog vägarna där förbi och njöt av månens och Venus klara strålgans och stannade för att se hur de skära rosorna gjorde sig i månskenet, så såg jag till min häpnad att det satt en ung man i bersån

under körsbären, och han verkade liksom jag njuta av augustivärmen och månskenet. Han var helt civilklädd och kunde inte vara präst, men han såg sympatisk ut. Jag ignorerade min befogade undran över vad han gjorde där och frågade honom genom staketet i stället rakt på sak:

"Jag har flera gånger gått här förbi och beundrat er vackra lilla trädgård och kyrka, men kyrkan har alltid varit låst, och det har aldrig varit någon där. Vill ni inte släppa in mig och visa mig omkring litet?"

Han verkade helt obekymrad över att jag besvärade honom med en sådan begäran en sådan tid på dygnet och tillmötesgick mig genast. "Javisst!" sade han och reste sig och öppnade grinden för mig med en nyckel han hade. Och så fick jag se den lilla idylliska trädgården mitt i hjärtat av det gamla vackra Berlin, och han visade mig med hjärtlighet omkring. Vi gick sedan in i kyrkan, och han visade mig dess minsta detalj och förklarade allt för mig. Till slut tog han mig även med upp på orgelläktaren och spelade några preludier för mig på den anspråkslösa men välljudande orgeln, som hade en anmärkningsvärt varm klang, som påminde mig om orgeln i Santa Maria Gloriosa dei Frari i Venedig: det var samma halvfalska oemotståndligt bestickande välljud.

Hela denna upplevelse var på något sätt så överklig att jag inte vågade ställa honom några frågor. Jag ville inte på något sätt riskera att bryta den trollstämning som besjälade hela denna upplevelse denna varma augustinatt i Berlin. Det var något från början som inte stämde med denne organists uppenbarelse mitt i natten i klosterträdgården och hans fria manér i kyrkan, som om han ägde alltsammans. Men jag förträngde alla tvivel och ställde inga frågor.

Men det var en underbar samvaro vi hade där i kyrkans dunkel diskret uppe på orgelläktaren, och jag minns att vi ingående diskuterade Albert Schweitzers spel: jag minns att han tyckte att Schweitzer spelade på tok för långsamt om ändock med rätt känsla. Det var inte förrän klockan tre på morgonen som vi slutligen gick ut därifrån, han låste kyrkan efter sig, och våra vägar skildes. Jag hade inte ens brytt mig om att fråga vad han hette.

Hur var det sedan jag fick höra denne originelle organists historia? Jag tror att jag fick en uppgift härifrån och en annan därifrån. Jag fick höra talas om att det hade kommit till kyrkoledningens kännedom att han mitt i natten inbjudit en främling i kyrkan och visat den och till och med musicerat för främlingen. Organisten hade inkallats för förhör, och förhöret hade ägt rum, och jag tror att det förhöret slutade med att kyrkan tog nyckeln ifrån honom. Dock var det ett vänskapligt förhör i godan ro utan hårda ord och hetare känslor. Allt hade skett i fullkomligt samförstånd och harmoni.

Senare fick jag höra hela historien. Organisten jag hade träffat var inte organist i den kyrkan. Han hade varit det en gång men avskedats för sin envishets och musikaliska påstridighets skull. I samband med avskedet hade givetvis hans nycklar tagits ifrån honom. Men då han skilts från sin tjänst mot sin egen vilja och älskat sin syssla och sin orgel hade han inte frivilligt lämnat sina nycklar ifrån sig, utan först sedan han gjort en dublett av sin nyckel hade han gått med på att lämna ifrån sig originalnyckeln. Sedan fortsatte han som förut att gå till sin kyrka och spela på sådana tider då ingen kunde störas därav, som på natten. Ibland ertappades han, och då togs nyckeln ifrån honom, men han såg till att han alltid hade en dublettnyckel, så

att hur många nycklar som än togs ifrån honom tröttnade han icke utan kom tillbaka med en annan nyckel.

Sålunda slapp icke kyrkan hans närvaro, och sålunda förblev han trogen sin orgel. Det var under en sådan natt som jag hade träffat honom. Han hade alltså sparkats ut av sin kyrka utan att han för den skull kunde gå med på att skiljas från den.

Vid det laget var det redan en vana för kyrkoherden att åter försöka tala organisten till rätta och ta hans nya nyckel ifrån honom, varvid organisten ödmjukast lovade foga sig, gav ifrån sig sin nyckel och lovade att aldrig komma tillbaka mer, varefter han gick hem till sig, hämtade sin dublettnyckel och gjorde en kopia av den, för att under natten åter gå till sin kyrka och spela, när alla prästerna sov.

Det var ett katolskt organistöde. Jag fick aldrig veta vad det sedan blev av denne glade organist, denne Svejck i katolska kyrkans tjänst, och om hans kyrka någonsin tog honom till nåder igen, vilket jag inte tror att den någonsin gjorde. Han hade ju en natt tagit in en vandrande jude i kyrkan och spelat för denne den av den kristna kyrkan mest fördömda av alla själar.

Idag är liksom hela det gamla, kejsarliga, idylliska och vackra Berlin även den kyrkan med dess lilla trädgård borta. Jag har aldrig återvänt till platsen för den oasen efter 1945 då den förmodligen, som Gedächtniskirche, bara är en vandaliserad ruin eller, som Alexanderplatz, bara består av cement, asfalt och betong, eller som alltför många andra gamla vackra och heliga platser i Berlin har begravts under Murens omänsklighet, vidrighet och sterilitetstväng.

22.

Jag har redan berättat om mitt möte med Leo Tolstoj. Men denne fule barbar, denne simple tölp och toffelhjalte, denne religiöse och politiske hyperkverulant hade under senare delen av 1800-talet ett andligt inflytande över världen och dess tänkande som väl ingen annan i historien har haft. Det fanns talrika lärjungar till honom i alla länder. Romain Rolland, Thomas Mann, Vincent van Gogh, Stefan Zweig, Albert Schweitzer, Uljanov Lenin, Mahatma Gandhi – alla blivande män av betydelse och alla världens progressivt ledande män och politiker under första hälften av 1900-talet var lärjungar och arvtagare till Leo Tolstoj. Och alla var de liksom han stora självbedragare och narrar.

Den sistnämnde var kanske det mest frappanta exemplet. Jag fick nöjet att träffa honom då han ännu studerade juridik i England. Han höll på att just bli färdig, och det var en sällsynt fåfäng sprätt. Få andligt begåvade män som jag har träffat har så yvts över sina gåvor och förtjänster som han. Han visade mig sin korrespondens med Leo Tolstoj, som han knappt hade visat för någon annan, och han sade i förtroende till mig: "Här är mitt öde." Jag svarade: "Du vet inte hur sant du talar."

Och Tolstojs farliga anarkistiska tankemönster blev Gandhis kanske mera än någon annans. Han sade till mig sista gången vi träffades: "Det brittiska imperiet vilar enbart på fåfänglighet och materialism. Att rycka undan marken från under deras fötter kommer att bli så lätt, att det förvånar mig att ingen redan har gjort det."

Sålunda bekände han sig tidigt till sin politiskt destruktiva uppgift, denne briljante tänkare, som i likhet med Tolstoj hade kunnat åstadkomma så mycket konstruktivt och gott men som bara åstadkom splittring och oreda, en i fullkomlig likhet med Tolstoj helig man som gjorde sig själv till förrädare.

Ty Gandhi var en engelsman. Han talade en nästan perfekt och kultiverad engelska och hade tillgodogjort sig hela den engelska kulturens förtjänster och dygder. Hela hans uppfattning om lag och rätt var enbart engelsk. Han utexaminerades som engelsk juris doktor, och den bildning, uppfostran och makt som det brittiska imperiet gav honom i form av kunskap blev hans huvudsakliga och dödliga vapen mot England.

Jag hann genomsåda honom grundligt och förstod med oro vilken bana som skulle bli hans, men jag avrådde honom aldrig, ty det bästa sättet att stärka någon i hans skeva uppfattning är att avråda honom från att hålla den. Ingenting stärker en persons fanatism så mycket som om man visar att man är emot den. Och sedan under hans karriär i Sydafrika och Indien följde jag med den blott i kylig distans.

Han var en narr, men engelsmännen visade sig som värre narrar i det att de tog honom på allvar. Hela hans taktik gick ut på att icke göra motstånd, och hade engelsmännen använt sig av samma taktik mot honom hade de aldrig förlorat Indien och hade Indien aldrig splittrats. Men minsta pacifistiska åtgärd från Gandhis och hans anhängares sida uppfattades av de nervösa och snarstuckna engelsmännen som en personlig förolämpning som de aldrig drog sig för att genast gå till rätta med genom de mest drastiska och dumma metoder: icke-våld sköts ned, fredliga vitklädda obeväpnade demonstranter som demonstrerade blott genom sin bön klubbades ned, Gandhi själv som aldrig direkt bröt mot engelsk lag ställdes otaliga gånger inför rätta och dömdes, och varje politisk handling från hinduernas sida som maskerades i religiös harmlös och andlig dräkt bestraffades som ryska uppror med massakrer, stridsvagnar och meningslös drastisk blodsutgjutelse. Gandhi var en så utomordentligt listig psykolog så att han visste exakt vilka harmlösa provokationer han skulle utföra för att hetsa de materialistiska engelsmännen till ursinne, och de gick på varje hans fint. De tänkte aldrig efter utan bara handlade, medan Gandhi bara tänkte efter och aldrig handlade. Och så vann han över engelsmännen och besegrade det brittiska imperiet. Han ensam vräkte omkull det genom en psykologisk krigföring som engelsmännen var så dumma att de inte genomsådde, utan de lät sig åter och åter på nytt provoceras till att driva nya spikar in i det brittiska imperiets och Indiens politiska likkista. Och Gandhi fick vad han ville: ett Indien utan engelsmän, ett Indien splittrat mellan hinduer, muslimer och buddhister, ett Indien dömt till evigt inbördeskrig, ett Indien fullkomligt berövat all sin enda fasta politiska grund.

Det hedrar dock Gandhi att han mot slutet av sin levnad insåg sin begränsning och fåfängligheten med hela hans arbete. När Indiens kluvenhet och inbördes missämja var ett *fait accompli* var hans enda önskan att få dö som försoning för sin egen och sitt folks oerhörda fanatiska dårskap. Hans bön hördes, och en gudomlig befallning nedsteg i en fanatisk sikhs hjärta, som visade sig villig och barmhärtig nog till att som Guds redskap med våld ta den gamle mannens liv.

Så fick Gandhi åtminstone den tillfredsställelsen av sin omåttliga fåfänga att få dö som martyr. Blev han då en martyr för Indien? Nej, han var ingen hindu utan en

engelsman. Och han dog med det brittiska imperiet och det förenade Indien som ett offer för sin egen och hela det upplösta Indiens ofantliga dårskap.

Och vad hade inte hans begåvning kunnat användas till? Han hade kunnat bli en riktig Messias! Han kände alla världsreligionerna och praktiserade såväl kristendom som hinduism och islam och judendom. Vilken tänkare han hade kunnat bli, om han aldrig befattat sig med politiken! Men som politiker blev han bara, liksom Lenin, en annan falsk Messias som, liksom Tolstoj, endast ledde alla som trodde på honom åt helvete.

Så om någon frågade mig vem jag ansåge ha gjort den största moraliska, praktiska och andliga nyttan för Indien, vem som varit mest konstruktiv för Indien under det tjugonde århundradet, så skulle jag inte svara Mahatma Gandhi, utan jag skulle svara Rudyard Kipling.

23.

Men det fanns en man i Padua som jag träffade en gång som inte var fåfång. Han var florentinare och befann sig i Padua för att utföra ett mycket omfattande arbete, och jag träffade honom av en ren slump.

Jag bodde då hos franciskanerna ganska nära ruinerna av den gamla romerska arenan, som inte precis var någon sevärdhet ens då. Redan då hade padovanerna byggt nästan hela sin stad av den arenan. Men intill arenan låg det ett litet nyuppfört kapell som lockade allas uppmärksamhet och intresse, ty det var något särskilt med det kapellet. Ingen fick gå in där, ty folk arbetade där. Men ingen fick se vad de få arbetarna där egentligen gjorde, och alla var mycket nyfikna, ty kapellet var ju sedan gammalt färdigbyggt, så vad hade då arbetare att göra där? Det var något mycket hemlighetsfullt med kapellet, och det hade varit så länge. I årtal hade samma arbetare gått dit varje morgon, och ändå var det inte färdigt.

En av arbetarna var en mycket välväxt ganska lång ung man med ett mycket skönt utseende. Han var en man av ett yttre som man inte kunde glömma. Han hade en mycket rak hållning och bar sitt huvud högt, men det låg ingenting högdraget eller svårtillgängligt över hans väsen. Tvärtom: han gav en samma intryck som ungefär en herde från bergen.

En morgon stannade jag denne vackre man, som alltid hade samma höga, nästan saliga intensitet i blicken, innan han gick in i kapellet och frågade honom rent ut:

"Ursäkta att jag hindrar er från ert arbete, men vad håller ni på med egentligen?"

Han sade enkelt: "Kom in och se."

Och jag fick komma in och titta. Där inne mötte mig en sådan överväldigande skönhet överallt att jag för ett ögonblick trodde att jag drömde. Något sådant hade jag inte upplevt sedan invigningen av Sofiakyrkan i Konstantinopel. Alla väggar och delar av taket i detta enkla kapell var smyckade med de mest skimrande och glödande, levande och vackra bilder jag någonsin hade sett. Det var alltsammans bilder ur Jesu levnad eller skulle föreställa det, men en sådan Jesus hade aldrig skådats förut. Det var en levande människa som hade målats på dessa väggar, och med honom andra levande människor vilkas rörelser och väsen och framför allt blickar levde varenda en och var uppfyllda av ande och liv och intensitet precis som

människan själv som jag hade bredvid mig och som jag förstod att hade målat dem. Det var en oerhörd upplevelse, och den var kanske ännu starkare än när jag två århundraden senare för första gången fick komma in i påvens Sixtinska kapell i Vatikanen. Jag bländades och liksom lyftes upp till himlen av dessa oerhört sköna mänskliga bilder i detta kapell, som om jag ställts inför åsynen av en ny Parthenonfris eller -gavel av Fidias. Och han berättade för mig meningen med det hela.

"Kapellet har byggts av herr de Scrovegni. Hans far var ockrare i Venedig, och det vill han till varje pris gottgöra. Därför har han byggt detta kapell, och därför har han anlitat mig för att försköna det. Vår uppgift är att måla hans fader upp ur Skärselden. Och jag njuter av den uppgiften, och jag tror att vi kommer att lyckas." Han log. Det var ett mycket tvetydigt leende. Det var som om han berättade denna historia med ett gränslöst löje som åt en komedi, det var som om han hade genomskådat hela den katolska kyrkan och skrattade åt den och hade roligt åt folks ständiga ängslan över helvetet och skärselden och deras fasor, som om han stod över allting sådant och själv för egen del endast ägde en himmel och ett paradys. Det var en fullkomligt harmonisk människa jag hade framför mig, en man som levde i fulländad harmoni med livet och mänskligheten och skrattade åt dess vedermödor och anfäktelser, en ödmjukhetens, godmodighetens och förnöjsamhetens oomkullrunkelige mästare, som inte hade någon del i allt livets onda utan som var orubblig i sin serenitet. Det var en man som älskade sitt arbete.

Och det var nästan färdigt. Det återstod endast ett omålat hörn och en liten blank plätt vid slutet av taket. Sedan skulle historiens underbaraste målararbete och konstverk vara fullbordat.

Jag kunde inte se mig mätt på saligheten. Han sade: "Stanna gärna kvar om ni vill, men ni måste ursäkta mig att jag återvänder till mitt arbete." Och utan att det minsta påverkas av min närvaro i kapellet tog han i tu med den sista blanka fläcken i taket och började därpå måla en azurblå himmel med ett lugn och en koncentration som om han fullkomligt hade glömt att jag fanns. Och jag stannade där i kapellet med honom hela dagen och var sedan med honom varje dag tills hela kapellet var fullbordat och ingen fläck eller vrå längre var tom på bilder.

Det var efter jämnt fjorton dagar. Men då var denne mästare en annan. Borta var den exalterade, hängivna blicken, och hans hållning var plötsligt något vemodig och böjd. Och han sade:

"Vi har målat hans fader ut ur Skärselden, men vi har fått betala där för med vår själ."

"Vad menar ni?" frågade jag.

"Jag har förbrukat mig själv och hela min själ."

"Känner ni då ingen tillfredsställelse över denna slutförda uppgift?"

"Ingen som helst. Jag är fullkomligt likgiltig och känner bara tomhet."

"Men ni har åstadkommit historiens vackraste konstnärliga skapelse efter Fidias!"

"Och jag är urlerd på den. Jag vill bara glömma den och bli fri från den. Hur skall jag någonsin kunna måla mer efter att ha målat detta?" Och med en gest mot sitt storverk fick han mig plötsligt att fatta hela vidden av hans dilemma. Han hade helt hängivit sig åt sitt uppdrag, så fullkomligt gått in i det och blivit ett med det att han aldrig kunde bli fri från det. Jag såg framför mig i hans fresker hans egen kropp och

själ som han gått in i och blivit ett med och inte skulle kunna slippa förrän i och med döden. Det var själva inkarneringens tragedi i ett nötskal som han plötsligt insåg själv och demonstrerade för mig med sitt eget fall: hängivelsen var över, akten var slut, höjdpunkten var passerad – kvar återstod endast utförsbacken mot den eviga skilsmässan från resultatet. Och han gick ut ifrån kapellet fullständigt tom i blicken, som om han verkligen hade förlorat sin själ för gott.

Jag såg honom inte mer, men jag höll mig underrättad om honom. Han målade faktiskt inte mycket mera sedan. Påven gav honom problem med en beställning på en Kristustavla som rann ut i stöpet genom att påven gick i landsflykt och flyttade till Frankrike för några hundra år framåt: det var renässansens verkliga inledning, inledningen till politisk och kulturell frihet i Italien. Men älskad och uppburen av alla förblev han så länge han levde, och därtill hade han ett mycket lyckligt hem- och familjeliv, och småningom blev han högste byggmästare och överarkitekt för hela Florens: hans blev ansvaret för det konstnärliga utförandet av den ännu idag vackraste kampanilen i världen. Alla Italiens städers adelstorn revs med åren ned, men hans står kvar som det skönaste av dem alla och till och med vackrare och mera originellt än tornet i Pisa.

Och genom sin kampanil, som han inte fick fullborda själv, lika litet som Michelangelo fick fullborda sin kyrkas kupol, ler Giotto än idag över världen, över dess eviga komiska fåfänga, över det italienska kynnets struttiga jäkt och hetsiga energi på jakt efter vinden, över hela världens ofantliga väsen för ingenting.

24.

Bland de romerska kejsarna efter Marcus Aurelius fram till den fåfängaste av dem alla, den store Konstantin, var det tre stycken som kunde betecknas som inte direkt fåfänga och som jag aldrig kan glömma och upphöra att tänka på ibland. Det var den svage och tragiske Alexander Severus, Heliogabalus' fromme kusin, den alltför duglige Aurelianus, och den otrolige Diocletianus. Och alla tre kom jag i alltför nära kontakt med, vilket resulterade i deras olycka.

Alexander Severus hade blivit en idealisk kejsare och utgjort en god fortsättning på de utomordentliga Antoninernas tid och anda, om han inte hade haft en kristen moder. Hon behärskade honom fullkomligt, och när han fick den högsta maktställningen i världen var det hon som tog det åt sig, som det steg åt huvudet på och som blev storhetsvansinnig. Och så from och snäll och väluppfostrad som han var kunde han aldrig begå den hänsynslösheten mot henne att sätta henne på plats. Sålunda var Roms kejsare på Alexander Severus' tid inte Alexander Severus utan Alexander Severus' mamma. Och detta hade hela världen roligt åt, och särskilt soldaterna lärde sig att förakta och nonchalera den alltför gode kejsaren som inte mäktade lära sin moder veta hut.

Det var nära Rhen i mars omkring år 235 enligt den moderna tideräkningen. Jag var just då på väg tillbaka söderut efter en rundvandring hos germanerna, som jag uppsökt för att ett slag komma bort från Rom, dess vedermödor, dess allt våldsammare roterande maktkarusell, dess dårskap, dumhet, blindhet och ansvarslöshet. Det var då som jag en dag blev kallad till Alexander Severus' tält. Jag

hade ingen aning om att kejsaren var där, jag trodde han fortfarande var i Partien, och hade jag vetat att han var där hade jag stannat hos germanerna. Men nu blev jag kallad till kejsarens tält och kunde inte slippa undan.

Det var en ung, beskedlig, räddhågad, nervös och blek stackars man. Han var mycket orolig. "Jag vet att ni är världens mest sannfärdiga astrolog," sade han. "Därför har jag kallat på er för att få veta hur allt detta skall sluta."

"Vad menar ni med 'allt detta'?"

"Jag menar min ställning. Jag menar detta helvete kallat Rom. Jag menar denna allt mer egensinniga och självsvåldiga soldatesk. Jag menar den förbannade politiken."

"Min vän," sade jag till honom, "ni är färdig."

"Vad menar ni?"

"Ni borde aldrig ha blivit kejsare."

"Men någon måste vara kejsare och jag blev det."

"Och det har förstört ert liv."

"Till vad nytta?"

"Till ingen nytta alls. Och det är därför jag säger att ni aldrig borde ha blivit kejsare."

"Vad skall jag göra då?"

"Abdikera eller dö."

"Jag kan icke abdikera."

"Varför inte?"

"Det skulle min mor aldrig förlåta mig."

"Ni är i alla fall en typisk romare. Hellre dör ni i vanvett än ger avkall på er stolthet och fåfänga."

"Säg mig då: vad finns det i livet som inte är fåfänga? Var finns den man, vars huvudsakliga drivkraft inte är fåfänga? Vad håller en människa uppe utom fåfänga? Vad är Bibeln och judarnas nationalgud, vad är Homeros och Platon, vad är hela Roms historia annat än fåfänga? Finns det något annat än fåfänga? Vad är ens astrologin till för om inte för att befästa folk i deras fåfänga?"

"Ni har fullkomligt rätt. Men om ni inte är fåfäng abdikerar ni."

"Nej, det brottet kan jag inte göra mot min moder och mot Rom, att jag så sårar deras fåfänga. Jag genomskådar gärna all fåfänga, men jag vill aldrig såra den."

"Då kan jag inte hjälpa er."

"Då kan ingenting hjälpa världen, ty då är den enbart fåfäng."

"Ni kan hjälpa den."

"Nej, ty jag saknar den fåfänga som behövs för att kunna tro att man kan hjälpa den."

"Hjälp då er själv åtminstone."

"Nej, ty jag kan inte vara så fåfäng. Och då vet jag åtminstone ett som inte är fåfängt."

"Och vad är det?"

"Martyrskapet."

Vi kom inte längre. Jag kunde inte hjälpa honom, och han ville inte hjälpa sig. Och tre dagar senare blev han just i det tältet genom någon futtig förargelse hos soldaterna för en obetydlig bagatells skull mördad utan någon vettig anledning alls.

Rom sörjde sin förste kejsarmartyr som faktiskt dog för sin dygds skull medan soldaterna under jubel och skrån upphöjde till sin nye kejsare en fullkomlig barbar från Thrakien, en rå bulgar utan någon som helst annan merit än sin omåttligt rå styrka, som också var det enda han ägnade sig åt att odla så länge han var kejsare, tills även han blev mördad, icke för sin dygds skull, utan enbart för sitt dumma huvuds skull.

Under kejsar Aurelianus' tid tjänstgjorde jag som astrolog hos drottning Zenobia i Palmyra, denna den nya tidens drottning Kleopatra, kvinnan som behärskade Asien. Jag följde med i Aurelianus' anmärkningsvärda framgångar och hade någon kontakt med hans budbärare och diplomater, och ingen insåg bättre än jag att ingenting var viktigare för världens välstånd än ett fredligt förhållande mellan drottning Zenobia och kejsar Aurelianus. Tyvärr så insåg dock alla andra detta mycket sämre än jag.

Gång på gång varnade jag min drottning för att utmana Rom och Caesar, och ideligen skickade jag denne lovande kejsare smickrande hälsningar och presenter å drottningens vägnar. Men gång på gång har samma sak visat sig: ju intensivare jag har motverkat ödets makt, desto grundligare och mera förkrossande har ödet slagit tillbaka. Det blev krig mellan Aurelianus och Zenobia, fastän jag som sista varning skickade det budet till Aurelianus att det kriget, om han genomförde det, skulle innebära slutet för honom. Men han var en äkta realpolitiker som inte trodde på astrologi. Han trodde bara på en sak här i världen, och det var lagens rättvisa, och den missbrukade han faktiskt aldrig. Hans rättvisa var hård, den kostade Zenobia hennes ära, Palmyra dess liv och frihet och Östern dess välmåga, men den var rättvis.

Efter alla Aurelianus' segrar och efter det utomordentliga triumftåget i Rom, som även jag fått marschera med i som en av drottningens nu dubbelt förslavade slavar, kallade kejsaren mig till sig och sade:

"Nå, astrolog, jag har besekrat din drottning men lever fortfarande. Vad säger du nu?"

Där satt han, denne enkle bistre man, utomordentligt uppriktig och rättskaffens, som en avbild av den förste Brutus, med sitt skulpturala, fårade, sega och stränga ansikte, som icke tålde någon oförrätt. Det var en våldets och duglighetens man, men det var den romerska dugligheten och våldet i dess sköna ursprunglighet, som enbart härskade med moralens rätt och för rättvisans sak. Och jag förstod att han ville för sig själv ta reda på om jag var en bedragare eller ej.

"Jag önskar ni ej hade kallat mig till er," sade jag, "för att sålunda utmana mina kunskaper om Gud och människan, men det att ni nu har frestat Gud kan ej göras o gjort. Ni kommer att dö inom något år, och före det kommer ni aldrig att få någon fred, och inte ens i Rom."

"Hotar ni mig med inbördeskrig?" skrattade han, men hans skratt var hårt och utan glädje.

"Om inte barbarerna hotar Roms gränser, så skall romarna själva hota Roms hjärta."

"Och var har då Rom sitt hjärta?"

"I penningen."

Då blev han genast allvarlig.

"Vet ni om våra valutaproblem?"

"Det har aldrig funnits en stor nation som inte dragits med valutaproblem."

"Vad kan jag göra åt saken?"

"Det enda ni kan är att kriga."

"Jag vet, och det har räddat Rom och dess lag och rätt, och om Roms penningväsen behöver skyddas på samma sätt så må det bli krig och till och med inbördeskrig. Med krig kan jag besegra vem som helst. Det är bara fredliga varelser som ni i ödets tjänst som jag fruktar. Får jag icke leva, fastän Roms lag och rätt är det enda jag någonsin har levat för och trott på?"

"Jag rår inte över ödet."

"Varför gör ni er då till dess förespråkare, om ni inte själv vågar stå för det?" invände han argt. "Hur vågar ni förutspå folks undergång och sedan inte ta ansvar för konsekvenserna?"

"Jag fick på ett tidigt stadium lära mig att uthärda ödets gång och ej på annat sätt befatta mig med det än att observera det."

"Så ni är en ödets observatör," log han uttryckslöst.

"Och offer," fortsatte jag ödmjukt.

"Och därför vill ni göra alla till dess offer."

"Ingalunda. Jag har aldrig inställt mig frivilligt hos någon för att avkunna hennes öde utan endast infunnit mig på andras befallning."

"Det är riktigt att jag kallade er hit och att ni aldrig hade kommit annars. Men ni kontaktade mig från Palmyra."

"För att rädda min drottning."

"Jag har räddat henne."

"Hur?"

"Hon kommer att bli romersk medborgarinna och få leva här ett liv i lyx och trygghet så länge hon lever."

"Men utan Palmyra."

"Rom är bättre."

"Men hon ägde Palmyra."

"Utan rätt. I Rom har vi lag och rätt. Det saknade Palmyra."

Jag måste ge honom rätt. Allt vad han gjorde, alla krig och alla underbara konstruktioner, reformer och drastiska handlingar som han utförde skedde inom ramen för den romerska rätten för dess existens skull och med den som utgångspunkt. Han gjorde aldrig något utan att först vara övertygad om att det var rätt. Han var en rättens fanatiker och kunde gå till överdrift i dess försvar och genomdrivande.

Men alla mina spådomar besannades tyvärr. Han fick snart bekämpa ett uppror i själva Rom, vars upphov var en falskmyntarhistoria i själva myntverket, och för att kuva det upproret fick han tillkalla soldater som borde försvara gränserna mot goter och germaner, och ingenting grämde honom mera än att behöva bekämpa oregerliga falskmyntare i Rom på bekostnad av rikets nödvändiga försvar mot barbarerna. Djupt deprimerad drog han sedan i fält österut mot nya fiender men kom inte mycket längre än till Bysans, där han omkom genom ett fullkomligt meningslöst soldatuppror som grundade sig enbart på resultatet av falska rykten.

Rom förstummades av chocken av nyheten om hans orättvisa död och sörjde honom i nio månader, under vilka Rom icke utropade någon ny kejsare men likväl fungerade perfekt, som om kraften av denne rättfärdige kejsares minne var nog för att regera ett världsrrike.

Samma stränga hållning och bistra karaktärsfasthet upplevde jag hos den gamle bittre Diocletianus, där han satt som tidernas rikaste, mest lyxomgivna och mest oomkullrunkeliga 'grand old man' i sitt palats vid den dalmatiska kusten, som var som en hel stad. Han var Roms siste romerske kejsare, ty sedan blev de bysantinska. Efter att han hade resignerat från världsrrikes högsta styrelseämbete kom det aldrig mer en kejsare som höll hela riket i sin hand som kunde kallas romersk.

Jag blev hans umgängesvän där i Salona, och vi satt många aftnar högt uppe på en terrass med Aeneas' hav utbrett framför oss i solnedgången med gott vin i våra bägare och pratade om livet, om den gångna historien och om framtiden. Han var en exempellös man, denne gamle sege skinntorre gubbe, och jag har aldrig mött någon som han. Han trodde aldrig ett ord av vad jag sade, och därför var det alltid ett så sannskyldigt nöje att få prata med honom, ty jag kunde säga vad som helst utan att riskera att han tog det på allvar. Han tog mig för en skojare och kunde aldrig acceptera mig som något annat.

"Du förstår," sade han, "felet med de kristna är att de tar sig själva på allvar. De tar sig så till den grad på allvar att de gör sig omöjliga och odrägliga för resten av världen och mänskligheten. Jag hade gärna fortsatt som kejsare om inte de kristna hade funnits. Då hade det varit möjligt för Rom att få fortsätta vara sig själv och behärska världen, men med de kristna inom riket kan Rom inte bestå. Det insåg jag samtidigt som jag insåg att jag aldrig skulle kunna få bukt med de kristna. Och då tog jag hellre avstånd från hela eländet."

"Ändå försökte du utrota de kristna."

"Jag gjorde några enstaka påbud som gjorde det svårare för de kristna att leva än vanliga dödliga människor, men det var allt. Jag förbannade dem som en dålig förlorare och gick. Och de har aldrig frodats så ursinnigt som efter det att jag gjorde mina påbud och uteslöt dem från den romerska rättvisan."

"De kristna skall aldrig tröttna på att förbanna dig."

"Och jag skall aldrig tröttna på att förbanna dem. Må de förbanna mig. Det känner jag inte när jag ligger i graven, den enda säkra viloplatsen. Men min förbannelse av deras antikultur, vanvett och destruktiva blindhet skall låga emot dem så länge det finns vettiga människor i världen, som alltid skall föra min förbannelse vidare. Kristendom är dårskap och ingenting annat, ty allting är dårskap som tar sig självt på allvar. Och på den dag då de kristna inser detta så skall kristendomen upphöra att existera, och då skall världen äntligen bli civiliserad igen. Men den dagen får vi tyvärr inte uppleva. Ty allting tyder dess värre på att framtidens kejsare, om det blir några, blir kristna, och då skall det inte längre finnas plats i världen för sådana fromma och inbitna hedningar som vi.

Redan Platon var i viss mån farlig, ty i och med dialogen "Staten" började han ta sig själv på allvar. Endast den grekiska mytologin med dess sagor och väsen, dikter och skönhet, var mänsklig och konstruktiv, ty den var aldrig inåtvänd. Den vände sig till mänskan och inte från henne, och allt som vänder sig från mänskan och till sig

själv och som börjar ta sig själv på allvar är destruktivt för kulturen, historien och civilisationen.

Minst allvarlig av allt är själva historien. Den är det verkliga skådespelet, den stora tragiska komedin, den eviga teatern för oss människor. Den är det vi verkligen har att lära av, dess erfarenheter är alltid uppbyggliga, i den finns alltid allt, medan inåtvändheten och allvaret alltid är ensidigt. Och det är det som gör mig mest arg på de kristna, ty i den mån de inte förnekar hela historien så förvränger de den. De vinklar den och skriver om den och gör den till ett tråkigt förmanande pekfinger som bara förleder alla till att skylla på den. De vill införa en ny tideräkning efter deras fiskgud Messias. Deras gud symboliseras ju genom en fisk, precis som de gamla fenikiernas fiskgud Baal, guden med fiskstjärten. Men de kristna dyrkar sin gud uppspikad på ett kors som en annan Spartacusbrottsling, vilket är ännu smaklösare och absurdare. Nej, de kristna har ingen smak, inget vett, ingen kultur och ingen hänsyn till historien och mänskligheten som de är. De kristna skall nödvändigt omforma hela världen efter sitt demoniska väsen, och i den världen finns det ingen plats för romerska kejsare, för astrologer, för Rom eller för Athen. Det finns bara plats för germaner och goter och andra andefattiga lägre varelser som är så dumma att de kan gå med på att låta sig omvändas till kristendomen."

"Jag tror för min del, att långt mera än vad de kristna skall komma att tadla dig för dina åtgärder emot dem, så skall historien tadla dig för ditt avbrutna samarbete med den romerska senaten. Ty det är vad det romerska riket alltid innerst inne har byggt sitt väsen och sin innersta ordning på: samarbetet mellan den gudomliga ledande individen och det romerska folket företrädd av senaten."

"Du har rätt, och det har jag faktiskt litet dåligt samvete för. Jag tog avstånd från senaten och flyttade hela regeringen hit var senaten inte kunde nå mig, och därmed var kontakten mellan mig och senaten, mellan guden och folket, bruten. Den anklagelsen ställer du med fullkomlig rätt. Men, å andra sidan, med de kristna som världens dominerande härskare skall även senaten och folkets rätt likvideras. Det kristna godtycket skall krossa allt av mänskligt värde, den romerska rätten, de kulturella och historiska traditionerna, all kunskap om vår och Greklands underbara tid, allt skall de krossa i förhävelsen av deras egna intressen och hämningslösa godtycke. Allt vackert skall de utplåna för att i stället upphöja en korsfäst barbar och alla hans blodiga morbida självmördare till lärjungar. Det blir en mörk tid utan vett, utan fred, utan stat, utan glädje, utan annat än sorg, ignorans, gråt, krig och tandagnisslan, en tid utan trygghet och med oavbrutet våld och mental förvirring som tusenårig förtryckare. Det förutspår jag, och samma framtidsprospekt försöker senaten vänja sig vid. De ser ju sina söner gå och bli frälsta och rita fiskgudar överallt och yla med i de bloddrickande vampyrernas orgiastiska sammankomster. Dagligen förfaller någon ädel romare till kristendomen, och varannan dag gör någon av dem sig till meningslös vampyr, förlåt, martyr, blott för deras omåttliga fåfängas skull. De är inte kloka, men framtiden tillhör dem. Jag och senaten har resignerat. Vill de kristna klara sig utan samhällsordning och rättssystem i framtiden, så skall vi inte tvinga vettet på dem. Det behåller vi hellre själva, så länge vi lever."

Så resonerade min vän Diocletianus, och den hederlige mannen fick åtminstone framleva sin ålderdom i fred och slapp smärtan att få uppleva kyrkomötet i Nicaea

år 325 och de begynnande barbarstormarna. Han dog som han levde: en orubblig romare, och kanske den siste. Ty med honom slocknade på något vis världen.

25.

En konung som jag tyckte mycket om var Didrik av Bern, Teoderik den store, konung av Verona och Ravenna och praktiskt taget över hela världen. Hans egentliga rike var Italien, men i själva verket var han inte bara östgoternas konung utan hela Europas och alla germaners hövding. Inte bara västgoterna, frankerna och burgunderna, alemannerna, vandalerna och hunnerna åttlydde honom, utan själva det östromerska riket, Konstantinopel och kejsaren därstädes darrade för honom. Han hade kontakter med de yttersta folken i Thule, som var hans folkstams hemland, med ester och letter i Baltikum, med de avlägsnaste germanska resenärer i Skytien och med de då ännu icke hotande longobarderna, och hans internationalism och politiska universalism var av samma slag som Augustus'. Han var en ädel men svårmodig man, mycket världsvis och human men ensam, och han led av den smärftulla egenskapen att genast kunna genomskåda folk. Ingen kunde någonsin lura honom, och ingenting kunde någonsin göra honom lycklig. Han kunde göra mycket för andra och för världen men ingenting för sig själv.

En så klok och allvarlig man hade endast en fara i sin egenskap av konung över Italien att frukta, och det var det romerska kejsardömet och kejsartiteln. Det första jag sade till honom, när jag trädde inför hans allvarliga pokeransikte i Ravenna, var att han skulle ta sig i akt för romarna och deras smicker.

"Jag har blivit smickrad i hela mitt liv och ej allenast av romare," sade han likgiltigt. "Vem tror du kan lura mig med sådant?"

"Rom."

"Jag har aldrig varit i Rom men lär väl småningom befria den staden också från de sista resterna av Odovakarmaffian. Vill du avråda mig från att komma dit?"

"Jag avråder dig blott från att ha något att göra med kejsardömet's frestelser."

"Jag blev uppfostrad hos kejsaren i Konstantinopel som en god got och arian. Som arian är jag immun mot alla den etablerade kristendomens storhetsvansinnen och anfäktelser i form av intolerans och schismer. Det är bara arianerna, de kristna hedningarna i världen, som är toleranta idag. Därför är också vi goter och vandaler, vi trogna arianer mäktigast i världen idag. Hur tror du då att den befängda etablerade kristendomens schismatiker och fixerade dogmatiker skall kunna rubba min tolerans ur fläcken?"

"Min instinkt säger mig att din tro är alltför ren för att kunna undgå att besudlas av Roms dekadens och förvirring, och det vill jag skydda dig från och varna dig för."

"Kan du då sätta dig över ödet, du övermodige judiske narrprofet? Tror du att det kan undvikas att jag blir konung även över Rom? Vem tror du att du är? Guds enfödde son?" Det var ett omissskänligt hån i den frågan, som alltför väl uttryckte att han inte gav ett vittne för hela den etablerade kristendomen. "Ingen kan ju regera detta bråkiga land utom jag. Ingen har kunnat ge romarna Pax Romana efter Augustus utom goternas barbakonung. Freden och välmågan är så total i Italien numera, att man kan lämna en börs med guld på vägen utan att någon annan än dess

ägare någonsin lägger beslag på den. Så bra har inte latinerna haft det sedan Numa Pompilius, som om en nordisk german var vad romarna behövde som ordningsställare i landet. Kom igen, min vän, när jag är i Rom. Då kan du försöka göra något åt mitt öde. Men fram till dess är min framgång och lycka lika rak som Italiens."

Och han tog den gången vänligt avsked av mig. Jag följde hans råd och såg honom inte igen förrän många år senare, då han befann sig i Rom och var dess herre.

"Jaså, är det du," sade han spydigt, "mitt judiska orakel. Vad har du att säga den här gången? Du ville senast avråda mig från att ha något med Rom att göra. Men som du ser har omständigheterna tvingat mig till Rom, och ingen är gladare åt det än romarna själva och deras skuggkejsare påven. Nå, vad menar du nu om mitt framtida öde?"

Jag hade under min vandring i hans hov märkt en yngling som var där som gisslan. Det var en allvarlig, smärt och välskapt ung man med runt och friskt ansikte som med sin målmedvetenhet och karaktärsfasthet genast i mycket hög grad hade påmint mig om den gamle Diocletianus. Men denne yngling var kristen och redan mycket fanatisk.

"Vad är det för en yngling du har som gisslan där ute?"

"En herde från Illyrien. Så du har också fäst dig vid honom."

"Ja. Vad heter han?"

"Narrgubben till påve kallar honom för Justinianus."

"Han ser ut som en boren mystiker."

"Han kan kanske bli din konkurrent?"

"Nej, men din."

"Hur så?"

"Jag förutspår, att han skall vräka ditt rike över ända och göra slut på goternas namn i Italien."

"Den gossen blir aldrig krigare. Det är han för filosofisk för. Men om han vill utplåna mitt rike, så må han göra det. Kan han ersätta det med ett bättre rike, så må det vara hänt, men jag tvivlar på att han kan göra det. Jag lever inte längre när han är vuxen, och mina landsmän är redan lika slappa och ignoranta som italienarna. Har du sagt det till honom?"

"Nej."

"Gör det inte heller. Låt det bli en överraskning för honom. Det blir roligare så."

Och han blinkade åt mig vänligt leende, som en annan Antoninus Pius. Jag hade ingenting mer att säga honom.

Han bjöd mig sedan på gott vin och förplågade mig väl så länge jag stannade i Rom. Vi lämnade Rom samtidigt, och när vi omsider skildes i Neapel sade jag honom rent ut:

"Jag tror aldrig att Italien åter kommer att få komma i så goda händer som dina."

"Säg inte det," genmälde han genast. "Jag tror säkert att vilken illyrisk herdegosse som helst skulle kunna göra mera åt den romerska frågan än jag."

"Just därför var du den idealiske konungen av Italien: du struntade i imperiet."

"Och därför skall imperiet strunta i mig," log han.

Och alltsedan dess har jag ibland undrat över vad han menade med det. Kunde han mena, att hans antiimperialistiska och antiexpansionistiska sätt att regera, med

all den fred och välmåga det gav landet, skulle glömmas och överges så snart han var död? Faktum är, att goternas livskraft och höga positivistiska levnadsmoral försvann med honom. Den siste goterhövdingen var Totila två generationer senare, som i någon mån försökte upprätthålla goternas storsinne och motverka deras undergång utan att lyckas. Justinianus, som aldrig själv drog i fält, lyckades genom sina krig med Totila inte bara förintä östgoterna, utan han blev därigenom även den som för alltid förintade Italiens välmåga. Och detta onödiga nidingsverk utförde han egendomligt nog genom en person som var alla tiders godtrognaste och kanske ädlaste fältherre: min vän Belisarius.

26.

Justinianus växte upp och blev världens mäktigaste kejsare på mycket länge, och Belisarius blev den som utkämpade alla krigen åt honom och vann dem. De hade var sin fru med lastbart förflutet: kejsarinnan Theodora och Antonina, båda före detta glädjeflickor, som sedan blev världens två ledande intrigmakerskor. De var väninnor sedan ungdomen.

Justinianus har beskyllts för så mycket i sina göranden och låtanden med Belisarius och särskilt för otacksamhet in absurdum. Den framstående engelska författaren Robert Graves, en av dessa som är för bra för att någonsin få nobelpriset, har till och med fallit i farstun för den moderna versionen om hur Belisarius till och med på grund av kejsarens misstänksamhet och fördomar fick ögonen utstungna, vilket är en typiskt Gravesiskt Suetoniusluktande skandalöverdrift konstruerad enbart för effektens skull. Graves har gjort sig skyldig till mycket sådant särskilt i Claudiusromanerna. Visst var kejsaren grön av avund och misstänksamhet, som tog sig uttryck i fördomar och otacksamhet, men han älskade Belisarius liksom Belisarius älskade honom. Som alla förhållanden var dock även detta ett komplicerat sådant.

Justinianus var en fåfäng fjanter som aldrig genomskådade sig själv. Han led av det stora kardinalkorset, en astrologisk själssjukdom, ett öde som tyvärr gör en hopplöst outhärdlig för alla andra, och det var hans och rikets olycka att han aldrig lyckades gå till botten med sig själv. Han tog för givet att han skulle vara bättre än alla andra på alla områden, och visst var han överlägsen: hans arbetskapacitet var astronomisk. Men han slösade med sin energi först och främst på det då fåfängaste av alla områden: kristen fromhet, eller konsten att förspilla sitt nuvarande liv för idén om ett obefintligt liv efter detta. Och på dessa kristna spekulationer slösade han alltför generöst sig själv, alla sina resurser och alla rikets resurser, medan riket gick under i krig, inbördes oro på grund av kristen fanatism, pest och naturkatastrofer. De två senare fenomenen var inte den store kejsarens fel, men hans personlighet var sådan att han ådrog sig dem till ve och förbannelse för Italien, Afrika, Antiokia och hela världen.

Hans ljuspunkt i livet var hans vän Belisarius, den ende hyggelige mannen i riket, den ende representanten då för tiden för heder och moral. Han var kristen utan att vara fanatisk, han älskade antiken utan att utmana samtiden, för honom var kriget liksom livet en konst och ett ädelt hantverk, och därför lyckades han med bägge. Han vann alla sina krig och vann därtill världens näst Theodora vackraste hustru, även

om hon ofta gjorde livet surt för honom och bedrog honom. Han var en så ädel man att en hustru till honom måste bedra honom, för att få balans mellan ädelmod och mänsklighet.

Aldrig uppmuntrade Justinianus honom och aldrig tackade han honom, och just därför förblev Belisarius så trogen och pålitlig. Det var så Justinianus lyckades hålla honom i gång. När Belisarius hade lagt Afrika under kejsarens välde sade Justinianus: "Det hade varit bättre om du inte ödelagt landet så grundligt och inte offrat så många människoliv." Och då sade Belisarius till mig: "Alltid är han lika butter! Där går jag i årtal och offerar mig och alla de mina för honom, och han säger bara som tack att jag kunnat sköta det bättre! Vilken spartan! Jag skulle kunna göra vad som helst för honom!"

Och när han i grunden besekrat Persien och kom inför kejsaren sade kejsaren: "Du har ödslat bort tiden i Persien medan avarerna och hunnerna anfaller oss från andra sidan. Vad väntar du på? Tror du vi har råd att låta dig vara lat?"

Och Belisarius sade till mig: "Vet du varför jag alltid orkar hålla på? Därför att Den Buttre alltid orkar hålla på. Skulle han säga tack till mig och ge mig lön för mödan och låta mig vila på mina lagrar skulle snabbt jag och hela krigshären rosta och riket bli odugligt, och det vet han. Och det är därför han aldrig ger mig något tack eller någon belöning."

Alla missförstånd som uppstod mellan kejsaren och Belisarius berodde på deras lastbara hustrur. De älskade att sprida och förvränga rykten, att skapa intriger, att låta privata inbillningar gälla för verkliga förhållanden och att legalisera lögn. Enbart på grund av falska rykten spridda genom Antoninas eller Theodoras försorg ställdes Belisarius ibland inför krigsrätt och dömdes även men aldrig utan att bli återupprättad. Det blev litet lugnare efter Theodoras död, men därefter blev även kejsaren lynnigare och mera oberäknelig och med tiden som så många andra alltför självtillräckliga personer sjukligt misstänksam. Han var ambitiös, men genom sina krigiska och religiösa ambitioner störtade han definitivt den civiliserade världen i olycka. Det var han som beredde grunden för och gjorde Muhammeds religiösa världserövring möjlig, precis på samma sätt som Tolstoj gjorde den ryska revolutionen möjlig.

Men på två områden uppnådde han oöverträffbara resultat i historien: i hans lagstiftning och i hans byggnadsverksamhet. Sofiakyrkan i Konstantinopel, som han gav gudabenådade arkitekter i uppdrag att med fullaste konstnärsfrihet bygga, förblev oöverträffad i tusen år och är fortfarande makalös. Och även om han av politiska skäl aldrig kunde vara fullt rättvis mot sin trognaste medhjälpare Belisarius så försökte han som ingen annan uppbygga ett helt system av laglig och logisk rättvisa. Så länge han regerade, och det var mycket länge, förbättrade han och påbyggde han dagligen detta rättssystem, som i princip höll och dominerade världen ända fram till den franska revolutionen och Napoleons dagar.

Så jag förstår att Belisarius trots den livslånga bristen på tacksamhet från kejsarens sida älskade att tjäna honom.

En annan vacker dam jag kände har med rätta åter och åter igen skrivits så vackert om bland annat av min gode vän Dimitrij Meresjkovskij och framför allt Charles Kingsley. Det var en unik dam för sin tid, den sista hellenskan, en dotter av den gode kejsar Julianus dagar, en helig jungfru av Guds nåde och därtill god som en ängel. Hon var absolut syndfri och en verklig helig jungfru. Hennes dygder var fulltaliga, hennes fel inga. Hon var antikens sista platoniker och den klassiska civilisationens sista aktiva försvarare. Hennes yrke var filosof, och med sin filosofi, som Sokrates', Platons, Aristoteles', Epikuros' och Marcus Aurelius' lärjunge, försvarade hon historien mot den nya tidens kristna barbari, brutalitet och fanatism. Hon predikade tolerans, jämlikhet, mänskokärlek och fred som en annan bättre Jesus utan att ställa anspråk eller vilja stifta någon ny religion. Hon ville bara bevara det gamla, Homeros' och Platons kultur, arvet från Ciceros och Senecas dagar. Jag kände henne mycket väl och älskade att umgås med henne, ty hon visste så mycket. Hon var den lärdaste i Alexandria, och hennes vänlighet och tolerans kunde få ett kristet hjärta att smälta om det inte var omänskligt grymt och djuriskt förhärdat. På den tiden kunde faktiskt de kristne bete sig som djur och värre, och vid ett kyrkomöte, jag tror det var vid Chalkedon, utbröt det faktiskt allmänt slagsmål med blodsutgjutelse och manfall mellan präster som företrädde olika åsikter om den gudomliga Sonens natur, åsikter som de inte på något sätt kunde bringa i harmoni med varandra, varför de ersatte dialogen med blodigt slagsmål. Från det ögonblick då den kristna religionen etablerades som statsreligion av Konstantin och fram till slutet av korstågstiden var världskristendomen faktiskt enbart en enda snurrig cirkus utan mening och nästan utan något konstruktivt drag, medan islam tidvis var mycket konstruktiv.

Hypatia var den sista som förestod den gamla tidens uppbyggliga livssyn och positiva, universella tolerans. Tolerans var vad som uppbar det romerska imperiet, och den tog slut när kristendomen legaliserade intoleransen. Men mot denna nya omänskliga tid vågade en Hypatia uppträda, den enda sanna av alla kristna, och plädera för att även den gamla tiden var god; och vi var oroliga för henne, just för att hon var så ren och fläckfri, så otroligt ensidigt god, så oförmögen till att tro något ont om någon människa. Hon om någon efter Origenes var ett sannskyldigt helgon. Men det har skrivits så mycket om henne. Hon är en av dessa få som det bara kan skrivas gott om och som människor därför läser så litet om och känner så dåligt till, ty gemene man tycker bara om att läsa skvaller och sådant som är ont om folk.

Men mot henne uppträdde i Alexandria den fruktade och förskräcklige kristne ärkebiskopen Kyrillos, en mycket mäktig och farlig man, sedermera kanoniserad och dyrkad såsom helgon av alla duperade kristna fähundar som inte tänker själva än idag. Denne Kyrillos var i första rummet en realpolitiker, som, liksom dagens socialistiska ledare, i kristendomens namn kunde manipulera med sina massor hur som helst. För denne hänsynslöse biskops realpolitiska planer stod den fromma Hypatia i vägen då hon var den enda som stödde ordningens upprätthållare i Alexandria, prefekten Orestes, som i det längsta hindrade biskopens ambitioner från att alltför mycket överskrida lagens gränser. Biskopen eggade sina lösaktiga skaror till att bränna synagogor, plundra och mörda judar, förfölja sekterister och annat

sådant som var rena laglösheten, som prefekten i tillbörlig ordning inlade protester emot inför kejsaren, som i egenskap av kristen inte tog någon notis av dessa okristna protester, medan dessa protester däremot högeligen misshagade biskop Kyrillos, som på grund därav inledde ett oförsonligt hat mot prefekten. Och han lät utsprida det ryktet att det var Hypatia som lindat prefekten om sitt lillfinger och fått honom att vidtaga sådana skändliga åtgärder mot den ofelbara statskyrkans intressen. Hypatia, Alexandrias och världens fläckfriaste själ, beskylldes sålunda för att i förbund med onda makter vålla splittring inom kyrkan och därmed inom riket. Och alla biskopens trogna kristna Hitlerjugend törstade efter oskyldigt blod.

Vi bad henne att lämna Alexandria och söka skydd i någon reträttplats utanför Egypten tills den galne Kyrillos skulle ha lugnat ner sig, men hon vägrade att svika sin plikt och offentliga ställning som stadens främsta lärare i kultur och filosofi. Hon vägrade svika sina elever. Och vi var mycket oroliga.

Till slut sade jag: "Om du stannar här till pingst kommer de att korsfästa dig som de korsfäste Jesus." Till det sade hon leende:

"Tror du det skall ge dem rätt? Om de gör mig till martyr för den sanning som jag representerar så är de så långt från kristendomens mening som de kan komma."

"Men tänk på alla oss som älskar dig och är rädda om dig."

"Det är därför jag stannar kvar." Och hon stannade kvar.

Och en dag omkring pingst blev hon plötsligt överfallen mitt på gatan och nerdragen från sin vagn av biskopens blinda blodhundar. Hon släpades med våld av dem till kyrkan, under vägen rev man kläderna av henne så att hon kom dit riven och blodig, men hon sade ingenting. Vi såg bara hennes ohyggliga lidande. Och där framför kyrkan lynchades hon till döds liksom en Axel von Fersen, och när hon var död gick de kristna så långt att de med ostronskal skrapade loss allt kött från hennes ben. Sedan brändes benen och alla de blodiga lemmarna upp på ett bål framför kyrkan. Denna massaker värre än Kristi korsfästelse, emedan det icke var en oskyldig man utan en oskyldig kvinna, leddes icke av den galne kyrkdiktatorn Kyrillos själv utan endast av en släkting till honom. Då svalde den stackars prefekten Orestes och gjorde därefter inget mera rättsligt motstånd mot Kyrillos och hans gängs omfattande lagöverträdelser i form av mordbrand, plundring och dråp på judar och andra misshagliga personer vars enda brott var att de borde anses såsom hedningar.

Det var en kristen människa som i likhet med så många äkta kristna personer både före och efteråt har offrats i kristendomens namn av den etablerade kristna eller okristna statsreligionen. Jeanne d'Arc var en annan, Giordano Bruno en tredje, tsar Nikolaj II en fjärde, Charles I en femte, och så vidare i oändlighet. Sanningen och dess offer och förespråkare tar aldrig någonsin slut. De som tror sig göra rätt när de dömer och straffar gör alltid fel, medan den som straffas med döden alltid är oskyldig.

När det kristna eländet blev som värst, när de bysantinska kejsarna i Justiniani efterföljelse och anda blev som vidrigast och intolerantast, när de kristna trosstriderna blev som futtigast och kristendomen i sin förkonstling blev som absurdast, omänskligast och galnast, lämnade jag denna världen och begav mig ut i ödemarken. Jag sökte mig till länder som definitivt var ociviliserade och fortfarande ursprungliga, där befolkningen mest var nomader och vidskepliga sagoberättare som varken hört talas om Gud eller om någon son till honom, och var evinnerliga släktfejder med ständiga uppfriskande slagsmål, för den inre balansens och den fysiska konditionens sundhets skull, hörde till ordningen för dagen. Det var dåtidens Vilda Väster som låg i öst, det var dåtidens vilda och sega afghaner, det var jungfrulig mark var människan ännu var fri att göra som hon ville, som jag sökte mig till, och där pustade jag ut och ägnade mig med hängivelse åt att fullständigt glömma och ge fan i hela den erbarmliga moral- och förnuftsbankrutta ensidigt galna kristna världsordningen.

Där mötte jag då en man som jag kom i mycket intressant samtal med. Det var en ädelboren men småvuxen man med utsökt vackra anletsdrag. Han var något böjd och kutig, och hans väldiga klassiska böjda örnnäsa var något diffus och utgjorde ett skönhetsfel på så sätt att tippen var böjd uppåt eller gav intryck av att vara det. Den näsan allenast gjorde att man trots allt fattade någon misstanke mot denne annars så oemotståndligt vilt och romantiskt sköne man.

Han var en grubblare, och det var det som gjorde mig intresserad av honom, ty han grubblade seriöst, och när jag känt honom på pulsen stod det klart för mig att han hade inblickar i det universella. Då blev vi goda vänner och fattade förtroende för varandra, och under fem veckors tid var vi oskiljaktiga följeslagare.

Det egendomliga var, att ju mer vi diskuterade, desto bättre överens kom vi. Ganska snart stod det klart för mig, att denne man kunde man inviga i vilka mysterier som helst utan att han blev det minsta förvirrad: han förstod allt vad jag sade, och ju mera jag berättade, desto mera intresserad blev han, och desto mer ville han veta.

Jag berättade då för honom om tillståndet ute i världen, om den förfärliga kristendomen som för varje år mer och mer avlägsnade sig från Jesu avsikter och svävade ut i det blå och förintade sig själv genom löjliga gräl och inbördeskrig om hårklyverier, och han förstod ganska snart att den civiliserade världens religion måste vara bra räddig och onödigt överkomplicerad.

Vid ett tillfälle framkastade jag den tanken, att vad som behövdes i världen var någon som kunde åta sig besväret att återförena judendomen och kristendomen till en religion, vilket det ju var från början. Om någon kunde övertyga mänskligheten om att Jesus faktiskt bara var en människa, liksom min vän Muhammed och jag, och att evangelierna och gamla testamentet handlade om en och samme ende Gud, så skulle världen få lugn och ro igen och kunna börja inrikta sig på vettigare energikanaliseringar. När jag sade detta såg jag hur en blixtnad i hans ögon, en underbar glädjes blixtnad, och i det ögonblicket förstod jag att jag hade givit hans liv en mening. Jag hoppades bara innerligt att jag hade funnit min man och inte bara en

annan bedragare och besvikelse, svärmare och storhetsvansinnig dåre, som Paulus och Justinianus.

Men Muhammed gjorde mig inte besviken, åtminstone inte i början. Han skötte sig underbart väl, och alltid när han var osäker vände han sig till mig för att få råd.

Det var lyckliga dagar, dessa intensiva år, då jag följde denne vitale, vackre, granne klangfulle predikant på hans landsflykter och resor. Det var jag som räddade hans liv i Mecka, vilket inledde den berömda flykten till Medina, som skulle bli av så oerhörd betydelse för hela världen. Jag umgicks med honom som med min perfekta jämlike, och jag njöt av att få stå honom bi i alla hans företag.

Men en dag ställde jag hans horoskop. Det slår mig nu så här långt efteråt, att han var född på samma dag som Martin Luther, och det fanns faktiskt många gemensamma drag i dessa två berömda personers horoskop.

Muhammed var alltså skorpion, men han hade sina flesta planeter i Jungfrun, och andra dominanta tecken var Skytten, Väduren och Lejonet. Han hade en stor trigon mellan Jupiter, Mars och Saturnus i dessa tre tecken, medan hans måne och Venus låg i Jungfrun. Sin lyckopunkt, det tecken som faktiskt jag en gång i tiderna införde i astrologin och som jag fortfarande bedömer som det allra viktigaste i en persons horoskop, hade han i Vattumannen, medan hans himmelsmitt låg precis på 30 grader i Lejonet.

Den kritiska punkten i hans horoskop var Saturnus i Väduren, som låg i opposition till hans jungfru-Måne, vilket tvingade mig att varna honom för inbilskhet, egoism och annan självförhävelse. Samtidigt rådde jag honom att aldrig gifta sig utan helst leva i celibat hela livet ut. Nu var han redan gift, men jag rådde honom att åtminstone inte ligga med sina fruar.

Han kunde aldrig smälta sitt horoskop och min tolkning av det. Efter det kom det som en mur mellan oss, och han kunde aldrig se mig i ögonen mera. Han sade bara: "Du kan inte ta allt ifrån mig nu," och sedan sökte han aldrig mera mitt sällskap. Det var slut mellan oss. Jag fick inte ens lämna honom hans horoskop.

Ännu i några år följde jag med i hans tross i hopp om att han skulle ta mig till nåder igen, vilket aldrig skedde. Jag upplevde hur han stadfäste den doktrinen, att Muhammed var den sista och största av världens sex stora profeter, om de första fem var Adam, Noak, Abraham, Moses och Kristus, och hur han gjorde sloganen, att "*Gud är en och Muhammed är hans profet*" med tonvikt på senare hälften av satsen, som var ämnad att underförstås så att Muhammed var Guds enda profet, till världens högsta lag, och därmed var det bäddat för intolerans. Därefter upplevde jag hur han nästan på en dag tog avstånd från och vände sig emot alla Arabiens judar, som han dittills varit allierad med, blivit i utomordentligt hög grad hjälpt av och gärna umgåtts med, och hur hans nästa steg var att rättfärdiga kriget. Då bröt jag upp för att aldrig återvända till Arabien mera.

Den värsta arabstormen varade sedan i hundra år. Under dess härjningar förvandlades alla Nordafrikas blomstrande jordbruksbygder och trädgårdar till öknar, och alla före detta romare, greker, goter, vandaler, fenikier och judar i de områden som islam erövrade med våld tvingades att bli muhammedaner. Det var eldens och mörkrets erövring och förintelse av världen. Den värsta episoden i detta sammanhang var vad som ägde rum i Alexandria under den store kalifen Omars överinseende. Amru var den främste av Omars fältherrar och en ganska sympatisk

karl med sinne för humaniora. Den siste bibliotekarien i Alexandria, föreståndaren för världens ovärderligaste bibliotek, tänkte att biblioteket säkrast skulle bevaras om det anförtroddes åt denne höge Amrus beskydd. Amru tog villigt emot nycklarna men tänkte i sin nästan Belisarianska naivitet att han inte kunde undanhålla kalifen Omar något, varför han anförtrodde gåvans faktum åt den hösta styrande kalifen, som sade:

"Vad finns det där i biblioteket då?"

"Böcker."

"Böcker? Vad gör vi med böcker? Vi har ju koranen!"

"Men det här är andra böcker."

"Andra böcker? Här behövs inga andra böcker! Antingen överensstämmer de med Koranen och är då överflödiga, eller också överensstämmer de inte med Koranen, och då måste de förstöras. Bränn upp skiten."

"Men...."

"Vi har ändå bränslebrist i Alexandria. Använd dem till att hålla badinrättningarna i gång."

Och under sex månader användes innehållet i världens alltjämt förnämsta bibliotek till att hålla Alexandrias muhammedaners badkar varma. Efter sex månader var den sista volymen, kanske en tragedi av Euripides eller ett traktat av Epikuros, uppeldad.

Sålunda brann antikens klassiska värld upp i den världsbrand som Muhammed anlade. Han var ingenting annat än en fortsättning på Justinianus' intolerans, fast han var effektivare och därför mycket värre. Det har spekulerats i att Muhammed, som föddes några år efter Justinianus' död, skulle ha varit den senare pånyttfödd, och det är inte alls otroligt. Det var mycket som Justinianus inte hann med, och allt det som inte Justinianus lyckades förstöra lyckades Muhammed desto bättre med. Efter fallet Muhammed vågade jag aldrig mera lita på en människa, en lärdom som jag borde ha fått redan fem sekler tidigare i samband med nasaréns öde. Men man vill så gärna lita på mänskorna. Det är som med kärleken: man lär sig aldrig utan blir ständigt kär på nytt fastän man vet att det varje gång måste sluta med katastrof.

I hundra år härjade arabstormen med sin universella intolerans som med våld tvingade alla att anamma Muhammeds krigiska religion, som förpliktade till slaveri och andligt mörker på livstid. På samma sätt har kommunismen och socialismen i olika former härjat i våra dagar, och det slår mig nu att Muhammed egentligen både till sättet och till utseendet var rätt så lik Dostojevskij: samma finskurna drag, samma kutighet, samma epilepsi, samma skorpionegenskaper och samma oemotståndliga suggestionskraft. Dostojevskij predikade Rysslands storhet, helighet och mission som Muhammed predikade Kaabas, och som Ryssland lade under sig halva Europa lade islam under sig halva antiken.

När islam gjort hela Afrikas välfärd till en öken och så berett vägen för Saharas vidareutbredning fann jag en dag i Frankrike äntligen min man. Jag fick audiens hos honom och framförde mitt ärende:

"Min herre, ni måste besegra araberna."

"Araberna? De är långt härifrån. De är inte politiskt intressanta. Nej, hertigen av Aquitanien är den enda faran för vår säkerhet."

"Låt då araberna krossa den stackars hertigen först, innan ni besegrar araberna, men ni måste besegra araberna. Bara ni kan göra det."

"Om araberna kommer in i Aquitanien blir det sedan mycket kärt och dyrt att besegra dem."

"Men ni måste göra det."

"Vem ställer upp vid min sida?"

"Gud."

"Ni sätter i så fall mig och er själv över den heliga kyrkan. Det är bara kyrkan som är så rik att den skulle kunna finansiera arabernas undergång."

"Det spelar ingen roll hur ni gör det. Plundra kloster och kyrkor om ni vill, Gud förlåter er allt, bara ni krossar araberna. Muhammed får inte dominera hela världen."

"Vem är ni?"

"En astrolog."

"Då tror jag på er. Nåväl, det blir hårt, och vi blir tvungna att i någon mån slakta kyrkan om vi skall klara det, men jag tror på er. Tro mig. Araberna skall inte komma förbi Poitiers."

Denne beslutsamme, kække och sunde riddersman var Karl Martell, son till Pippin den äldre, och hans sonson blev sedermera känd som Karl den store, eller Carolus Magnus, eller Charlemagne, den förste tysk-romerske kejsaren, den förste riktige kejsaren av Rom efter den gamle ädle Theodosius fyra hundra år tidigare.

29.

Vad är kriteriet för hälsa hos en människa? Det absolut säkraste tecknet på hälsa är att man känner sig som ett barn. Så fort man känner sig vuxen, mogen och gammal, så fort man på något sätt tar avstånd från något i livet eller känner sig överlägsen andra och därför föraktar dem, så är man sjuk, och enda sättet att då återvinna hälsan är att offra sig på något sätt för någon annan eller för många.

Det fanns en man som alltid förblev ett barn, och det var dogen Enrico Dandolo i Venedig. Hur lastgammal som helst var han när trettonde århundradet började i sin trindhet och korthet, med sin underbara glest bekransade flint och sitt alltid så otroligt levande ansikte, fortfarande det livligaste barn, intresserad av allt, hängiven allt och ständigt lika energisk som ett helt barnkalas. Han var en man som aldrig kunde tröttna på att leva. Men all denna otroligt livliga barnslighet och ohejdbara entusiasm kontrollerades ständigt av det mest nyktra av alla samtidens omdömen, av en intelligens och ett skarpsinne som aldrig upphörde att förbluffa, och av en sanningssträvan och uppriktighet mot sig själv som trotsade historien. I all sin otroliga energi och politiska strävan tog han aldrig ett steg om han inte först var säker på att det var det enda rätta. Och det var i egenskap av sanningssökare som han kom i kontakt med mig.

Venedig var på den tiden världens mest nyktert tänkande, konstruktivt strävande och starkast växande politiska faktor. Venetianerna var ett folk av vetenskapsmän och ekonomer, matematiker och köpmän, av fria arbetare och praktiska resenärer, av ingenjörer och tekniskt inriktade hantverkare. Enrico Dandolo, som nådde sitt livs höjdpunkt och sin långa karriärs klimax långt uppe i

nittioårsåldern personifierade denna nykterhet, denna totala objektivitet, denna praktiskhet och från all lyx och fåfänga befriade energiska konstruktiva verksamhetsiver. Det var detta Venedig som frambragte sjömän som Marco Polo med familj och som lade grunden till Venedigs enastående historia som Italiens under många århundraden enda fria, toleranta och konstnärligt och andligt mest blomstrande stad. Jag har alltid varit ytterst svag för Venedig och är det fortfarande, men jag blev det då i det trettonde århundradets gryning kanske mest genom kontakten med Enrico Dandolo.

Jag kallades till honom i egenskap av astrolog. Han hade just avslutat en präktig middag när jag i enrum fick träda inför honom. Han sade:

"Jag vet inte vem ni är mer än att ni är världens mest mystiska astrolog, och därför har jag respekt för er. Jag litar på att ni kan bevara statshemligheter. Den första statshemlighet jag ber dig att bevara och aldrig yppa för någon är det faktum att jag tillkallat er för ett personligt samtal mellan fyra ögon. Ingen vet vem ni är och ingen vet att jag tror på er och har kallat er. Men till saken.

Ni känner förstås till att Europa planerar ett korståg nummer fyra?"

"Alltför väl, ers nåde."

"Kalla mig inte ers nåde. Jag har sagt du till dig. Jag är bara din medmänniska som snarare från nedan än från ovan önskar ditt råd i tidens känsligaste politiska fråga. Vet du vad det fjärde korståget kommer att handla om?"

"En återerövring av det heliga landet?" föreslog jag ironiskt. Ingen i världen trodde mera på denna återerövring sedan de första tre hade misslyckats.

"Vad jag i princip vågar ha fräckheten att begära av dig i egenskap av magiker är ett ljus från ovan, en övertygande sanktion av tidens största politiska företag."

"Jag är ingen Sankt Bernhard och inte ens kristen."

"Nej, och det hedrar dig. I mina ögon är du mer än en kristen. Kristendom är koskit för mig och världens största politiska lögn. Till och med en så intolerant och omänsklig religion som islam är betydligt sundare. Påvedömet är ingenting annat än Neros vålnad, som vi aldrig kommer att kunna bli av med. Men till saken.

Det fjärde korståget kommer att ha som enda praktiska och politiska mål en enda sak, som jag troligen är den ende som känner till och som jag även allenast kommer att kunna åstadkomma. Mitt ansvar är därför ohyggligt. Därför har jag valt att rådfråga Gud själv genom en riktig magiker som du. Vad säger planeterna om vårt korståg?"

"Att det kommer att bli det sista korståget."

"Ingenting mera?"

"Att hela korstågsidén därigenom kommer att lida bankrutt."

"Och mer?"

"Att ett romerskt kejsardöme kommer att förintas."

"Och mer?"

"Ingenting gott."

"Inte ens för Venedig?"

"Jo, allenast för Venedig."

"Det var det jag ville höra! Du är min man. Jag visste att du var den rätte. Så Venedig allenast kommer att inhämta någon vinst av vårt förestående korståg?"

"Ja, allenast Venedig. Men om du deltar i det blir det din undergång."

"Det struntar jag i. Venedig är värt en gammal doge. Jag har i alla fall åren inne och kan inte vara doge hur länge som helst och åtminstone inte längre som hundraåring. Jag dör gärna i Konstantinopel."

"Konstantinopel?"

"Vad är det med Konstantinopel?"

"Du nämnde Konstantinopel."

"Gjorde jag? Glöm det. Det är en statshemlighet. Ingenting är mera en statshemlighet än Konstantinopel. Nämner du den är du dödens."

"Min gode Dandolo, du kan inte dölja något för mig."

"Nej, jag kan väl inte det, eftersom jag tror på dig och även litar på dig. Kom med oss till Konstantinopel. Du får följa med trossen, och jag skall kalla på dig ibland. Jag kan behöva ditt råd i Konstantinopel. Men nämn inte den staden för en italienare."

Jag följde gärna med. Ödet ville det. Dessutom ville jag uppleva vad som skulle ske i Konstantinopel.

En astrolog kan klart som kristall uppleva de andliga vibrationerna i planeternas förhållanden och aspekter till varandra, men han kan aldrig exakt förutsäga vad de i praktiken skall innebära. Det är som att erfara känslor men ej förmå uttrycka dem.

För det fjärde korståget stod Saturnus, Mars, ascendenten och Medium Coeli i exakta kvadraturer till varandra i det svåraste av alla kors. Mars var i Skorpionen, Saturnus var i Lejonet, Medium Coeli i Vattumannen och ascendenten i Oxen. Det kunde bara betyda döden direkt för hela företaget, både praktiskt och idémässigt. Men Venedig hade Venus i Oxen i konjunktion med ascendenten, medan längre österut Jupiter stod i konjunktion med Månen och Saturnus, vilket bara kunde betyda seger för muhammedanerna och undergång för åtminstone ett västerländskt rike. Men vilket rike detta skulle vara var omöjligt att lista ut. Jag gissade på Ryssland, men jag gissade fel. Dess undergång stod visserligen för dörren och står fortfarande för dörren, men flera imperier skulle falla före Kiev och Novgorod. Och det första som föll var Bysans.

Det visade sig att hela det fjärde korståget enbart var inriktat på det politiska opportunistiska målet att göra slut på det bysantinska riket som vacklande obeständighet mellan Muhammed och Kristus. Slutmålet för detta moralbankrutta korståg, vars enda moral låg i Enrico Dandolo och kom från mig, blev erövringen, plundringen och likviderandet av Konstantinopel som grekisk huvudstad. Den episoden, som jag fick bevittna på alltför nära håll, var som en fasaväckande realisering av Vergilius' skildringar av den västerländska erövringen och skändningen av Troja. "Just så här måste Vergilius ha sett det," tänkte jag när jag bevittnade de nattliga fasorna tolv hundra år efter Eneidens tillkomst. Och det blev slutet för det fjärde korståget. Längre kom inte korsfararna, och längre kom inte Enrico Dandolo, som kanske mera än någon annan insåg den fulla vidden av det totala politiska moraliska fiaskot.

När Konstantinopel brann och dess barnlösa änkor skriade under förnedringen genom brunstiga vilddjur till venetianska och genuesiska legoknektar gick en natt dogen Enrico Dandolo ensam omkring, sotig och blodig, med stirrande ögon och stötte i det tillståndet på mig. Han sade: "För detta har jag alltså levat. Jag är värre än Nero. Hade jag vetat detta i min ungdom hade jag aldrig blivit politiker. Genom

detta ser jag allt vad jag levat för gå upp i rök. Vad för en framtid kan väl vänta oss européer som här har gjort sig skyldiga till detta?"

Och plötsligt var han gammal. All hans kroniska munterhet var borta från hans runda ansikte. Barnet i honom var lika bortblåst som om det aldrig hade funnits där. Och det kom aldrig tillbaka efter Konstantinopels fall.

Ändå lyckades det fjärde korståget politiskt. Dandolos mål blev uppnått: det vacklande grekiska kejsardömet blev ett politiskt pålitligt latinskt sådant i stället, en påvens vasall och en venetiansk och genuesisk lydstat, som ej längre skulle flirta med östern och utmana västern. Venedig förvärvade Dalmatien, Kreta, Peloponnesos och fick monopol på handeln med östra Medelhavet utom frihamnen Pera i själva hjärtat av Konstantinopel, som var Venedigs egen moder, som därmed var slagen i järn av sin streber till dotter. Därmed var dörren öppnad för Venedigs politiska storhetstid. Men ingenting blir politiskt stort om det inte grundläggs genom rutenhet.

Dandolo dog efter att ha frivilligt avstått från sin vidare dogevärdighet. Konstantinopel fick en latinsk kejsare som inte varade särskilt länge, och ingen spik var kraftigare i det bysantinska rikets likkista än denna den första, som bestod i att västerlänningarna under täckmanteln av ett heligt korståg i stället för att skada turkar, muhammedaner och andra barbarer överlagt gick in för att skända sin egen moder, den sista återstoden av det nästan tvåtusenåriga romerska riket.

Och i längden gagnade det endast turkar, muhammedaner och andra barbarer.

30.

Den som kanske mest motsvarade Muhammeds politiska ideal var Djingis Khan, som jag aldrig själv fick se men dock kom i ganska reell närhet av. Han var en herde som skapade historiens största enhetliga rike, en analfabet som var klokare än någon samtida politiker, en barbar med en rättframhet och rättskänsla som motsvarade Salomos, en människoslaktare som var den mest toleranta av alla samtida religiösa fanatiker, islamitiska och kristna. Han trodde på Gud och bekände sig till islam men tog aldrig närmare del av koranen, han förnekade inga andra religioner utan ansåg ingen vara sämre än någon annan, hans världsrrike utan motstycke hade till huvudstad en by bestående av två gator, hyddor samt tält: världens minsta och oansenligaste huvudstad genom tiderna. Hans energi och kraft var utan ände: hade inte döden upphunnit honom hade han även erövrat hela Kina. Hans ingrepp i Europa blev förödande för århundraden framåt, ingen har väl så förhärjat Ryssland som han, vilket har satt oläkbara politiska sår i den ryska själen, som om Ryssland aldrig riktigt blivit fritt från och sluppit det mongoliska förtrycket, det gräsligaste förtrycket någonstans genom tiderna.

Av nyfikenhet försökte jag ta reda på hans horoskop. Det var svårt, ty ingen visste exakt var och när han var född. Men genom att ta reda på de viktigaste händelserna i hans liv och ta reda på planetpositionerna då och använda dessa horoskop som transiter kunde jag börja ana hans födelsehoroskop. Slutsumman blev ett horoskop av följande utseende: ett kardinalkors samt en eldtriangel. Solen var i Lejonet, Månen i Stenbocken, Mars i Väduren, Jupiter i Skytten, Saturnus i Kräftan samt Venus förmodligen i stationär ställning i Vågen mitt emot Mars. Det var enligt

hans transiter de enda möjliga planetpositionerna, och just så råkade planeterna befinna sig en viss dag på en viss plats i de avlägsnaste och ödsligaste delarna av Mongoliet. Han måste ha varit född ute i ödemarken långt borta från varje känd och okänd by, och han måste ha varit äldre än vad han allmänt ansågs vara, vilket även bättre kan förklara hans förtidiga död. Men hans ascendent och Medium Coeli vågade jag mig inte på att fastställa, fast jag nog skulle ha gissat på att hans ascendent var i konjunktion med solen och att hans himmelshöjd då skulle ha varit i Oxen.

Men en gåta var han så länge han levde och är det än. Fullkomligt obildad var han dock sin tids vettigaste människa och kanske den enda vettiga. Ingen har någonsin varit så praktiskt energisk och det i stor om inte rentav i universell skala, och samtidigt var han kanske alla historiska tiders minst språksamma människa: han sade aldrig ett ord offentligt. Han måste ha varit en filosof och det av stora mått, ty hans vishet var odiskutabel. Han förenade i sig något av Charlemagnes duglighet, Karl XII:s filosofi och Attilas barbari. Han om någon i historien var en övermänniska. Det var synd att jag aldrig fick träffa honom.

Däremot fick jag träffa en av hans efterföljare som nästan uppnådde ett lika väldigt rykte som han, och det var Timur Lenk. Jag fick se honom som gammal då han satt förlamad i sin praktfulla sagostad Samarkand och där slappt vilade på sina lagrar, och jag blev nästan besviken på denne slappe fläskige gubbe som hade gjort så mycket och nu dög till så litet. Men jag fick spela schack med honom, och det var en upplevelse, ty denne man var en intelligent sanningssökare som kunde diskutera med en annan som med en jämlike och därvid glömma all sin härskarmakt. Vi kom att diskutera astrologi ingående med varandra.

"Jag har tvivlat på astrologin i hela mitt liv," sade han. "Jag kan förstå det som en lek och som en hobby, liksom geometri, men alla som tar sådant på allvar måste vara galna."

Till astrologins försvar sade jag helt uppriktigt:

"Jag har också tvivlat på astrologin så länge jag har sysslat med den och tvivlar fortfarande och kommer väl alltid att göra det. Men för varje nytt horoskop jag ställer förbluffas jag på nytt av det otroliga faktum att stjärnorna inte ljuger utan att de talar mera sanning än vad någon människa kan göra. All den sanning som människan är för mänsklig för att kunna uttrycka står skriven i stjärnorna med så ohygglig klartext att astrologerna, som är de enda som kan förstå detta Guds eget språk, var gång de däri läser något nytt måste baxna och förfäras. Får jag se ditt horoskop."

"Det är inte så märkvärdigt."

"Du har Saturnus i Stenbocken, och bara det är märkvärdigt nog. Du har ett labilt kors och en triangel mellan jordtecknena. Du är en typisk jungfru. Låt oss se vad det ger i de högre harmonierna."

"De högre harmonierna?"

"Ett födelsehoroskop är aldrig nog. Det måste fördjupas, om man vill veta hela sanningen. Låt oss se. Den andra harmonin, som handlar om kontakten med verkligheten, ens praktiska möjligheter och allmänna friktioner med omvärlden, ger dig en konjunktion mellan Jupiter och Mars i Fiskarna. Vad sägs om det?"

Den fjärde harmonin, som handlar om kampen för realiserandet av ens livs ändamål, ger dig en Venus i Skorpionen och Månen i Stenbocken. Det skulle tyda på

att alla dina livsmål hämmas, att din desillusion blir total, och att intet av vad du åstadkommer skall bli bestående."

"Tack så mycket."

"Den åttonde harmonin skall belysa dina avslutningar och din död. Den ger dig Saturnus i Oxen, en ascendent i Skorpionen, en Medium Coeli i Lejonet, och en lyckopunkt i Vattumannen. Där har vi ett fast kors. Medium Coeli i Lejonet visar att du dör på höjden av din makt, ascendenten i Skorpionen gör summan av din karriär till en grym och blodig historia, Saturnus i Oxen är mycket olycklig, och lyckopunkten i Vattumannen gör dig till en rebell mot dig själv.

Harmonierna blir bara intressantare ju högre upp man kommer. Din nionde harmoni ger dig en konjunktion mellan Jupiter och Venus i tolfte huset: ditt livs högsta sanning är vällevnad, lyx, prakt, rikedom, fåfänga och omåttlighet i allt.

Din tolfte harmoni ger dig...."

"Sluta! Du vet för mycket om mig genom dina förbannade stjärnor! Dra åt helvete med din infernaliska astrologi!"

"Tål du inte höra sanningen?"

"Vilken människa tål att höra någon sanning som har något att dölja? Vem kan stå ut med att höra att en annan vet mera om en än en själv? Försvinn ur landet innan jag flår dig!"

"Men vårt schackparti? Skall vi inte avsluta det?"

"Jag är matt. Med din astrologi har du tagit musten ur mig. Jag orkar inte ens mer spela schack, och allra minst med dig."

"Då har du förlorat."

"Ja, men inte mot dig. Jag har bara förlorat mot stjärnorna."

Så slutade vårt schackparti, som blev vårt sista och som aldrig fullbordades. Men det var efter det som han lät uppföra det ena astronomiska byggnadsverket efter det andra och lät hämta astrologer och astronomer från hela världen att begagna sig av dem och rita nya observatorier. Han omgav sig med astrologer, men han blev aldrig nöjd med något av vad de sade. "Bluff. Lögn. Humbug," sade han nästan alltid. "Du bara hittar på. Inte en enda av er har rätt kunnat tyda stjärnornas mening."

Sålunda blev han aldrig övertygad av någon astrolog efter mig, medan han aldrig hade inbjudit någon före mig och efter mig inbjöd hundratals. Men jag var den ende som övertygade honom om något, medan han efter mig, som hade fått honom att tro på astrologi, aldrig mer kunde hitta någon astrolog som han kunde tro på. Och mig hade han nästan flått.

31.

Det är väldigt få saker under mina vandringsår som jag har behövt ångra, men dock är det några, och dem har jag i stället fått ångra desto mer.

Ett av de ingripanden i historien som jag har ångrat allra mest var mitt inträde i sultan Muhammed II:s tjänst. Det är nästan bara en sak som har grämt mig mera än vad jag gjorde mig skyldig till under det året. Jag kunde ha räddat Konstantinopel, och jag gjorde det inte. Och det plågar mig ännu idag.

Jag måste erkänna att jag liksom hela världen åtrådde Konstantinopels eller rättare sagt det bysantinska rikets totala undergång. Jag hatade det bysantinska kejsardömet och hade liksom alla judar skäl för det: mitt hat hade långsamt byggts upp ända sedan kyrkomötet år 325 och den förste Konstantins skändliga regering. Jag hjälpte Enrico Dandolo att kuva staden 1204, och år 1453 ställde jag upp vid sultan Muhammed II:s smutsiga sida. Hur kunde jag göra det? Jag gjorde det enbart av blint hat till alla de döda förbannade kejsarna från Caligula och Nero, Domitianus och Commodus till Konstantin och Justinianus och deras föraktliga efterföljare. Jag hatade det romerska riket som idé, min far lärde mig redan förbanna Augustus, hans blotta namn och hans hopplöst etablerade diktatur, och jag ville äntligen se det romerska riket som etablerad politisk lögn avlivas i praktiken för gott. Och många ville det med mig. Det romerska riket var 1500 år efter Julius Caesar fortfarande ett irriterande hjärnsnöke som störde rytmen i ens tillvaro. Det återstod endast ett strå av denna ogräsplanta, men det enda strået höll fortfarande den skändliga politiska traditionen vid liv och förde den vidare som falsk idé. Därför hjälpte jag den unge Muhammed II som astrolog.

Han var själv mycket initierad i astrologin och kontrollerade själv mina minutiösa beräkningar. Jag hade kommit fram till att han skulle lyckas krossa Konstantinopel före den 30 maj, och när han själv hade kontrollerat alla mina matematiska beräkningar och kommit fram till samma resultat, sade han hjärtligt till mig:

"Min vän, nu kan jag tro på dig och på min egen uppgift här i livet. Det återstår dock att se stjärnornas budskap förverkligas. Om jag lever och om du lever den 30 maj och om staden då är besegrad, så skall jag upphöja dig till den förnämsta astrologen i mitt rike, och du ska få så mycket guld att du inte hinner spendera det under hela resten av ditt liv. Men du måste då även hjälpa mig praktiskt och se till att Konstantinopel verkligen faller. Du kan ju grekiska. Gå in i staden och utspionera den åt mig och berätta sedan för mig allt om dess svagaste punkter, om hur jag bör gå till väga i mina anfall, och så vidare. Ty alla dina stjärnkartor och astronomiska beräkningar och siarkonster är värdelösa för mig om du inte även hjälper till praktiskt med att ge mig staden. Dina teorier är värdelösa om du inte realiserar dem i praktiken."

Jag kunde uppskatta hans praktiska och politiska logik och lydde honom därför. Jag gav honom ett säkert kort med vilket det skulle vara omöjligt för honom att inte besegra staden. Jag gav honom kanongjutaren Orban från Ungern, som kunde gjuta världens största kanoner. Mot den krutkonspiratören skulle Konstantinopels tusenåriga dubbla murar vara maktlösa.

Mitt nästa steg blev att utspionera staden. Jag hade inte varit där på 250 år sedan Enrico Dandolos tid. Återseendet blev en chock för mig, ty intet återstod av denna en gång världsstad och världsmedelpunkt utom minnena av dess tusenåriga förnedringar. Spåren efter plundringen och förödelsen år 1204 var fortfarande pinsamt färska och påträngande, och staden hade knappast förändrats sedan de sista Komneniernas, den sista och enda goda bysantinska dynastins fördrivande och utplåning. Den hade knappast förändrats men dock märkbart försämrats.

Tydligast märktes det på människorna själva. De var alla ödesmärkta. Magra och lidande alla av tydlig näringsbrist i förening med fatalism, anemi, apati och total

uppgivenhet var detta folk, världens före detta herrar, ett släkte av bleka förvekligade skuggor. Ingen av dem trodde längre på livet, utom möjligen Dux Notaras och andra avfallingar och förrädare; och den allmänna stämningen i den bankrutta totalt isolerade gudsförgätta förfallna och tydligt döende staden var så outhärdligt stark i sin melankoli att man bara kunde gråta. Det var som om varje grek i det alltjämt grekiska Konstantinopel visste att Gud hade förbannat och dömt varenda en av dem för deras förfäders synders skull.

Det stod genast klart för mig att den mäktige sultanen med sina oöverskådliga arméstyrkor på idel handlingskraftiga och rovlystna knektar stod i begrepp att anfalla och med våld ta livet av en ensam orkeslös döende åldring som inte längre ens kunde stå själv. Och genast slog mig det absurda i denna vanvettiga historiska uppvisning från sultanens sida, som blott var den högsta höjden av fåfänga och dårskap: sultanen kallade sig redan en ny Alexander och Julius Caesar och jämförde sig med Timur Lenk och Djingis Khan i sina planer på att erövra Konstantinopel, vilket han menade skulle förändra historien och göra sultanen till världens mäktigaste härskare och yppersta fältherre, vars rykte aldrig skulle dö: han skulle vara den andre Muhammed! Och Konstantinopel hade 7600 svaga män att försvara staden mot sultanens 260,000 bärsärkar med världens största kanoner. Det var en obehäpnad mot 33 behäpnade. Med all rätt kunde sultanen jämföra sig med Muhammed, Timur Lenk och Djingis Khan, dessa tre universalgenier vars livs hela strävan gick ut på att förslava så många människor och hjärntvätta så många själar som möjligt och det endast medelst utstuderad grymhet, obegränsat våld och den lömskaste beräkning och totalaste omänsklighet. I våra dagar har dessa tre, Muhammed, Timur Lenk och Djingis Khan, haft sina likar i dessa politiska förmågor: Lenin, Hitler, Stalin och Mao Zedong, lika stora universalgenier, lika fenomenalt omänskliga, lika utstuderat onda och lika totalt ensidigt destruktiva. Där och då fattade jag genast det beslutet, att "Konstantinopel, men inte längre". Jag hade givit Konstantinopel i barbardiktatorns hand, men jag skulle aldrig mer ha något med någon sådan att göra.

Jag uppsökte kejsaren, Konstantinopels siste kejsare, den mest beklämmande av alla människor i staden och den mest realistiska, nyktra och kloka. Han ensam visste med fullkomlig säkerhet hur hopplöst förlorad staden redan var. Han ensam hade för länge sedan insett den fulla vidden av lägets fullkomliga hopplöshet. Och han ensam visste hur fullkomligt likgiltigt resten av det kristna Europa var för Konstantinopels öde. Hans undersåtar anklagade honom för slapphet och likgiltighet, men han gjorde så litet därför att han såg så klart att det inte skulle löna sig vad de än gjorde. Vid mitt första möte med denne vackre, svage, allvarlige, dystre och melankoliske man fylldes jag av beundran inför honom, ty hela Konstantinopel hängde redan i snaran, men han ensam kände repet.

32.

Vilka samtal jag hade med denne ensamme barnlöse man! Vi kunde sitta flera dagar i sträck långt in på nätterna och resonera medan vi knappast sov alls nattetid och ändå var pigga och utsövda morgonen därpå, när jag följde honom omkring på

fästningsvallarna i övervakandet och inspekterandet av försvarsanläggningarna. Det var ingen märklig man, men ödet hade stämplat och gjort honom märklig, precis som Marie Antoinette, denna obildade ytliga dumma österrikiska genom sitt öde uppfostrades till att bli Frankrikes märkligaste drottning. Och han levde med i sitt öde och upplevde intensivt varje fas av det. Konstantinopel satt i snaran, men han var Konstantinopel och därför den ende som kände repets ständiga åtstramning om sin nacke. Han levde med i hela Konstantinopels och sitt folks öde som ingen romersk kejsare före honom och som kanske endast en Oidipus gjort före honom.

"Det är den yttersta grekiska tragedin vi upplever," sade han, "och den överträffar alla tidigare. Här går världens anrikaste och vackraste levande stad långsamt under dag för dag tillsammans med de sista resterna av världens ädlaste och högst bildade kulturfolk. Det är en tvåtusenårig kultur som går under med oss, ty vi föddes med Homeros. Under de första århundradena var vi som starkast i världen, ty då hade vi endast en enda makt och styrka, och det var vår bildning. Grekernas enda styrka har alltid endast legat i deras kultur och konst, deras litteratur och arkitektur, deras sinne för det sköna. Och ingen i världen har någonsin uppnått samma sinne för det sköna som vi. Däri kommer vår ära att bestå för evigt, och på det området skall den aldrig överträffas.

Sedan kom Alexander av Makedonien och började inleda fördärvet för oss genom att efterapa persisk absolutism. Alexanders exempel blev romarnas, som gjorde allt för att utplundra Athen. Och som kronan på verket kom kristendomen, som började bra på grekiska och allt, men som blev vårt definitiva fördärv genom den förste Konstantin, det kejsarliga helgonet som mördade sitt eget kött och blod och ende arvinge. Kristendomen blev grekernas kors, som vi orkade bära genom sådana hårdingars aggressivitet som Justinianus, men grekerna är inte intoleranta och totalitära av naturen, och när vi försöker vara det gräver vi bara vår egen grav. Vi är ett lärdomsfolk som bör ägna sig åt våra böcker, våra skalder och filosofer, vår konst och arkitektur och använda oss av vår naturliga styrka vårt sinne för det sköna och strunta i världen och allt vad politik heter. Ty i politik måste vi komma till korta. Om Grekland aldrig hade kommit under Rom och om Rom aldrig upphört vara republik, så skulle turkarna aldrig ha kunnat sätta sig fast som huggormar i våra barmar. Men just för att vår nu tusenfemhundraåriga från början ruttna diktators skull har monsterstater ideligen vuxit upp omkring oss av vilka den värsta är Turkiet.

Just för vår kulturs skull är vi som politiker automatiskt självdestruktiva. Vi är genompyrda av bildning redan som barn och kan därför aldrig som vuxna tänka så klart och sakligt och logiskt som en politiker måste kunna göra för att kunna vara till någon nytta. Enväldet fördärvade våra hjärtan från början och fyllde dem med rutenhet, stank och smuts, och nu kommer därför det som är värre.

Vad kommer de att göra Konstantinopel till? Smyrna har blivit Smir, Ikonium har blivit Konia, Archelais har blivit Ereklí, Filadelfia har blivit Amman, Germanicia har blivit Marash, och andra tvåtusenåriga klassiska geografiska kulturcentra har de utplånat ur geografien, som kung Krösus' Sardes, kung Mausollos' Halikarnassos, det jungfruliga Efesos, bildhuggarnas Pergamon och till och med Babylon. Vår mönsterstad Trapezunt förnedrar de väl också ihjäl efter att de förvandlat vår Sofiakatedral, kristenhetens vackraste och största helgedom, till naken moské med

alla mosaiker och ikoner övermålade, uppbrända eller borthackade från valven. Det är straffet för vårt bysantinska rikets tusenåriga kristna fanatism och kejsrerliga intolerans. Vi skulle aldrig ha tagit efter romarna, och vi skulle aldrig ha blivit kristna. Det vågar jag säga till dig som är jude, som är i sultanens tjänst och som kommer att överleva oss.

Vi kommer alla att dö och stupa till sista man, och ingen av oss kommer att överleva för att kunna bära vittnesbörd om den hellenska kulturens martyrium. Kristus hade vittnen till sin korsfästelse, men Hellas har inga apostlar. Världen har hatat oss i tusen år sedan Justinianus förhärjade Italien och Afrika och ser med längtan och välbehag till vår stundande undergång. Påven rycker på axlarna åt oss och med honom hela kristenheten, Genua och Venedig skickar några legoknektar till hjälp för syns skull eftersom de har en handelsdepå här, men i själva verket är dessa västerländska krämare hitskickade för att flirta med sultanen. De enda som en aning tänker på oss med varma känslor är några konstnärer och hantverkare i Italien, några manuskriptsamlare som Petrarca, några humanister och svärmare för den gamla hellenska kulturen, och dessa kan minst av alla rädda Konstantinopel. De kan endast gråta för Konstantinopel. De kan fortfarande gråta, ty de har inte upplevat tusen år av grekiska tragedier och politiska fador som vi. Vi greker kan inte längre gråta. Våra sista tårar grät vi ihjäl oss med 1204.

Vi är ett sjunkande skepp som inte får sjunka i fred utan som turkarna till varje pris dessutom först måste sticka i brand. På så sätt dör vi på äkta grekiskt vis i en fullkomligt svart grekisk tragedi som för alltid skall dåna med sin skandal inför eftervärlden. Men om vi inte har levat ärofullt så skall vi dock dö ärofullt, och som judarna i Masada skall ingen hellen överleva Konstantinopels fall. Vi skall dö på vallarna i deras sammanrasande ruiner, vi skall dö på gatorna i försvaret av våra mödrar, hustrur och döttrar, som turkarna skall våldta till sista blodsdroppen, vi skall dö i våra fria kyrkor som turkarna skall orena och trälbinda till den mest intoleranta av alla religioner, och ingen enda av oss skall dö för eget svärd. Vi skall försvara vår stad tills den ej mera är till och tills den sista av dess invånare, dess änkor, mödrar och åldringar, är borta ur historien för alltid. Vi har aldrig haft någon Nero, någon Caligula, någon Heliogabalus eller någon arab på vår tron som romarna, och den värsta kejsare vi har haft var Justinianus II, som inte var sämre än Tiberius. Vi har fått leva i tillräckligt många hundratal år för att genom luttring hinna sona alla våra synder, utsvävningar och svagheter, och vi dör oskyldiga. Men hela världen för övrigt är skyldig, den östra för att den slaktar oss, och den västra för att den låter oss slaktas. Och en ädlare monarkfamilj än Komneniernas ätt har varken Rom eller något europeiskt land någonsin kunnat uppvisa maken till. (Det skulle i så fall vara Eumeniernas Pergamon.) Och den konungafamiljen utrotade det giriga Västeuropa från deras hemlands tron och från historien. Palailogerna, min egen ätt och Bysans' sista dynasti, är endast en epilog till den värdiga avslutning som Komnenierna gav det rike som varit civilisationens ledarinna och moder i tusen år och som västerländska kapitalister med den äkta dottern Venedig i spetsen överlagt ägnade sig åt att våldtaga till döds år 1204. Vad som återstår för turkarna att taga av oss är endast vårt liv.

Vad kallar turkarna Konstantinopel, du som känner dem?"

"De kallar den Stambul."

"De behåller sju bokstäver av fjorton. Men Hadrianopolis lär de ha gjort till Adana och Kerkyra till Krk. Jag vet inte om det är sant, ty jag har aldrig befattat mig med det turkiska språket, och måtte aldrig någon grek göra det. Och vad har turkarna i Europa att göra? Vad är det för vits med att utrota varje vacker grekisk stad ur geografin och göra varje vackert grekiskt marmortempel till en ruin? Varför kunde inte turkarna stanna i sitt Turkestan och Turkmenistan som är deras enda hemland? Vad har barbarer i den civiliserade världen att göra? Kan du begripa det?"

Det kunde jag inte begripa, och det kan jag fortfarande inte begripa.

Men jag återvände sedan aldrig till sultanen utan stannade kvar i Konstantinopel till slutet. Jag arbetade med stadens kvinnor och åldringar för att varje natt bygga upp på nytt de delar av muren som under dagen raserats till grus av Orbans kanoner, jag deltog i varje gudstjänst och framför allt i den sista kristna mässan i Hagia Sofia, som blev den första kristna mässa som jag var med om och som jag tyckte om; och under slutstriden, då någon genuesare släppte in turkarna genom den obetydliga Kerkaporta, ägnade jag mig åt att samla ihop så många mödrar och barn som möjligt på ett venetianskt flyktingskepp, som samma natt avseglade västerut. Med på det skeppet var även den siste Palailogen från Konstantinopel, en ung käck gosse på tretton år, som jag sålunda räddade åt västerlandet och framtiden. Och någonstans i världen lever familjen Palailogos ännu idag. Nyligen läste jag om en fransman med det namnet.

Mycket har skrivits om belägringen av Konstantinopel och dess sista dagar, och den roman som kanske kommer närmast sanningen, om än långt ifrån, är Mika Waltaris "Johannes Angelos". Ingen har någonsin gjort den siste kejsaren Konstantin XIII rättvisa, och under den sista natten stred han själv på Konstantinopels gator som menig soldat i försvar av stadens mödrar och barn. Han stupade på sin post, och det tog dagar för sultanen att finna hans lik, som då var nästan lika oidentifierbart som alla andra oidentifierade meniga soldaters. Och många anmälde sig som den som tog livet av den siste kejsaren, men vad jag vet fick ingen äran där för.

Men det blev som kejsaren förutspått: ingen överlevde som kunde berätta hur striderna egentligen gick till, hur mormödrar och farfäder, änkor och barn tillsammans arbetade dygn efter dygn utan sömn uppe på murarna i det 55 dagar långa försvaret av staden mot turkarnas förkrossande ständigt anstormande övermakt, hur alla stadens mest sinsemellan oliktänkande element, schismatiker och fanatiker, glömde allt och förenades i en enda dödsdömd universalfamilj för att kämpa och dö för kulturens tusenåriga huvudstad, hur stämningen steg för varje dag som försvaret höll ut, hur humorn plötsligt bredde ut sig och blev mustigare än engelsmännens galghumor i första världskriget, hur kejsaren under försvarets gång plötsligt lärde sig le och vara glad, hur denna den då vackraste av alla städer i sin oförlikneliga patinagls av ålder och traditioner i himmelsk triumf ljöt en död som i tragik och orättvisa liknade Jesu korsfästelse. Det var samma stämning i Konstantinopel vid turkarnas intrång i staden som i Jerusalem efter döden på Golgata. Någoting återkom den dagen vid det Gyllene Hornet som jag hade upplevat förut, och den händelsen var den påsken på Golgata. Men vid Konstantinopels fall var det en förhöjd korsfästelse som ej blott drabbade en man utan som drabbade ett helt folk och en hel kultur. Båda korsfästelserna var universella, men jag upplevde Konstantinopels fall som ännu mera tragiskt.

Jag smet ifrån sultanen. Han ville träffa mig, ty han hade på något sätt fått för sig att det var jag som hade öppnat Kerkaporta. Men jag ville aldrig mer se honom eller någon sultan, och hade jag sett honom hade jag endast haft de sämsta tänkbara astrologiska förutsägelser att bjuda på för hans eget vidkommande, för hela hans familj, för alla sultaner, för hela Turkiet och för alla turkar alltid.

Nikomedia blev Izmit, Nicaea blev Iznik, Dorylaeum blev Eskisehir, Theodosiopolis blev Erzurum, Heraclea blev Eregli, Edessa blev Urfa, Adrianopel blev Edirne, Chalkedon blev Kadiköy, Sebastea blev Sivas, Afroditopolis blev Atfihi, Halikarnassos blev Bodrum och Nikeforium blev Ar Raggah, men grekerna blev aldrig turkar, och turkarna blev aldrig civiliserade, även om Atatürk gjorde ett beundransvärt försök; och landskapsnamn som Kappadokien, Paflagonien, Mysien, Lydien, Karien, Bithynien, Pontus, Kilikien, Pamfylie, Isaurien och Thrakien jämte städer som Sardes, Efesos, Salmydessos, Miletos och Laodicea försvann från kartorna, men....

33.

Det är väldigt sällan som jag har kommit i åtnjutelse av att rädda världshistorien, men alltid när det har skett så har det uteslutande berott på att det var så skriande nödvändigt. Fransmännen och germanerna var tvungna att segra vid Poitiers, Karl Martell var tvungen att rädda Västeuropa, det fanns inget val, ty det enda alternativet var livets undergång även i Västeuropa: ingen har gjort Nordafrika till förhärjade öknar utom Justinianus' och Muhammeds fanatiska marodörer.

När romarriket gav efter för germanerna och brakade samman lämnades de Brittiska öarna totalt övergivna och prisgivna åt vem som helst, och snart seglade angler och saxare dit och tog sig före att systematiskt utrota all civilisation som fanns där.

Men Englands civilisation var betydande redan då. Jag hade varit där förut och visste att England var som gjort för en civilisationens och kulturens nödhamn och fristad. En vandrande astrolog gjorde mig uppmärksam på engelsmannens allvarliga nöd inför den tyska övermakten, och jag följde med honom till England, närmare bestämt till Cornwall och klostret Tintagel uppe på en klippa vid kusten.

Jag insåg snart att vad England behövde var en Messias, en helig frälsare, som genom sin dygd kunde rädda England politiskt. Jag fann honom. Det var en oäkta son till konung Uther Pendragon, vars maka kungen hade erövrat med våld från hennes riktige make, och sonen var den riktige makens. Hon bad mig smussa undan unge Arthur och uppfostra honom, och det gjorde jag gärna, ty jag såg genast Guds glimt i hans ögon, och intet nöje är större än att få uppfostra begåvade barn.

Som bostad hade jag en grotta under klostret Tintagel, och det var ett idealiskt gömställe. Ingen utom Arthur och jag kände till dess existens, och alltid när det var lämpligt att vi gick under jorden försvann vi dit för att åter dyka upp när det politiska vädret var bättre.

Alla vet att Arthur växte upp och blev den mest idealiske furste som England har haft. Han förenade britterna och kelterna i Cornwall, Wales, Skottland och Irland och besegrade anglerna, saxarna och andra germanska inkräktare med deras hövdingar

sammanlagt tretton gånger. Men han blev inte övermodig eller praktlysten för det. Han skaffade sig aldrig något praktslott, även om han använde sig av flera borgar och även lät bygga flera. Han förblev hela livet igenom en anspråkslös och ödmjuk renlevnadsmänniska, trots att han gifte sig, vilket jag sörjde över, ty hans undergång vållades av hans egna, och det hade han sluppit om han aldrig gift sig. Och han tvivlade aldrig på Gud innan hans hustru hade börjat flirta med andra.

Dock dog han en helig person, den enda heliga furste England har skådat, och den enda som i någon mån liknat honom i senare tider var Svarte Prinsen. Han dog relativt ung, förgiftad av sin familjeolycka, som ju var skriven i stjärnorna redan när han föddes. Men just för att hans olycksöde från början var så klart kunde han bli den han blev: endast de av ödet slagna hör evigheten till.

Även om jag i många år under hans tid var borta från England så skildes jag aldrig från honom utom då jag visste att han kunde klara sig själv. Och när han kom i nöd hade jag alltid i god tid begivit mig till hans sida. Han var ju min fosterson och nästan som en riktig son för mig. Sålunda var jag hos honom även under hans sista kriser, hans tragiska död och hans begravning, och jag såg till att han blev begravd på Englands heligaste plats.

Han besegrade germanerna men endast tillfälligt. Efter honom kom det vikingar som bar sig ännu värre åt, och sedan normanderna, som var de värsta av alla. Men jag är säker på att om han inte i rätta stunden hade uppträtt med dygdens svärd i försvar för civilisation och kultur så hade kelterna idag varit utdöda även i Armorica, Cornwall, Wales, Skottland och Irland, och Irland hade aldrig fått se sin medeltida storhetstid, och England hade aldrig civiliserats och blivit den kulturens och humanismens högborg som det alltjämt är idag; ty som bekant civiliserades och avbarbariserades England från Irland.

Men vid ett tillfälle blev även England en hotande barbarmakt som hotade att fullständigt kväva hela Frankrike politiskt och kulturellt. Det var när den grove Henrik IV störtade den fromme Richard II och tog makten och sedan behöll den för huset Lancasters räkning. Henrik V fördärvade sig i sin ungdom medelst utsvävningar, vilket hämnade sig genom det magsår som tog hans liv efter att han hade erövrat halva Frankrike. Det var då jag beslöt mig för att rädda Frankrike, ty fransmännen var ädlare, finare och mer civiliserade än engelsmännen och är det alltjämt, även om engelsmännen är friskare och sundare till kropp och själ.

I skogarna i Lorraine hittade jag en liten bondflicka som jag började prata med. Hon var intelligent och mycket begåvad, och hennes totala okunskap om allt gjorde det klart för mig att jag hade hittat den som skulle frälsa Frankrike. Jag pratade länge med henne, och hon älskade genast mina idéer. Jag uppfostrade henne som jag uppfostrat Arthur, men jag höll mig gömd. I England hade jag gått till historien som en viss Merlin, och det misstaget ville jag inte att skulle upprepas.

Hon uppsökte mig regelbundet i min eremithåla i skogen, och jag stannade kvar i trakten så länge hon behövde mig. Till slut kunde hon stå på sina egna andliga ben, och ingenting kunde motstå henne, ty hon var en fullfjädrad jungfru, och hon var så säker på sin sak att hon helt enkelt måste rädda Frankrike och inte kunde misslyckas därmed.

Allt gick bra tills hon efter kröningen i Rheims träffade en viss Gilles de Rais, en oemotståndlig krigare, en boren segrare, som dock var mera hänsynslös än någon

annan och inte visste vad moral var. Han hade fräckheten att fria till henne på allvar, och då blev hon rädd. Då blev hon för första gången i sitt liv osäker, och hon sökte förgäves efter mig utan att hitta mig, ty jag var utomlands just då, och för sent kom jag tillbaka.

När jag kom tillbaka hade hon redan tillfångatagits, och jag fick inte se henne förrän i samband med den offentliga rättegången, som lände hennes 62 justitiemördare till domare till vanheder och henne till ära, ty så fort som hon fick se mig bland åskådarna redde hon sig sedan alldeles utmärkt med sin naturliga totala rättframhet som ideligen avslöjade hennes domare som gemena mutade lögnare: de försade sig ideligen och tappade lätt behärsksningen medan hon ensam utan att själv vara medveten därom manipulerade med dem alla.

Några ord om denne Gilles de Rais: även han var en briljant begåvning, och jag fick flera gånger träffa honom, och det var av honom själv jag fick höra historien om hans frieri till Jeanne. Jag lade genast ihop två och två: före tidpunkten för detta frieri hade det endast gått vägen för Jeanne, medan hon därefter hade börjat grubbla, tvivla och visa brist på initiativ, tills hon blev fängslad av burgunderna och engelsmännen, och jag visste hur känslig Jeanne var. Ingen är så känslig som en jungfru.

Jag förstod, att denne Gilles var den första som under hennes offentliga bana plötsligt hade överraskat henne med att visa att han inte tänkte mer om henne än om en vanlig kvinna, och det hade rubbat hennes ideologiska cirklar. Hon började undra: "Är jag en Guds dotter eller är jag bara en kvinna?" Han väckte kvinnan till liv hos henne, och det blev inledningen till hennes undergång.

Under rättegångarna förblev hon alltigenom lika totalt återhållsam när det gällde upplysningar om hennes innersta själsliv: hon nämnde aldrig något om vare sig mig eller Gilles de Rais eller någon annan utom helgonen eller sin egen familj, som alla redan visste allt om. Hon avslöjade aldrig sina viktigaste hemligheter, och däri visade hon sig som den verkliga okränkbara och heliga jungfrun: en sådan kan aldrig tvingas till vad hon icke vill.

Hennes huvuddomare biskopen Cochon var ett typiskt exempel på hur långt engelsmännens godtycke i Frankrike hade gått. Han var en fransman men livegen under engelsmännen. Han hade sålt sin själ till dem och däri gjort sig förmögen och levde bara för utvecklingen av sina maktambitioner. Han var en fruktad man, han hade lejda mördare överallt, men själv fruktade han, liksom de flesta högt uppsatta katolska präster, endast en sak, nämligen kvinnan. Därför gottade han sig så i att få en ensam adertonårig obildad värnlös kvinna att döma och låta avrätta, ty däri kunde han verkligen briljera i sin konst att motstå kvinnans djävulska lockelser. Han ansåg, som så många sjukligt övertygade ungarlar, att alla kvinnor var oberäkneliga, och alla hans anklagelser (66 till antalet) mot den stackars med järnkedjor fjättrade Jeanne d'Arc gick ut på att hon var kvinna och därför vansinnig. Hon klädde sig som man, alltså var hon dubbelt vansinnig. Hon uttryckte sig intelligent och klart, alltså var hon värre än vansinnig: hon var besatt av djävulen. Allt som Cochon inte kunde fatta (och det var mycket) var besatt av djävulen, och så resonerar tyvärr de flesta etablerade människor ännu idag: instinktivt reagerar de emot allt som inte stämmer överens med deras uppfattningar om hur livet bör vara ordnat.

Jeanne var besatt, men tyvärr endast av dygd, och det blev hennes undergång. Hon avslöjade aldrig Gilles de Rais' hemlighet eller min, som var de två män som hade betytt mest för henne, utan dog fläckfri som Frankrikes heligaste jungfru genom tiderna och tog alla sina hemligheter med sig, varför hon förbryllar mänskligheten än idag. Men hon hade fullbordat sitt verk: Frankrike var räddat och hade åter en krönt konung, och engelsmännen höll på att fördrivas bortom Calais. Hennes tragiska död blev inseglet på det ljuvligaste historiska ögonblick som Frankrike har skådat, och ändå har Frankrike fått skåda så många sådana.

34.

Eugène Sue var en stor sprätt, även om hans tre stora romaner inte saknar vissa emotionella förtjänster. Särskilt besviken blev jag på hans stora sensationsroman om mig, "Den vandrande juden", vars blotta rubrik, efter Goethes uttryckta och publicerade planer på en bok med den titeln, resulterade i utomordentliga universella förhoppningar, som den faktiska romanen med sina oförlåtliga svagheter rejält kom på skam; men icke desto mindre har jag alltid beundrat den stora scenen vid öppnandet av testamentet, då jesuiterna kommer samtliga arvingar på skam, och hade romanen slutat där hade det varit någon mening med den. Eugène Sue lyckades aldrig intressera mig som person.

Victor Hugo var en stor snobb och därtill en synnerligen fåfäng och egenkär sådan, tills han gick i landsflykt och från Guernsey bevisade att även han var en människa. Det hade han för övrigt redan visat genom "*Notre Dame de Paris*", men först i landsflykten genom "*Les Misérables*", "*Les Travailleurs de la Mer*" och "*L'Homme qui Rit*" lyckades han för alltid bevisa det. Man kommer inte ifrån att han åtminstone slutade som sin tids ädlaste franskspråkiga författare.

Balzac var en stor amöba som aldrig kunde skriva något vackert och aldrig försökte heller. Visst har hans oändligt triviala historier vissa dramatiska förtjänster, som "*Eugénie Grandet*", men hur kunde han så frossa i att skildra så utsägligt andefattiga banaliteter i så oändliga volymer? Ej heller han intresserade mig någonsin som människa.

Men det fanns en av de franska romantikerna som verkligen kom att göra det, och det var den franska 1800-talslitteraturens excentriska hjärtpunkt, dess största utbölning som alltid var med i händelsernas centrum och själv gjorde allt för att påverka dem utan att någonsin bli annat än hånad, förlöjligad och mera utbuad för varje decennium. Jag stötte av en händelse ihop med denne man utan att veta vem han var sent en lördagskväll i Paris då dimman så fördunklade staden att den mera liknade London. Den var ovanligt tjock, och så plötsligt kommer det ur dimman farande denne oformlige bjässe längs med rännstenen för att han inte skulle kollidera med någon, men olyckligtvis gick även jag längst ut på trottoarkanten. Kollisionen blev ett faktum och var så kraftig att den svagare parten, det vill säga jag, för tillfället var totalt satt ur spel liggande i en mycket våt dypöl, som säkert var den största om inte den enda längs med hela gatan. Han brydde sig inte det minsta om att jag hade stänkt ner hans damasker och förstört hans byxor i fallet utan lyfte mig, med en näve verkade det, i fullaste förtvivlan och med hjärtinnerligaste ängslan för min fysiska

olycka på rak arm ur pölen och dränkte mig i en faderlig omfamning, som nästan kvävde mig, under det att han tårdränkt hysteriskt upprepade: "Förlåt mig! Hur gick det? Stackars lille luffare!" Och intet ord i världen från min tunga kunde övertyga honom om att jag skulle må betydligt bättre utan hans fängslade omsorg och hysteriska förtvivlan över det öde som drabbat mig som han kände sig alltför skyldig till.

Det gick inte att bli fri från honom. Jag blev tvungen att följa med honom hem, eller till vad det var för ett ställe som han tog mig till, och där blev jag trakterad med samma intensiva omsorg och en hel galamiddag för resten av natten. Den galamiddagen, som han bjöd mig på, förplägade han förstas mest sig själv med, då hans rondeur var betydande, då hans mage var en avgrund utan botten, och då hans aptit var den mest energiska som jag har fått vara åskådare till under hela mitt långa liv.

Vi hade en mycket rolig natt tillsammans. Han bjöd mig på obegränsade kvantiteter vin, som han drack upp själv, under det att han ideligen förfäktade att han var nykterist. Men det var så sällan som han råkade dimpa ihop med en så lärd vagabond, så för en gångs skull kunde han ta sig vissa friheter....

Mannen fascinerade mig. Hans bullrande humör, hans outtömliga glädje, hans varma generositet och hans förödande pratsamhet gjorde att jag satt till hälften förstummad och till hälften trollbunden hela natten. Han var ett fenomen, och först undrade jag om han var av denna världen. Han sade också några gånger: "Ni förstår, det är så underbart att få prata ut med en riktig dödlig ibland."

Mot fyratiden när maten och dryckerna började finna sin botten i hans mage började vi komma till tals med varandra om mera allvarliga saker. Först då fick jag honom att äntligen avslöja sitt namn. "Alexandre Dumas," sade han. Då sade jag mitt. "Ahasverus," sade jag. Han satte omedelbart sin sista champagneklunk i vrångstrupen och brast ut i ett fullkomligt bullrande skratt, som tog mycket tid i anspråk: jag tror att hans värsta skrattparoxysmer började avta efter tio minuter. Genom tårarna fick han då med stor möda fram alltjämt skakande av skratt: "Ja, ja, det är bra. Jag är Alexandre Dumas och du är Ahasverus," längre kom han inte, så dånade han av skratt igen en alltför lång stund.

Sålunda förblev vi de bästa bröder på fullkomligt samma mänskliga plan även under våra sista timmar tillsammans. Jag hade då kommit fram till att jag på något sätt borde gengälda honom för hans omåttliga generositet och hans vanvettigt glada sällskap. Jag frågade honom därför om jag kunde göra något för honom som tack. Han sade genast spontant: "Berätta för mig en bra historia som jag sedan kan skriva en bra roman på."

Jag betänkte mig ett ögonblick och frågade sedan: "Önskas något speciellt tidevarv?" Han sade:

"Jag sliter just nu med den sista delen av de tre musketörerna, men jag sitter fast i början och kommer inte längre."

"Vilken tid handlar det om?"

"Ludvig XIV:s första regeringsår."

Då visste jag precis vilket stoff jag skulle ge honom, och jag gjorde det gärna, ty endast han som författare var värd att få det. Jag hade läst hans "De tre musketörerna" och hade som alla andra älskat den gränslöst och visste med säkerhet

att han, vid sidan endast av Hugo, var Frankrikes främsta litterära geni. Jag gav honom en historia som jag aldrig berättat för någon förut, som jag i misstag en gång hade antytt något om för Voltaire, men som för övrigt hade legat förseglad i mitt hjärta sedan det sjuttonde århundradets sista årtionde. Jag berättade för honom i detalj den sanna historien om den beryktade mannen med järnmasken, en skandalhistoria som mer än någon annan med tiden ledde till det franska konungadömet fall. Jag berättade hela historien sakligt som den var, och jag hade framför mig plötsligt en moltyst andäktigt stirrande och fullkomligt förtrollad Alexandre Dumas som för en gångs skull var bragt till tystnad. Han yttrade inte ett ord så länge det fanns kvar något av historien. Huvudpersonen själv, den olycklige Philippe, kallad vid otaliga andra namn, hade en gång personligen anmanat mig och tvingat mig att heligt lova att aldrig avslöja sanningen om hans liv och person så länge det fanns en konung av Frankrike. Nu bröt jag mot denna ed, men jag gjorde det med gott samvete, ty jag visste alltför säkert att Alexandre Dumas och endast han var rätt man att göra bruk av sanningen på rätt sätt och att ingen skulle tro honom.

Och jag fick rätt. Min berättelse fick plats som en episod i "Vicomte de Bragelonne", men den episoden i denna roman betecknar Alexandre Dumas' litterära höjdpunkt. Han var gränslöst tagen av vad jag berättade för honom, och han återgav min historia exakt utan att pruta på sanningen och gav den endast en skönlitterär för att inte säga dramatisk form. I verkligheten var detta hemlighetsfulla skede i Frankrikes hov ännu mer dramatiskt om dock lika kort, det var bara ett litet ögonblick som de kungliga tvillingbröderna en dag stod framför varandra och såg varandra i den olycklige Fouquets praktfulla slott Vaux, men det lilla ögonblicket var så intensivt och laddat att det ensamt avgjorde Frankrikes hela öde. I det ögonblicket var det som Ludvig XIV:s absoluta godtycke avgjordes och därmed hans efterträdares, den franska revolutionen och alla stormar som därav följde. Allting stod skrivet i stjärnorna just i det ögonblick som de kungliga tvillingbröderna möttes och den mäktigare fällde den andres dom, den grymmaste dom som någon konung någonsin har fällt över någon människa, eftersom denna människa var hans egen bror.

Alexandre Dumas skildrade allt detta exakt som om jag hade dikterat det för honom, och alla uppskattade romanen som en praktfull fabel. Ingen trodde ett ögonblick att det faktiskt hade varit sant. Och ännu idag är de flesta historiska forskare tämligen säkra på att "mannen med järnmasken" aldrig hade någon järnmask och var en oskyldig obskyr italiensk diplomat från Mantua som hette Antonio Matteoli. Denne diplomat existerade förvisso också, Ludvig XIV begick många justitiemord, men det hemskaste och mest gräsliga och omänskliga av dem alla var så oerhört att ingen någonsin har kunnat tro på det – utom min vän Alexandre Dumas den äldre, som i sin stora vidsynthet och mänskliga bredd jag faktiskt kom att beundra så mycket så att jag skulle vilja kalla honom en profet, – vilket Victor Hugo aldrig var.

Som jag tidigare har sagt, så civiliserades England från Irland av gamla kelter, och den civiliseringsprocessen pågår ännu idag. Bernard Shaw, Oscar Wilde, Walter Scott, Stevenson, Boswell, de flesta av de universella personligheterna i Englands kulturhistoria hade sina rötter i Irland eller åtminstone på keltiskt håll. Men de två irländare som gjorde det starkaste intrycket på mig och som jag aldrig vill glömma var två äventyrare av gigantiska mått, och båda slutade illa. Den förstes öde kom jag att direkt bära skulden till, då jag en gång sade för mycket. Det gick till så här.

Det var under de osäkra åren strax före det första världskriget. Spiritismen var mycket på modet, och jag satt en gång i London på en middag då spiritismen kom på tal och ledde till en både vidlyftig och upprörd diskussion. Det var framför allt en liten rund ilsken herre med Wilhelm II-mustascher som gick hårt åt allt vad spiritism hette medan ingen försvarade den och de enda invändningar som riktades mot attackerna kom från en sympatisk längre man med anspråkslösa mustascher som tydligen alla kände utom jag.

"Men," sade han, "bästa Sir Aubrey, man kan inte bara hänsynslöst förkasta allt vad spiritism heter utan att först ha provat dess teser vetenskapligt. Har ni gjort det?"

"Nej, och jag tänker aldrig göra det heller, och ni är en åsna som tar sådan humbug i försvar."

"Jag försvarar inte alls spiritismen. Jag är fullkomligt neutral och tigger i saken väl medveten om att jag vet för litet om den och därför inte kan ta ställning vare sig för eller emot den."

"Vi lever i en ny tid nu. Vidskepelse tillhörde 1700-talet. Allt vad Gud och själ och ande och övernaturligt heter är som väl är numera fullkomligt överbevisat om att vara ingenting annat än irrationell inbillning, farlig vidskepelse och dåraktig humbug."

"Finns det ingen här i sällskapet som vågar komma till själens och Guds försvar?" frågade den tolerantare gentlemannen middagssällskapet. Jag blev tvungen att ingripa.

"Det finns fler saker på himmel och jord än vad som får plats i någon vetenskap," yttrade jag.

"Det tvivlar jag högtidligt på," sade Sir Aubrey utmanande. "Bevisa det."

"Jag känner en människa som inte kan dö."

"Sådana djur finns inte," fnyste Sir Aubrey.

"Jag är en sådan." Jag kunde inte låta bli att reta sällskapet.

"Jaså, ni är en sådan där flygande holländare?" sade Sir Aubrey långsamt. "Vilket sinnessjukhus kommer ni närmast ifrån?"

"Ni lider av hybris, Sir Aubrey," vågade jag säga, "och ingenting är farligare för hela mänskligheten än en enda människa som lider av hybris, ty ingenting är smittosammare."

"Ta och spärra in den där galningen, någon," sade Sir Aubrey och pekade menande på mig.

"Ta er i akt, Sir Aubrey. Innan dygnet är till ända har ni dött i en hjärtattack."

Han blev genast röd som en kräfta av ilska.

"Vad understår ni er att säga!"

"Och inom några få år skall hela världen brinna i ett förintande världskrig, som alla skall försöka avstyra utan att lyckas. 'Titanic' skall aldrig nå över Atlanten!"

Jag hade gått för långt. Stormen bröt ut. Alla reste sig. Jag hade fått min sista syl i vädret. Innan allmänt slagsmål bröt ut lyckades jag smyga mig ut på gatan, men efter några kvarter upptäckte jag att jag var förföljd. Förgäves försökte jag skaka av mig min skuggare, och när jag märkte att han var ensam började jag undra vad det var för en. Jag gömde mig på ett lämpligt ställe runt ett hörn, och när mannen gick förbi såg jag att det var den långa mannen med de snällare mustascherna. Jag gick honom till mötes.

"Söker ni mig?" frågade jag.

"Ja. Angenämt." Han skakade hand. "Vad heter ni?"

"Vad heter ni själv?"

"Sir Conan Doyle, till er tjänst."

Jag blev flat. Jag hade befunnit mig i sällskap med självaste doktor Watson hela kvällen, och när jag närmare beskådade denne godmodige man såg jag alltför tydligt att just så och icke på något annat sätt måste ju doktor Watson se ut. "Doktor Watson," mumlade jag frånvarande, varpå han genast frågade:

"Heter ni Watson?" Jag bara stirrade dumt på honom. "Och är ni läkare också?"

"Nej, jag är den så kallade Ahasverus," sade jag äntligen. Jag kunde inte ljuga för honom. Och jag såg genast på honom att han genast trodde mig.

"Kom med mig hem," sade han, och vi hade en trevlig natt tillsammans, under vilken jag med mina talrika erfarenheter från ett långt liv verkligen lyckades övertyga honom om att jag var den jag var och ingen annan, men ändå återstod det ett litet tvivel, när det strax efter midnatt kom ett bud till honom som meddelade honom att hans antagonist Sir Aubrey plötsligt hade avlidit i en hjärtattack efter att i alltför många timmar ha varit på mycket dåligt humör.

"Det var det jag väntade på," sade min vän Conan med ens mycket allvarlig. "Nu måste jag tro er fastän jag inte vill det. Innan jag lämnade klubben bad jag dem att omedelbart skicka mig bud om någonting skulle hända Sir Aubrey. Jag är inte den som försummar något tillfälle till att kontrollera allt övernaturligt. Den här gången är jag fullkomligt ställd. Ni skulle ha kunnat hitta på era berättelser, men ni skulle aldrig ha kunnat ge Sir Aubrey den hjärtattack som ni spådde åt honom.

Sir Aubrey var på mycket dåligt humör för att han kände sin trygga tillvaro rubbad av era utfall. Ju längre mot midnatt det led, desto större blev hans spänning, och desto mer upprörd blev han, tills hans hjärta inte höll mot påfrestningen längre. Han dog knall och fall i en plötslig katastrofal hjärnblödning. Och det var inte ert fel utan hans eget, som hela livet igenom rökte alltför mycket cigarrer och drack alltför mycket whisky och dessutom var ett kroniskt matvrak, vilket ni själv såg.

Men även mina cirklar är rubbade. Ert fall har givit min vetenskapliga livsåskådning den slutgiltiga dödsstöten. Jag kommer aldrig mer att kunna tro på vad jag själv skriver."

Och som alla vet blev han från den dagen en övertygad spiritist, och han trodde aldrig mer på någon form av materialistisk vetenskap. Men det räckte inte med det, utan han tog sig även det före att försöka överbevisa hela världen om att han hade rätt och att den hade fel, precis som Leo Tolstoj. Sålunda gick han precis som Leo Tolstoj förlorad för litteraturen, vilket var bra synd, ty jag tyckte bättre om hans

böcker om Sherlock Holmes, brigadgeneralen Gerard och doktor Challenger än om någon som hörde det fanatiska tjugonde seklet till.

Dock fanns det ett undantag, och han var också irländare. Men innan jag berättar om honom måste jag säga något om en av de få yrkesastrologer på senare tid som lyckades vinna min aktning. Han levde i San Francisco och hette doktor Chaney, ett lika irländskt namn som Kennedy, Ford, Smith, Goldsmith, Joyce och Griffith. Dock fick hans son inte ärva samma irländska namn, och det är den historien jag måste berätta om.

36.

Doktor Chaney var ett original av universella mått. Ju äldre han blev, desto mindre praktiserade han som läkare, och desto mer ägnade han sig åt astrologi. Han var mycket anlitad och betrodd, han ställde sina horoskop utförligt och metodiskt, och han hade vanligen rätt i vad han förutsade. Många gick ifrån honom och uttryckte sin stora häpnad över att doktor Chaney uttalat sanningar om dem som de inte ens vetat om själva. Det hör till saken att han även förkastade alla andra astrologer och förklarade deras metoder vara humbug medan han var Kaliforniens enda seriösa astrolog. Han sade ofta, att alla astrologer var bedragare utom han, att ingenting var så lätt att bedraga folk med som astrologi, att det var grunden till all vidskepelse, och att man aldrig skulle tro på tolkningar av horoskop. När jag besökte San Francisco på 1870-talet hörde jag talas om honom av andra astrologer och sökte upp honom.

Vi kom att ha en mycket intressant kväll tillsammans. Han visade sig verkligen vara den första kvalificerade astrolog som jag hade mött på mycket länge, han hade verkligen försökt fördjupa sig i den astrologiska litteraturen och sovra det lilla matnyttiga som fanns där, och hans största förtjänsttecken var att han var en tvivlare. Fastän varje nytt horoskop han ställde stämde exakt och han under sin mångåriga erfarenhet aldrig funnit ett horoskop som inte stämde, så tvivlade han mera på astrologin för varje nytt horoskop han ställde, och endast en sådan astrolog är trovärdig.

Sent på kvällen när han förstätt att även jag var kvalificerad och till och med mera så än han, så vågade han ställa mig astrologiska problem som gällde honom själv.

"Jag har på senare år funnit att jag har ett oroväckande flertal exakta aspekter av typen kvintil, septil och novil, men hur i all sin dar tolkar man sådana aspekter? De är väldigt svåra att se i ett horoskop, men de måste ju betyda någonting. Se på den här septilen, till exempel. Kan en septil vara mera exakt?"

Det var en aspekt mellan Merkurius och Månen på exakt 51 grader och 25 minuter. Kanske var aspekten ännu exaktare. Även hans noviler, kvintiler, binoviler och bikvintiler var mycket intressanta och ingick alla i ett tydligt förenande mönster. Jag sade som det var: "Jag har aldrig sett någonting liknande förut."

"Kan du tolka det åt mig?"

"Jag kan försöka." Det var sällan jag hade fått koncentrera mig så starkt som jag fick göra nu för att lösa detta astrologiska problem, som verkligen var mycket svårt:

kvintiler, septiler och noviler är alltid de svåraste aspekterna att tolka, varför de flesta helt enkelt struntar i dem. Men det kunde man inte göra här.

"De tyder på någonting mycket ovanligt. Jag har ytterst sällan sett liknande mönster förut, men när jag har gjort det har det alltid varit hos fäder till märkliga barn. Mozarts far, till exempel, hade någonting liknande," (men det talade jag aldrig om för denne,) "och även den helige Franciscus' far hade sådana svårtolkade aspekter. De skulle kunna tyda på att du har eller kommer att få en mycket märklig son. Men din Saturnus spelar en avgörande roll både i novil-, septil- och kvintilaspekterna och utgör liksom detta mönsters centrum. Din son blir inte lycklig. Har du en olycklig förbindelse?"

Hans blick tydde på att jag hade lyckats närma mig sanningen om hans innersta privatliv.

"En mycket olycklig," sade han. "Och hon är havande just nu. Kvinnan visade sig vara om inte spritt språngande galen så nästan."

Nu såg jag min chans att ställa till med historiska skeenden. Jag har nämnt Mozart och Franciscus. Nu såg jag möjligheten till att få en ny historisk skyddsling.

"Förneka barnet, om det är en son, och ha aldrig med honom att göra. Endast så kan han själv bli lycklig och göra andra lyckliga. Låt din förbindelse gifta sig med en annan man snarast möjligt. Om du aldrig har något med din blivande son att göra så kan han bli en Kaliforniens Messias."

Han lovade att tänka på saken, och senare visade det sig att han hade följt alla mina instruktioner till punkt och pricka. Flora Wellman, som hans excentriska protegé hette, gifte sig med en annan, och hennes oäkta son fick denne andres namn, som var London. Sålunda fick en av Amerikas främsta författare namnet Jack London.

Jag såg honom på en gata i San Francisco tjugo år senare. Jag hade begivit mig dit enkom för att söka rätt på honom, och jag fann honom genast. Det var omöjligt att missta sig på honom. Han var lik doktor Chaney som ett bär.

Jag var så ivrig att jag genast gick fram till honom och försade mig. "Ursäkta mig, ni måste vara doktor Chaney's son," sade jag och sträckte fram handen, och för sent insåg jag mitt misstag. Han såg ut som om han hade sett ett spöke.

"Doktor Chaney? Jag känner ingen doktor Chaney. Mitt namn är London. Vem är ni?"

"Förlåt mig, jag misstog mig." Jag var förkrossad av mitt klavertramp. Hur skulle jag gottgöra det? Jag skyndade mig bort från honom, skrämmd även av den vackre sympatiske unge mannens brist på framtänder och hans whiskeydunster, vilket gett mig intrycket av en hopplös äventyrare.

Men jag stannade i San Francisco. Försiktigt tog jag reda på mer om unge London, och det visade sig att han genast efter sammanträffandet med mig hade börjat forska i vem hans far egentligen var. Han hade till och med kontaktat doktor Chaney, som hade förnekat honom. Vad hade jag ställt till med? Full av grämelse och oro för mitt fadderbarn lämnade jag San Francisco.

Men han lät tala om sig. Snart började det överallt i alla tidskrifter förekomma noveller av Jack London, alla bokhandlare skyltade med honom, och jag slukade böcker som "Skriet från vildmarken", "Varg-Larsen" och "Varghunden". Och efter ett antal år vågade jag bege mig ut för att besöka honom igen.

Stackars Jack London! Stackars min lille gosse! Han om någon var mitt synnerliga sorgbarn. Andra gången jag träffade honom stod han på höjden av sitt rykte, han höll på att bli världens mest lästa och populäraste författare genom tiderna, han höll på att bli rik som ett troll, jag väntade mig att få träffa den verkliga lyckans gullgossen.

Jag spårade honom till hans tillhåll ute i vildmarken. Jag rastade på en krog, var de sade att han ofta brukade komma för att bjuda laget runt och ha en glad eftermiddag med positiva samtal. Brukade han dricka? frågade jag försiktigt. Visst drack han, men aldrig så att han blev full. Han hade världens bästa ölsinne. Han drack bara för att hålla andra sällskap.

Så kommer det plötsligt in på krogen en stupfull lufsig orakad karl. Tyvärr känner jag genast igen de vackra irländska dragen. "Mr London," säger ägaren, "är ni all right?"

"Häng mig om jag inte är all right," sade slusken och raglade fram till disken. Folk började viska sinsemellan bakom honom. "Hans fru ligger svårt sjuk," sade de. "Väntar hon inte barn?" "Jo, hon ligger på sjukhuset." "Varför är han inte hos henne då?"

Gästen var inte dummare än att han hörde varje ord. Han vände sig aggressivt om och sludrade: "Därför att barnet är dött. Därför att min son och arvinge aldrig kom till världen. Därför att hans tredje barn blev ett fiasko. Därför att hans tredje värdelösa dotter inte ens fick leva tre dagar." Och så brast han i gråt som ett barn och ramlade omkull i en hög på golvet. Jag hade aldrig sett ett så ömkligt geni förut. Plötsligt liknade han på något sätt i sitt väsen Henri de Toulouse-Lautrec. Några karlar hjälpte honom upp och placerade honom i en bekvämare stol. Jag följde med dem och ställde mig att betrakta honom. Jag älskade hans utseende som jag aldrig älskat ett utseende förut. Jag jämförde honom med dem alla – van Gogh, Mozart, den unge Schubert, Mendelssohn, Leopardi, Keats, Rafael, Masaccio, Franciscus och den förste av alla de unga martyrerna, den korsfäste, och fann honom nästan vara den vackraste av dem alla. Han öppnade slött ett öga och plirade mot mig. "Vem är ni?" frågade han. Han kände inte igen mig.

"En som vill er väl."

"Jag tror min själ jag har min pappa framför mig."

"Nej, jag är inte er far."

"Men ni vet vem min far var, er förbannade bov." Han reste sig och ville av allt att döma ta ett nappatag med mig. Han var på det humöret nu. De andra karlarna höll honom tillbaka.

"Du är full, Jack," sade de.

"Det vet väl fan att jag är full," sade han trotsigt och satte sig ner igen men släppte inte mig med ögonen. "Ni är visst min far, om ni så är fan själv."

Jag ville gråta och omfamna honom men kunde inte få fram ett ord. Men jag måste säga något. Jag kunde inte uthärda tystnaden.

"Nej, jag är inte er far."

"Men ni vet allt om mig. Ni vet att min mor är vansinnig och att alla mina pappor har förnekat mig. Alltså är ni min far."

"Jag är kanske er gudfar."

Han gjorde ett nytt försök att resa sig. Han sade argt till karlarna omkring sig: "Försök inte hindra mig." Han ingav respekt, kom ostört fram till mig och grabbade mig i kragen. "Jag har en gås oplockad med er," väste han fram. "Ni är mitt livs förbannelse. Lämna mig i fred! Om ni inte kommit hit hade mitt barn levat, och det hade varit en pojke!"

De andra tyckte han gick för långt. De skilde honom från mig med våld. Värden ingrep och sade: "Gå hem och lägg dig, Jack. Du har aldrig varit full och burit dig illa åt här förut. Vi skall glömma det, och du skall själv ha glömt det när du vaknar. Vi deltar i din besvikelse. Gör inte saken värre nu. Gå hem."

Och med en sista argsint blick på mig gick han ut därifrån, men han gick inte hem. Han for till San Francisco och gick bärsärkargång på ett antal krogar. Tidningarna var fulla av det efteråt. Det blev till och med processer, och den domare som dömde honom blev sedan föremål för mycket obehag från Jack Londons sida. Så avslöpte mitt andra besök hos Jack London, och jag beslöt mig för att aldrig uppsöka honom igen.

Men jag måste träffa honom igen. Det var ungefär sju år senare som jag på nytt bävande reste genom Kalifornien. Jag visste att hans nya hus, det så kallade Varghuset, stod så gott som färdigt, och jag visste, liksom hela världen visste, att han längtade efter att äntligen få flytta in i det, detta hus som byggts på i årtal och som kostat honom alla hans förmögenheter, detta Amerikas blivande vackraste hem, där varje detalj var så noga uttänkt och genomförd att hela huset redan i hela världen var berömt för sin skönhet, snillrikhet och moderna tekniska fulländning utan like.

Jag kom dit i mitten av augusti 1913. Det var en högtidsstund för mig. Jag hade föresatt mig att denna gång helt öppna mitt hjärta för Jack London, min specielle skyddsling, som jag älskade mer än någon amerikanare, kanske mer än någon annan människa.

Jag möttes av ett ohyggligt strålände eldsken. Hela skogen tycktes brinna. Men det var värre än så. Det var Jack Londons villa som brann. Amerikas vackraste slott, det tjugonde århundradets ljuvligaste hem, stod i ljusan låga, natten innan världens bästa författare skulle flytta in i det. Det var en katastrof värre än 'Titanic'. Jag grät faktiskt, stannade min kärra och kunde inte fortsätta. Jag satt stilla i en timma och vände sedan om tillbaka mot den värld jag ingenting hade gemensamt med.

Tre år senare var Jack London död. Han dog fyrtioårig genom självmord. Han kunde inte längre förnya sig själv som författare och tog då hellre gift än fortsatte skriva. Det blev det första stora tragiska 1900-talsförfattarödet. Han följdes av Stefan Zweig, Klaus Mann, Ernest Hemingway, Arthur Koestler och många andra. 1900-talet blev självdestruktivitetsens och självmordets tidevarv, och Jack London angav tonen.

Jag behöver knappast bekänna hur bittert jag ångrade mitt sista besök hos honom, under vilket jag aldrig fick se honom. Jag fick bara se hans hem brinna. Och jag är övertygad om att det inte hade brunnit om jag hade avhållit mig från att en sista gång försöka besöka honom.

Han kom gående över fälten. Det var en fullkomligt hänryckt idiot, och först trodde jag att jag återsåg den lille helige Franciscus, som ju också diktade på provençalska, men denne predikade för naturen icke på ett språk utan på många. Ömsom var det engelska, ömsom provençalska, ömsom flamländska, ömsom parisiska, och så var det engelska och holländska igen. Han var fullkomligt väck och var inte medveten om något normalt i sin närhet, men han var i fullkomlig extas. Jag måste lyssna till honom och höll mig därför dold på något avstånd medan han dansade omkring och jublade fullkomligt besatt av sina känslor:

"Broder vind, smek mitt hår och yla i mitt huvud, frossa i ditt raseri och tjut ut ditt herravälde över naturen, härska och rasa och blås i mitt hår, gör mig urblåst i huvudet, som solen har stekt mig ihjäl med sin hetta och givit mig feber för livet. Ja, gassa, fullkomliga hårda förintande sol, stek ihjäl mig med vinden och frossa i hur du förgör mig, ditt offer. Vi är ett helt, ni och jag, du förintande vind och du bländande varma förödande sol, vi skall aldrig mer skiljas, vi ingår tillsammans i ett heligt äktenskap med all naturen; jag tillhör er, levande galna sol, vind och natur, jag är ett med er alla, jag har blivit ett med ditt väsen, du storartade universum, jag tillhör ej längre mig själv utan blott universum, det eviga livet, du stekande vind och du rasande sol, du bländande ändlösa landskap, du heliga jord med allt liv, ni cypresser och heliga gyllene tuvor, jag skall aldrig överge er, jag är ett med min moder natur, med du heliga jord, den allena okränkbara av alla heliga kvinnor!"

Han kastade ner sig i gräset och rullade runt under fortsatta sånger och utrop, han verkade fullkomligt rubbad och bar sig precis åt som om han fått solsting och njöt av det. Jag kunde ej låta bli att gå fram och försöka att tala förnuft med den arme.

"Hur mår ni, min herre?" frågade jag i det att jag böjde mig ner över honom. Han stirrade vilt på mig med sina röda besatta förintande ögon. Det var ingen blick av denna världen.

"Vem är ni?" frågade han.

"En som vill er väl. Vem är ni själv?"

"Ingen kan vilja mig väl. Jag har tagit avstånd från människorna."

"Jag ser det. Men tro inte att ni för det är mer än en människa. Sådant har människorna haft nog av."

Han reste på sig, släppte mig inte med sin rödglödande blick och frågade på nytt:

"Vem är ni?"

"Ingen särskild. Men vem är ni själv?"

"Jag är målare. Mitt staffli står där borta."

"Vad gör ni så långt borta från ert staffli?"

"Jag såg en kvinna och måste följa efter henne. Jag ser så mycket underliga saker. Jag ser även er. Är ni en riktig människa?"

"Om någon är det så är jag det."

"Då är jag det också."

Och plötsligt omfamnade han mig och log. Han var plötsligt alldeles glad som om han i mig hade funnit en riktig kamrat. Jag kände mig generad. För att säga något frågade jag:

"Får jag se vad ni målar?"

"Så gärna. Kom med! Jag ställde mitt staffli här borta någonstans..."

Vi fick söka ett tag innan vi efter säkert en kvart hittade det. Han hade utan att själv vara medveten om det irrat ganska långt bort ifrån det, tydligen fångad av någon hallucination.

Hans tavla föreställde det bländande solskenslandskapet i all dess solglans och bländande ljus. Han hade verkligen fångat landskapets karaktär. Detta var en verklig målare. Men han hade dessutom förlänat sitt målade landskap ett alldeles eget liv och en alldeles egen stil: hans ängar och åkrar var som ett hav, man såg i tavlan hur cypresserna och gräset vek sig och böljade för blåsten, och även själva luften och himlen i hans tavla vibrerade av rörelse och liv. Tavlan var gränslöst, om jag får säga så om en tavla, medryckande, lika medryckande som hans extatiska monolog hade varit.

"Jag har sett en sådan tavla förr," sade jag.

"Var då?" frågade han genast.

"I Paris hos en konsthandlare som inte vågade försöka sälja den."

"Var det Theo van Gogh?"

"Det var en proper gentleman som var anställd hos Goupils."

"Då var det min bror."

"Heter ni van Gogh?"

"Ja, Vincent."

"Vet ni, att er tavla påminner mig om något?"

"Om vad då?"

"Låt mig tänka. Hm. Ert sätt att måla är så ytterst personligt och själfullt att det bara kan påminna mig om en annan målare."

"Vem då?"

"Rembrandt."

"Rembrandt?" Han verkade besviken.

"Ja."

"Men Rembrandt målade inte som jag. Jag har brutit med alla nederländska traditioner."

"Ja, det har ni, men det gjorde Rembrandt också. Och ni målar som Rembrandt."

"Förklara er bättre. På vilket sätt målar jag som Rembrandt?" Han stod med armarna i kors och väntade på mitt nästa svar som på en förolämpning som han beredde sig på att ge igen för med besked.

"Hur skall jag förklara det. Ni eftersträvar att avbilda samma sak som Rembrandt. Ni har samma syfte med er konst. Ni vill båda måla anden i det närvarande. Ja, jag måste rent ut säga, att ni är den första målare som jag har träffat på, utom Rembrandt, som faktiskt både har eftersträvat och lyckats måla Gud."

Han stod som fallen från skyarna. Det hade han inte väntat sig. Han var helt bragt ur fattningen. Han bara tittade på mig förbluffad. Jag undrade nästan om han skulle slå ner mig eller kyssa mig, ty så obestämt var hans ansiktsuttryck. Tydligen visste han inte själv om han skulle överfalla mig negativt eller positivt.

Så kom han fram till mig och tog båda mina händer i sina och såg mig djupt i ögonen och sade:

"Tack. Ni är den förste jag har träffat som har förstått något av min konst."

Sedan existerade jag inte längre för honom. Han satte upp en ny duk och började genast måla ett nytt motiv. Först då såg jag att hans ena öra var borta. Men jag kunde inte störa honom. Han var helt upptagen av sitt nya motiv, och jag fanns inte längre i hans universum. Han hade utelyckt allt därifrån utom sitt eget skapande.

Jag gick därifrån och såg honom inte mer. Men från den dagen var jag mycket intresserad av målaren Vincent van Gogh och följde med hur det gick för honom. Jag fick höra historien om hur han skar av sig sitt öra och gav det till en kurtisan som betalning för ett antal nätter: hon hade tyckt om att ta honom i det örat. Och jag kom ihåg hur hyperkänsliga vissa andra genialiska för att inte säga gudomliga konstnärer hade varit i hörseln: Beethoven, till exempel. Och några dagar senare fick jag höra hur folk hade hittat målaren Vincent van Gogh ute i vildmarken helt väck och medvetlös och nästan sinnligt slingrad omkring en cypress. De fick föra honom till hospitalet, och det var inte första gången.

Jag uppsökte hans bror i Paris, en mycket älskvärd men sorgsen välklädd gentleman. Vi samtalande en hel eftermiddag, och jag fick höra allt om hans bror Vincent, om de andra impressionisterna och deras öden, om Toulouse-Lautrec och Degas, om Manet och Cézanne, vilkas konst han älskade och beskyddade men inte fick sälja. Och jag förstod hans sorgsenhet: han visste var framtiden låg för konsten, och han fick inte rädda de konstnärers liv som skulle bli eviga.

Jag sade honom det samma som jag sagt till Vincent: att Vincent var den enda konstnär jag visste utom Rembrandt som kunde måla Gud, den allestädes närvarande. De orden var han lika tacksam för som Vincent hade varit, och han log mot mig genom tindrande tårar.

Det var inte så långt efteråt som Vincent van Gogh sköt sig, och ett halvår senare var även den gode Theo död. Men jag är övertygad om att Vincent aldrig hade skjutit sig om fler än jag hade förstått vad det egentligen var han målade. Ty ingenting kan döda en människa utom ensamheten.

38.

Rembrandt är konsthistoriens största problem. Ännu idag blir jag upprörd bara jag tänker på honom. Knappast någon av mina talrika genialiska bekanta grälade jag så mycket på som på honom. Han var en menlös dåre, och jag försökte i det oändliga få honom att sluta upp med det men förgäves. Vi trivdes alltid underbart väl tillsammans, men efter en tid kom vi alltid i häftigaste dispyt med varandra, och det slutade alltid med samma sak: han gjorde sig bara ännu omöjligare, och jag reste därifrån i vredesmod.

Visst var han en duktig målare, det visste alla redan då lika väl som alla vet det idag, det var redan då en evig självklarhet, men det tog han som förevändning till att tillåta sig vilka friheter som helst. Det att han var en fullödig konstnär ursäktade i hans egna ögon honom allt och berättigade honom till allt. Han var inte någon kvinnomisshandlare, vilket somliga klåpare påstått. Tvärtom var han den ömmaste

av alla älskare, vilket hans egna två hustrur vittnade om inför döden och vilket hans tavlor av dem vittnar om inför evigheten. Att hembiträdet Geertje Dircks blev tokig och kom på mentalsjukhus var inte hans fel. Han var lika öm mot henne som mot alla andra, och det att hon var neurotisk gjorde hans ömhet mot och omsorg om henne bara innerligare. Han var idealisk som människa i alla sina relationer. Men han var självdestruktiv, och det har jag aldrig kunnat förlåta honom.

På vilket sätt är han konsthistoriens största problem? Därför att han själv ställde sig utanför den. Han vägrade vara med i barockens tidevarv och måla som andra, han vägrade vara realist, all konsts högsta ideal, han tog bestämt avstånd från alla andra målare och alla traditioner och målade i motsats till alla andra inte som han såg det utan som han kände det. Och däri har endast Vincent van Gogh efterliknat honom.

Jag blir upprörd bara jag tänker på honom därför att hans öde var det hemskaste och hårdaste av alla konstnärsoden, och han ensam var upphovet till alla faser i det. Ingen gjorde något för att han skulle råka så illa ut som han gjorde utom han själv. Vincent van Gogh sköt sig när han fick nog av sin egen dårskap, men Rembrandt fick aldrig nog av sin egen dårskap. När han en gång börjat falla så bara fortsatte han och fortsatte han utan att någonsin försöka hejda sitt fall.

Ingen har någonsin vågat kritisera Rembrandt, varken medan han levde eller efter hans död, utom jag. Man har alltid talat illa om honom och man gör det ännu idag, men man vågar aldrig kritisera honom. Ty en människa vars livs budskap till världen är: "Låt mig få gråta i fred!" vågar man aldrig gå nära, ty ingenting är heligare och mera respektingivande än sorgen, och ingen konstnär har så frossat i lidandets, sorgens, sentimentalitetens och eländets patos så som Rembrandt. Det var hans passion, och den ville han ha i fred, kosta vad det kosta ville, och det kostade honom allt, men han betalade det gärna. Han blev konsthistoriens mänskligaste personlighet, men det kostade honom all hans värdighet. Föraktad levde han, och man måste förakta honom som människa ännu idag.

Det var jag som förde honom i kontakt med Amsterdams judar. Genom dem fann han sin stil, därigenom blev han högfärdig, gifte sig med första bästa societetsflicka han såg som kunde ge honom en tryggad ställning och köpte i rent övermod stadens ståtligaste hus bara för att skryta. Det var när han flyttade in på Jodenbreestraat som jag för första gången fick anledning att skälla ut honom, vilket bara hade den effekten på honom att han till sitt försvar hittade på att: "Men jag gör ju det bara för att kunna måla bättre." Jag blev så rasande på honom så att jag måste lämna staden och honom i sticket för den gången. Jag hade aldrig mött en så egenkär målare förut. Och med tiden kom det också att räcka för honom att han själv ensam och ingen annan beundrade hans konst.

Men han skötte sig och hade tur och levde högt på holländarnas politiska och historiska medvind och var inte så gemen som Rubens som struntade i Antwerpen och kröp för Frankrike och Spanien, utan Rembrandt höll sig hemma. Rubens hade jag aldrig kunnat med för hans fulländade ytlighet. Rembrandt hade djup i sitt innersta, och det var vad jag tyckte om hos honom, och därför blev jag alltid så upprörd var gång Rembrandt tog till spaden för att gräva ner sig. Han älskade att gräva ner sig, och det hatade jag hos honom, just för att han hade kunnat bli en så bra konstnär i stället.

Det kan inte förnekas att han även hade otur. Han levde i ett mycket krigiskt historiskt skede, och i sådana skeden blir alltid de konstruktiva personligheterna lidande. Under Rembrandts livstid låg Holland i krig med Spanien, med England, med Sverige och med samtliga andra samtida stormakter i tur och ordning, och han blev lika lidande av krigens fluktuerande konjunkturer som Heinrich Schütz. Under hans tid dog Rubens, Englands monarki gick under i blodigt och meningslöst inbördeskrig som alltför mycket liknade rosornas krig ett kvarts millennium tidigare, Henrik IV av Navarra och Wilhelm av Oranien, Gustav II Adolf och Charles I avrättades samman med oräkneliga människomassor, det trettioåriga kriget vältrade fram sin förödande syndaflodväg över Tyskland, Ryssland upplevde sin historias mest kaotiska kapitel före revolutionen tre hundra år senare, Frankrike blev en terroriststat och de kristna religionerna gick alla åt helvete. Kvar fanns bara Rembrandt och Heinrich Schütz, men Rembrandt grämde ihjäl sig och konsten medan Schütz upptäckte nya världar.

Kvar fanns förstås även drottning Christina av Sverige, men som den enda kloka politikern i hela världen då för tiden abdikerade hon, och därmed försvann den tidens enda ljus i hela världspolitiken.

Rembrandt nådde sin höjdpunkt då han målade "Nattvakten". Jag var då hos honom och uppskattade honom till fullo och uppmuntrade honom å det högsta. Men när hans hustru Saskia var död behöll han det neurotiska hembiträdet Geertje Dircks trots hennes uppenbara olämplighet, och det gjorde att jag blev rasande på honom. Jag hade aldrig uppskattat hans giftermål, ty han var inte en man som kunde ta vara på sin nästa. Han kunde ju inte ens ta vara på sig själv, och då får man inte gifta sig. Men han var hopplöst svag för och beroende av kvinnor, och därför behöll han Geertje Dircks hos sig efter sin hustrus död, och det blev anledningen till att jag i vredesmod övergav honom för andra gången. "Det blir aldrig folk av dig," utbrast jag, och han svarade då endast milt: "I så fall är det tur att jag har konsten." Konsten var hans försvarsvapen mot den värld han levde i och som han mer och mer för varje år ville hålla på avstånd. Men vem kan hålla verkligheten på avstånd? Vem kan vara så dum så att han ens försöker? Bara så menlösa dårar som Rembrandt, Johann Sebastian Bach, Goethe, Leibniz och några till, som på fullt allvar trodde att de kunde ersätta den reella världen med sina egna inre fantasivärldar.

När jag återsåg Rembrandt levde han ihop med Hendrickje Stoffels alltjämt i det luxuösa huset på Jodenbreestraat, och det skällde jag ut honom för. Jag skällde ut honom för att han underlät att tjäna pengar när han inga hade och dock hade en familj att försörja, jag skällde ut honom för hans totala ansvarslöshet, jag skällde ut honom för hans otroliga lättja: han öppnade aldrig en bok för att lära sig något nytt utan grävde bara ner sig i sina gamla kunskaper i Bibelns historia och sitt ständigt alltmer fördunklade måleri, som jag undrade om det berodde på att hans hjärna eller hans syn höll på att fördunklas. Jag kom till den slutsatsen att det måste vara bägge. Vincent van Gogh sköt sig när han inte kunde måla längre, men Rembrandt bara fortsatte måla fastän han inte kunde måla längre. Han fattade aldrig att han hade råkat ut för ödet att fastna i ett manér, vilket är livsfarligt och i längden dödligt för en konstnär: i det ögonblicket en konstnär inte längre utvecklar och vidareutbildar sig är hans bana slut. Rembrandt blev aldrig bättre efter "Nattvakten". Hans bilder blev suddigare, han började förfriska sig väl mycket med genever, han nojsade väl flitigt

med Hendrickje, och han förlustade sig ute i staden med hjälp av en ständigt utvecklad kredit: han hade på årtal inte förtjänat en styver och förbrukade månatligen hisnande förmögenheter utan att ens vara medveten om det. Han var blind för pengars värde. Han ville inte veta av att något materiellt hade någon betydelse. Och när han vägrade betala sina skulder och ständigt tog nya lån skällde jag ut honom igen. Han sade bara: "Ja, men jag målar ju."

"Det räcker inte med att bara måla. Man måste också sälja sina tavlor!" skrek jag. "Du har en son, en familj, ett hus och din släkts framtid att ansvara för!"

"Ansvarar du för din?" frågade han mig med en egendomlig blick.

"Nej, men jag är ogift. Du har dock både fru och barn."

"Mina tavlor är också mina barn."

"De är inte ditt kött och blod."

"Nej, men de är min ande, och det kortet smäller högre."

"Men tänk på din framtid!"

"Det finns ingen framtid som inte finns i nuet. Jag är lycklig bara när jag arbetar."

"Och när du älskar?"

"Kärleken är mitt arbetes lön."

"Vill du inte att din son skall bära ditt namn vidare?"

"Vad är ett namn mot evigheten?"

Så kunde vi hålla på i det oändliga medan jag ständigt blev mera rasande och han aldrig förlorade sin mildhet eller sin koncentration på sitt arbete. Jag förvånades över honom och kom plötsligt på mig själv med att rikta den misstanken mot mig själv om det möjligen kunde vara så att jag i Rembrandt fruktade en konkurrent om evigheten?

39.

Men jag var inte färdig med Rembrandt ännu. Jag kunde inte tåla karlen för hans enfaldighet, hans otroliga naivitet, hans simpla manér och grovhet, hans svaghet för kvinnan och spriten och hans envisa bildningslöshet, men ändå måste jag alltid på nytt söka upp honom, ty jag kunde aldrig glömma honom.

Jag vet inte vad det var med honom, men någonting var det som absolut inbjöd mig till att tortera honom. Det var som om han med hela sitt väsen bad om det. Jag har aldrig grälat så mycket som jag gjorde med honom ens med judar, och det var kanske det som gjorde att han stack ifrån så totalt från alla andra och från hela konsthistorien: han målade, levde och tänkte som en jude utan att vara jude. Han var judisk endast i anden, och det var värre än att bara vara jude.

Nästa gång jag såg honom var han bankrutt. Han hade förklarats i konkurs och de höll på med att plundra hans hus. De tog hans tavlor ifrån honom, alla hans etsningar och till och med hans tryckpress, som var det enda medel som han kunde livnära sig på. Och han bara satt där utan en min i sitt pussiga fula geneveransikte och tittade på, som om han var fullkomligt tom i hjärnan. De tog ifrån honom hans liv och han sade inte ett ord för att försvara det och behålla det. Han lät dem utan att blinka kläda honom naken inför hela Amsterdam, som på den tiden var världens centrum.

Det sägs att en konstnär ska lida för att bli en god konstnär. Det är sant så till vida att ingen blir stor utan tragik. Men ingen lögn är större än den lögnen som yttras om alla stora konstnärer: "Se så vackra tavlor Rembrandt målade på sin ålderdom! Det kunde han göra bara för att han fick lida." "Se på van Goghs konst! Utan Borinage och sitt vansinne hade han aldrig kunnat lära sig måla så." "Se på Michelangelos fresker i Sixtinska kapellet! De hade aldrig blivit så bra om inte påven misshandlat honom så som han gjorde." Så talar den ignoranta populasen. Vi vet inte hur Rembrandt hade målat om han undvikit att slita ut sina ögon och om han aldrig körts ut från Jodenbreestraat. Vi vet inte hur van Gogh hade målat om han sluppit få solsting och om han hade fått råd att äta varje dag. Vi vet inte vilka skulpturer Michelangelo hade utfört om han aldrig rest till Rom för att där utnyttjas ihjäl av fåfänga smaklösa påvar. Vi tar för givet att de stora konstnärernas bästa konst var resultatet av deras lidanden bara för att därigenom skuffa deras lidande under mattan, bortförklara det, förstå det och se någon mening med det; men i själva verket är allt lidande meningslöst, och ingen förmåga kan skapa när han lider. Tvärtom. Skapelseprocessen är alltid den yttersta glädjen, och utan den glädjen har ingenting varaktigt blivit skapat. Michelangelo, Rembrandt och van Gogh kunde endast måla och skapa med glädje, och allt lidande som de fick bära var enbart hinder i deras skapande och Satans frestelser och sabotage mot deras liv och ingenting annat. Vad hade det inte blivit av dem och andra liknande offer för världens fåfänga om de hade lämnats i fred med sin ensidigt uppbyggliga verksamhet, vilket var det enda de bad om så länge de levde och vilket de aldrig fick! Michelangelo var knäckt efter taket i Sixtinska kapellet, Rembrandt knäcktes när han berövades sitt hem och sitt levebröd, och van Gogh knäcktes på sinnessjukhuset i Saint Rémy. Varför lät man dem inte måla, skapa och göra vad de ville i stället! De ville ju bara ge, men världen körde ut dem från sin gemenskap och behandlade dem inte som människor.

Leonardo var en av de få konstnärer som slapp pådyvlas onödigt lidande *en masse*, och se på hans tavlor. De är ännu idag de vackraste, mest harmoniska, ljusaste, tjugigaste och mest oöverträffade konstverk som världshistorien känner. Varför fick inte även Michelangelo, Rembrandt och van Gogh bli så klar och seren som Leonardo var i sin Mona Lisa?

Rembrandt förtjänade visserligen inte bättre än att bli utkörd med sin totala ansvarslöshet för sin familj och sin ekonomi. Han var en idealisk äkta man och en idealisk far för Titus och Cornelia, men han kunde inte försörja dem. Han kunde inte ens försörja sig själv. Han kunde bara måla, och det gjorde han på sådant sätt att ingen skulle köpa hans tavlor. Han ville inte sälja dem. Han blev mer och mer en bekväm latmask med åren som bara ville sitta hemma och måla. Den livsfarliga germanska bekvämligheten, som yttrar sig genom universell likgiltighet, slapphet och smaklöshet hos alla världens ledande nationer idag, gjorde sin entré i mänsklighetens kultur genom Rembrandt. Han brydde sig aldrig om att läsa en bok, han struntade i vad som hände i världen, han lyssnade aldrig på andra, och ödet måste skaka om honom ordentligt för att få honom rubbad ur sin tröghet, som han strax återintog så fort ödet rasat färdigt. Han tänkte bara på att få förverkliga sig själv genom att sitta hemma på en stol och måla med ständigt samma mörkbruna dystra med åren allt tjockare färglager, som tilltog med åren i samma takt som hans egen själ förmörkades av det eviga grubberiet och självbetraktandet, som var lika menligt

för hans materiella liv som Marcus Aurelius' filosoferande var för det romerska imperiet. Massorna respekterar aldrig en filosof utan struntar i honom eller hugger ner honom som Arkimedes. Marcus Aurelius flydde från imperiet till filosofin, och det blev inledningen till det imperiets undergång. Rembrandt flydde från konsten till sina egna personliga manér, och det blev slutet för hela renässansepoken. Renässansen levde ännu genom Rubens och barocken men slocknade med det ljus som Rembrandt på sina dukar ständigt omvärvde och hotade med ett allt dystrare, kompaktare och mer beklämmande andligt mörker, som med kalvinismen, protestantismen och den moderna vetenskapen slutligen kom att besegra allt ljus, all fantasi och alla möjligheter för mänskligheten.

Mänskligheten levde och andades under renässansen, som den hade levat och andats under antikens och Athens glansdagar. Men varje vetenskaplig upptäckt och tes, varje ny materialistisk dogm som har formulerats efter Spinoza genom Newton, Darwin, Marx, Leibnitz, Einstein, Freud och alltför många andra, har, i samma mån som det har befrämjat befolkningsexplosionen och massamhället, slagit nya spikar i mänsklighetens likkista, därigenom att det har gjort det svårare för den mänskliga individen att tänka själv, därigenom att mänskligheten har fått ett öde som ingen individ kan bli fri från.

I ett fritt samhälle, som i antikens Athen och renässansens Europa, skapar varje individ sitt eget öde.

Rembrandt var kanske den siste som skapade sitt eget öde, ty han gjorde det faktiskt. Men senare tidens stora andar, som Bach och Goethe, Tolstoj och Sibelius, lät sig vara produkter av de sociala system de levde i och lydde blint vetenskapens och logikens regler utan att svika den sociala perfektionen ett uns. Tolstoj försökte göra uppror mot detta men misslyckades. Somliga andra försökte även och lyckades något bättre, som Beethoven, Händel, Schubert, Dickens, Dostojevskij och de andra stora romantikerna. Och nu vet jag vad det var med Rembrandt som jag aldrig förstod. Han var romantiker. Han var den förste renodlade romantikern, som såg allt genom ett rosenrött med åren allt brunrödare skimmer, och det var detta kärlekens skimmer i tillvaron som han målade bättre än någon annan. Han levde blott för detta skimmer och gjorde vad som helst bara för att få behålla det för ögonen. Kalla det för en fix idé om ni vill, men jag förstår nu att det måste ha varit en ljuvlig fix idé som det var värt att offra hela sitt liv för.

Rembrandt var en klok man, klokare än någon av sina samtida. Och den enda av hans landsmän som i någon mån förvaltade denna vishet i arv efter Rembrandt var min vän Baruch Spinoza, han som etablerade pantheismen.

När Rembrandt satt ensam kvar i Rosengracht och målade sitt sista självporträtt, när Hendrickje var död, när Titus var död, när han hade förbrukat hela sin familj och hans svärdotter övergivit honom och endast lilla Cornelia ännu fanns kvar, då kunde jag inte längre förarga mig på honom, ty då hade han förlorat och försakat allt som man kunde förarga sig på honom för, allt utom sig själv; och när man såg detta enda som då var kvar av hans liv, så kunde man ej längre gräla utan endast gråta.

När jag träffade honom efter Hendrickjes bortgång var det första han sade till mig:

"Skall du inte gräla på mig för att Hendrickje är död?"

"Var inte dum," sade jag. "Alla vet att Hendrickje dog av naturliga orsaker."

"Men jag var skulden till dessa naturliga orsaker."

"Nu är du dum igen."

"Om du inte klandrar mig för Hendrickjes död så måste jag få göra det själv."

"Gör det så mycket du behagar, men låt mig slippa höra det."

"Du är lika vresig som vanligt. Vet du om att du är nästan den enda vän jag har kvar? Av alla mina forna vänner, mecenater och köpare, porträttbeställare och konstälskare, är du den ende som alltid har kommit tillbaka, den buttre och vresige, den alltid negative, den enda som aldrig har smickrat mig. Vad har du då att säga till mig om du inte längre vill gräla på mig?"

"Har du ingen sorg efter din fru?"

"För mig är hon inte död. Jag kan träffa henne på nytt när jag vill i mina tavlor. Jag tror jag har lyckats föreviga henne."

Och när Titus hade dött som nygift så var det första han sade till mig igen:

"Skall du inte klandra mig för att Titus är död?"

"Jag tror att du klandrar dig själv alldeles tillräckligt där för."

Som om han inte hade hört mig sade han då: "Då måste jag klandra mig själv för hans död." Och så vände han sig till mig med sina stora utstående blodsprängda gubbögon som om han ville visa att han var vansinnig: "Du anar inte vilken skuld jag känner för dem alla, för Titus, för Hendrickje, för stackars Geertje Dircks och för Saskia. Det känns som om jag hade drivit dem alla i döden. Jag vet att Titus aldrig var stark, att Saskia hans moder var lika svag och att Hendrickje också led av bräcklig hälsa, men det känns som om det var jag som hade givit dem alla deras sjukdomar. När jag lärde känna Saskia var hon den mest spirituella och blomstrande skönhet, och Titus var det mest livliga och vackra av alla barn. Aldrig har någon målat vackrare barn och ynglingar än jag när jag målade Titus. Och Hendrickje var den sundaste av alla kvinnor, kärnfrisk och outtröttlig, tålmodig till det yttersta och klokare än någon man, tills jag gjorde henne med barn. Sedan började hennes hälsa svikta som aldrig tidigare."

Och stackars Geertje Dircks! Hon är mitt tyngsta samvete, därför att jag utnyttjade henne och sedan försköt henne, vilket drev henne vansinnig. Jag är övertygad om att jag kunde ha förhindrat att det blev nödvändigt att bura in henne på en asyl.

Saskia, Hendrickje och Titus var alla tre idealiska människor, men det känns som om mitt liv ruinerade deras. De var outtömliga inspirationskällor och ovärderliga stöd för mig och min konst, men jag ställde för höga anspråk på dem. Jag ville att de skulle vara lika idealistiska som jag. Jag krävde för mycket av dem, och de försökte ge vad jag krävde, men däri förtog de sig och gick under. I längden orkade de inte tillmötesgå mig. Deras krafter tog slut medan mina inte tog slut, och därför har jag överlevt dem alla, till min eviga outplånliga sorg och vanära. Men ingen kan säga att jag inte älskade dem."

Han tystnade. Det var ovanligt att han hade sagt så mycket på en gång, och på något sätt kände jag det som att han genom denna monolog försökte gå till rätta med sig själv och såga ner några ruttna grenar av sin stam, men han hade varit för ivrig och även gett sig på några alltför friska. Jag var tvungen att denna gång uppmuntra honom.

"Ditt och deras öde var att du är konstnär, och det är ett faktum som varken du eller de eller någon annan hade kunnat göra något åt. Och en sak till. Om Saskia och Hendrickje inte hade träffat dig hade de aldrig blivit förevigade. Du har som ingen annan i konstens värld förevigat dessa kvinnor och din son Titus också. Det var meningen med ditt öde och deras undergång i ditt öde: endast sådana öden hör evigheten till."

Hans huvud var böjt och jag såg inte hans ögon, men jag hörde hur han mycket lågt mumlade ett innerligt:

"Tack, broder."

41.

Exakt samma skuldmedvetna beklagande (*som Rembrandts*) skulle jag 150 år senare få höra av en annan berömdhet i Weimar i Tyskland. Det var den åldrande Goethe som inför mig vågade tala ut om sitt dåliga samvete för sin nyss bortgångne ende son Augusts skull. Men Goethe kunde jag inte trösta i hans ödsliga familjeförhållanden, ty medan Rembrandt verkligen förevigade sina närmaste, sina hustrur och sin son, så kan man inte säga det samma om Goethe, som lät sin moder dö ensam, som aldrig tog ansvaret på sig för affären med Friederike Brion som sedan dog, som lät sin hustru och sin syster gå i graven utan att sörja dem, och som yttrade över sin son som enda minnesruna och försonande ord, sonen som han förkvävt i sin familjedominans, ett avskyvärt torrt grekiskt citat av Xenofon: "Jag visste att han bara var en människa." Kanske jag gör Goethe orättvisa, men jag tyckte inte om karlen. Jag fann honom avskyvärt fåfäng, självupptagen, inskränkt och torr och nästan renons på mänskliga känslor. Hellre en mänsklig dumsnut som Rembrandt än ett omänskligt geni som Goethe.

Men det fanns en gestalt i Rembrandts tid, det underbara fria 1600-talet, kardinal Richelieus, Rubens', Karl I:s och Spinozas tid, som hör till det mänskligaste historien känner. Rembrandt älskade gärna, och hade han inte en hustru så tog han sig en. Samma var fallet med Rubens. Barockens glada dagar var ett kärlekens tidevarv, som dock icke gick till 1700-talets excesser i lössläpphet och lättsinne. På 1600-talet menade man alltid allvar när man älskade. Det var innan Don Juan hade uppfunnits av den äckelpottan och ultracynikern, den omänskliga stereotype sprätten Molière, mannen som skändade allting heligt och ädelt i världen, som dock fanns i den före hans tid. Men det kanske inte var den teaterapans fel utan den betydligt värre teaterapan Ludvig XIV:s. Men mannen som jag vill minnas var en annan skådespelsförfattare om än inte i samma klass som Corneille och Racine, men han var i motsats till Molière konstruktiv, och han hade smak. Dessutom var han ädel.

Det var en de tre musketörernas broder och överman. Han hade alltid framgång i krig och stred alltid i främsta linjen, men samtidigt var han en ordfäktare av ovanliga

mått. Om han gick på teatern kunde man vara säker på att han där skulle ge anledning till en bättre föreställning än den pågående. Han skrev inte mycket, ty han handlade och raljerade desto mer i praktiken, men ändå har han blivit ryktbar för alla tider inte minst därigenom att ingen författare har lyckats skriva en dålig bok om honom, och ändå har många försökt. Han var dessutom filosof och fritänkare, och han dolde aldrig vad han egentligen tyckte och tänkte, vilket var farligt ännu på den tiden, då kunskapen om Giordano Bruno och Galileo Galilei ännu var alltför aktuell. Han var en expert på att skaffa sig dolda fiender, ty ingen fiende vågade trotsa honom i öppen dager, medan han dock trotsade alla han kunde.

När jag träffade honom var han redan ålderstigen. Hans kraft var dock ännu obruten, och när jag kom in på ett värdshus med teaterscen satt han som bäst där och skrev på ett skådespel. Jag kände igen honom på avstånd och tänkte genast: "Det här tillfället får jag inte missa." Så jag steg fram till honom och frågade honom om jag fick ha äran att sätta mig hos honom.

"Gärna det," sade han, "så ful näsa som du har. En sådan behöver man inte befara att bli okvädad av."

Dessa ord gav mig anledning att närmare skärskåda hans berömda näsa. Visst var den präktig, men inte var den vad man hade väntat sig efter allt man hade hört. Hans näsa var inte på något sätt bortom gränsen för det acceptabla. Det var bara så att han var överkänslig när det gällde alla frågor om hans utseende och särskilt hans näsa, som alla hade så roligt åt bara för att han var känslig på den punkten. Folk sade om honom att han aldrig hade kunnat pussa en dam för sin näsas skull.

"Vad skriver ni på?" frågade jag.

"Bara en ny dålig pjäs. Jag blir aldrig någon bra pjäsförfattare. Corneilles dagar är förbi. Framtiden tillhör komedin, ytligheten och lättsinnet, och det är ingenting för mig.

Får jag bjuda er på ett glas vin?"

"Gärna det."

"Ni förstår, ni har en så läskigt ful näsa. Det är sällan man träffar någon som befinner sig på samma plan som en själv."

"Men er näsa är ju en skönhet."

"Ska *ni* säga! Er är som en metkrok, som om ni var en jude eller något ännu värre. Men se, här kommer vinet. Det är väl rätt butelj?" Han granskade etiketten noga och höll den väl utom synhåll för mig. "Ni förstår, det är väldigt sällan jag dricker, men när jag gör det så gör jag det ordentligt. Det är sällan jag har anledning att dricka, men när jag har det passar jag på. Smaka nu!" Han tittade finurligt på mig och tömde halva sitt glas. Jag endast läppjade på mitt.

"Men det är ju cognac," sade jag.

"Då har ni druckit förr, eftersom ni vet det, och då kan ni dricka igen. Var så god! Cyrano de Bergerac bjuder!" Och han tömde sitt glas, fortfarande lika finurligt betraktande mig.

"Vad har ni att fira idag, eftersom ni har anledning att kosta på er en så förnämlig cognac?"

"Mitt aldrig ingångna äktenskap. Tusan vad de stojar här! Hallå där borta! Kan ni inte dansa på borden litet tystare?" Till svar fick han en skur av svordomar och invektiv från ett sällskap längre bort som av allt att döma repeterade någon ny

skandalpjäs. "Aldrig får man vara i fred. Det skulle gå an om det var min pjäs de övade, men det är det aldrig. Jag blir aldrig mer i fransk litteratur än en Don Quixote, riddaren av den näsliga skepnaden, som bara är bra som underhållare och fjant, en sådan där clown som finns i den där vulgäre och friske Shakespeares pjäser. Kände ni honom?"

"Han dog visst för en tid sedan."

Han skrattade. "Ja, ja, det är bra. Nu ska ni få höra en bikt. Jag känner inte er, men därför kan jag lita på er, och när ni är lika gammal som jag så kan ni berätta för era barnbarn att den spjuveraktige charlatanen Cyrano de Bergerac en gång avslöjade för er sitt livs hemlighet. Vet ni vad?" frågade han och lutade sig fram mot mig och nästan viskade. Cognacbuteljen var redan halv. Han viskade: "Jag har aldrig haft en kvinna."

"Inte jag heller," sade jag genast.

"Hur bär ni er åt då?" frågade han flat.

"Med vad då?"

"Vad gör ni när naturen gör sig påmind?"

"Ingen aning. Vad gör ni?"

"Jag låter naturen göra sig påmind."

"Hur då?"

"Jag har aldrig tid att göra något åt det om dagen, så jag låter det hända då och då i sömnen om natten."

"Ni är som irländarna när det regnar."

"Irländarna?"

"Ja, det regnar alltid på Irland."

"Vad gör irländarna när det regnar?"

"Det samma som portugiserna när det regnar. Det regnar nämligen nästan lika mycket i Portugal."

"Ja, det kan jag ta mig fan på, parbleu! Men vad gör portugiserna när det regnar?"

"Vet ni inte det?"

"Nej."

"Det samma som irländarna gör när det regnar."

"Och vad gör de bövlarna då när det regnar?"

"Jo, det är mycket enkelt. De låter det regna."

Min gode dryckesbroder brast ut i skratt. Det hade han inte väntat sig.

"Ni har ta mig fan rätt!" utropade han. "Var har ni lärt er det? Har ni varit på Irland?"

"Givetvis. Där blev jag bjuden på lika goda drycker som er cognac."

Jag hade gjort honom glad. Full av gott humör tillkallade han värdshusvärden och bad honom hämta en ny flaska av samma sort, fastän den första ännu inte var tömd.

"Men det är dyrbar cognac, sieur."

"Snack. Jag ska nog betala den."

"Annars kan jag skarva," sade jag.

Det tycktes tillfredsställa värden, som gick efter en ny omgång.

"Ni betalar så in i helvete heller," protesterade dock Cyrano. "Ni står ju för underhållningen och skall därför dricka gratis."

"Jag trodde ni skulle underhålla mig."

"Ja, med cognac." Han tömde den första buteljen. "Ni kan lita på mig. Bottnen är djup i den här kistan," han smällde sig på magen, som mest bara var muskler, "och här är många skott att fylla innan skorven sjunker. Så drick ni bara. Det är sällan jag får skåda så sköna näsor." Han tycktes fäst vid min näsa som vid sin spegelbild.

"Men vad var det ni skulle berätta? Har ni aldrig ens friat?"

"Friat? Aldrig." Han viskade igen. "Men dock har jag älskat kvinnan högre än vad någon annan man har gjort i vårt tidevarv."

"Hur då?"

"Jag har skrivit dikter."

"Det gör alla."

"Jag har utplånat mig själv."

"Det gör alla."

"Jag har aldrig varit älskad tillbaka."

"Det är ingen."

"Jag har aldrig yppat min kärlek." Det slog högre än allt annat.

"Varför?"

"Hon älskade en annan."

"Älskade?"

"Han dog?"

"Var är hon nu?"

"I kloster."

"Ni älskar henne än?"

"Älskar?" Plötsligt nästan skrek han och han reste sig upp teatraliskt. "Älskar? Denna blinda fjolla, som bara själv älskade ett fagert utseende utan själ, ett vackert skal utan innehåll, en man som hon bad mig, mig av alla, att beskydda som en broder, en man som var så tom i bollen att han bad mig skriva hans kärleksbrev till henne, vilket jag också gjorde, men det var min kärlek till henne jag uttryckte i breven och ej hans! Och hon blev kär i den som skrev breven och trodde det var han när det hela tiden var jag! Hon fattade aldrig, vem som älskade henne och hur han älskade henne! Hon såg aldrig längre än till skalet och kläderna och näsan! Hon genomskådade aldrig hans tomhet och blundade ständigt för mitt hjärta av guld! Hur skulle jag ännu kunna älska henne!"

Alla i lokalen tittade på Cyrano. Han satte sig ner efter sitt upprörda utbrott och visade att han kunde gråta. Det var uppenbart att han ännu älskade henne.

"Ni besöker henne regelbundet?"

"Varje vecka."

"Vad hände med hennes kavaljer?"

"Han stupade i kriget mot spanjorerna."

"Och hon gick i kloster av sorg?"

"Ja."

"Och ni har tigit i alla dessa år?"

"Ja."

"Sannerligen, ni har älskat mera än någon jag känner."

"Där har ni min hemlighet. Berätta den för era barnbarn när ni uppnår mogen ålder, det vill säga när ni blir lika gammal som jag. Och glöm inte att beskriva min näsa."

"Jag skall illustrera den med min egen."

"Det var er näsa som fick mig att fatta tilltro till er. Jag fattar genast sympati för folk med iögonfallande näsor. Du förstår," han viskade igen, "de flesta har så gräsligt intetsägande näsor."

"Vad tänker ni göra nu?"

"Det är dags att besöka Roxane, min kusin."

"Är det er älskade?"

"Hur visste ni det?"

"Jag vet inte. Vad tänker ni göra med er pjäs?"

"Den får ligga här tills jag kommer tillbaka."

"Får jag läsa den?"

"Givetvis."

Och så bjöd han mig farväl. Men jag skulle aldrig få återse honom. Jag började läsa hans pjäs men kom inte särskilt långt i den. Jag förstod att han inte trodde på den själv.

När han inte kom tillbaka den dagen återvände jag till samma ställe följande dag, men ej heller då kom han dit. Jag började då fråga efter honom. Jag kallade honom för 'mannen med det goda ölsinnet'. "Det finns ingen sådan här," sade folk då. "Nå, mannen med den fina cognacen då," försökte jag. Ej heller någon sådan var känd. "Nå, mannen med näsan då," försökte jag. "Jaså, herr de Bergerac!" utropade alla då. "Men har ni inte hört den sorgliga underrättelsen?"

"Vad då?"

"Herr de Bergerac blev lönnmördad för ett par dagar sedan."

"För ett par dagar sedan?"

"Ja, ett fyrspann körde över honom. Alla vet att det var avsiktligt, men ingen vet vem som låg bakom."

Det hade skett strax efter att han hade skilts från mig. Han hade dock varit så nykter, att han efteråt med flera ben krossade och skallen också ändå gått den långa vägen till sin kusins kloster och där avlidit av överansträngningen. Fick hon någonsin veta vad han i hela sitt liv hade känt för henne? Jag tvivlar på det.

Den ofullbordade pjäsen inlämnade jag 150 år senare till Victor Hugo och franska akademien. De läste den och avfärdade den som sentimental smörja. Den ligger nu på någon av deras tallösa manuskripthyllor och samlar damm, medan dock det skådespel som hans liv var aldrig skall upphöra att spelas på nytt världen över, ett skådespel som sprider glädje och som alla skrattar åt men som är en tragedi, ty ingen tänker någonsin på, att mannen dog bara 36 år gammal. Och ingen tänker på vad det hade kunnat bli av en sådan snillrik människa, om han hade fått leva.

Om det var någon som i sig inkarnerade 1700-talet med all dess krampaktiga och förkonstlade förfining, så var det venetianaren Giacomo Casanova, som jag hade oturen att stöta samman med två gånger, och bägge gångerna ingav han mig ett sådant totalt förakt att det till och med överträffade mitt förakt för Goethe. Ändå hade jag vid mitt första möte med denna fullkomligt ytliga njutningsmänniska en av mitt livs intressantare och svårare intellektuella dueller, då han var min fullkomliga motsats och han lika litet kunde med mig som jag kunde med honom.

Det var på en krog i London omkring mitten av seklet som han var förmätnen nog att utmana mig på en duell på liv och död, fastän det var han som hade förolämpat mig och inte tvärtom.

"Jag är ledsen," sade jag, "men jag ställer inte upp."

"Är ni feg?"

"Det är höjden av fåfänga att utmana mig på en duell med vapen, ty ingen kan någonsin besegra mig. Därför utkämpar jag aldrig dueller."

"Ni är alldeles otroligt dryg, självsäker och högfärdig. Jag är övertygad om att ni är en bedragare."

"Om någon av oss är en bedragare så är det ni."

"På vilket sätt?"

"Ni har aldrig älskat en kvinna, och ingen hänger sig i vår tid så flitigt åt att förföra kvinnor som ni. Ni vill gälla för att vara världens främsta älskare, men ni har aldrig kunnat älska någon kvinna."

"Säg mig en enda av mina jungfrur som inte har skilts från mig med full tillfredsställelse."

"Jag är övertygad om att ni aldrig har misslyckats med ett samlag. Men kärlek har ingenting med samlag att göra."

"Vad är kärlek utan samlag?"

"Det undrar alla ytliga, dåraktiga, vulgära, inskränkta och begränsade människor, och det är omöjligt att svara dem, ty de kan ändå icke se längre än näsan räcker."

"Jag tror aldrig att ni har älskat själv."

"Tvärtom. Jag har alltid älskat, och alla som jag har älskat är jag alltjämt trogen idag, just emedan jag aldrig kommit vid någon av dem."

"Ni har alltså aldrig legat med en kvinna!" Hans löje var fullkomligt.

"Den som älskar köttligt bedrar, ty den som älskar köttligt måste alltid älska köttligt på nytt och på nytt, och en enda dam kan han i längden aldrig nöja sig med. Därför blir den lekamlige älskaren alltid en bedragare."

"Om ni aldrig har legat med en kvinna måste ni ha legat med män."

"Aldrig. Ingen man har någonsin försökt med mig, och det skulle vara det sista i livet som jag skulle ta initiativ till."

"Då masturberar ni."

"Ni börjar bli obehagligt närgången. Skall ni inte anklaga mig för tidelag också, eller reserverar ni det privilegiet för er själv?"

"Om ni varken ligger med kvinnor eller män måste ni vara en självbefläckare."

"Det är lönlöst att för en kortsynt och inskränkt person som ni försöka försvara sig."

"Alltså förnekar ni det inte."

"Jag måste förneka det."

"Varför måste? För er självvaktningens skull? För er heders skull? Den som måste försvara sin heder och självvaktning står i saknad av sådant."

"Ni är intolerant, dogmatisk och fördomsfull."

"Och ni är den drygaste bedragare jag har träffat. I nästa ögonblick kommer ni att påstå att ni till skillnad från alla andra inte kan dö."

"Det skulle jag aldrig våga påstå av den enkla anledningen att aldrig någon skulle tro det."

"Alltså tror ni att ni är odödlig!"

"Jag tror det inte. Jag vet det."

"Inte konstigt att ni inte vill utkämpa en duell. Ni vågar inte medge för er själv att ni är dödlig. Ni vågar inte se döden i vitögat. Ni är i själva verket så rädd för döden att hela ert liv går ut på att enbart förtränga all tanke på den."

"Försök döda mig om ni inte tror mig." Jag var fullkomligt lugn, och det skrämde honom. Han var tyst en minut.

"Även om jag ville skulle jag inte kunna döda er, ty ni är obevapnad och därtill modig. En sådan kan jag av respekt aldrig angripa."

"Ändå har ni utmanat mig på duell på liv och död, och ni har därtill svårare förolämpat mig än vad jag har förolämpat er, då ni har kallat mig bedragare fast jag inte är det, och då jag enbart sagt er sanningen, vilken är att ni är världens ytligaste och mest inskränkta och andefattiga människa. Och som bevis för att jag inte är en bedragare, och för att upprätta mig själv, skall jag ge er ett banesår som skall svida i ert hjärta för resten av ert liv, och det såret skall jag ge er utan vapen. Ni skall hädanefter aldrig mer lyckas bedraga en kvinna, men desto mer skall ni själv bli bedragen. Ni skall aldrig mera vara fri utan tvingas krypa för andra för resten av ert liv för att överleva. Ert lustiga liv som libertin är slut, och resten av ert liv skall vara enbart tomhet och lidande."

Han skrattade ut mig. "Ni är oerhörd i ert blodiga allvar, så oerhörd att ni är enbart löjlig. Ni tar minsann priset av alla narrar som jag har träffat, och ändå har jag träffat både Cagliostro och Mesmer. Ni är verkligen oerhörd."

"Nej," sade jag fortfarande lika seriöst, "jag är inte oerhörd utan ohygglig, och hur ohygglig jag är skall ni till fullo ha förstått tills vi ses nästa gång."

"När blir det?" skrattade han.

"När ni är sjuttio år."

"Ha-ha! Ni skall få se att jag då fortfarande skall kunna göra vilken nymf som helst med barn, hur gammal hon än är, som Abraham med Sara! Och hur gammal kommer ni själv att vara då, om jag får fråga?"

Jag svarade tveklöst: "Ett tusen åtta hundra tolv år."

Det blev för mycket för honom. Han dånade av skratt. Han höll på att kikna. Han måste hålla sig för magen, som om han var rädd att den annars skulle uppstöta alla hans senaste förträffliga middagar.

Jag lämnade honom i det tillståndet. För mig har människan alltid fått skratta på sig om han så har behagat göra i sin eviga obotliga förnuftsbankrutt. Ty aldrig skall

förnuftet och erfarenheten lyckas lära människan att livet ingenting är att skratta åt. Att skita ner sig av skratt är den högsta höjd av förnuft som en dödlig människan kan uppnå.

Naturligtvis träffade jag honom på nytt som sjuttio år gammal, men jag hade misstagit mig: han hade inte insett min ohygglighet. Han var då en gaggig gubbe utan tänder som knappast dög till något annat än perukstock. Han kom inte ens ihåg mig först när han såg mig.

"Jag vet vem ni är. Ni är en bedragare," sade han efter en stund läspigt, gnälligt och gubbigt.

"Ni tycks inte ha lärt er att ni är den bedragaren."

"Ingen har bedragit mig såsom ni, men vänta bara! Jag skall bedra er ännu mera!"

"Det kan ni inte. Ni är för gammal."

"Var det inte ni som var för gammal? Hur gammal var det ni sade ni var? 1812 år? Ha-ha-ha!" Hans skratt var ynkligt och gnälligt och torrt som en gammal dammig skräpvind. "Och när jag nu ser er så tror jag det också!"

"På vad ser ni att jag kan vara så gammal?"

"På att man inte kan se det på er!" Han var faktiskt inte så dum. Jag började nästan tro att han kunde bedra mig.

"Men hur har jag väl någonsin bedragit er?"

"Ni tog min oskuld ifrån mig."

"Hur?"

"Jag var oskuld så länge jag fritt kunde älska kvinnor utan att blygas. Men ni tog min oskuld ifrån mig. Efter att jag träffat er kunde jag aldrig mer älska en kvinna."

"Ni blev således bedragen av kvinnor och icke av mig."

"Skall jag tro er eller inte? I så fall är ni inte 1812 år gammal."

"Ni får tro vad ni vill."

"Men vare sig ni verkligen är en aldrig döende man eller inte så skall jag bedra er, och ju mera betydelsefull ni är, desto mera kapitalt skall mitt bedrägeri av er bliva."

"Hur skall ni bedra mig?"

"Om ni är odödlig, så skall jag bedra er på er odödlighet."

"Hur skall det gå till?"

"Jo, jag, som är dödlig, skall bli odödlig, men ni, som är odödlig, skall dö."

"Hur?"

"Det får ni se," fnittrade han.

Och sedan fnittrade han bara. Jag fick inget vettigt mer ur honom. Han bara fnittrade, som om han hade oändligt roligt åt ett puts som han tänkte spela mig. Och jag måste erkänna att jag kände mig litet obehaglig till mods när jag lämnade honom fnittrande bakom mig.

Han dog och lämnade intet spår efter sig. Han var i sanning dödlig.

Men så 50 år senare dök hans memoarer upp, och alla läste dem med stort intresse, och inte minst jag. Han berättade om den fatala episoden då han första gången misslyckades med en kvinna, och det måste ha skett omedelbart efter mitt första möte med honom. Därefter tog memoarerna slut. Men han nämnde inte ett ord om mig. Och då började jag förstå hans "bedrägeri".

Hans memoarer kom ut i otaliga upplagor och läses flitigt av hela världen än idag. Därigenom har han lyckats lura världen på sin dödlighet och gjort sig odödlig, och det visste han när han skrev dem. Däremot nämnde han inte ett ord i sina odödliga memoarer om mig, vars hemlighet han måste ha fattat. Sålunda gjorde den dödlige sig odödlig men avslöjade inte med ett ord den odödliges hemlighet, som är okänd för världen än idag.

Och då föraktade jag honom inte längre.

43.

Tiden före den franska revolutionen har kallats för de stora bedragarnas storhetstid, men var de alla bedragare? Casanova kunde aldrig lura mig men lurade mig ändå, och en annan som jag råkade ut för var den så kallade greve Cagliostro, den sicilianske juden Giuseppe Balsamo, som för alla tider kommer att kvarstå i historien som ett hopplöst frågetecken, liksom Shakespeare, Jesus, Homeros och andra olösliga mänskliga gåtor, som aldrig kommer att kunna rentvås från misstanken om bedrägeri.

Greve Cagliostro övertygade mig från början då jag träffade honom i Paris. Ändå hade jag grundligt satt mig in i hela hans mycket varierande berg- och dalbana av avslöjade taskspelarkonster och utomordentliga trollkonstnärsfiaskon. Jag ansåg att han måste ha lärt sig av sina många internationellt uppmärksammade misslyckanden, och när han uppträdde i Paris var alla hans tricks fullkomligt vattentäta: det var omöjligt att genomskåda något.

En annan sak som gjorde att jag trodde på honom var, att han utgav sig för att vara allt utom astrolog. Allt annat menade han sig behärska till fulländning: tankeläsning, magnetism, spiritism, alkemi, helbrägdagörelser, förutsägelser, – det var ingenting han inte utgav sig för att vara. Och allt tycktes faktiskt vara möjligt för honom, och det var ingen som vågade öppet misstro honom. Man misstror inte en man som det alltid går bra för och som aldrig misslyckas. Greve Cagliostro tycktes definitivt ha lämnat det experimentella stadiet bakom sig när jag först träffade honom.

Det var efter en av hans mycket uppmärksammade offentliga seanser med sin hustru som medium. Jag kunde inte låta bli att å det hjärtligaste efteråt gratulera honom till hans fullfjädrade konst.

"Jag har aldrig sett något liknande!" utbrast jag. "Vilken smidighet, vilken fingerfärdighet, vilken fenomenal mentalmagi! Ni behärskar verkligen er konst på ett helt annat sätt nu än då jag såg er uppträda i Warszawa."

"Warszawa? Var ligger det?"

"Det förvånar mig inte att ni har glömt det. Men får jag ge er ett gott råd? Glöm det här med er ålder. Ni kommer aldrig själv att kunna tro att ni är fem tusen fem hundra fyrtiofyra år gammal."

"Hur gammal är jag då?"

"Om ni vill kan jag ta reda på det."

"Hur?"

"Jag känner familjen Cagliostro i Palermo."

Nu hade han hämtat sig en aning efter den första förskräckelsen och vant sig något vid mitt sätt. Han lyfte på hakan och höjde bröstkorgen:

"Men ni förstår, det är inte min kropps fysiska ålder det är frågan om, utan det är hur länge min ande, det vill säga jag själv, har gått omkring här på jorden i olika inkarnationer."

"Och ni minns dem alla?"

"Varenda en."

"Säg mig då om Paulus var flintskallig, skäggig, bådadera eller intetdera och i så fall vad, för jag förmodar att ni kände honom?"

"Mycket väl. Han liknade ganska mycket Jean Calvin, men denne var mindre, böjdare och vassare i sitt utseende. Paulus hade klar blick och panna men Calvins blick var skarp och dolsk och hela hans väsen andades lömskhet och luktade etter."

Jag var förvånad över hur väl det stämde.

"Men skägget och håret? Hurdan var Paulus hårväxt?"

"Ni vill då ha konkreta bevis. Vill ni också veta hur Jesus avföring såg ut, hur Johannes Döparen luktade och om Pontius Pilatus hade hår under armarna? Skall jag berätta för er vilka tänder den helige Augustinus hade hål i? Vill ni veta om Johan utan land var sängvätare?"

Jag måste uppskatta hans argument. Visst var min fråga något trivial.

"Och ni själv då?" frågade han. "Hur tror ni er kunna ta reda på när exakt min nuvarande kropp föddes?"

"Inte bara när utan även var. Jag har 1700 års erfarenhet som astrolog."

Då vart han imponerad.

"Jag har alltid beundrat astrologer, därför att jag aldrig varit matematiker eller haft något astronomiskt tålamod själv. Tag reda på då när och var jag är född. Om ni klarar den uppgiften utan andra hjälpmedel än er erfarenhet och astrologisk logik skall jag alltid respektera er. Vi skall bli goda vänner, och jag skall aldrig mer hålla er för en bedragare."

Och jag ställde hans horoskop. Det tog en månad i anspråk. Mina resultat stämde till fullo. Han var en typisk vädur med stellium i tolfte huset och mars i skorpionen. Vädurarna är ofta de största universalbegåvningarna, men denne var dessutom andligt och praktiskt och mänskligt överlägsen. Jag hittade den rätta planetkonstellationen som kunde stämma med hans födelsedag och kunde lokalisera platsen och fastställde klockslaget efter hans uppenbara husindelning. När jag presenterade resultatet var han naturligtvis imponerad och förvånad.

"Men varför är ni bara 1700 år gammal när jag är 5500 år gammal?" frågade han till slut.

"Därför att jag föddes för bara knappt 1800 år sedan."

"I er nuvarande inkarnation?"

"I min nuvarande inkarnation."

"Då är ni ett fenomen. Att vi två skulle mötas!"

"Det är ingen slump. Jag träffar alla jag vill träffa."

"Och ni ville träffa mig?"

"Naturligtvis."

"Och varför?"

"Därför att jag studerar öden, och de märkligaste mänskorna har de märkligaste ödena."

"Ni har rätt. Och inget öde är så märkligt som mitt."

"Ni har rätt."

"Vad tror ni om det?"

"Ert öde?"

"Ja."

"Jag vet för litet om det ännu."

"Men ni har ställt mitt horoskop."

"Jag spår inte. Ni är spåmannen här."

"Nåväl. Jag spår, och jag har tidigare spått, och jag skall alltid spå, att detta franska hov, att detta Frankrike, att denna tid och denna värld, aldrig skall gå under, förrän jag går under."

Han var mycket teatralisk, men det var ett nöje att studera denne lustigkurre, denne praktfulle underhållare, denne man, som var en av de lustigaste jag någonsin träffat, blott för att han tog sig själv så omåttligt på allvar. Han tog för givet att varje ord han sade var ett sant och heligt gudsord som skulle gå till hävderna och citeras för eviga tider. Han var lika fåfång som Goethe men inte lika klok. Ful var han dessutom, och han skulle ha passat bra i rollen som Falstaff, om han varit ännu tjockare.

44.

Giuseppe Balsamo, eller greve Cagliostro, var en av de få som var så galen så att man kunde anförtro sig åt honom. När jag första gången testade honom med något av sanningen om mig själv och skämtsamt lät undslippa mig att jag var nästan 1800 år gammal, så tog han mig genast på allvar. Han tvivlade inte ett ögonblick på att jag faktiskt var den som jag så småningom för honom allena vågade utge mig för att vara. Och när jag väl en gång börjat berätta för honom om mina erfarenheter så tröttnade han sedan aldrig. Han ville ständigt höra mera. Och så småningom fann jag att det fanns ingen anledning att dölja något för honom.

Men ett område var jag mycket försiktig med att vidröra, och naturligtvis blev det sedan ingenting som han var så intresserad av som det. Det var naturligtvis fallet Jesus Kristus. Han tröttnade aldrig på att plåga mig med att pumpa mig på mera ögonvitnesskildringar och förstahandsuppgifter om denna historiens största skandal, och ju mera förtegen jag var och ju mindre jag ville avslöja om vad jag verkligen visste, desto starkare blev hans nyfikenhet och iver.

Min far var ju astrolog hos Herodes både den gamle och Antipas, och på den tiden då Jesus blev allmänt beryktad så fick min far i uppdrag av vällustingen Antipas att ställa Jesus' eller Josua Ben Josefs horoskop. Min far ställde det, och det blev det sista horoskop han ställde. Intet av alla de flera hundratals utförliga horoskop som han ställde under sin livstid lade han ner så mycket tid och noggrannhet på som den sällsamme Galiléns.

Den äcklige Antipas grälade och tjtade jämt på honom för att han aldrig blev färdig med det eländiga horoskopet.

"Vad är det med det, eftersom du aldrig blir klar med det?"

"Jag vill bara vara säker," sade min far. "Jag måste kontrollera alla uppgifterna."

"Och vad är det då för märkliga uppgifter som måste kontrolleras?"

"Det kan jag inte säga förrän jag blir säker på min sak."

Och Herodes förlorade alltid tålmodet med honom, körde ut honom och muttrade: "Dessa förbannade judiska pedanter!" och var på dåligt humör för resten av dagen av oro och ängslan för det ständigt växande fenomenet Jesus Kristus.

Men Pappas horoskop över Josefs son av Juda stam och Davids hus blev färdigt till slut, men jag var den enda som någonsin fick se det.

"Min son," sade han, "detta horoskop är det sällsammaste som jag någonsin ställt." Jag fick se det och fann det likt de flesta andra horoskop. Det erbjöd inga märkvärdigheter för mina ögon. Väduren, Stenbocken och Fiskarna dominerade, men Mars var mycket olyckligt placerad och direkt hotad av Saturnus. Men något unikt var det inte med det horoskopet, lika litet som Hitlers var unikt vid första påseendet. Men när jag första gången såg Hitlers horoskop existerade ännu inte varken begreppet Vertex, ekvatorialascendenten eller planeten Pluto. Men det är en annan historia.

"Jag förstår inte, far, det unika med detta horoskop," sade jag troskyldigt.

"Och det förstår jag att du inte förstår, ty det märkvärdiga framgår inte av horoskopet som sådant. Men denna person är född exakt i brytningsögonblicket mellan två skilda tidsepoker."

"Jag förstår inte."

"Ständigt har jag kontrollerat mina kalkyler och räknat om dem på nytt, och för varje gång har detta fenomen endast bekräftats och understrukits än tydligare, att denne man är född i det ögonblick, i precis det ögonblick, då vårdagjämningpunkten övergick från Väduren till Fiskarna. Han är den förste som är född i en ny tid, och dominansen av hans Fiskar utvisar tydligt, att det är han som, med eller mot sin vilja, kommer att leda den."

Jag började förstå vart han syftade.

"Och hur skiljer sig Fiskarnas tid från Vädurens?"

"Väduren är naturkraften som litar till sig själv och som endast med sin envishet besegrar världen. Historien har hittills letts av sådana envisa andar som Abraham och Moses, Alexander den store och den gamle Cato, men denna nya tid tillhör en ny sorts ledare. Denna nya ledare är en känslig typ, en överkänslig och ödmjuk personlighet, som böjer sig för alla andra och som i ringhet visar vägen. Vädurens era är över, och allt vad dess ledande män åstadkommit, som den judiska religionen, den hellenska civilisationen och det romerska riket, skall falla sönder inför den nya tidens mera mystiska, reserverade, känsliga och opraktiska anda. Du skall få se. Denne man är utsedd av ödet till att bli den nya tidens portalfigur. Gårdagen tillhörde dådkraftens och envishetens män. Framtiden skall ledas av dem som uppgiver sitt liv och sina möjligheter och offerar sig själva. Du skall få se.

Detta kan endast du förstå. Den narraktige fursten med sina fester och frillor skulle aldrig fatta det. Låt honom frukta den unge Jesus och den nya tiden som skall vräka allt vad han lever för över ända. Jag skall aldrig betaga honom den fruktan, ty det vore att göra honom illusioner. Och du skall få se att min spådom slår in om denne nasaré. Han skall bli den nya tidens första och största offer."

Så tolkade min fader Jesus Kristus' horoskop, som jag tyvärr förlorade år 70 då allting i Jerusalem förstördes, och ingen kan påstå att hans spådom inte slog in. Däremot tvivlar jag starkt på hans kalkyler, eftersom jag inte vet hur han utförde dem. Han var en mycket större matematiker än jag, som mera har byggt mitt astrologiska vetande på direkta erfarenheter: jag har aldrig tålmod att räkna ut exakta sekunder utan avrundar allt till minuter, om det inte råkar vara exakt 30 sekunder extra. Men min far bemödade sig om att räkna med sekunder och ännu mindre enheter och kunde syssla i månader med tiotusendelar i logaritmuträkningar. Efter 2000 år vet jag knappt ännu ens vad logaritmer egentligen är. Jag hörde ordet för första gången på 1600-talet men kände igen dess principer från Pappas tabeller.

Men sådant kunde jag underhålla den gode Cagliostro med under ensliga nätter, och inför sådana historier lyste hans ansikte som en sol av sann fröjd och lycka. Efter honom har jag bara träffat en som lika hängivet kunde njuta av mina historier, och det var Alexandre Dumas, "den store negern", som elakt folk kallade honom.

Jag har redan berättat om mitt möte med honom. Med tiden ville han prompt att jag skulle samarbeta med honom och ingå i hans "författarfirma" som fast anställd, men detta vägrade jag bestämt. Jag avskydde hans manér att låta sina böcker till stora delar skrivas av andra medan han själv endast stod för deras kulminering, final och tillspetsning, och detta påtalade jag ständigt för honom.

"Allt detta i era böcker som dessa andra skriva är utomordentligt tråkigt att läsa, medan det enda som är bra i dem är det enda ni skrivit själv i dem," upprepade jag ofta, men då dunkade han mig i ryggen och sade:

"Men skulle jag då avskeda alla dessa mina kära vänner, som om de inte var i min tjänst aldrig skulle kunna förtjäna ett öre? Inte en av dem skulle kunna bli en Balzac ens!"

Vi skämtade ofta på tu man hand om den stackars Balzac, som vi båda hjärtligt ringaktade för hans totala brist på fantasi.

"De kan ge dig idéer och stimulera dig," fortsatte jag, "men de kan aldrig annat än litterärt dra ner ditt författarskap till en lägre nivå. De enda av dina böcker som är verkligt bra är de få som du skrivit helt och hållet själv. Allt vad dina anställda bidrar med är bara sågspån och utfyllnad, halmstoppning och bukfylla i form av luft."

Men han anställde bara fler.

Mest bedrövad var jag med tiden över att så hemskt stora delar av hans romaner om Cagliostro just var sådan luftig bukfylla. Han hade alltid fascinerats av Cagliostros gestalt, och jag kunde bereda honom den stora glädjen att skildra Cagliostro för honom som sann mystiker, vilket ingen annan tidigare kunnat. Biografierna om Cagliostro är annars normalt ensidigt negativa och fördömande då de bara ser honom ur krass materialistisk synpunkt. Men Dumas hade en positivare livssyn, och jag fann i honom ett lämpligt och tacksamt medium till att återupprätta Cagliostro inför evigheten. Han ensam har lyckats göra Cagliostro någon rättvisa. Alla andra har endast sett Cagliostros mask, hans fåfänga gimmickar, hans ytligheter och publika gester. Alexandre Dumas ensam kunde genom mig förstå Cagliostros själ och odödliggöra den för alla tider, ty hans romaner om Cagliostro äro under av dramatik och mystik, så länge Joseph Balsamo själv finns med i scenen. Allt som sker då Balsamo inte själv är närvarande eller aktiv är inte skrivet av Dumas.

Jesus var inte det enda intressanta gränsfallet i historien. De återkommer ständigt och är ofta riktigt intressanta. Jag minns särskilt två från 1700-talet. Det ena var en anspråkslös musiker född i Eisenach 1685, och hur jag än ansträngde mig för att matematiskt komma fram till om han var född med solen i Väduren eller i Fiskarna så var det omöjligt att avgöra: han var född precis på gränsen.

Det andra var en ung dam av kunglig härkomst, en prinsessa av det svensk-danska hertighuset Holstein-Gottorp, som föddes den 21 april 1729. Det var omöjligt att avgöra om hon var Vädur eller Oxe, men i beaktande av hennes senare karriär som kejsarinna av Ryssland och en god sådan slöt jag mig till att hon i alla fall måste ha varit en Oxe.

Andra intressanta sådana gränfall var Voltaire, född mellan Våg och Skorpion, Puccini, född mellan Skytt och Stenbock, även Gandhi och Albert Schweitzer var mellanting mellan Våg och Skorpion, liksom Vincent van Gogh var det mellan Fisk och Vädur.

Även Cagliostro var ett sådant gränfall mellan Fisk och Vädur, men han var definitivt mera Vädur, och dessutom hade han Saturnus i Lejonet. Han var en man som måste gå för långt, och det gjorde han också.

På den tiden talades det allmänt om drottningens ryktbara halsband, som skulle kosta franska staten en miljon sex hundra tusen pund om hon köpte det, ty det var alla tiders förnämsta diamantsmycke. Dess like har aldrig skådats i historien, och det var enkom gjort med Frankrikes drottning i åtanke. Hon ville gärna ha det men vågade inte köpa det.

Första gången jag hörde Cagliostros namn förknippat med detta diamanthalsband anade jag genast oråd. "Vad vill han med drottningen?" tänkte jag, och det frågade jag honom rent ut.

"Jag ämnar störta henne," sade han då utan krumbukter.

"Varför?"

"Jag ämnar störta den franska monarkin och så många monarkier som möjligt."

"Varför?"

"Därför att de irriterar mig."

"Hur?"

"De dominerar samhällslivet."

"Får de inte göra det då?"

"Varför skall de göra det?"

"Någon måste göra det. Om de upphör måste någon annan leda staten."

"Varför det? Varför måste staten vara mäktig?"

"Därför att den mänskliga fåfången kräver det."

"Jag menar att vi kan vara utan den mänskliga fåfången."

"Då vet du ingenting om människans natur."

Han teg.

"Nå, hur ämnar du störta dem då?"

"Jag har påträffat en person som står i intim förbindelse med den vackre träboken kardinal de Rohan, en viss Jeanne de la Motte Valois, grevinna och ättling

av det förra konungahuset, en fulländad bedragerska och förförerska. Jag kan inte låta bli att leka med henne och använda henne för mina syften. Och hon är mer än villig därtill."

Cagliostro var en mästare i att manipulera med människor, och jag kunde mycket väl föreställa mig honom lekande med denna falska grevinna, denna kardinalnarr och hela det förvekligade franska hovet och konungahuset som med marionettdockor och enbart ha roligt åt leken utan att det minsta bry sig om vilken skada han gjorde enskilda oskyldiga och olyckliga människor.

"Akta dig," sade jag. "Du leker med elden, ty du leker med historien."

"Jag vet," sade han lugnt.

"Om du sätter eld på det franska konungakorthuset brinner du själv inne."

"Jag kan sveda fingrarna men knappast mera."

"Det kan bli din eviga historiska vanära."

"Skall vi slå vad?" sade han utmanande.

Jag visste att det franska konungahuset inte hade en chans mot honom, ty han var lika fanatisk som Muhammed.

"Om ingen annan åvägbringar ditt eviga historiska fall efter det franska konungahusets så skall jag personligen själv ombesörja det."

"Akta dig! Jag börjar tro du är dödlig."

"Vi är alla dödliga och även du."

Ingen hade så gått och inbillat alla människor att han var odödlig som han.

"Du kommer aldrig att kunna avslöja mig."

"Nej, endast du kan avslöja dig själv."

"Om jag faller skall hela världen veta vilken person du har utgivit dig för att vara."

"Ingen skall tro dig, ty jag har aldrig gjort något väsen av mig."

"Jo, inför mig."

"Jag trodde jag kunde ha förtroende för dig."

Han visste inte vad han skulle tro om mig, om jag skämtade eller menade allvar, om jag drev med honom eller om jag själv trodde på vad jag sade.

"I vilket fall som helst så kan varken du eller jag längre stoppa denna halsbandsaffär: franska konungahuset är redan förlorat."

"Hur långt har det gått?"

"Skorpionen Jeanne de la Motte har juvelerna, och hon skall förgifta varje person till döds som nalkas henne i avsikt att beröva henne dem. Kardinalen tror drottningen har dem, och drottningen har kvitto på att juvelerarna har fått dem tillbaka. Och franska folket skall tro som kardinalen, att drottningen fått juvelerna av honom och därför älskar honom."

"Stackars drottning!"

"Det kommer att urarta till världshistoriens löjligaste historiska komedi."

"Som kommer att leda till dess blodigaste tragedi."

"Det tror jag inte, inte så länge jag håller i trådarna."

"Ingen dödlig kan hålla i ödets trådar, inte ens du eller jag."

"Jag påstår motsatsen. Skall vi slå vad?"

"Om vad då?"

"Den som har fel måste för alltid lämna Paris."

"Vem har fel?"

"Den av oss som är dödlig."

Hans ögon gnistrade av övermodets vansinne. Han var faktiskt säker på att jag var dödlig och att han inte var det. Och han tillade: "Ty jag ger inte upp spelet så länge jag lever. Den franska monarkin skall falla, och det skall göra Frankrike större än någonsin."

"Det tvivlar jag inte på, men du skall falla med det gamla Frankrike."

"Det tvivlar jag på."

Och vi tummade på saken: vadet var avgjort.

46.

Jag glömmer aldrig mitt livs enda audiens med drottning Marie Antoinette. Det var i juli 1789, dagarna före den stora krisen som inleddes med finansminister Neckers avsked och definitivt blev oåterkallelig i och med Bastiljens stormning. I tre års tid hade onda gifttunga oavbrutet ägnat sig åt att andligen avrätta den stackars drottningen, så att man tyckte att det bara var den praktiska avrättningen som fanns kvar att utföra. Och den ondaste av alla dessa outtröttliga giftspridare och plågoandar var madame Jeanne de la Motte, jag skäms att även erkänna henne rätten till det ärbara namnet Valois, som ingen före henne så kraftigt besudlat. Halsbandsaffären var för länge sedan över, men hon, den enda skyldiga, höll den fortfarande vid liv för full låga genom sina politiska pamfletter som alla ensidigt gick ut på att avrätta drottning Marie Antoinette, den i affären enda fullkomligt oskyldiga. Och hela världen läste madame de la Mottes pamfletter med vällust och citerade henne och trodde varje ord och frossade i att smutskasta drottningen.

Cagliostro hade för länge sedan lämnat Frankrike, därtill kommenderad av kungen och drottningen, ett beslut som de stod för helt och hållet själva, och därmed var hans tid förbi. Men ingen hade såsom han gjort halsbandsaffären till ett politiskt slagträ åt folket mot kronan. Genom sitt fula agerande däri angav han dess falska ton som sedan klingade oupphörligt i form av ett ständigt allt råare djuriskt rytande gentemot kungen och drottningen. De enda fasta beslut som konung Ludvig XVI någonsin fattade var arresterandet av kardinal de Rohan och landsförvisningen av greve Cagliostro, och de två besluten var hans enda politiska misstag som ledde till konungadömet fall. Därigenom blev båda martyrer, de två sista för den franska kronan, och vilka martyrer! – den ena en tvålfager feminin kardinal med alltför många älskarinnor, den andre en uppblåst destruktiv blekfis, intrigör och taskspelare av universella mått och sin tids fåfängaste man, båda två lika fullkomligt moralbankrutta. Men kungen hade visat dem sin onåd, och därmed var de martyrer och i populasens ögon för evigt kanoniserade helgon som visade dem vägen till revolutionen, den i grunden enbart destruktiva idé som i praktiken skulle bli tidernas värsta levande våldspornografi. Idén var destruktiv från början i det att den var inriktad på att förgöra monarkin.

Jeanne de la Motte hade blivit offentligt vanärad, brännmärkt och gisslad och därefter inspärrats på livstid. Men hennes skorpiongift hade redan gjort sin fatala verkan. Hon var redan bliven en värdefull tillgång för samhällsomstörtarna. Hon var

redan en martyr och ett helgon, ett offer för drottningens omänsklighet. Man organiserade hennes flykt från straffanstalten och förde henne till England, där hennes enda sysselsättning i fortsättningen blev det ursinniga och obscena politiska pamflettskriveriet gentemot drottningen. Hon gjorde inte annat än sprutade gift och infekterade Frankrike därmed så länge hon levde. Hon fick en ond bråd död samma år som de av hennes gift infekterade fransmännen tog livet av konung Ludvig XVI och den evigt fullkomligt oskyldiga drottning Marie Antoinette.

Jag sökte upp henne för att jag till fullo hade varseblivit den annalkande stormen. Men jag visste att det redan var för sent. Hennes blotta anblick sade mig att hon redan visste allt vad jag hade kommit för att säga henne. Hon var som den utsöktaste av alla rokokopjäser, som den underskönaste marmorstaty av Pallas Athena, som bara väntar på att få sin näsa krossad och bli störtad omkull och nedtrampad av det värsta av allt: okunnigheten. Hon var stel som en staty men lika skön i sin renhet som Hypatia.

"Vill ni också varna mig och be mig resa utomlands för att sätta mig i säkerhet medan Frankrike rasar? Det är omöjligt, monsieur. Jag är drottning av Frankrike."

"Madame, ni behöver bara göra en sak för att rädda Frankrike, och det är att återkalla herr Necker."

"Och varför skulle jag be konungen återinsätta herr Necker?"

"Därför att det är er enda vän som har folkets förtroende."

"Han har svikit vårt."

"Så länge han har folkets förtroende har ni folkets förtroende."

"Vi har aldrig haft folkets förtroende och kommer aldrig att få det. Folkets förtroende sveks av Ludvig XIV och har aldrig sedan återfåtts. Först när vi är döda skall folk tycka om oss."

"Vad har ni emot herr Necker?"

"Han är en mästare i att gå bakom ryggen på oss. Han säger si men gör sedan tvärtom. Han hycklar och låtsas vara vår vän medan han bakom ryggen på oss öppet motarbetar oss. Se, därför allenast är han folkets vän, ty folket hatar oss. Folket älskar alla som hatar oss."

"Vill ni då er egen undergång?"

"Jag vill ingenting längre. Vad konungen egentligen vill har jag aldrig vetat, men jag tror inte han ville bli konung. Jag ville roa mig och hade roligt tills jag första gången erfor att någon verkligen kunde hata mig. Då tog det roliga slut. Efter det har allting varit mig tämligen likgiltigt."

"Även Frankrike?"

"Allt utom Frankrike."

"Men rädda då Frankrike, Madame. Undvik dess och er egen undergång. Avstå från er stolthet och låt herr Necker göra vad han vill."

"Han vill störta oss som alla andra. Skall vi då låta oss bli störtade utan vidare?"

"Madame, det är bättre att han gör det fredligt än att folket gör det med våld."

"Är det så oundvikligt?"

"Det är så oundvikligt."

"Min herre, om det är oundvikligt att den franska monarkin skall bli störtad, så må den då hellre bli störtad med dunder och brak än med ett ömkligt snopet kvidande. Om vi skall störtas så skall Frankrike störta med oss i fördärvet. Ju

blodigare och våldsammare, desto bättre, om det en gång skall ske. Hellre blir jag halshuggen än att jag abdikerar."

"Ni bryr er då ej om framtiden, er familj, era barn och Frankrikes ära?"

"Om fransmännen är så vanvettiga att de vill störta en snart tusenårig monarki, som har gjort Frankrike till världens ledande nation, så kan inte ens jag rädda Frankrikes ära och ännu mindre mina egna barn och min egen familj. Och i så fall måste Frankrikes framtid bli sämre än dess förflutna."

"Ni vill således ej återinsätta herr Necker?"

"Min herre, endast konungen kan göra det, och jag kan inte tvinga honom till något som han inte vill. Endast historien kan göra det. Herr Necker har skymfat kronan, och kronan kryper inte ens för herr Necker. Det öde ni förespeglar oss är tydligen oundvikligt, men vi böjer oss aldrig. Jag har talat."

"Jag har i alla fall försökt rädda er, och jag skiljs från er med gott samvete."

"Min herre, ni får gärna försöka rädda oss igen, men ni kommer inte att lyckas."

Dessa sista ord sade hon med ett så säreget leende som för ett ögonblick lät skymta den unga glada Marie Antoinette igen, men samtidigt var detta leende präglad av en blandning av sorg och visdom som var mycket äldre än hon själv. Det var ett tidlöst, oförglömligt leende, som höjde innehavarinna därav högt över denna världen med alla dess låga bekymmer. Detta leende måste jag besvara.

"Madame, om jag inte kan rädda er på annat sätt, så kan jag dock rädda er ära åt evigheten."

"Tror ni inte vi kan rädda den själva?"

"Ni kanske, men inte er konung."

"Och vad är det för fel på vår konung?"

"Han är för lat och för materialistisk."

"Kan jag rädda min ära så kan jag även rädda konungens ära."

"Hur?"

"Monsieur, vi vet allt vad som sker. Vi är inte så dumma som folk tror. Vi vet att parisarna, detta pöbelfolk, detta storstadshelvetets avgrundsmobb, är i stånd till att taga till vapen och som en man, inspirerade därtill av demoner som Rousseau, Cagliostro och Jeanne de la Motte, tåga mot Frankrike och ta hennes ära med våld. Vi vet att folket skulle kunna mörda oss. Men det struntar vi i, ty de kan inte mörda vår ära så länge vi inte rör ett hår på dem. Ni har mitt ord på att varken konungen eller jag någonsin skall kommendera en fransman till att gå emot en fransman. Vad resten av världen vill taga sig till mot Frankrike är en annan sak – det kan inte vi stå för. Men den franska monarkin skall aldrig ge vika för sådana frestelser vilka vända fransmän emot fransmän, och om fransmännen själva falla för den frestelsen och vänder sig mot sina egna och mot Frankrike skall det franska konungahuset hellre bli det första försoningsoffret för ett sådant nationellt självmord än finna sig däri.

Där har ni Frankrikes ära, monsieur."

"Jag börjar nästan tro ni är fransyska, Madame."

"Monsieur, jag är europé och människa. Det räcker."

"Tyvärr är ni för god för Frankrike."

"Det fanns en tid då den franska monarkin och Frankrike var jämngoda."

"Ni är den sista av den tiden."

Och jag böjde mig ner och kysste hennes hand.

När jag åter såg upp kände jag åter igen den gamla eller rättare sagt unga Marie Antoinette: hon log av en glädje så ung och frisk som Antoine Watteaus och Marivaux' knoppande rokokko. Det var sista gången jag såg det franska kungliga solskenet lysa på en fransk monarks panna.

47.

Alla kloka människor tog definitivt avstånd från den franska revolutionen den 14 juli 1789 då Bastiljen erövrades av pöbeln och Frankrikes demokratisering därigenom började färgas av blod och våld. Vad som därefter följde var det sekellånga ohyggligt starka och fruktansvärda skådespel som var Frankrikes självmord och vars slut inte nåddes förrän år 1945. Ty detta nationella självmord under 150 år, som skulle dra hela Europa med sig i fördärvet, var inte ett otvetydigt självmord. I själva verket anser jag att denna Frankrikes ohyggliga kamp mot världen egentligen var en kamp mot Tyskland, mot tysk rivalitet, mot allt tyskt inflytande, mot den tyskhet vars första definitiva antifranska inkarnation var österrikiskan Marie Antoinette.

Jag tror att hon bättre än någon annan visste vad franska revolutionen handlade om. Hon var österrikiskan som erövrat Frankrike och dess konung, och hon visste att framtiden låg i de tyska nationernas händer. Hon trotsade Frankrike. När Paris kvinnliga pöbel tågade ut till Versailles för att enlevera kungafamiljen var hon den enda som rakryggad och ensam vågade konfrontera denna pöbel, ty hon visste att hon i egenskap av tyskhetsfaktor skulle besegra dem. Och hon besegrade dem. De hade tänkt stena henne när hon steg ut på slottets balkong, en och annan bösspipa pekade mot henne, men hennes korslagda armar och lugn grep dem med sin oövervinnelighet. De kom av sig och hyllade henne i stället.

Som fånge i Tuilerierna tvekade hon inte att agitera alla Europas och särskilt tyskspråkiga kungahus mot de fransmän som hade vågat inskränka hennes frihet. Hon ensam i egenskap av tyskspråkig österrikiska vände hela världen mot Frankrike. Varför? Därför att hon var tyska.

Att hon fick fan därför bekom henne inte. Hon visste att hennes kultur skulle segra ändå. Man kan till och med gå så långt som att säga att hela Frankrikes universalsjälvordstendens kom från henne och började med henne, ty allt vad hon gjorde skadade henne själv, hennes familj och Frankrike, från det lössläppta nöjeslivet på 1770-talet till de politiska intrigerna under revolutionen. Hela Frankrike följde henne i hennes självdestruktivitet, ty hela Frankrike tyckte synd om henne. Varför? För att de var tvungna att hata henne, för att de var tvungna att bestraffa och plåga henne till det yttersta och driva henne till den yttersta förnedringen, därför att hon var av tysk natur och emedan tysk natur ville Frankrike illa. Varje steg hon tog var mot sin egen undergång, men hon var Frankrikes ledarinna och Frankrike måste obönhörligt följa henne och följde henne i undergången och hatade henne därför som ingen kvinna varit hatad, när den enda skyldiga var ett nyckfullt öde.

Detta var även Goethe medveten om när jag talade med honom utanför striderna kring Argonne. Vi var överens om att Frankrike för närvarande beredde världen ett det mest storslagna dramatiska skådespel som dock måste sluta med Frankrikes politiska undergång, på det att tyskheten skulle få dominera Europa.

"Men tro inte att Frankrike finner sig i sin undergång utan strid," sade jag.

"Må Frankrike kämpa så länge hon orkar," sade han.

"Frankrike skall icke erkänna sig besekrat förrän Tyskland är besekrat med henne," svarade jag då.

"Vem skall då överleva?"

"Tror du Tyskland kan överleva bättre än någon annan?"

"Det får framtiden utvisa."

Tydligen trodde han det, och han fick rätt till en början: Frankrike fick en chans och gjorde väl ifrån sig under Napoleon, som dock besegrades till slut. Men Napoleon hade då hunnit befrynda sig med Ryssland redan. På nytt förlorade Frankrike mot tyskheten 1870, men i följande världsbrand, det första världskriget, fick Tyskland ett slag i grunden. Tyskland var dumt nog att kräva revansch, vilket blev katastrofalt för hela världen men mest för Tyskland och Frankrike medan Ryssland ensamt dominerade större delen av Europa, vilket varken gagnade Tyskland eller Frankrike.

Denna 150-åriga onda cirkel, som tyskan eller österrikiskan Marie Antoinette medvetet eller omedvetet inledde, detta europeiska envig på liv och död mellan Europas fastlands två huvudrivaler, som skulle kräva bådats maktposition och ära, vågade endast några få individer här och där resa sig emot och trotsa. En av dem var Beethoven, en annan var Stefan Zweig. En tredje var varken tysk eller fransk utan italienare.

Det var en tystlåten liten man som av damerna hånfullt kallades för "mästerkatten i stövlarna". Det var något bestickande med honom, ty man såg genast på honom att han var en man som alltid hade rätt, och sådana män är ytterst få.

Jag såg honom för första gången den där ohyggliga natten till den 10 augusti 1792, då Tuilerierna stormades av pöbeln och kungen avsattes med våld; då den franska revolutionen som börjat så ideellt definitivt blev till en oåterkallelig våldspornografisk tragedi som därefter endast måste bli värre och värre; då de första bittra frukterna av Marie Antoinettes uppvigling av omvärlden mot Frankrike skördades. Han stod tyst och såg på när pöbeln massakrerade konungens lojala soldater och dessa massakrerade pöbeln. Jag kunde inte låta bli att undra vad han tänkte på och gick fram och frågade honom det.

"Ni ser opartisk ut, vilket jag önskar även jag kunde vara. Men jag måste ta mitt parti, ty jag är officer. Jag skäms inte att medge att jag till för ett år sedan alltid var monarkist. Jag skulle ha kunnat dö för konungen och den bestående ordningen, vid Bastiljen eller vid Versailles då för tre år sedan. Men kungen är ingen kung. Han har försökt fly ur landet. Han är en ynkygg. Han är ingen man. Därför kan jag inte hjälpa honom. Se nu här. Kungens soldater är överlägsna denna dumma hop men de har inga klara order från kungen. Därför skall pöbeln massakrera dem till sista man, och de är hederliga och goda soldater varenda en av dem, men kungen tillåter det i sin dumhet. Han vet ingenting, och därför kan ingenting rädda honom."

"Men drottningen då?"

"Kvinnor räknas inte."

Och han återtog sin roll i det hela och måste lämna mig åt mitt öde. Men denne unge allvarlige man med så god politisk och mänsklig överblick och med geniets glöd i sitt örnöga fastnade i mitt minne, och jag beslöt att fästa mig vid honom. Det

retade mig att jag inte visste vad han hette, men tids nog skulle jag få veta det.

När jag frågade en gammal sårad soldatveteran där vem han var visste han bara att han var korsikan.

48.

Ödet ville att jag skulle få träffa samme man på nytt på samma plats men tre år senare. Det var vid de folkupplopp som definitivt var den franska revolutionens dödsryckningar, och som den unge Napoleone Buonaparte från Corsica gjorde ett tvärt slut på genom att cyniskt och tveklöst skjuta skarpt på pöbeln medelst kanoner. Jag såg honom göra det. Inte en ryckning förrådde en känsla i hans ansikte, men det nästan kändes som om han tänkte: "Om Ludvig XVI gjort sammanlunda hade inte bara han och hans familj levat idag utan även Marat, Robespierre, Danton, André Chenier, Saint-Just, Camille Desmoulins, kanske även Mirabeau, och alltför många andra."

Han förklarade senare för mig varför han skjutit skarpt genast. "Det var för att rädda människoliv." Så menade även Churchill när han sanktionerade Dresdens förintelse och atombombens användning vid Hiroshima och Nagasaki. "Om vi inte skjutit skarpt genast hade blodbadet blivit mycket värre." Det är lätt att säga när man inte sett hur det hade gått om det gått annorlunda. "Om vi följt det vanliga bruket hade vi först skjutit med lösa skott, folket skulle ha blivit skrämt, ingen skulle ha skadats, och de skulle ha anfallit med dubbelt mod, varvid slakten av dem skulle ha blivit dubbelt värre."

Vilken genialisk skarpsyn och upphöjd omdömesförmåga! Denne man skulle gå långt. Han dödar hellre hundra än två hundra. Och vem tvingar honom att döda över huvud taget? Ingen utom han själv.

I detta ögonblick föddes den store Napoleon, ultracynikern, den kalle människoslaktaren som aldrig fick nog, det eviga krigets inkarnation, mannen som var död och omänsklig och ingenting annat, sin tids överlägsnaste man.

Och vad var det som gjorde Napoleon? Ingenting utom revolutionen. Han var Frankrikes olycka, summan av dess olyckor, summan av Desmoulins, Marat, Danton, Saint-Just, Fouquier-Tinville, Robespierre och alla skräckväldets tjänare. Liksom de hade även Napoleon fötts som en hederlig man. Robespierre, den grymmaste diktator Frankrike någonsin haft, var en från början obesticklig jurist, en idealisk rättvisans tjänare, som hellre ville dö själv än döma någon till döden. Men han uppslukades av revolutionen, snärjdes i dess politiska Knossoslabyrint med giljotinen som Minotaurus, lärde sig den hårda vägen som så många andra att enda sättet att klara sig var att offra andra, och måste till slut gå under själv med ett ramaskri av skräckslagen fruktan för sitt eget livsverk, sin egen giljotin. Han försökte ta livet av sig av fruktan för döden men misslyckades, lyckades endast skjuta bort nedre halvan av ansiktet, varvid döden blev honom ännu fruktansvärdare och han själv utan nederkäke en dödens mest ohyggliga levande symbol. Jag såg hans avrättning och hörde hans skri, Frankrikes genom tiderna värsta mördare utan käke, utan haka och med ett skri av fruktan inför döden som jag aldrig skall glömma. Ludvig XVI:s kamp på schavotten för att motstå bödlarna var icke så ömkelig som den

värste mördarens död. Och likväl var båda hederliga män. Alla som dog på schavotten var i grunden hederliga män, och hederligast av dem alla var Danton, utom Mirabeau, som var den ende revolutionären som dog en naturlig död – av överansträngning för den franska revolutionens sak.

Även Napoleon var en i grunden hederlig idealist och kanske den mest hederliga och idealistiska av dem alla, fastän han offrade fler människoliv än vad någon tidigare gjort i historien. Hans idealism, heder och heroism slog alla rekord liksom även hans blodsoffer. Hans öde stod klart för mig redan då jag såg honom kallt skjuta ner Paris fria franska folk med kanoner framför Tuilerierna, men vi fick tillfälle att närmare diskutera saken då vi nästa gång träffades i Egypten.

Aldrig stod hans sol högre än då han utförde detta sitt vanvettigaste, fåfängaste och mest romantiska krigståg. Jag visste att han ämnade besöka Cheops pyramiden och hade lyckats ta mig in där före honom. Jag väntade på honom inne vid Faraos tomma sarkofag.

"Ni här?" sade han när jag trädde fram ur skuggorna och presenterade mig. För första gången såg jag honom riktigt förvånad, vilket han kanske aldrig varit förr.

"Vem annars?" sade jag mest på skämt.

"Ibland tror jag ni är mitt öde."

"Det kanske jag är också."

"Varför förföljer ni mig? Ni dyker alltid upp vid tillspetsade ögonblick."

"Därför att ni hör till de utvalda."

"Vad vill ni mig?"

"Endast egga er vidare."

"Tror ni det behövs? Tror ni något kan stoppa mig?"

"Min vän, ni vet inte om det ännu, men amiral Nelson håller som bäst på att förstöra er flotta vid Abukir."

"Det tror jag inte. Det kan han inte. Han är inte djärvare än jag."

"Jo, det är han, ty han vågar livet, vilket ni aldrig vågar."

"Beskyller ni mig för feighet?"

"Ja, det gör jag."

"Vore ni beväpnad skulle jag duellera med er här och nu."

"Jag antar utmaningen. Men vet, att den ni här och nu inleder den duellen med är ert eget öde, och den duellen skall ni utkämpa tills ni dör såsom besegrad."

"Aldrig skall jag besegras i strid."

"Ödet tar en alltid på sängen."

"Då skall jag aldrig mera ligga i en säng."

"Det är rätt. Akta er för att ligga i sängar. Ingenting är farligare för er."

"Kan ni inte komma med någonting konstruktivt? när vi ändå är här på tu man hand. Klagomål, kritik och illvilja har jag nog av till vardags. Ni tycks ha inblick i mitt fall. Vad tror ni om min framtid?"

"Jag tror inte. Jag vet."

"Vad vet ni då?"

"Ni skall kriga så länge ni lever och kan. Ni skall aldrig ge världen eller Frankrike fred. Ert namn är Oro, och den skall förtära er själv. Ni skall till sist förlora er duell med ert öde, men om ni är klok utnyttjar ni striden till det yttersta och låter den synas över hela världen. Ni är ensam mot världsordningen, men ni kan förföra och

leda massorna, ni kan leda hela världen i er dans och låta den gå under med er. Ert liv är förutbestämt till att bli en tragedi, men ni har förutsättningar att göra den till ett monumentalt historiskt skådespel av oförgängligt dramatiskt värde."

"Vem är mina fiender bland människorna?"

"Ni har bara en."

"En enda person?"

"En enda."

"Är det Pitt eller Nelson?"

"Ingendera. Han är tysk."

"Vem är han?"

"Den enda människa i världen ni skall beundra."

"Känner jag honom?"

"Nej."

"Skall jag känna igen honom?"

"Ni skall ge honom ert fulla förtroende, och det skall bli er undergång."

"Ni förvånar mig."

"Sanningen är alltid förvånansvärd. Den är till för att folk skall häpna och lära sig något."

"Skall jag lära mig något?"

"Nej, ni skall aldrig någonsin lära er något."

"Det var alltid en tröst. Så slipper jag bekymra mig för den saken."

"Men världen skall lära sig desto mer av er."

"Det hoppas jag verkligen. Den har mycket att lära."

"Så ur den synpunkten är er tuktan av den välkommen."

"Fritt fram för mig och mina ambitioner, alltså?"

"Ja, fritt fram så länge det går."

Han grep mig om handen, och det lyste något i hans ansikte som liknade glädje.

"Det här har varit ett otroligt samtal. Folk kommer aldrig att tro mig."

"Berätta ingenting då."

"Jag hoppas att jag får träffa er igen."

"Det får ni säkert."

"Jag skall akta mig för den där tysken ni talade om. Vad heter han för resten?"

Jag visste tyvärr inte då ännu vad Goethe hette.

"Det vet jag tyvärr inte."

"Låt mig få veta det innan det är för sent," sade han med roade glänsande ögon, och så gick han ut ur gravkammaren. Själv stannade jag kvar där några timmar till för att tänka över vårt samtal.

Och några dagar senare fick Napoleon veta att hans flotta verkligen hade förstörts vid Abukir. Detta ledde till, som alla vet, att det egyptiska fälttåget övergavs och han reste ensam tillbaka till Frankrike för att rädda sin prestige genom den så kallade Brumairekuppen i november 1799, varvid han blev Frankrikes ledande man och Förste Konsul.

Om det var något som Napoleon och alla de främsta männen inom revolutionen, som Voltaire, Mirabeau, Danton och Lafayette, hatade, så var det den katolska kyrkan, denna svarta hierarkiska institution, denna krasshetens, cynismens och omänsklighetens högborg, denna torra skräckbyråkrati, denna på kristendomen parasiterande makt, detta universella trälhus och dårhus, detta tempel åt okunnigheten, dumheten och fanatismen, detta vidskepliga spindel nät av lögn, varigenom makten i form av det gamla romerska imperiet och platonismen ensamt har överlevt. En fruktansvärd protest mot det romerska imperiet och mot den världsliga makten än Kristi liv och verk har aldrig åstadkommit, och ingenting har så skändligen utnyttjats för befestandet av imperialism och världslig makt som Kristi liv och verk. I Kristi namn utrotade kyrkan den antika civilisationen, prygade grekernas nation och folk åt de blodiga muhammedanerna, åstadkom historiens blodigaste inbördeskrig mellan katoliker, protestanter och kalvinister, och instiftade inkquisitionen, den omänskligaste institution världen har skådat för systematisk utrotning av judar och andra olikänkade. Om Kristus hade vetat vartill hans namn skulle komma att begagnas skulle han ha gjort allt för att legenden om hans uppståndelse aldrig hade kommit till.

Kyrkans offer är tallösa, och de flesta är namnlösa. Kyrkan skryter med tallösa för evigt kanoniserade helgon av vilka de flesta var gemena skurkar som Gregorius av Tours och Kyrillos av Alexandria eller vanliga maktlösa intrigörer, en stor del var bagatellfall och lögn som har dramatiserats av kyrklig propaganda, som till exempel den heliga Ursulas 11,000 jungfrur, och av vilka endast en liten procent var verkliga martyrer, ofta förföljda av sina egna, som Origenes och Johannes Chrysostomos; medan alla som har dött som offer för kyrkans egen hand, på stegel och hjul, på bålet som kättare eller i inkquisitionens fångelser, har varit verkliga martyrer för sanningen och mänsklighetens sak, som Giordano Bruno, Jan Hus, Savonarola, Jeanne d'Arc, John Wycliffe, Galileo Galilei, och alltför många andra, i synnerhet judar och så kallade häxor.

Ett av kyrkans sista offer innan revolutionen genom Napoleon kom och grep dem i kragen var min gamle vän Cagliostro, den sicilianske profeten Giuseppe Balsamo. När han hade fördrivits av Marie Antoinette och konungen drog han hem till Italien, där snart kyrkans inkquisition lyckades snärja honom i sina nät. Han drogs inför rätta och anklagades för frimureri. Han blev naturligtvis dömd och inspärrad på livstid i ett avlägset fångelse. I hela sitt liv hade han iscensatt bedrägerier, men intet av dessa intresserade kyrkan. Kyrkan dömd honom enbart för hans antikyrkliga verksamhet såsom frimurare, det vill säga såsom fritänkare, det vill säga för att han var olikänkade. Samma öde hade drabbat tiotusentals bättre och heligare män än honom. Då var det den katolska kyrkan som förföljde olikänkade, idag är det den heliga etablerade socialismen. Alltid är det någon som bråkar. Alltid är det någon som vill påtvinga världen sin världsordning och etablera den genom så många och så stora mänskliga offer som möjligt. Den franska revolutionen omstörtade ett tyranni för att ersätta det med ett annat. Makten är alltid tyrannisk, men någon måste alltid ha makten. Även den ryska revolutionen ersatte ett gammalt förtryck med ett nytt. Därför är det fåfängt att omstörta samhällsordningar. Var

Napoleon med sitt tjugoåriga världskrig mindre en förtryckare än den stackars matglade Ludvig XVI?

Jag ville träffa Cagliostro innan hans saga var all. Jag fick naturligtvis inte träffa honom i fängelset, ingen släpptes in till honom då han betecknades såsom farlig, (lika farlig som Jeremias i brunnen,) men jag lyckades lura mig till en konversation med honom genom gallret. Det var 1795, året då Napoleon satte punkt för revolutionen, och jag visste att min vän Balsamo de Cagliostro var svårt sjuk.

"Hallå, Giuseppe," ropade jag, "hör du mig?"

"Är det någon jag känner?"

"Det är jag, den vandrande juden från Paris, bara 1800 år gammal, kommer du ihåg?"

"Min vän! Är du levande, eller kommer du till mig som vålnad?"

"Naturligtvis lever jag, ser du väl, lika väl som du."

"Hur har du hittat hit?"

"Jag ville inte förlora kontakten med dig. Jag har spårat dig hit."

"Jag sitter här levande begravd."

"Jag vet, men jag kan inte släppa ut dig. Men jag ville ändå träffa dig."

"Hur har du klarat dig genom den nya tidens revolutioner?"

"Jag klarar mig alltid, men du, den nya tidens förste profet, tycks ha blivit den gamla tidens sista offer."

"Ack, så är det."

"Vad tror du om den franska revolutionen?"

"Sanna mina ord, den är en storm som bara har begynt. Den skall sopa rent i hela världen: alla allsmäktiga konungahus skall försvinna. Den amerikanska och engelska demokratin skall segra inte bara i Frankrike utan även i Tyskland och Österrike och Italien och Spanien."

"Men den franska revolutionen har nu som följd en militärdiktatur."

"Då blir det krig som aldrig tar slut förrän både Frankrike och hela Europa har brunnit upp och förtärt sig."

"Är det gott och väl, menar du?"

"Javisst. Det enda alternativet till tyranni är anarki. Låt anarkin segra. Jag älskade skräckväldet i Frankrike och frossade i dess historia. Ju fler huvuden om dagen, desto bättre. Jag stod helt på Robespierres, Saint-Justs, Fouquier-Tinville och Fouchés sida, för att inte tala om Carrier och Marat. Jag kände dem alla. De var alla mina lärjungar. Jag visste att de alla skulle gå under, för det gör alltid mina lärjungar."

"Men själv klarar du dig?"

"Även Casanova har flytt ur varje sitt fängelse."

"Det är bra att du inte ger upp. Kände du doktor Guillotin också?"

"Javisst. Det var jag som gav honom den genialiska idén till giljotinen. Han kände till behovet av en perfekt och smärtfri avrättningsmaskin, och jag gav honom ett förslag, som han arbetade vidare på. Ingen förberedde såsom jag den franska revolutionen. Inte ens Voltaire och Rousseau var lika skyldiga till den som jag, ty de gav den dess positiva idéer medan jag ensam förespråkade den vilda lössläppta anarkin. Medge att det franska folket aldrig har varit friare än under skräckväldets högkonjunktur."

"Aldrig heller har det varit elakare, vulgärare och grymmare."

"Ja, men sådan är naturen. Jag gjorde det franska folket naturligt igen efter hundra år av onatur, förställning och bedrägeri. Medge att alla lögnare i Frankrike har fallit."

"Men också alla ideal, alla traditioner och all vördnad för det heliga."

"Så du anser att jag har haft fel?"

"Ja."

"I så fall har hela världen och hela vår tid haft fel."

"Ja."

"I så fall har Goethe också fel."

"Goethe? Vem är Goethe?"

"Han som skrev boken om den unge Werthers lidanden. Han och jag är samma andes barn. Vi är andliga och kulturella tvillingar. Han är bara mera vetenskapligt inriktad medan jag är mera religiöst inriktad. Vi var båda överens om att Frankrike måste falla, och jag åtog mig att sköta om det. Men med hans krassare och mera materialistiska och realpolitiska inställning i livet tror jag han ska se till att Tyskland skor sig på Frankrikes bekostnad. Vi var båda överens om att Frankrikes monarki måste krossas, men jag tror att han ville det för att hans tyska kultur därigenom skulle bli mäktigare. Alla fransmän anklagar Pitt för att ha orsakat Frankrikes bankrutt, men viljan därtill är tysk."

"Du får mig att häpna."

"Jag säger som det är. Fråga Johann Wolfgang von Goethe, den tyska kulturens ledare. Han skall berätta för dig om den tyska kulturens storhetstid i framtiden när Frankrike är begravet och dött."

"Du avslöjar för mig inside information om historiens innersta, dunklaste och ruttnaste krafter."

"Den ruttnaste är den starkaste och vinner makten. Den franska revolutionära idealismen är inte fullt så rutten som den tyska vetenskapen."

"Så Frankrike skall gå under?"

"Frankrike har inte en chans."

"Inte ens med vänner?"

"Inte ens med Sverige och Ryssland och Amerika som vänner."

"Jag är rädd att du har rätt."

"Hallå där!" röt en röst i närheten. En vaktpost hade upptäckt mig.

"Farväl, Cagliostro! Förhoppningsvis får jag se dig igen i ett annat och bättre liv!"

"Vi möts i evigheten!" sade den store Cagliostro, och det var det sista jag hörde av honom. Skottlossning avbröt honom, de sköt på mig, och jag måste hastigt klättra ner från hans fängelseglugg, vart jag så mödosamt hade lyckats klättra upp utan att upptäckas. Men nu var jag upptäckt och måste snabbt retirera. Den sista biten hoppade jag. Jag vill inte säga hur långt jag föll, men fästningens soldater brydde sig inte ens om att leta efter mig.

Några månader senare var Cagliostro död på grund av misshandel, undernäring och vanvård. Han kvävdes i sitt fängelse och kunde först som död åter njuta av friheten.

Var han då den ärkecharlatan och bedragare som historien har dömt honom till att vara? Allt praktiskt som han företog sig misslyckades han med, men han var

obestriddligen en andans man, en 1700-talets Savonarola, en profet som förebådade hela den franska revolutionen, vilket till och med Thomas Carlyle erkänner, och framför allt en lysande personlighet. Han var en av dessa andliga monarker vars enda fel var att de inte var av den börd som de hade förtjänat. Som kejsare hade han varit en ny Salomo, en Saladin, en Siciliens Fredrik II, den mest upplysta despot, en Perikles. Men han var av enkel siciliansk judisk härkomst och måste slå sig fram med de enklaste medel och kunde aldrig skaffa sig respekt annat än som profet. Vi vet inte om han var en bedragare med flit eller om han verkligen trodde på sin egen magi, lika litet som vi vet om Homeros verkligen skrev Iliaden och Odysseén, om Shakespeare verkligen skrev alla sina skådespel, om Jesus verkligen utförde alla de förkunnade gärningarna, sade vad som tillskrivits honom och om han uppstod från de döda. Vi vet ingenting. Vi vet bara att Cagliostro, liksom Homeros, Jesus och Shakespeare, fanns, att han liksom de var pretentiös, och att han liksom de fick rätt i allt vad han sade.

50.

En av de godaste patrioterna och bonapartisterna i Frankrike under Napoleons bästa tid, hans konsulatperiod efter Brumairekuppen, var en oansenlig ung man som var filosofiskt lagd, historiskt intresserad och entusiastisk som soldat i republikens tjänst. Men trots sin goda vilja och sitt kampglada uppsåt var han oduglig som soldat, ty han kunde aldrig döda en människa. Han grät vid åsynen av våld och kunde inte komma över sin blödighet. Soldaterna kallade honom för "flickan" och för "jungfrun av Orléans" eftersom han aldrig kunde utgjuta något blod men ändå ville delta i striden. De tyckte om honom trots hans vekhet, de fann hans sentimentalitet sympatisk, och dessutom gick det mystiska rykten om honom. Ingen visste något säkert om honom, ty han ville aldrig tala om sitt förflutna. Han var en av dessa otaliga hittebarn som revolutionen berövat namn, familj, bakgrund, rötter och identitet. Han var en vacker ung man med stora drömmande ögon som tycktes enkom gjorda för att få gråta. Det viskades om honom, men han behandlades alltid humant. Det var något med honom som ingav alla respekt, precis på samma sätt som den nationellt hatade Marie Antoinette alltid ingav till och med sina värsta fångvaktare sympati och respekt, varför hennes fångelser och fångvaktare ständigt byttes ut. Denne unge mans namn var Louis Charles. Något annat efternamn än Charles ville han aldrig yppa. Han trodde på revolutionen, och han trodde på Bonaparte, och han vidhöll envist att han inte hette något annat än enbart Louis i förnamn och Charles i efternamn.

Hur det kom sig vet jag inte, men polisministern Joseph Fouché uppmärksammade hans person och försökte värva honom som polisbetjänt när han ändå inte dög till soldat. Men han ville förbli soldat. "Jag tror på Bonaparte och vill följa honom och hans soldater till Egypten och ännu längre," envisades han. Men Fouché var mäktig och lyckades få in honom i poliskåren, var han sattes att utföra oförargligt skrivbordsarbete i Fouchés egen närhet. Ty Fouché var intresserad av ynglingen och ville veta mera om honom.

Han bjöd ynglingen hem till sig och drack honom full, varvid han avslöjade ett och annat om sitt tidigare liv som bekräftade Fouchés innersta misstankar. Han satte sig i kontakt med Bonaparte, den då ännu så ärorike och obefläckade Förste Konsuln, som själve Beethoven och Goethe då ännu beundrade, och avslöjade för revolutionens banérförare och legislator de häpnadsväckande rönen i fallet Louis Charles. Napoleon häpnade och lyssnade.

Vad som sedan följde var den franska revolutionens sista och skändligaste mord. Jag hade själv följt med ynglingens öde då jag visste vem han var, jag hade upptäckt honom vid Tuilerierna i Vendémiaire 1795 och tillrätt honom att gå med i Napoleons armé och tjäna Napoleon som denne tjänade landet, jag hade till varje pris velat rädda denna den sista och renaste kvarlevan av det franska konungahuset, och han hade litat på mig. Men mot ondskans makt och praktik förmår godheten ingenting förrän den går in i evigheten, och den godtrogne, idealistiske drömmaren och oskulden bragtes hemligen om livet av Joseph Fouché med Napoleon Bonapartes goda minne och kastades i Seine. Liket flöt i land, kunde ej identifieras och smusslades anonymt ner i jorden i ovidg jord på okänd ort. Så slutade Europas heligaste konungahus i den gudlösaste och onödiggaste av alla den ateistiska franska revolutionens omänskliga avrättningar av oskyldiga fransmän, av vilka denne var den oskyldiggaste av alla och kanske den franska revolutionens eller åtminstone Frankrikes allra lojalaste barn.

Där började det gå snett för Napoleon. Fram till dess hade han inte begått något direkt mänskligt, gudomligt eller politiskt misstag, men detta dåd fjättrade honom vid bödeln Fouché för tid och evighet och gav hans ära den första begynnande cancermetastasen.

Sjukdomen etablerades i och med mordet på hertigen av Enghien, en Bourbonprins, som Napoleon utförde offentligt till skräck och varnagel för alla eventuella oppositionella och framtida attentatsmän. Det var ett mindre dåd varför Napoleon hade råd att göra det offentligt. Men det förra dådet förblev alltid en statshemlighet, som endast Fouché utom Napoleon kände till, och som han aldrig ens förde på tal på Sankt Helena. Ändå var detta ynglingamord Napoleons fatalaste brott och det första i den vägen: hans första steg mot avgrunden, som till en början Fouché var hans vägvisare ner i. Arkebuseringen av hertigen av Enghien var bara en logisk konsekvens av det första steget.

Nästa steg på denna smutsiga väg var att låta utropa sig till kejsare. Då var det definitivt färdigt. Beethoven utropar i helig vrede: "Så är han då bara en vanlig mänska som kommer att bli en tyrann som alla andra!" och förstör nästan hela sin Eroicasymfoni, som var dedicerad till hjälten, revolutionären och idealisten Napoleon och inte till mördaren och förtryckaren med samma namn.

Sedan är varje steg Napoleon tar ett vidare kliv utför den i början breda och bekväma branten, som han själv är blind för att leder åt helvete. Hans otroliga karriär blir för varje år alltmer självdestruktiv, han ser inte nätet som spinns omkring honom eller ignorerar det, hans utrikespolitik blir allt omänskligare och hänsynslösare, hans pakt med Alexander I vid Njemens vatten är märkvärdigt lik Hitlers pakt med Stalin ett drygt sekel senare, och endast martyrer som Lord Nelson och Gustav IV Adolf vågar bjuda honom spetsen och avslöja hans politiska ruttenhet. Allt fler

genomskådar honom och blir till den farligaste sortens fiender: dolda, tysta, avvaktande fiender. Alltfler blir gamarna som väntar på det stora offrets död.

Under tiden galopperar kejsarusurpatorn allt vildare fram på sin karriärväg, som för att jaga slutet, som för att hinna fatt sitt öde och be det att äntligen slå till och göra slut på den alltför ljuva drömmen. Ritten för honom över Austerlitz och Jena, han hänför polackerna medan han utan att blinka prisger Sverige, Finland, Spanien, Portugal och Turkiet och sätter stopp för deras framtid, och han träffar Goethe i Erfurt. Han fångslas av Goethes imponerande gestalt och snille och finner honom vara en man efter sin smak. Han erbjuder Goethe att komma till Paris och bli hans världsimperiums kulturminister, men Goethe har redan genomskådat Napoleon som han senare genomskådar Beethoven. Alltför klart visar sig Napoleon bara vara en man som tänker på sig själv, sin prestige och sin karriär och inte ett dugg på andra eller på världen. Napoleon har för länge sedan glömt bort revolutionen och dess ideal. Napoleon är nu kejsare och gör utan att tänka på det fullkomligt bort sig inför den allt utom sig själv genomskådande Goethe. Och Goethe lovar att överväga Napoleons generösa anbud men vet att han bara kan tacka nej. Och från Goethe i Erfurt, från hjärtat av det Tyskland som Napoleon tror sig för alltid ha besegrat, drar Napoleon i fält mot en värld större än hans egen och kallare än han själv: det oberäknliga och obönhörliga Ryssland.

51.

Ingen tyckte om Fouché. Till och med jag hade alltid undvikit honom, ty jag visste att han var den halaste av alla Fiskar, och en sådan i politiken kan bara åstadkomma kaos och önskar bara åstadkomma kaos.

Ingen hade tjänat revolutionen så hängivet, glansfullt och konsekvent som denne såphale Fouché. När man såg honom i ögonen hade han inga ögon: det var som om han alltid vände ut vitorna när man försökte skåda in i hans själ. Hans utseende var värre än Robespierres: Robespierre såg ut som en giftödlå, men Fouché var en utmärkt giftig padda. Och ändå var dessa den franska revolutionens två starkaste realisatorer dess två främsta idealister. Alla andra revolutionärer, och även Napoleon, gjorde sig förr eller senare skyldiga till feghet, men icke Fouché och Robespierre. Och dessa två blev kanske också just därför detta för evigt fascinerande hyperromantiska tidsskedes två mest tragiska martyrer.

Eftervärlden har aldrig begripit sig på dem. Fouché var till en början en fulländad djupt religiös asket vars olycka var att han aldrig blev prästvigd. Hade han blivit prästvigd hade revolutionen aldrig lett till kungamord och skräckvälde. Det är jag övertygad om. Och Robespierre var den idealiske advokaten, som hellre ville dö än döma någon till döden, som ville avskaffa dödsstraff, den mest omutlige och moraliske av alla samtidens jurister, och dessutom en adelsman, om än icke lika ädel som en Talleyrand, den mest omoraliske och opålitlige av dem alla men den skickligaste.

Dessa två blev den franska revolutionens yttersta motsatser och rivaler, och så som händelserna utvecklade sig med våld och blod *en masse* blev de dödsfiender. Men Robespierre förstod inte Fouché, medan Fouché kände Robespierre. Endast

därför föll Robespierre: han visste inte hur han skulle besegra Fouché, just för att han var så osäker på honom som han var fruktade han honom så gränslöst, rent instinktivt riktade sig alla hans politiska angrepp till slut enbart mot honom, han uppbyggde en hel arsenal av vapen, men just för att han inte kände till Fouchés sårbara punkt föll han i sin egen fälla, fastnade han i sina egna för Fouché utlagda björnsaxar och gick han under i sitt eget förskräckliga nit att uppstå döden mot den revolutionen hotande skuggan, som han trodde inkarnerad med Fouché men som i själva verket var ett mycket subtilare väsen: Fouché var lika oskyldig som Robespierre själv, men Robespierre var den förste som angrep oskulden och föll på det misstaget.

Alla skulle med åren anklaga och angripa Fouché som alla kontrarevolutionära konspirationers och förräderiers anstiftare. Robespierre var blott den första. Barras, Napoleon, Talleyrand, Carnot, Louis XVIII, alla skulle med åren beskylla Fouché för allt ont som förekom i samtidens historia, och på något sätt så var denne Fouché, denne tyste bleke mystiske människospion och -manipulator mer än någon av de andra en levande inkarnation av revolutionens innersta väsen. I alla dess olika skiften var han alltid den främste i ledet åt vilket håll revolutionsvinden än blåste, och den bytte ofta både styrka och riktning totalt. Han var den som tvekade minst när det var aktuellt att ändra ståndpunkt. Ingen var så nitisk och konsekvent i att genomdriva revolutionens kommunistiska ideal i praktiken som han, och endast han gjorde det utan våld; när skräckväldet skördade sina flesta offer fanns det ingen blodigare bödel i Frankrike än han, när reaktionen kom efter Robespierres fall var han den förste att börja arbeta aktivt för Ludvig XVIII:s återkomst, och det som han arbetade aktivt med ledde alltid till resultat; och när Napoleon gjorde sin Brumairekupp var hans främste tjänare Fouché, som också var den förste att börja motarbeta honom efter hans kejsarliga kröning.

Förhållandet mellan Napoleon och Fouché var om möjligt ännu intressantare än förhållandet mellan Robespierre och Fouché. Napoleon och Fouché älskade varandra som gudar älska varandra: det rådde en fullkomlig ömsesidig beundran dem emellan, till en början. Efter kejsardömet tillkomst, det spanska fiaskot, Napoleons årligen tilltagande krigsvanvett och hans allt omänskligare misstänksamhet blev relationen mindre broderlig och förtrolig, Napoleon slutade lita på Fouché, vilket han aldrig skulle ha gjort, och Fouché började gå sina egna vägar och hjälpa Napoleon mera på sitt eget sätt än på det sätt Napoleon önskade.

Ingenting kunde rädda Napoleon och Frankrike efter att han gjort sig till kejsare, men jag ansåg det ändå värt att försöka, för den franska republikens nya idéer betydde oerhört mycket för världen. Jag liksom de flesta ansåg att den drastiskt inledda demokratiserings- och humaniseringsprocessen av Europa var värd allt stöd. Och jag visste, att om det var någon som kunde rädda Napoleon från att överge realpolitiken för hybris, så var det Fouché. Därför gick jag till honom, fastän det var mig obehagligt.

Han tog genast andan ur mig. "Jaså, där är ni äntligen," sade han. "Jag har väntat på er. Ni har uppsökt kejsaren förut men inte mig. Jag känner mig hedrad av ert besök. Vad kan jag göra för er?"

"Ni kan rädda Frankrike," slank det ur mig.

"Kan jag det? Hur?"

"Genom att rädda dess kejsare."

"Hur kan jag rädda en som inte kan rädda sig själv?"

"Slut fred med England."

"Sluta fred med England? Det är omöjligt."

"Det är inte omöjligt, och det vet ni."

"Kejsaren skulle aldrig tillåta det."

"Han skulle aldrig våga bryta freden om den var ett faktum."

"Ni ber mig gå bakom ryggen på världens farligaste man."

"Jag vet att ni gärna gör det, och ni måste göra det, om ni vill rädda Frankrike."

"Tror ni jag bryr mig om Frankrike?"

"Ni bryr er mera om revolutionens ideal än Napoleon."

"Det är riktigt, och därför fruktar kejsaren mig. Han tycker jag är farlig."

"Ni är enbart farlig för att ni fortfarande besitter revolutionens ideal."

"Allt vad revolutionen har genomfört och frambragt hittills har enbart varit dödliga hugg mot mitt religiösa ideal. Jag fruktar att mitt öde är att jag så länge jag lever skall få möta nya sådana hugg ända tills jag en dag tvingas fullkomligt förråda både den och mig själv. Allting i mitt liv pekar mot att den dagen måste komma förr eller senare. Ingen har jag tjänat trognare än Napoleon, och ingen har så förrått revolutionen som han."

"Ni tycks veta mera om er själv än vad jag gör."

"Borde ni veta mer om mig än jag?"

"Det är mitt yrke."

"Det är även mitt yrke att veta mer om andra än vad de vet att någon vet om dem."

"Vad vet ni då om mig?"

Han log mycket finurligt så att det knappast syntes.

"Det samma som Cagliostro visste."

"Då vet ni en hel del."

"Vad jag vet exakt får ni aldrig veta, men jag vet att kejsaren har stått i kontakt med er. Han har berättat för mig om er några gånger, under konsulatets lyckligare dagar, då han ännu litade på mig. Om han ändå litade på mig! Det ensamt, försäkrar jag er, skulle kunna rädda Frankrike och ge det fred. Jag är en skickligare diplomat än han, och det vägrar han att acceptera, och därför går vår diplomati åt skogen! Vi hade haft fred med England för länge sedan om inte han vägrat låta mig få fritt spelrum. Det är hans enda svaghet: han fattar inte att han bara är mänska och att han inte är bättre än andra människor. Snille i all ära, men även ett snille är endast en mänska, vilka drömmar han än har.

Jag kan endast få fred med England om jag förhandlar bakom kejsarens rygg. Men med er uppmuntran skall jag våga försöket. Jag vet lika väl som ni att endast det kan rädda friheten åt Frankrike, freden åt Europa och Napoleon åt mänskligheten."

Han försökte och misslyckades. Freden höll precis på att gå i lås när Napoleon av en slump upptäckte de hemliga förhandlingarna och fick ett vredes- eller vansinnesutbrott som varade livet ut och som kostade Fouché hans ministerämbete som chef för Abwehr. Och det var den viktigaste, trognaste och förnuftigaste tjänaren Frankrike hade.

Napoleons vansinnesutbrott som varade livet ut kom till uttryck i det krig mot hela världen som blev Napoleons enda politiska aktivitet i fortsättningen.

52.

Napoleon blev rädd i Spanien, ty där begick han sitt första misstag: i avsikt att hjälpa spanjorerna förolämpade han dem i stället, och det förlät de honom aldrig.

Men hela hans öde avgjordes i Erfurt under kongressen där 1808. Där bestämdes Rysslands bestämda mot Napoleon avståndstagande ställning, och där blev det spanska kräftsåret obotligt. Och den enda som hade reda på vad som verkligen avgjordes där i kongressen i Erfurt 1808 var Goethe, som Napoleon där fick träffa. Före Erfurt var Napoleon en oövervinnelig suverän, men i och med Erfurtkongressen var han utan att veta det själv redan en slagen människa.

Dock var hela anledningen till kriget mot Ryssland icke fiendskapen mot England utan den polska frågan: tsar Alexander vägrade gå med på att låta Polen bli fritt. Polen skulle tillhöra Ryssland, vilket Napoleon fann oacceptabelt. Detta var kärnan i kontroversen. Utan tsarens motvillighet att avstå från Polen hade Napoleon aldrig angripit Ryssland.

"Jag är världens gendarm," sade Napoleon, "skickad av Gud till att avgöra vad som är rätt och genomdriva hans rätt på jorden. Och hans rätt är att varje nation skall vara fri."

Aldrig har jag velat bli inblandad i politiken, och när jag fick veta att Napoleon sökte mig för att konsultera mig i en politisk fråga försökte jag fly. Men med Fouchés hjälp fick Napoleon rätt på mig, och det var sista gången Napoleon frivilligt bad om Fouchés hjälp. Sedermera skulle han alltid antingen vara tvungen att finna sig i Fouchés hjälp eller också enbart befalla honom, och ingen var sämre till att lyda än Fouché, och det blev ännu en anledning till Napoleons undergång. Men det är en annan historia.

"Jaså, där är ni," sade Napoleon till mig då jag fördes till honom i ett tält i hållande regn i Polens gränstrakter. "Det var länge sedan vi sågs, det är nog mer än tio år sedan, men jag har inte glömt er, och Fouché har hållit ett öga på er. Jag visste nog hela tiden att ni inte var en bluff eller inbillning. Endast ni kan nu hjälpa mig med mitt öde: skall jag våga anfälla Ryssland eller inte?"

"Varför skulle ni anfälla Ryssland?"

"Därför att Ryssland hotar Europa, därför att Ryssland är ett kulturellt och civilisatoriskt U-land, därför att ryska folket förtrycks av en tyrann, därför att Ryssland ensamt fortfarande vågar ha en åstundan att bestämma över en enda europeisk medborgares frihet och liv!" skrek han.

"Är inte ni en förtryckare då?"

"Jag en förtryckare?" Han var förstummad.

"Ja, kallar man inte er en tyrann?"

"Vem har sagt det?" alltjämt lika förvånad.

"Har ni glömt Friedrich Slaps och hans martyrdöd för försök till vållande av er död?"

"Det namnet får mig att rysa," sade han lågt.

Jag väntade ett svar på min fråga.

"Är jag en tyrann? Är jag en förtryckare? Nej, säger jag, nej, nej! Aldrig har någon mindre än jag velat någon enda människas slaveri. Tvärtom! Ingen har någonsin så velat befria alla människor som jag!"

"Men ni krigar mot människor."

"Nej, mänskorna krigar mot mig! De franska revolutionskrigen har alla sin upprinnelse i det fruktansvärda missförstånd att drottning Marie Antoinette fick för sig att vi hade något ont i sinnet mot henne och hennes familj. Där började kriget. Hon uppbadade världen mot Frankrike. Hon fick hela världen att tro att vi ville mänskligheten illa. Alla krig kommer av missförstånd, och det enda sättet att besegra dessa missförstånd är att besegra kriget, och det kan endast besegras och kuvas med våld. Vi vill endast befria Europa, men Europas konungahus tror att vi vill hota deras ställningar. Nåväl, de är rädda för att förlora sina slott och förmögenheter. Med rätta fruktar de där för, ty den som har skall tagas ifrån medan endast den som ger skall bli belönad. Låt dem frukta. Allt som de inte ger folket godvilligt skall med rätta tagas ifrån dem. Men icke vill vi någon enda av dem något illa. De anklagar oss för att ha avrättat Frankrikes konungahus, men jag är oskyldig och tvår mina händer. Det var Fouché och Talleyrand som röstade för konungens avrättning och inte jag."

"Nu ljuger ni. Ni lät mörda Louis XVII."

"Nej, det var Fouché."

"Alltså vet ni om det, och det skedde under er regering, alltså var ni medskyldig."

Han böjde huvudet.

"Ni har mig. Men skall jag anfälla Ryssland eller icke? Endast det ville jag tala med er om. Allt annat är sekundära hårklyverier. Vad säger stjärnorna?"

"Ni kommer att anfälla Ryssland med eller utan stjärnor, det vill säga, ni skall göra det med alla stjärnor i världen, och ingen skall kunna stoppa er, men ingen stjärna skall vara med er när ni kommer tillbaka. Anfall Ryssland och besegra det i grunden, erövra och bränn det heliga Moskva, krossa det ryska tyranniska tsarväldet och det ryska hotet mot Polen och Europa, men vänta er ingen belöning. Som Jesus skall ni fullborda er uppgift i världen men icke få någon lön där för. Tukta Ryssland och nå ert livs höjdpunkt och största ära, men vänta er ingenting mer därefter."

"Det är allt vad jag ville veta. Jag tror på er. Nu vet jag att ingenting kan stoppa mig. Men jag ger mig inte ut på denna min farligaste resa utan er i min tross. Jag måste ha en gisslan mot ödet. Kommer ni med?"

Det svindlade för mig. Napoleon, världens härskare och största idealist, frågade mig om jag ville följa med på vad som måste bli historiens dittills största och mäktigaste skede och fälttåg och äventyr!

"Som vad?" frågade jag försiktigt.

Han kom fram till mig och tog mig om axeln.

"Som min jämlike," sade han leende i storsint förtrolighet.

"Er jämlike i vad?" stammade jag.

"Min jämlike i ödet."

Då förstod jag honom. Han log inte mer. Han visste var han hade sitt öde, och han bad mig hålla honom sällskap i det, han bad mig att hålla honom om handen när han gick det till mötes.

"Jag följer er gärna," sade jag.

O Napoleon, o misskända snille, du lysande idealist, som begravdes av världspolitiken, du sol som planeterna vände sig mot, du ljus, som den enfaldiga mänskligheten våldförde sig på, avsiktligt missförstod emedan den inte ville förstå, och släckte i dumhet, emedan de hellre ville leva i mörker än i ljus, tack för att du gav mig din vänskap, tack för att jag fick lära känna dig, tack för att du tog mig med på ditt äventyr, historiens dittills största, tack för att du upptog mig som din jämlike, en hedersbetygelse som aldrig någon människa visade mig före dig. All världens dumhuvuden och idioter har alltid hatat dig, för att de ej kan förstå geniet och därför ej heller vill förstå det, och av ingen annan orsak. Med flit har de glömt och begravt alla dina förtjänster, liksom engelsmännen begravde din själ levande, och de vill bara minnas de brott som de aldrig tröttnar på att beskylla dig för, dina krig, din offring av miljoner fransmän och européer, din tjuvnad och lystnad, ditt storhetsvansinne och tyranni, din grymhet och blodtörst. De säger att du var en Hitler och en Mussolini och icke en människa.

Men Mussolini och Hitler kan icke jämföras med dig. Mussolini begick ett oräkneligt antal politiska mord, men du begick bara ett. Hitler mördade sex miljoner judar, men du gav alla judar friheten, stadfäste ghettots avskaffande för evigt och inbjöd all världens judar till en universell sanhedrin, den första efter Jerusalems förstörelse. Du var den första i den kristna historien som vågade ge judarna medborgerliga och mänskliga rättigheter, den första monark efter Fredrik II på Sicilien som vågade erkänna muhammedanismens förtjänster, den enda religiösa härskare någonsin som har förnekat kristendomen för förnuftet och ändå lyckats samarbeta med påven, och den största idealisten i historien efter Jesus.

Men vad befläckade dig då? Jo, för att kunna härska i denna världen måste du göra dig lika ond som denna världen: du måste göra politiska kupper, begå politiska mord och delta i politiska krig. För att besegra det ruttna Europa med dess självgoða kejsare och feodalt herrar måste du först gå ner till deras nivå och göra dig lik dem med att kröna dig till kejsare och skrudra dig i inbilsksamhet. För att bemästra och krossa det största tyranniet av alla måste du göra dig lika blodig som tsar Ivan, lika hänsynslös som Peter och lika skuldbelastad som fadermördaren Alexander. Ingen människa har någonsin kunnat erövra Ryssland efter Djingis Khan, ty ingen har kunnat göra sig så ond och grym och hänsynslös och gudlös som den ryska staten är i sitt kroniska ruttna förtryck. Du kunde inte krossa Ryssland, ty du var inte ond tillräckligt. Om du hade bränt både Moskva och Petersburg hade du klarat Ryssland, ty då hade du varit tillräckligt ond. Men du kunde inte ens bränna bara Moskva. Det kunde endast ryssarna göra själva, ty så onda var de. Rostoptjin, skyll inte ifrån dig, utan bekänn att du tänkte på Moskva bara för att bevara den ryska statsondskan hundra år till. Hellre än att offra det onda Ryssland offrade du den gode Napoleon.

Napoleon förlorade kriget mot Ryssland bara för att han kämpade som en man, ja, som en gentleman enligt reglerna. Han utkämpade slag efter slag enligt konstens alla regler och vann dem alla inklusive Borodino, men ryssarna tog hem segern enbart genom att de valde att kämpa med ojusta medel: de var *bad losers*, de gömde

sig bakom sin vinter, när Napoleon intagit sitt Moskva satte de det i brand av ren missunnsamhet, och när Napoleon, som var för god för att tukta Ryssland med samma medel som Ivan och Peter de förskräckliga, drog sig tillbaka från striden med den ovärdige, anföll honom den ovärdige i ryggen. Det har aldrig funnits en ädel ryss utom Peter den stores son, som han själv lät mörda, samt Fjodor Dostojevskij; och Ryssland har aldrig haft en ädlare gäst än Napoleon.

Det var i Moskva som jag hade mitt minnesvärdaste samtal med den otrolige och sagolike kejsaren. Staden brann, och branden gick inte att släcka. Det enda som kvarhöll den oerhörde mannen i Moskva var hoppet om att tsar Alexander skulle låta höra av sig och förhandla. Men tsaren skulle varken höra av sig eller förhandla. Han hade flytt och skulle icke komma tillbaka förrän Napoleon lämnat Ryssland. När Napoleon väl var på Elba skulle han hjärtligt ta hand om hela Europa.

”Vad gjorde jag för misstag, du mänsklighetens spåman? Vad har jag gjort för fel, eftersom jag tydligen måste falla? Ty något måste jag ha gjort för att förtjäna att lönen för mitt livs största triumf blev mitt livs största nederlag. Utred saken för mig, du som vet allt.”

”Jag vet ingalunda allt, ers majestät, men enligt mina erfarenheter går det illa för envar som gör sig själv till auktoritet. Ni har krönt er själv till kejsare och gjort er till hela Europas främsta auktoritet.”

”Skall då icke människan få sträva? Skall det då vara förbjudet att göra karriär? Förbjuder Gud att man försöker skapa sin egen lycka och försöker dela den med andra? Få i min livstid har fått en sådan lycka på sin lott som jag, och jag har gjort mitt bästa för att dela den med mina bröder och min mor, mina vänner och bekanta, alla mina soldater och hela Europa. Jag kan svära inför Gud, att enligt mitt samvete har mitt livs hela strävan endast varit att göra vad som var rätt. Moses när han utrotade kanaaniterna och amalekiterna, Muhammed när han utrotade kristendomen från sina länder, den katolska inkquisitionen och etablerade intoleransen, protestantismens och kalvinismens bildstormeri och religiösa krig, och till och med engelsmännen och spanjorerna med sina indianslakter och massutrotningar i Amerika var mycket värre än jag, som aldrig har förföljt någon för hans religions skull, som har grälat med påven endast för att påven framhärdat i sin maktfullkomlighet, som har krigat endast mot tyranner som ville Frankrike illa, var revolutionen föddes och var endast jag (hoppas jag) lyckades etablera den, och vars enda åstundan i livet har varit att slåss för min egen personliga frihet och alla andras. Mitt namn är frihet och rätt, och endast de är mina fiender som inte tolererar frihet och som inte vet vad rätt är. Min uppgift i världen är att lära alla vad som är rätt som inte vet det, och de som alltid tycks ha vetat det minst verkar ha varit alla regeringar i alla tider.”

”Just däri ligger din olycka, min käre Napoleon, och ej i något annat. Du har stuckit din näsa i världens onda och därav blivit smittad. Du har låtit dig förledas till att bruka det onda och orättvisa våldsverktygets makt. Du har fallit för världens onskas frestelser, och i den goda föresatsen att bekämpa världens ondska har du smutsat ner dig med den. Du har grävt i den världsliga dynghögen, som bara stinker mer när man gräver i den, och var och en som gräver i den måste börja stinka själv. Du stinker av världslighet och av världslighetens ständigt alltmer korrumperade ondska. Det är ditt enda fel: du har befattat dig med vad som var smutsigt.”

”Och hur skall jag då bli ren?”

”Renheten blir din lön. Oroa dig inte. För din goda viljas skull, och framför allt för din strävan att utbreda rätten på jorden, rätten till personlig frihet och obundenhet för envar, skall ditt liv hädanefter gå i luttringens och renhetens tecken. Men din väg mot den absoluta och eviga renheten skall bli svår. Du måste förlora allt. Du har redan förlorat Moskva, höjden av din triumf. Därmed är början inledd. När du äntligen har blivit den av alla fransmän accepterade idealiske härskaren och gjort Frankrike till den idealiska genomförda demokratiska monarkin med folkvald regering, när du försonat dig med dina två bästa tjänare Talleyrand och Fouché och du givit dem makten, när ditt livs politiska ideal äntligen blir förverkligat, då först skall du ej mer vara kejsare av Frankrike. För att fullfölja ditt öde och din rening skall du då bli din mest beundrade fiendes fånge på livstid, och skändligen skall han misshandla dig i din fångenskap och begrava dig levande. Men det skall tjäna din rening, och i döden skall du triumfera.

Frukta inte, Napoleon. Alla revolutionens ledare är tragiska hjältar, och du är den mest tragiska av dem alla men även just därför den ädlaste och vackraste. Fouché skall bli levande begravd som du, och endast Talleyrand, den mest lastbare och äcklige, skall dö som han behagar men för evigt vara en vanärans man där för i motsats till dig, Fouché, Robespierre, Danton, Marat, Desmoulins, Chenier, Lafayette, Mirabeau, Roland, Murat, Ney, och alla de andra, som skall leva i legendens förgyllda och rosenröda okränkbara positiva skimmer för evigt. Ditt martyrium börjar här, Napoleon, i och med tsarens fega förräderi mot ädelmodets ideal och krigets lagar, som giver dig segern men som han berövar dig med rysk missunnsamhet och grymhet. Men ingen tsar har såsom du gjort en liknande kraftinsats för att rycka upp Ryssland och civilisera det. Endast en har försökt bringa ädelmodet till Ryssland förr, och det var Karl XII av Sverige, som även han liksom du endast fick fan som tack. Men du har fört revolutionen till Ryssland och sått dess frö, och det kanske tar hundra år för det att slå rot, men din sådd har lyckats. Aldrig skall den ryska bonden glömma att du ville ge honom hans frihet och upphäva livegenskapen för honom.

Ditt martyrium blir stort, men ju större det blir, desto renare skall du bli inför världshistorien. Frukta intet ont, ty intet ont skall skada dig, ty du är ren och god innerst inne. Och vet, att din enda fiende, som du har slagits mot nu i hela ditt liv, som ingen har besekrat före dig och som även skall besegra dig, den samma eviga fiende, som redan Kristus dukade under för, som alla stora andar alltid har kämpat förgäves mot och alltid skall fortsätta göra, denna onda världens behärskare som aldrig kan kuvas, är fördomen, dess okunnighet och likgiltighet. När du är död skall den genast stämpla dig som en farlig brottsling och blodig skurk, en krigsgalen tyrann och ett omänskligt maktgalet monstrum, och den stämpeln skall du för världen sedan alltid få bära. Men mot den har du mig på din sida och alla som kände dig, framför allt hela Frankrike, som för evigt skall vittna om att du endast var något så unikt som en idealismens fanatiker, den vackraste, sällsammaste och mest ovärderliga av alla människor.

Och mot evigheten och dess vittnesbörd förmår fördomen med sin okunskap och likgiltighet ingenting, ty den är okunnig om den och likgiltig för den.”

Då svarade Napoleon med de vackraste ord som han någonsin uttalade. Han sade:

"Alltså hade jag rätt." ("*Alors, j'ai été vrai.*")

Och jag svarade: "

"Ja, du kommer alltid att ha rätt gentemot hela världen, ty du står ensam emot den, och endast den som är ensam vet vad rätt är."

Och mitt ord kommer att upprepas intill tidernas ände, att Napoleon hade rätt.

54.

Vem var då denne omänskliga man, som tillsammans med den lika omänskliga och avskyvärde Talleyrand ensam överlevde revolutionen? Denne kroniskt övermodige diktare som i sig både gestaltade den franska revolutionens innersta väsen och dess starkaste reaktion, som slutligt segrade, denne tyske sprätt, som hade kunnat bli något om han ej smutsat ner sig med politiken, han som lovade så mycket med sin innerliga Werther och sedan blev historiens största torris, denne hemlighetsfulle tyskhetens främste främjare som utförde så mycket både kulturellt och politiskt i det tysta och vars största berömmelse än idag grundar sig på hans enklaste och minsta lyriska dikter, denna litteraturhistoriens största snobb var den som ensam kom dem alla på skam: revolutionen, Napoleon, Beethoven, hela den första och största romantiska generationen från Schiller till Schubert och som i arv lämnade efter sig en ny tid: den tyska kulturella storhetstiden, som vilade på en så till synes solid grund som krasshet i kvadrat, det mest cyniska vetenskapliga tänkande som historien har upplevt, och en hänsynslös och gränslös kapitalism. Goethe var ingen vän av Rousseau och dennes miljövardsmaningar, han såg tidigare än någon annan den franska revolutionen komma och gjorde ingenting för att stoppa den utan uppmuntrade tvärtom dess självdestruktiva självsvåld medan han aldrig upphörde att tjäna reaktionen i tyskspråkig dräkt. Först när han själv fått träffa Napoleon och visste var han hade honom och var säker på dennes nära förestående undergång vågade han öppet erkänna honom och vågade sedan beundra honom endast emedan han föll. Beethovens musik kunde han icke uthärda, och Schubert ignorerade han. Endast Beethovens dövhet förmådde honom till någon medkänsla med den dåvarande tyskhetens största ande vid sidan av honom själv. Men å andra sidan, vad gjorde inte Goethe för litteraturen? På Goethe vilar hela den därpå uppblomstrande stora europeiska romanlitteraturen: Dickens, Balzac, Stendhal, Hugo, Scott, Manzoni, Carlyle, Byron, Pusjkin, Tolstoj, Heine, alla de största författarna under 1800-talet hade varit otänkbara utan Goethes föregångsexempel och uppmuntran. Inom litteraturen är Goethe den första stora realisten efter Shakespeare.

Ändå kunde jag inte med karlen, och när jag hörde att han var gammal och snart skulle till att dö sökte jag upp honom i akt och mening att endast sätta honom på det hala.

"Är ni nöjd nu?" frågade jag honom.

"På vilket sätt skulle jag vara nöjd?"

"Den franska revolutionen är krossad, Napoleon har mördats på St. Helena av brittisk byråkrati, romantikerna från Mozart, Beethoven och Schubert till Byron, Keats och Shelley är alla döda, och kvar är endast ni på täppan som världens odisputablaste diktarfurste."

"Har ni kommit hit för att förolämpa mig? Ni stinker av avund, tycks det."

"Har ni glömt mig? Vi har träffats förut, men då visste jag inte ännu vad ni hette. Jag kände endast den unge innerlige diktaren till Werther som kom så många romantiska förhoppningar på skam både litterärt och hos andra av er lyckomässigt ruinerade damer. Jag kände då ännu inte geheimerådet, den store reaktionären om inte den störste, de legitima kejsarnas främsta lakej, tyskhetens största ledare och därför en så entusiastisk underblåsare av den både självdestruktiva och universellt förödande franska revolutionen. Det sägs att ni gav Marie Antoinette idén att vända den tyska världen mot Frankrikes demokratiseringsförsök."

"Min herre, ni pratar nonsens."

"De etablerade kallar alltid sanningen för nonsens. Men vad menar ni själv om saken? Jag ger er här ett tillfälle att försvara er inför framtiden och historien."

"Var har vi setts förut?"

"I det av er så högtidligen annonserade historiska ögonblicket vid Argonne våren 1792, om ni kommer ihåg det. I era skrivelser om det slaget frambesvor ni det moderna krigets romantiska vikt och betydelse."

"Jaså, ni var mannen som jag mötte mitt i natten på en av kullarna?"

"Just det."

"Jag kommer ihåg. Jag har aldrig kunnat glömma er."

"Ni var i det ögonblicket revolutionens första och sista och största fiende, och ni har besegrat den."

"Jag ensam?"

"Ni ensam, med er vetenskapliga krasshet, er förmättna borgerlighet, er antireligiösa självgodhet, och framför allt er tyskhet."

"Ingen har som jag tagit avstånd från all tysk nationalism."

"Ni har blivit rädd för det monster som ni själv hjälpt till med att skapa."

"Jag försökte vara en sann humanist."

"Men ni misslyckades, ty ni invecklade er med alltför många sköna damer som ni gjorde olyckliga med att överge som en Don Juan, och ni komprometterade er politiskt med att tjäna reaktionen och tyrannerna."

"Vilken tyrann har jag tjänat?"

"Alla. Ni har ägnat alla världens kejsare er vördnad och hyllning inklusive Napoleon."

"Vad var det för fel på Napoleon?"

"Han var en tyrann."

"Vad är då en tyrann?"

"Tyrann är envar som sprider skräck. Napoleon njöt av att härska genom att inge fruktan, och det var hans värsta fel. Även ni har understundom själv varit skräckinjagande i era praktiska ageranden, och alla som på något sätt ger anledning till skräck är en tyrann. Ty skräck är något ont som aldrig kan leda till gott. Därför är envar ond och fördärvlig som på något sätt ger anledning till skräck. Ni har aldrig upphört att tjäna det förhärskande politiska reaktionära systemet i Europa, som just

nu lägger världen i mörker och skräck, och därför är även ni förlorad och fördärvad som en skräckens befrämjare."

"Den tyska politiken är det inte mycket med, och den franska har gått under. Vad är det för politik som ni menar att jag alltjämt stöder när allt har gått under?"

"Den reaktionära, som för närvarande leds av den ryske tsaren."

"Ja, Ryssland ensamt har icke fallit."

"Ni erkänner att ni stödjer Ryssland som idé?"

"Ja, det erkänner jag. Ryssland ensamt motstod Napoleon och den franska revolutionen."

"Alltså är ni förlorad med hela er tyskspråkiga kultur och alla dess stater, ty de skall alla besegras av tyrannen Ryssland, som ni ensam kvar av de reaktionära nationerna vägrar att avrätta."

"Ryssland har dock hjälpt till med att bevara ordningen i Europa."

"Till vilket pris? Till priset av Europa! Alla Europas idealister, från Rousseau och Voltaire till Napoleon och Beethoven, är döda, och de sista dog 1812. Kvar är bara ni, reaktionen."

"Ni går hårt åt mig, monsieur."

"Därför att ingen annan har vågat och skall någonsin våga. Men ni skall veta att ni inte är ensam."

"Ensam om vad?"

"Att ni som tysk har monopol på världens andliga odling."

"Det är inte jag som har det. Det är Hegel och Schopenhauer."

"Ännu värre. Ni skyller ifrån er. Ni kastar ert ansvar på andra."

"Säg mig, vad hände egentligen med tsar Alexander I? Vem var Napoleons besegrare egentligen?"

"Vem han var?"

"Ja."

"Ni byter ämne."

"Till ett betydligt mer intressant."

Och han lyckades faktiskt byta samtalsämne, ty Alexander I *var* ett intressant ämne. Det är så intressant fortfarande att man inte kan gå förbi det.

Sålunda kom jag helt av mig i mina attacker mot den envåldshärskande diktarfursten Goethe och trasslade i stället in mig i ursprunget till Rysslands blivande 1800-tals storhet.

55.

"Nå, världens, frihetens, nådens och universaltoleransens representatör nummer ett, världens ädlaste kejsare, hela historiens yppersta man, nåderike Napoleon, du kanske är nöjd nu, du liberalismens, förnuftets och medmänsklighetens förnämsta sakkörare?"

Du har på några månader dödat en halv miljon man!

Och du ensam har gjort det. Du ensam var villig att göra det. Du endast ville det.

Såg du hur de så fort de var i Ryssland omedelbart blev marodörer, eländiga vanliga tjuvar och plundrare, som endast tog och förstörde och dödade?

Ändå så lät du dem fortsätta. Varje by sög de ut den sista mjölkdroppen av
 och drog de bort med dess sista ko ifrån för att den hetsa till döds
 och så slakta dess magra utsinade stackars skelett för att suga på dess sista mærg.
 Varje slott drog de in i och plundrade de, ruinerade de och förstörde de,
 liksom var stad, som Smolensk och Moskva.
 De drog in i Moskva med det heliga löftet att ej plundra något och ej stjäla något,
 de ville ej röra ett hår på den heliga anrika staden, förfäktade de.
 Likväl allt utom jämnades staden med marken.
 Du gav till och med själv en order att Kreml skulle sprängas i luften.
 Napoleon, du stackars vansinnige narr, stackars fåfänge löjliga krake,
 säg, kunde du stå där och se staden brinna ihjäl och ej gråta?
 Säg, kunde du se dina tappreste män dra från bostad till bostad
 och minutiöst plundra ut varje hus, varje slott, varje heligt palats
 för att blott lämna kvar vad de ej kunde medföra och därför noggrant förstört
 och så lämna vart hem, varje älskat familjepalats åt sitt öde, förödelsens styggelses eld?
 Allting hade du noggrant planerat, varenda detalj skulle klaffa perfekt när du gick in i Ryssland,
 men du minst av alla förmådde att hålla den ringaste ordning.
 Allt var utom allas och speciellt utom din egen kontroll.
 Och kunde du under ert sällsamma återtag se hur de samma de tappreste
 av alla världens soldater, de ädlaste sönerna av den förnämsta nationen i världen så småningom
 upplöstes till kropp och själ, blevo tröttare, smutsigare, mera sjuka och svarta och fula
 för var dag som gick, gick och frös i sin sommarutrustning, slet ut sina torftiga kläder
 och var såsom nakna, som menlösa barn, när vår vinter bröt fram över dem?
 Och kunde du då hålla tårarna bakom ditt ansiktes hårda och själviska mask?
 När de kröp ner i dikena på alla fyra för att där få vila och dö,
 när de döende flåddes av sina kamrater på deras skamfilade trasiga kläder,
 när de låg på vägen och dog med sitt hår fruset fast i dess dy
 och de övriga blott gick förbi mera döda än levande och lät dem dö,
 själva stapplande hän emot döden mer likgiltiga för sig själva än för dem som dog
 som de trampade på, med förfrusna testiklar och lemmar, med kallbrand i fingrar och tår,
 med en obotlig dysenteri som blev ständigt allt värre, med sextio avföringar dagligen,
 med inget mer kvar att skita än var, som ju blodet var offrat för kejsaren redan,
 när de låg i tyfus och blott kunde dö och i så prekärt tillstånd sprängfyllde vart sjukhus på vägen,
 när de för att värma sig eldade upp varje hus som de mötte på vägen
 och utan att först taga reda på om någon bodde där
 eller om kanske där sov några fransmän och landsmän, som ofta var fallet;
 när de i panik trängde sig över bron över floden Beresina för att kvickt undkomma
 ryska kosackernas eld i sin rygg och den dödsfällan
 och därvid hänsynslöst vräkte varandra i iskalla vattnet
 varvid mer än hälften fann en alltför säker och anonym död;
 vad var, ädle Napoleon, ditt namn och ditt rykte, din titel och ära,
 din glans och din storhet, ditt fåfänga kejsarskap då mera värt?
 Vad var all din heroiska idealism emot detta?

Vad hade då mera din revolution som du förde till seger och ära
då mera för kraft och moraliskt och etiskt berättigande,
när i ditt namn och dess namn en halv miljon man dog den mest ärelösa och plågsamma död?
Du har segrat förgäves, Napoleon. Ditt livsverk, ditt triumftåg av segrar,
din liberalism och din lagstiftning, allt gott du gjort är med ens helt tillintetgjort i och med detta.
Ty allt vad du strävat och levat för, alla de goda idéer du alltid har representerat
kan aldrig uppväga förlusten av dessa mer än hundratusentals män
som endast du i ditt vanvett med vilje har offrat för ingenting.
Gå hem och lägg dig och dra över dig något gammalt.
Försvinn ifrån världen och från politiken, ty du har gjort bort dig
långt mera än vad någon annan har gjort i historien.
Du grävde din egen politiska grav såsom fältherre redan
när du i Paris med kanoner sköt skarpt mot en folkmassa
för att, som du sade, så få av mänskorna som möjligt skulle bli dödade."

Denna dikt skrev kejsar Alexander själv ett antal år efter att han besegrat Napoleon. Jag har naturligtvis omtolkat den till svenska, då den i sin ryska språkform knappast ens längre är läslig på ryska. (Flera bokstäver har ju sedan dess avskaffats, till exempel den praktiska för både latinskt och grekiskt alfabet gemensamma bokstaven I.) Han skrev den på höjden av sin makt, då han framstod för Europa som Napoleons besegrare och den Heliga Alliansens instiftare. Men sanningen är att i och med Napoleons undergång i Ryssland var även kejsar Alexanders bana ändad, vilket bekräftas av innehållet i denna dikt.

Ty kejsar Alexander var en stor beundrare av Napoleon. Han berusades som alla andra vettiga personer av den franska revolutionens enastående frihetspathos och åstundade själv att införa liknande allmänmänskliga reformer i Ryssland. Men i och med Napoleons fall var frihetens entusiasms eldfackla släckt, och kejsar Alexanders heliga allians var ingenting annat än frihetens gravsättning i hela Europas kontinent. I och med Ludvig XVIII:s återkomst och etablering strök man ett streck över hela den franska revolutionen som om den aldrig hade ägt rum, och kejsar Alexander såg efter 1812 aldrig mer någon anledning till att genomföra en enda reform i Ryssland.

Dock fanns det de i Ryssland i vilkas hjärtan glöden aldrig slocknade, och det varmaste av dessa hjärtan var Alexander Pusjkin. Det fanns ett hemligt sällskap i Ryssland som hade som mål att arresteras tsaren, upphäva livegenskapen, införa tryckfrihet och offentliga rättegångar samt en parlamentarisk demokrati. Tsaren visste om denna rörelse, hans spioner iakttog och rapporterade varje steg som togs av varje medlem, och tsaren visste även när denna rörelse ämnade slå till. Men han ingrep aldrig, ty han sympatiserade med dem. "Samma drömmar som de har hade jag själv innan jag blev tsar," sade han, och han kunde inte kröka ett hår på något av deras huvuden.

Han visste när de ämnade slå till och såg till att han själv försvann i lämplig tid innan dess.

Det har diskuterats i det oändliga vad som egentligen försiggick under tsarens besök i Taganrog i november 1825, varför han egentligen alls reste dit, varför hans sjukdom och död utspelades bakom lyckta dörrar och varför tronföljdsfrågan gjordes

till ett mysterium som förvirrade hela Ryssland. Och vem var den sällsamme vagabonden Fjodor Kusmitj, som liknade den avlidne tsaren som ett bär och som dessutom talade med aristokrataccent som han bara kunde ha lärt sig i Sankt Petersburg?

Jag träffade aldrig tsar Alexander den första, men jag träffade eremiten Fjodor Kusmitj långt senare i Sibirien, och det var han som gav mig denna dikt.

"Denna dikt," sade han, "författade tsaren i sitt livs svåraste stund, när han upplevde hur Europas ledarskap fräntogs den store Napoleon och i stället lades på hans egna skuldror. Detta ok krossade honom. Han vägrade att acceptera det ansvaret i egenskap av enväldig kejsare då han egentligen i princip var emot enväldet. Hans tragedi var, att Napoleons undergång lämnade åt honom ett arv och ett ansvar som han som människa inte kunde sköta, som Ryssland såsom nation måste misslyckas i att förvalta, och som måste för hans egen del och för Rysslands del leda till och sluta med samma moralbankrutt och totala kaos som Napoleon mötte 1812. Tsaren kunde inte reformera Ryssland, ty han var för svag och Ryssland var för omoget. Därför resignerade han och gick hellre under än att han vidtog någon åtgärd mot de galna dekabristerna, som med våld ville genomföra en rysk revolution."

"Träffade ni tsaren?" frågade jag honom.

"Ja, jag träffade honom i Taganrog månaden innan han dog."

"Det finns de som tror att ni är den före detta tsaren Alexander den första."

"Jag vet. Det var därför den nuvarande tsaren besökte mig. Men ingen skall någonsin få veta sanningen. Ni ska lika litet bli klokare på frågan om jag var den stackars tsaren eller inte av ert besök här som han blev det. Tsaren gick under i sitt moraliska politiska dilemma. Vem jag är spelar därmed ingen roll."

Närmare honom kom jag inte. Även jag fick lämna den gamle helige Fjodor Kusmitj i Tomsk mera mystifierad om vem han egentligen var än när jag hade kommit dit.

56.

Den ryska revolution som Alexander sympatiserade med och det uppror som han klarade sig undan genom att slinka in i likkistan död eller levande utbröt så fort hans yngre bror Nikolaj I blivit tsar. Denne hade ingen sympati för fria viljor. Han slog ner upproret liksom Napoleon med kanoner riktade och avlossade mot den civila pöbeln med dess kvinnor och barn, och därmed var den saken klar: det blev inget uppror mer under hans tid. Han regerade i drygt trettio år med oinskränkt makt. Det var en dyster, butter och retlig tyrann, och sådan var hans trettiotreåriga regering, som bland annat dömde Dostojevskij till döden och skickade honom till Sibirien. Kejsar Nikolaj var varken en god eller glad människa. Han var en hård och lömsk, en omänsklig och oförsonlig hänsynslös militär och ingenting annat. Han var en rysk Napoleon utan ideal.

Visst hade Ryssland lidit så oerhört av Napoleons ryska fälttåg att det nästan förtjänade det ledarskap bland Europas kontinentala nationer som det efter Napoleons fall iklädde sig. Men det finns ett land i Europa som har lidit mer än

Ryssland, mongolerna, Ivan den förskräcklige, Peter den store, Napoleon, ryska revolutionen och Hitler till trots, och det är det landets historia jag i all korthet vill belysa nu.

Första gången jag hörde talas om Finland var i Rom strax efter mitten av 1100-talet. Påven övervägde då att sanktionera ett korståg planerat av den nordiske svenske konungen Erik Jedvardsson mot öster. De kristna i Norden hade då länge plågats av vilda hedningars plundringståg som kom från öster. Dessa österländska hedningar var inte ryssar, som då redan var grekiskt kristnade, utan virer och finnar.

Erik gjorde sitt korståg och kristnade Finland, det vill säga, han placerade en biskop Henrik i det nygrundade Åbo att kristna dem. Och därmed var Finland geografiskt och kulturellt blivit en del av världskartan och förenat med Norden, närmare bestämt med Sverige.

Men även ryssarna var intresserade av de finska jungfruliga utmarkerna, och den rivalitet som uppstod mellan Sverige och det ryska Novgorod om Finland blev till en mer än 600-årig fejd. Svenskarna hade till en början initiativet, de trängde ända fram till Neva år 1240 och hade i Birger Jarl en underbar hövding som på allvar gjorde Finlands sak till Sveriges, och en annan duktig jarl Torgils Knutsson grundade städer som Viborg och Gökösund, Keksholm och Landskrona, sedermera Leningrad. Även han kom ända till Neva men lyckades inte krossa Novgorod, som ju även det i forntiden var anlagt av svenskar. Formellt fick finnarna lika rättigheter med svenskarna och alla andra nordiska folk år 1462, då den store svenske lagstiftaren Magnus Eriksson genom ett kungabrev förklarade Finland likställt med Sverige: de tu voro ett i lust och i nöd och skulle i döden blott skiljas. Om denne konung Magnus Eriksson och hans skickelsesediga öden hoppas jag ännu få tid till att tala närmare om längre fram, då jag var hans hustru Blanka av Namurs favoritastrolog.

Gränsen mellan Sverige och Ryssland, mellan västerlandet och österlandet, mellan den katolska och den ortodoxa kyrkan, mellan latinsk och grekisk kultur gick då redan sedan 1323 längs Systerbäck på Karelska Näset till Ladoga och försköts norr därom under årens lopp ständigt vidare åt öster. Olofsborg anlades 1475 och Kajaneborg omkring 1650. Även Fiskarhalvön vid Vita Havet blev tidigt finsk.

Den förste store finske kulturpersonligheten var en fattig och klen student vid Martin Luthers hov i Wittenberg som hette Mikael Olofsson kallad Agricola från Pernå socken i Finland, de östligaste svenskbygderna. Det hade bött svenskar i Finland sedan urminnes tider, de äldsta fornfynden i Finland tyder redan de på en bondkultur influerad söderifrån och västerifrån men icke österifrån, efter vikingatidens hastiga onda och bråda slut blev plötsligt finnarna och virerna de nya sjörövarna, genom Erik Jedvardsson den Heliges korståg tuktades dessa, och först genom Mikael Agricolas reformatoriska verksamhet fick finnarna ett eget skriftspråk. Det var dåligt, men det dög i brist på annat och förbättrades med åren.

En god tid för Finland var hertig Johans tid på Åbo slott, som han utsmyckade och gjorde till en glansborg. Han var gift med den polska prinsessan Katarina Jagellonica, och de smidde planer på att lösrycka Finland från Sverige och ställa det under Polen.

Baltikum hade civiliserats och tuktats och tvångsdöpts av tyska riddare, och det finsk-ugriska folket kurerna hade därigenom trängts norrut till Estland. Det tyska väldet i Baltikum sprack omsider, därmed utlämnades esterna åt den ryske tsar Ivan

den förskräckliges godtycke, och hellre än att acceptera detta ställde sig Reval under svenskt beskydd och bad om nordisk hjälp. Erik XIV gav den hjälpen och införlivade Estland med Sverige. Ännu längre gick det under hans brorson Gustav Adolfs regering: under den stora oredan i Ryssland belägrade denne Pskov vid sjön Peipus sydända och åstadkom freden i Stolbova 1617, varvid Sverige nu omfattade utom Finland även hela Karelen, Ingermanland, Estland och Kurland, alltså alla kuster omkring Östersjön ända ner till och med Riga. Och Sverige förvaltade dessa områden väl. I Finland instiftades Åbo Akademi av Per Brahe 1640 som även anlade städerna Nyslott, Villmanstrand, Fredrikshamn, Kristinestad, Jakobstad, Brahestad, Kajaneborg och Sordavala vid Ladoga. Det var han som sade: "Jag var med landet och landet var med mig väl tillfreds." Det var han som innehade Sveriges vackraste slottsläge: från Brahehus överblickade han Vättern och Visingsö mot den nedgående solen i väster. Han var en av sin tids rikaste män.

Den svensk-finska storhetstiden varade i nästan 200 år, om man räknar den från Gustav Wasa fram till Karl XII:s nederlag vid Poltava 1709. Högst nådde den under Gustav Adolfs och hans hjälpreda Axel Oxenstiernas tid. Men Gustav Adolf stupade blott 38-årig vid det blodiga slaget vid Lützen, varvid det trettioåriga kriget blev femton år längre. Axel Oxenstierna fortsatte dock hans verk efter hans död och försökte i viss mån styra den slösaktiga drottning Christina, som dock ändå nästan lyckades ruinera Sverige. Hennes kusin Carl Gustav var en våldsam krigare som väl krigade ihjäl sig på utländska slagfält, och hans son Carl XI var en envis åsna som gjorde farliga anspråk på maktfullkomlighet, vilket ingen i Sverige hade gjort förut. Denna maktfullkomlighet ärvdes av hans son Carl XII, som hela världen förklarade krig emot i avsikt att göra slut på den svenska stormakten. Carl XII antog utmaningen som en man och besegrade i tur och ordning alla sina fiender utom den siste, som var tsar Peter den store. Kraftmätningen dem emellan nådde sin klimax i slaget vid Poltava nere i Ukraina 1709 var Carl XII:s fullkomliga underläge utnyttjades till fullo av tsaren och Sverige oskadliggjordes politiskt i grunden för århundraden framåt.

Därmed var det fritt fram för ryssen. Han erövrade, brände, skövlade och utplånade all civilisation från hela Baltikum på nolltid, han grundade och byggde Sankt Petersburg med svenska krigsfångars slavtjänsts hjälp vid Nevas utflöde var tidigare de svenska fästena Landskrona och Nyen hade legat, och sedan fortsatte han med Finland. Viborg och Keksholm brände och skövlade han, Borgå brände och skövlade han, det av Gustav Wasa grundade Helsingfors brände och skövlade han, och även Åbo brändes och skövlades. Ryssarnas framfart i Finland var värre än mongolernas och hunnernas i Europa under medeltiden. 25% av Finlands befolkning dog i pest, av svält, mördades eller bara försvann om de inte flydde. 121 församlingar av 190 var utan präster, skärgårdar och kuster avfolkades helt, och Åland var i sju år tomt på folk. I ödemarkerna förekom det ett evigt gerillakrig som drabbade den fredliga allmogen hårdast då ryssarna vedergällde civilbefolkningen för de laglösa gerillakrigarnas motstånd. 1716 föll det sista svenska fästet i Finland som efter intagandet sprängdes i luften av ryssarna. Ryssarna kom med endast förstörelse och lämnade ingenting konstruktivt efter sig. Det tog 50 år för Finland att återhämta sig efter denna nationella fullkomligt oförtjänta och orättvisa katastrof i form av övervåld österifrån.

Och detta var endast början till slutet för det svenska Finland. Så länge finländaren Arvid Bernhard Horn ombesörjde förnuftig styrelse i Sverige härskade freden och återhämtningen, men denne störtades 1738 av ett gäng chauvinister och revanschister som inledde ett fatalt och snöpligt revanschkrig mot Ryssland som bara kunde sluta mer än illa. För att ryssar aldrig mer skulle våga sig in i Finland byggdes det väldiga sjöfästet Sveaborg utanför Helsingfors som blev sin tids största och dyraste fästningsbygge. I Gustav III:s krig mot Ryssland gick det inte enbart dåligt, men trots den avslutande marina segern inne på ryskt område blev det fred utan gränsförändringar. Gustav III dog som det första offret för den franska revolutionens nya monarkiavskaffningstidevarv: han blev mördad som president Lincoln på sin egen favoritteater.

1807 beseglades Sveriges och Finlands sedan 650 år gemensamma öde då Napoleon tvingade tsar Alexander på knä vid mötet i Tilsit. Napoleon övertalade Alexander till att tvinga Sverige in i kontinentalsystemet genom ett angrepp på Finland. Om Alexander gjorde detta skulle han sedan få fria händer med Turkiet och Konstantinopel, som tsaren varmt åträdde. För Napoleon var nämligen Sverige en nagel i ögat såsom Englands bundsförvant och hans enda återstående opponent i Europa. I Sverige härskade Gustav IV Adolf, en inskränkt, envis och småaktig kung som dock visste vad som var rätt och aldrig gav efter på den punkten. Ryssland angrep Finland på lömskaste tänkbara vis (genom att räcka fram handen med ett leende till fred och i den andra handen bakom ryggen ha den skarpslipade dolken beredd till effektivt dödshugg), men motståndet i Finland uteblev inte. Under Adlercreutz, Döbeln och Sandels vann svenskarna en rad berömliga små segrar som dock inte räckte till mot den ryska övermakten. Ryssarna fick som Napoleon ville, Napoleons och Alexanders plan gick i lås, precis som Hitlers och Stalins ett drygt sekel senare, svenskarna måste utrymma Finland, och den stackars svenske konungen Gustav IV Adolf, som in i det sista framhärdade i att vilja göra vad som var rätt, avsattes och tvingades i evig landsflykt.

Den avgörande händelsen i detta för Ryssland, Napoleon och Alexander vanhedrande övervåld mot ett litet fredligt land var fästningen Sveaborgs fall. Sveaborg belägrades av en rysk skara som inte översteg försvarsmanskapet i antal. Men ryssarna behövde inte vara militärt överlägsna, ty de hade ju obegränsade resurser i form av monetära övertalningsmedel, och den svenske befälhavaren på Sveaborg var inte omöjlig att tala till rätta med sådana medel. Efter hemliga underhandlingar uppgav han fästningen utan strid. Om Sveaborg hade vågat uthärda och denne ende man varit en ärans man hade Finland aldrig blivit ryskt, och Sverige-Finland hade som Englands bundsförvant kunnat uthärda de sista åren före Napoleons fall och överlevt såsom en ärans dubbelnation med ett stadgat historiskt rykte. Men det världspolitiska ödet bragte alla på fall utom England och Ryssland. Rysslands fall kom drygt hundra år senare och väntar fortfarande på det definitiva avgörandet.

Sålunda slets Finland med våld ifrån sin sexhundraåriga äkta hälft Sverige och lades under självhärskardömet, det vill säga diktaturen Ryssland. Vad blev resultatet av detta för Finlands egen del? Resultatet blev både exotiskt och intressant.

För det första upphörde Finland att utvecklas. Det stannade i tiden och i växten. Under Sveriges beskydd hade ständigt lagstiftningen hållits aktuell och fri från

damm; med ens upphörde all lagstiftning, genom att Ryssland hade en annan lag och den svenska lagstiftningen ej längre kom Finland till del.

Kejsar Alexander I lovade Finland ett visst inre självstyre, och han höll sitt ord, men han sammankallade aldrig riksdagen mer än den första gången, och Nikolaj I sammankallade den aldrig. Som samhälle stannade Finland i växten. Det smittades av den ryska samhällssjukan: ett hopplöst motsatsförhållande utan bryggor mellan folk och aristokrati, och i Finland blev folket finnarna och aristokratin svenskarna, och klyftan där emellan vidgades ständigt i en allt ondare cirkel, medan i moderlandet Sverige den moderna lagstiftningen och nya författningen omöjliggjorde sådant. Finland isolerades från västerlandets demokratiska natur, och i brist på den uppkom i stället dessa krampaktiga filosofiska försök att fylla frihetens vacuum, som redan Tyskland och Ryssland drabbats av: hegelianerna.

Hegelianerna ville med våld om så skulle behövas släta ut samhället till en tillplattad enhet utan utbölingar. I Finland ville de utrota svenskarna och göra dem finska-talande. I Ryssland ville de utrota alla folk inom Rysslands gränser som inte talade ryska och med våld tvinga dem att bli ryssar. Sålunda ville de utplåna både finskheten och svenskheten i Finland. Och i en odemokratisk nation är folk dumma nog att lyssna till vem som helst som bara skriker högt nog och även att ta honom på allvar.

I Finland var det fanatikern Johan Vilhem Snellman. Han var själv född i Stockholm och en hundraprocentig svensk men ville i sann hegeliansk anda utplåna inte bara sig själv utan även med sig alla svenskar i Finland, och de var en sjundedel av Finlands befolkning. Och de som var galna nog att lyssna till hans förvirrade svammel förkastade sina svenska namn och tog sig finska namn i stället. Ingenting ont om finskheten, men det var ingenting ont med svenskheten heller, och det var endast den som alltjämt kulturellt förenade Finland med Norden och höll det utom den ryska diktaturens slaveri.

Nikolaj I:s epok gick i graven i stormmörker: Krimkriget ledde till att fransmän och engelsmän hänsynslöst satte finländska städer vid kusten i brand bara för att Ryssland erövrade Finland. Hur litet Finland sympatiserade med Rysslands sak och hur mycket det sympatiserade med Västeuropas gav fransmännen och engelsmännen blanka fan i: för deras del var Finland ryskt och inte längre civiliserat. Sålunda bestraffades den av Ryssland våldtagna jungfrun Finland för att Ryssland hyste begärelse efter sin nästas fru, det vill säga Turkiets Konstantinopel. Finlands en gång tredje största stad Uleåborg samt Brahestad, Hangö och Gamla Karleby förstördes helt meningslöst. Och Finland kunde ingenting göra utan endast som vid tidigare oförtjänta ofreder gråta och uthärda, kämpa och dö, för den frihet som sedan 1809 redan var förlorad.

Ty fastän den var förlorad var den värd att kämpa för. Det visade snillen som Elias Lönnrot, "Kalevalas" diktare, och Johan Ludvig Runeberg, den störste skalden och idealisten i Finland före Sibelius. Runeberg skapade i ord vad Sibelius skapade i toner: en evigt storslagen sång till den drömda frihetens ära. Runeberg idealiserade och dramatiserade det svensk-ryska kriget 1808, varvid Finland våldtogs av ryssen, och framhöll allt det uppbyggliga i svenskarnas trots allt beslutsamma försvar mot en övermäktig fiende; och med dikten "Kung Fjalar" gjorde han sin egen finländska kultur till det nordiska vikingalynnets enda alltjämt naturliga och friska banérförare:

den dikten sammanfattar alla isländska sagor. Dess pathos har endast överträffats eller uppnåtts av Sibelius. Finland *levde* i sin isolering i den ryska diktaturens skugga, och det hade hon hittills bara *börjat* bevisa. Mer skulle följa.

Med kejsar Alexander II, den bästa av alla tsarer, började den nya tiden. Det blev en storhetstid för Finland som för Ryssland. I Ryssland återvände Dostojevskij från Sibirien, Leo Tolstoj skrev sina mästerverk, Tjajkovskij och Musorgskij gav den ryska musiken beständigt renommé, och hela världen utom USA uppblomstrade under 1860-talet som aldrig tidigare. Denne tsar gav Finland allt utom den yttersta friheten. Finländare slapp göra militärtjänst för Ryssland, utan deras militärtjänst var endast lokal till det egna fäderneslandets försvar. Finland fick egen valuta, all rysk kontroll på näringslivet släpptes, och det finska språket fick samma sociala status som det svenska. Vissa gick till överdrift som Snellman, och de ryska generalguvernörerna i Finland tenderade att understödja finskhetens sak mot svenskhetens, då Ryssland ännu aldrig har blivit fritt från sin fruktan för Sverige. Allt fler bytte sina namn till finska, som Georg Forsman (Yrjö Koskinen), Alexis Stenvall (Aleksis Kivi), Johannes Brofelt (Juhani Aho), Axel Gallén (Akseli Gallen-Kallela) med flera. Det är ganska typiskt att få var så högt uppsatta ärkesvenskar till börden som de två mest fanatiska finskhetsivrarna Snellman och Forsman-Koskinen. Svenskheten i Finland motarbetades definitivt av ödets gång och historiens utveckling och har sedan den första befolkningsstatistiken 1880 oavbrutet gått tillbaka.

1881 mördades den bästa av alla tsarer på öppen gata av en bomb som samtidigt mördade ett antal oförargliga civila. Djävulen besatte Ryssland, och martyrens son Alexander III förklarade krig mot den. Liksom Nikolaj I respekterade han motvilligt Finlands särställning och gjorde ingenting åt att inskränka den. Detta var till stor del hans danska gemåls förtjänst, som talade svenska, och den kejsarliga familjen gjorde varje sommar kryssningar i Finlands skärgård och kom därvid i kontakt med folket, vilket stärkte Finlands och tsarens sympati och respekt för varandra. Men i och med denne siste kompetente tsars bortgång tättnar mörkret över Ryssland och Finland.

Nikolaj II var en beskedlig och saktmodig man, och ingen väntade sig något ont av honom. Hur blev han då så utomordentligt hatad som han blev, och hur kunde han tillåta de grymheter som begicks i hans namn? I själva verket visste han föga om vad som hände då han var föga kommunikativ: de flesta böneskrifter och deputationer som sökte sig till honom vägrade han helt enkelt att befatta sig med, då hans mesta uppmärksamhet upptogs av de allt mera hysteriska revolutionärerna i Ryssland och familjebekymret med den blödarsjuke tronarvingen. I praktiken var Nikolaj II aldrig någon tsar. Han var en rädd och verklighetsfrämmande familjeman som gömde sig bakom byråkratin i skräck för den kommunistiska faran, som han på papperet gav reaktionen alla medel att bekämpa. Därav kom det döende Tsarrysslands maktfullkomliga reaktionära ämbetsmannagodtycke, som även tog sig före att försöka avrätta den finländska frihet som inte helt hade dött 1809. Finland skulle förryskas till 100%, polisen i Finland blev rysk, militären blev rysk, folket i Helsingfors hölls i schack av beridna kosacker med sablar och piskor, tryckfriheten lamslogs, och envar som satte sig emot ryskt kränkande av hävdvunnen finländsk lag och rätt deporterades till Sibirien, som Finlands sedermera första president Per Evind Svinhufvud, som också såg sådan ut men som verkligen var en hedersman. Förryskningen av Finland, Baltikum och Polen kom av sig under rysk-japanska

kriget och dess efterföljande oroligheter men återupptogs 1910 för att på nytt komma av sig för gott 1914. Ryssland hade gått för långt. Dess godtycke, omänsklighet och byråkratiska tyranni hade retat Gud, som ställde till med det första världskriget under den vansinniga sommarveckan 1914 då den avlägsnaste kända planeten Neptunus gick in i vansinnets tecken Kräftan (vilket Pluto gjorde 1939) och Saturnus kom i kvadratur till de retrogradala och konjungerande Jupiter och Uranus som stod i sned vinkel till månens noder. Hur kunde det gå annat än illa för hela världen? Men Finland kom emellan.

Jag vill nämna två personer på vägen. Den ena var skalden Josef Julius Wecksell som skrev det historiska dramat "Daniel Hjort", någonting av det mest tragiska och melankoliska som har skrivits för scenen sedan Shakespeare skrev "Kung Lear". Samma universalpathos lyser här fram för evigt som i Runebergs "Kung Fjalar" men om möjligt ännu starkare. Wecksells melankoli överskrider alla gränser. I "Daniel Hjort" skriker ingen som i "Kung Lear", men skriket är där hela tiden närvarande och är desto mer gastkramande som det aldrig gives luft. Det är den finska melankolin som här når sin spets. Wecksell blev själv sinnessjuk och skrev sedan ingenting mera.

Den andre var Eugen Schauman, en ung student, som skrev en böneskrift till tsaren och bad om misskund med de förtryckta finländska, baltiska och polska folken och gick med denna böneskrift upp till den ryske generalguvernören Bobrikov, mannen bakom Finlands praktiska likvidering och russificering. Bobrikov tog emot skriften och lämnade den tillbaka med ett hånskratt. Schauman hade inte väntat sig bättre. Väl förberedd tog han fram en pistol och sköt generalguvernör Bobrikov till döds. Därefter sköt han sig själv genom hjärtat och gav liv för liv. Han hade gjort sin plikt för Finland.

Han stod helt ensam, och detta heroiska politiska attentat är unikt i världshistorien. Det påminner närmast om Brutus mord på Caesar, Wilhelm Tells på Gessler, mordet på Marat eller attentatet mot Hitler men är så mycket ädlare och mera tragiskt då den avrättade verkligen var en hänsynslös buse medan hjälten som bot tog sitt eget liv. Det kan tyckas romantiskt, men sådant är Finland. Det är en naiv nation fylld av romantiska drömmar som alltid kommer i kläm mellan makterna och får slåss ensamt mot alla. Dess demokrati är snarare hysterisk än balanserad i sitt rättsnit, det har sett nästan lika många olika regeringar som Frankrike och Italien under 1900-talets lopp, det är en nation av individualister var ingen härskar men alla är demokratiska fanatiker, och dess pathos kan nästan bara jämföras med två andra likaledes ständigt i världsskedena ihjälklämda nationer, som har valt samma himmelska färger i sina nationsbanér: vitt och blått, den heliga jungfruns och den okränkbara oskuldens färger, och dessa två andra alltför nervösa nationer är Grekland och Israel.

Finlands öde löpte parallellt med Rysslands under första världskriget. När tsarväldet avskaffades våren 1917, det underbaraste inrikespolitiska initiativ som Ryssland någonsin vågat taga, betydde det allmänna val även i Finland. Men i november 1917 slogs alla ryska försök till demokrati ihjäl av en ny revolution mot revolutionen. Denna "oktoberrevolution" var i själva verket kontrarevolutionernas kontrarevolution och hade ingenting gemensamt med den franska revolutionen, som dock åstadkom frihet, jämlikhet och broderskap. När Ryssland greps om strupen av en liten klick omänskliga cyniska monster och sedan behöll det greppet med

skräckens medel ville inte Finland vara med längre. Samma övergrepp försöktes i Finland av finska bolsjeviker, men en demokratiskt vald regering med Per Evind Svinhufvud som ordförande satte hårt mot hårt. Vad som följde var ett kombinerat komplicerat finländskt frihetskrig och inbördeskrig, ett frihetskrig mot diktaturen, godtycket och lagvrängningen, som genom 100 års rysk överhöghet Finland hade fått upp i halsen, och ett inbördeskrig mot de galna kommunister som valde att kämpa för fortsatt diktatur, godtycke och lagvrängning. Inbördestragedin utspelade sig under våren 1918 och slutade med demokratin, ordningens och frihetens seger. Finland var en självständig republik som till och med erkändes av Ryssland. Och så fort demokratin var etablerad under president Ståhlberg, Finlands självständiga författnings huvudredaktör, fick även kommunisterna vara med och rösta och efter laga ordning känna sig välkomna ända in i riksdagen.

Det var Finlands första avgörande moraliska seger. Dess huvudman var fältmarskalk Mannerheim, som organiserat motståndet mot de betydligt bättre rustade kommunisterna, som behärskat hela södra Finland. Han var redan då en gammal man i femtioårsåldern, en svenskspråkig aristokrat som under tsarerna utbildats till kvalificerad rysk officer och som sådan realiserat en ny fri nation bland världens gamla kulturländer.

Men ryssarna klarade av även sitt inbördeskrig, som dock inte var något frihetskrig utan tvärtom, och kommunisterna lyckades etablera sig som oinskränkta tyranner över hela Ryssland. Småningom började de inse vad de gått miste om när de låtit Finland, Estland, Lettland, Litauen och Polen bli fria och självständiga. Den store Stalin beslöt att återställa den ryska gendarmordningen i Europa och såg i olyckan Hitler ett lysande medel för sina syften. Som Napoleon manipulerade med Alexander I manipulerade Stalin med Hitler och spelade därvid skickligt den svagares roll. Tillsammans delade Hitler och Stalin Polen mellan sig, och därmed var det andra världskriget ett faktum. Stalin ansåg sig nu ha fria händer med Baltikum och Finland.

På samma sätt som Alexander I hade gjort angrep Stalin Finland. Skillnaden var den, att Alexander med ett leende hade utsträckt en vänlig hand som kamouflage för den bakom ryggen dolda förgiftade kniven, medan Stalin inte kunde förstå sig. Stalin gjorde anspråk på att vara storebror och sade rent ut: "Jag vill ha ditt land. Om du bråkar tar jag det ändå." Finland valde att bråka.

I det korta men intensiva vinterkrig som följde visade Finland sig vara redan myndigt och moget: det kämpade med framgång för sitt liv. Den ryska övermakten var förkrossande, men den finska envisheten krossade den. Det var som de tappra 300 vid passet Thermopylae: ingen ryss släpptes över bron. Division efter division av de ryske fullständigt förintades medan finnarna bet ihop tänderna och högg på. Slagen av förvåning mobiliserade Ryssland hela sin armé mot den ihärdigt bitande myran och fick äntligen bukt med den, men ryssarna hade gjort fyra gånger större förluster än Finland. Stalin fick som han ville, Keksholm, Viborg och Hangö blev ryskt, men Ryssland hade än en gång förlorat ansiktet inför världen, (annat har knappast Ryssland någonsin gjort utrikespolitiskt,) medan det lilla Finland, en femtiondedel av Rysslands befolkning, vunnit en prestige i hela världens ögon som aldrig skulle slockna. Och bakom Finland stod stora systemen Sverige, som i enigt nit

givit Finland all icke militärisk hjälp det mäktat uppbjuda. Och mera samarbete i fornnordisk stil stod att vänta.

1941 angrep Hitler slutligen Stalin. Det var Hitlers öde. Dittills hade Stalin och Hitler varit såta bröder i sina världskriminella avsikter. Stalin hade varit Hitlers medbrottsling i anstiftandet av andra världskriget mot alla världens civiliserade kulturländer, men nu, då det gagnade Stalin, skildes de åt, medan Hitler började löpa linan ut. Tyskland hade varit Finland behjälpliga vid det kombinerade frihets- och inbördeskriget mot kommunisterna 1918 och erbjöd nu fortsatt hjälp. Då Finland icke kunde acceptera ryssarnas ockupation av Hangö, Viborg och Keksholm accepterade Finland tyskarnas hjälp, och Finlands andra krig mot Sovjetunionen inleddes. Denna gång gick det över förväntan bra. Finnarna trängde ända fram till Svir och Onega men vägrade hjälpa tyskarna belägra Leningrad. En gammal finsk dröm tycktes vara nära att uppfyllas. I Rysslands nordligaste trakter och långt in i Sibirien fanns det kringspidda finsk-ugriska folkstammar som finnarna hade drömt om att få utgöra en modernation för. Denna dröm tycktes nu vara mer än en dröm.

Men Hitler fick USA till fiende, och vid Stalingrad började nederlaget, och Finland var än en gång fjättrat vid en tyngre och starkare nation vars öde blev Finlands. Den gamle Mannerheim lyckades med det oerhörda konststycket att lotsa Finland ut ur det andra världskriget utan att frihetsförlusterna blev större än efter vinterkriget. Personligen satsade presidenten Risto Ryti sitt liv på att kvarhålla den tyska militära hjälpen i Finland som buffert mot den ryska övermakten så att den inte skulle fara för hårt fram. Han gjorde en privat överenskommelse med tyskarna utan riksdagens kännedom därom, och därmed räddade han riksdagen och Finlands demokrati medan han i ryssarnas ögon förverkade sitt liv. Efter kriget krävde ryssarna att han dömdes som krigsförbrytare, men Finland var räddat.

Utän president Rytis heroiska självupppoffrande initiativ hade Finlands fred med Ryssland blivit mycket hårdare, då Finland då besegrats mycket grundligare. Fredsvillkoren var hårda nog ändå: Viborg, Keksholm och Sordavala förblev ryskt jämte Porkkala i stället för Hangö. Krigsskadeståndet blev astronomiskt men överkomligt och var betalat till sista fyrken 1952. President Paasikivi, Finlands politiska ärkeveteran i fredens tjänst såsom Mannerheim var det i militärens, lyckades göra det känsliga och ofrånkomliga umgänget med vulkanen Ryssland fördelaktigt för Finland, och hans linje följdes av president Kekkonen. Men ryska ingrepp i Finlands angelägenheter förekom alltid då och då och visade alltför nedslående att Finlands frihet och demokrati fortfarande med en länk var fjättrad vid Rysslands diktatur och godtycke: ett arv från tsartiden, som den ryska revolutionen hade avskaffat om den inte hade följts av den bolsjevikiska kontrarevolutionen.

Det fanns 14% svenskar i Finland 1880. Idag finns det 6%. Det var svensken Leo Mechelins regering 1905 som etablerade finskan som officiellt huvudspråk i Finland, och utvecklingen sedan dess har allt mera gynnat finskheten och inskränkt svenskheten. Efter 1918 var svenskarna i Finland ej längre en överklass utan ett släkte av utbölingar som finnarna började trakassera. 20- och 30-talet såg flera av dessa finskhetsivrande rörelser som gick ut på att utrota Finlands svenskhet. Men i och med kriget mot Sovjetunionen blev situationen en annan, ty till finnarnas häpnad stred Finlands svenskar lika tappert mot övermakten som de själva och kanske ännu till tapprare, och dessutom intog stora systemen Sverige en otvetydigt lojal och generös

hållning som aldrig sviktade till Finlands sak. Med ens göts finnar och svenskar i Finland samman till ett folk med ett band som ingenting kunde upplösa. Fastän endast 6% av Finlands befolkning har svenska till modersmål så är dock fortfarande 14% tvåspråkiga, och de enda som inte är tvåspråkiga i Finland är finnar. Så alltjämt lever den nu åttahundraåriga unionen mellan svenskt och finskt kvar, och numera blir den för varje år allt starkare, då Sveriges och Finlands samarbete oupphörligt intensifieras, då det finns lika många finnar i Sverige som svenskar i Finland, och då det ryska hotet idag är lika överhängande för båda länderna som det var på Torgils Knutssons tid år 1300, om inte till och med mera.

Likväl måste det erkännas att det finns en väsensskillnad mellan svenskhet och finskhet som aldrig helt kan överbryggas. Vari denna skillnad består må belysas genom två exempel.

1942 när de segrande finnarna med tysk hjälp överskred den gamla ryska gränsen och trängde ända fram till Onega och Svir jublade hela Finland i extatisk storfinsk yra över att det omdrömda Stor-Finland höll på att bli verklighet. Endast Svenska Folkpartiet höjde ett varnande finger i riksdagen och kom med propositionen att Finland officiellt inför världsoinionen skulle deklarera att det endast eftersträvade upprättandet och säkerställandet av gränserna mot Ryssland från år 1939. Denna proposition möttes av indignation av det finska folket som dömde den som ofosterländsk medan en sådan deklaration i själva verket hade varit det enda realpolitiskt vettiga, vilket visade sig efter kriget, när det var för sent.

Mot slutet av 50-talet vågade president Kekkonens partis press och den kommunistiska att hävda att presidentens utrikespolitiska linje karakteriserad av strikt neutralitet och blind ekonomisk lojalitet gentemot Sovjetunionen var den för landet enda hälsosamma, och att alla som opponerade sig mot denna kryperipolitik var farliga och skadliga för landet. Denna det regerande finska partiets subjektiva propaganda fick härja fritt och ledde till en växande opposition. Vid påföljande presidentval 1962 kallades president Kekkonen strax innan till ett möte med Chrusjtjov i Novosibirsk i Sibirien. Chrusjtjov var så nöjd med Kekkonen att han föreslog ekonomiska lättnader i umgänget den stora och den lilla nationen emellan. Med detta budskap kom Kekkonen hem lagom till valet. Då oppositionen hade tystats genom detta ryska schackdrag återvaldes Kekkonen till president och förblev president tills han blev för gammal. Han var i yngre år en notorisk svenskhatare, och ingen finländsk president har talat sämre svenska än han, medan han var högt uppburen i Sovjetunionen. Paasikivi var förnuftig men kröp aldrig medan Kekkonen kröp men endast för somliga. Finskheden i Finland är labil medan svenskheten är omutlig. Därför vågar jag vara kontroversiell och profetera och säga att Finland består endast så länge dess svenskhet består. Därför var det den av Voltaire så högt beundrade Karl XII:s enda politiska oförlåtliga brott att i egenskap av svensk lämna Finland i sticket, fastän han som konung över båda länderna nödgats lära sig god finska. Endast Karl XII:s totala övergivande av Finland kommer finskheden med all rätt aldrig att kunna förlåta Sverige.

Till mina angenämaste minnen räknar jag mina besök vid slottet Ferney nära Genève. Jag tyckte lika litet om Voltaire som person som jag tyckte om Goethe, men jag kände alltid då och då ett behov av att resa dit och munhuggas med honom. Jag tyckte om att visa honom hur litet jag i motsats till resten av världen uppskattade honom.

"Jaså, är ni här nu igen, min judiske plågoande!"

"Mig slipper ni aldrig och inte ens i döden. När ni är död skall ni bli föremål för häftigare dispyter än någonsin, ty man skall alltid hata er lika mycket som man älskar er."

"Jag förstår inte vad det är för ett olycksöde som vi fransmän har dragit på oss. Efter Richelieus tid har det ibland oss, världens ledande genier, inte uppstått en enda som varit älskad av världen."

"Ludvig XIV, som ni har beundrat så mycket, gjorde Frankrike omänskligt. Inte en enda av er encyklopedister och upplysningsfilosofer är mänsklig. Ni är alla lika avskryvda och fåfänga som Leibnitz med hans materialism. Ni har ingenting till övers för den mänskliga faktorn, den ryms inte i den materialism som ni predikar. Ni utesluter allt äkta mänskligt såsom Platon uteslöt Homeros ur sin mönsterstat. Ni predikar tolerans men tolererar själva inte kristendomen. Jag lovar dig, François, att den enda bok av dig som kommer att läsas om hundrafemtio år är 'Candide', därför att det är den enda av dina skrifter som har någon självironi att uppvisa. Du angriper där din egen materialism, och det är det enda du har gjort i ditt liv som var berömvärd."

"Min kamp för de mänskliga rättigheterna då?"

"I din kamp för de mänskliga rättigheterna har du berövat kyrkan och staten deras existensberättigande, varför de efter din död kommer att kollapsa. Följden blir en världskataklysm som skall dränka Europa i blod och först och främst fransmän."

"Är Rousseau bättre då? Har han inte i större utsträckning än jag verkat för samhällets upplösning?"

"Jo, men han har ett stort plus framför dig. Du är rik, men han är fattig. Han tar hänsyn till den mänskliga faktorn och släpper inte religionen, medan du med att vilja krossa religionen vill göra världen till ett materialistiskt helvete. Världen slipper inte sina förtryckare med att man predikar våld och motstånd. Därmed frammanar man bara förtryck emot förtryck och den onda cirkel av förtryck som därav följer. Rousseau söker sig själv och Gud i naturen medan du vill skända världsordningen."

"Vem är du egentligen?"

"Det skulle du inte tro om jag talade om det."

"Är du den Cagliostro som alla talar om?"

"Nej, och jag är inte Anton Mesmer heller."

"Då är du ändå en bedragare."

"Det var det jag sade, att du inte skulle tro mig."

"Men du har ju inte sagt vem du är."

"Ändå tar du för givet att jag är en bedragare vilket är det sista jag är."

"Säg mig ditt namn."

"Jag är den som är känd under titeln Ahasverus."

Han flinade.

"Jag visste väl att du kom från ett mentalhospital."

"Där ser du."

"Vad ser jag?"

"Du tror mig inte."

"Men snälla kära söta bror Lustig, ni måste ju själv medge att det är absolut omöjligt för en människa att inte dö, att gå kvar omkring uppå jorden 1800 år efter sin födelse...."

"Det är just där er filosofi och er personlighet brister. Ni förnekar allt övernaturligt. Ni har berövat världen dess metafysiska och panteistiska världsåskådning tillsammans med Leibnitz och Goethe och andra sådana goddagspiltar, och däri har ni begått ert världshistoriska misstag, som världen aldrig kommer att kunna repa sig efter. Ännu om två hundra år skall världen lida av den okunnighet, det förtryck och det mörker som blindhet för den metafysiska verkligheten innebär."

"Gå hem och lägg er."

"Och ni gör bäst i att stanna hemma i er säng."

"Varför?"

"Då slipper ni dö."

"Jag är långt över 80."

"Om ni reser till Paris skall ni inte komma levande tillbaka."

"Nu har ni gjort bort er. Vad skulle jag ha för glädje av att komma tillbaka hit efter ett triumftåg till Paris? Hyllad av de massor som är mina lärjungar och som skall krossa den etablerade skändligheten någon gång efter min död vore ett skönt apotheos att dö mitt i. En härligare död kunde jag inte tänka mig.

Men ni har rätt. Jag är rik, och i min rikedom är jag fattig. Därför gör jag också rätt i att överge den och hoppas på att få dö i Paris. Men mitt trots mot myndigheterna tar jag aldrig tillbaka. Så länge mitt namn förekommer i tidens eviga annaler skall dess blotta existens utstråla den eviga sanningen att allt etablerat är av ondo. Så fort något blir etablerat stelnar det och insjuknar det i slö självgodhet som sedan bara duger till att kastas på elden. Endast initiativet, den som strävar, den som har något framför sig att ernå har rätt. Endast den förfördelade har rätt. Om tidernas största hjälte kastar allt etablerat över ända och sedan etablerar sig själv är han därmed en precis lika stor skurk som Ludvig XV, Fredrik II av Preussen, kejsarinnan Katarina II och amiral Byngs avrättare i England. Endast den laglöse rättslöse medellöse vilden och stråtrövaren har rätt, den som står utanför lagen, offret, den envise outsiders. Alla som är delaktiga i något etablerat samhällssystem är lika stora skurkar som Nero, Muhammed, Djingis Khan och Timur Lenk. All makt är godtycklig. Det är min eviga varning och förbannelse som aldrig skall tystna. Försök vederlägga den om du kan."

Det kunde jag inte. Jag måste vika mig och ge honom rätt. Och till följd av min avrådan reste han till Paris, och i detta leende triumftåg dog han.

Men han är lika hatad och fruktad som älskad än idag, vilket han är för att han var farlig, vilket han var för att han hade rätt.

I en parentes vill jag bara flyktigt beröra mitt samröre med den sedermera så ryktbare förutsägaren Nostradamus. Han var egentligen läkare och gjorde som sådan utomordentliga insatser inom sjukvårdens område. Han var en mänsklighetens tjänare, ödmjuk och godmodig och fullkomligt naiv: han var mottaglig för allt. Dessutom hade han många intressanta tankar och idéer om det universella, som gjorde att jag i honom såg en direkt fortsättning av Leonardo da Vincis mystiska apokalyptiska tankevärld som gammal. Därför vågade jag anförtro mig åt honom och berätta för honom vem jag var. Jag visste nämligen att han till 100% skulle tro mig, vilket han också gjorde.

"Du måste då veta allt," sade han. "Vilken utomordentlig gåva! Den som ändå hade samma förmåga att genomskåda alla tider, människor och öden!"

Vi blev så goda vänner att jag inte kunde undvika att influera honom. Hans far hade varit en etablerad astrolog som jag hade känt, men denne son var vida mera vidsynt och fördomsfri. Astrologin hade han vuxit upp med, så den hade han i hjärtat och kunde han utantill, men han ville ha mera och utbad sig av mig att jag skulle förläna honom mera.

"Hur skulle jag kunna göra det?"

"Men du är ju odödlig."

"Jag är ändå bara en människa."

"Men du måste ha insikter som ingen annan har. Så länge som du har levat med astrologin måste du klart kunna inte bara förutsäga allt utan även gripa in och påverka allt."

"Kära du, jag har sett alltför mycket katastrofer i det förflutna för att orka bekymra mig även om framtidens, som ändå inte går att undvika. Ju mer man vet om världen, desto mera vanmäktig är man."

"Men jag vill kunna se vad som skall hända efter min död."

"En sådan gåva kan endast Gud förläna."

"Gud har aldrig gjort någonting för mig."

"Säg inte det. Gud gör alltid allt för alla, men få är de som kan tolka hans budskap och utnyttja dem."

"Hur gör man det?"

"Ta vara på dina drömmar, mardrömmar som dagdrömmar, och skriv ner dem. Ta dem alltid på allvar. Varje detalj i dem är given dig från ovan. Använd din fantasi: även fantasin kommer från ovan, då fantasi ingenting annat är än gudomlig kreativitetsförmåga. Tag vara på allt som kommer från och till själen och glöm den timliga världen. Om du gör det skall du sedan med din medfödda intelligens även förstå att rätt behandla det material, som tillhör varje människosjäl och som hos varje människa är lika oändligt."

"Jag tackar dig för ditt råd."

Vi skildes efter det, och jag såg honom aldrig mera.

Men några år senare fick jag en liten bok i min hand som var skriven av honom. Den bestod av små verser, och snart stod det klart för mig att Mikael Nostradamus hade följt mitt råd till punkt och pricka. För en normal sekulär borgare skulle dessa

verser framstå som rent surrealistiskt nonsens, men jag log när jag studerade hans verser närmare.

Snart slog den ena efter den andra av hans dunkla spådomar in, och folk hänfördes av hans uppenbara siarförmåga och gav sig med entusiasm hän åt att försöka uttolka vad de ännu inte timade spådomarna skulle komma att betyda, vilket de är sysselsatta med ännu idag.

Ty som med alla siare förhåller det sig med Nostradamus så, att först efter att spådomarna har uppfyllts har man förstått dem. Man har hängivet givit alla hans verser tolkningar ända fram till år 2797, men inte en enda av de saker man trott sig kunna utläsa i hans utsagor om framtiden kommer att slå in. Först när det har hänt som har hänt skall man förstå Nostradamus profetiors verkliga betydelse, som då skall framstå som så mycket självklarare än de fåfänga tolkningsförsök man gjorde av dem innan deras innebörd inträffade i verkligheten.

Allt som hittills har inträffat i världen från och med 1555 stod i förväg skrivet hos Nostradamus, men om framtiden kan vi ingenting ana hur mycket det än står skrivet om den hos Nostradamus, ty endast verkligheten själv kan rätt visa vad Gud egentligen har för evigt kontinuerliga avsikter med den.

Så varför bekymra sig om framtiden och slösa tid på att spekulera i den när den ändå aldrig är något annat än en del av nuet?

Och däri kommer alltid min egen personliga kritik av Nostradamus att bestå.

Framtiden är intressant först när den blivit en del av den evighet som ingår i nuet och som går under benämningen det förflutna.

I samband med Michel de Nostradamus måste jag också bekänna mitt samröre med Giordano Bruno. De hörde på något sätt samman, och när jag förlorat kontakten med Nostradamus sökte jag efter en lämplig efterträdare till hans vilda spekulationer i det stora andliga okända. Och jag fann honom. Det var en ung pigg pojke besatt av en formidabel vetgirighet i en by inte långt från Neapel. Och jag visste att jag åter hade funnit en värdig lärjunge, kanske värdigare än alla andra.

Om det var någon som någonsin gav mig dåligt samvete var det Giordano Bruno. Jag hjälpte honom fram på livets väg i så hög utsträckning jag någonsin kunde, och aldrig har jag funnit en högre glädje i att tillfredsställa den fullständigt gränslösa vetgirigheten hos ett överbegåvat barn. Ingen av encyklopedisterna, ingen av upplysningsfilosoferna, inget musikaliskt eller matematiskt geni, ingen var så begåvad som Giordano Bruno. Och vad gjorde väl då jag med hans ovärderliga begåvning? Jo, jag tillfredsställde den i så hög grad att han ohjälpligt kom i direkt kollisionkurs med kyrkan, som just då lämpligt nog höll på att bli som allra farligast för allt vad tankepirationer hette.

Jag var aldrig stoltare över honom än då han klargjorde för mig sina resultat angående astronomin. Kopernikus och hans teorier om att jorden och planeterna rörde sig runt solen var en självklarhet – denna den tidens största hädelse var för honom ingenting att diskutera. Men han gick längre. Han kom fram till att alla stjärnor var solar som vår sol och att universum var oändligt. Han hade hittat vägen ut ur rymden och ut ur alla begränsade världar direkt ut i oändligheten, och därmed var all auktoritet i världen satt ur spel på lång sikt, ty alla auktoriteter och särskilt påven grundade hela sitt välde och hela sin livsstrategi på att begränsa världen, både

den fysiska och vetandets värld, för alla andra, det vill säga alla dem som de härskade över och hade makten att kontrollera.

Giordano Bruno räknade också ut att jorden måste vara tillplattad vid polerna, och sedan avbröts hans arbete. Han fick varningar. Han var då i Padua, och han litade fullkomligt på den gode vän han bodde hos, som hade honom i sin tjänst, och som förrådade honom åt inkquisitionen. Jag har glömt hans namn – må historien glömma det också. Jag fick aldrig klart för mig om det låg homosexualitetsproblematik bakom förräderiet eller om det var avund eller bara vanligt groll. Giordano Bruno var då känd över hela världen, han var alla Europas universitets erkända högsta lärdomsmästare, han var Erasmus efterträdare på lärdomens högsta tron, han var universellt respekterad och vördad, och alla hov hyllade honom från Böhmen till Westminster, från Paris till Wittenberg. Han var hemma och erkänd överallt. Men en inskränkt kanske kärlekskrank eller bara förargad idiot blev arg på honom för en småsak och överlämnade honom åt inkquisitionen. Han kanske bara tyckte att Giordano Bruno blivit högfärdig och därför ville ta ner honom på jorden, eller han kanske blivit sårad av Giordano eller fått sina cirklar rubbade – hela sanningen kommer vi aldrig att få veta. Men att anklaga Giordano Bruno för hädelser inför inkquisitionen var det samma som att hopplöst mörda honom genom det nedrigaste tänkbara bakhåll och lömskaste tänkbara förräderi – kanske det värsta i hela lärdomshistorien.

Endast en gång fick jag träffa min lysande lärjunge i Rom. Det var lika svårt att få träffa honom som det senare var med Cagliostro, men Bruno fick jag i alla fall tala öppet med. Det hade aldrig gått, sade en svartkåpad munkfångvaktare till mig, om inte Giordano Bruno själv hade insisterat på att få tala med sin ende tänkbare bikt-fader. Det hade inte heller gått om någon i Vatikanen hade känt till att jag var jude.

Jag grät när jag såg honom. Han var avtärd och mycket blek, och han tittade på mig med samma sorts blick som jag långt senare skulle möta så många av i de tyska koncentrationslägren när de befriades 1945. Det var den innerligaste tänkbara blick, stor och oändligt uttrycksfull men bara full med avgrunder av bottenlösa lidanden. Giordano Bruno förtvivlade, och det var inte litet det då det handlade om den tidens störste ande.

"Jag har bett er hit, fader, för att be er om en enda sak."

"Min son, det är mitt fel att du är här."

"Inte alls. Jag är tacksam, fader, för allt vad du har gjort för mig, ty utan dig satt jag inte här." Han log. Det var en värmande solstråle mitt i Vatikanens mörkaste helvete. Jag kände igen honom. "Jag ville bara be er om en enda sak. Jag behöver ett råd. De kommer att bränna mig offentligt som kättare om jag inte återtär alla mina hädelser. Skall jag göra det? Om ni säger ja gör jag det."

"Du har aldrig gjort dig skyldig till hädelser, Bruno."

"Jag vet, men jag har förnekat den biologiska möjligheten att Gud, som ju bara är ande, skulle ha kunnat göra en jungfru med barn och sålunda kunnat avla en son av kött och blod. Detta menar alla heliga män i hela världen att är tidernas svåraste hädelse."

"Och tror du då verkligen att de skulle skona dig om du återtog en sådan vanlig självklarhet?"

"Jag vet inte."

"Har du aldrig sett en autodafé i Spanien? Har du inte sett häxor brännas på bål, hur de har ångrat sig och bekänt i sista minuten och då skonats från flammorna på så sätt att de snabbt blivit strypta på bålet i stället utan att ens befrias emellan?"

"Jag har nog hört talas om det."

"Tror du att sådana stackars offer för din heliga kyrka höll fast vid sin ånger när de stryptes? Nej, de återtog samtliga vartenda ord av alla sina bekännelser och hela sin ånger. Och de dog samtliga med en rättmätig förbannelse som sitt livs sista tanke över hela den kyrka som i sin helighets namn avrättar oskyldiga. Vems parti tar du? De oskyldigas eller mördarnas?"

"Ni dömer mig alltså till bålet, fader?"

"Jag är den siste som dömer dig, ty jag är den förste som helgonförklarar dig inför evigheten vad som än sker med dig och vad du än gör. Valet är ditt. Jag kan bara förespegla dig verkligheten och vilka val du har."

"Tack, fader. Jag visste det nog på förhand."

"Vad då?"

"Att jag inte hade något annat val än sanningen."

Och han böjde ner sitt huvud. Bikten var klar. Jag gav honom syndaförlåtelsen, som sig hövdes, men han avbröt mig mitt i och sade:

"Hyckla inte, fader. Jag vill inte skiljas från dig med ett sådant intryck av dig som det sista. Vi vet båda vad vi båda tänker."

Jag avbröt givetvis syndaförlåtelsen. Den behövdes inte. Men mina tårar strömmade. Min skuld till allt detta var total. Så kändes det. Och jag visste, att jag aldrig mer skulle få en lärjunge som Giordano Bruno. Men när jag gick med gråten ljudlöst flödande hörde jag hans röst bakom mig:

"Tack, fader, för att ni kom. Nu ser jag evigheten öppen framför mig, och du är med mig i den. Vi ses igen."

Jag vände mig inte om. Hans ord var mer än att få se hans välskapta finlemmade kropp en sista gång i dess böjda men samtidigt så upphöjda förnedring – över alla auktoriteter i hela världen.

59.

Vad har musikens roll varit i mitt alltför långa liv? Den har varit alltför stor. Den har varit så stor, att jag faktiskt kan påstå, att den ensamt gjort livet uthärdligt för mig.

Vad är då musik? Musikens kärna är vad jag inte kan kalla annat än sfärernas harmoni. Musiken är intimt förknippad med universum och astrologi men inte med astronomi. Astronomin är livlös och död såsom all empirisk vetenskap medan astrologin är levande. På samma sätt är musiken levande.

Men det finns även musik som är livlös och död, och sådan musik har alltid funnits. När man då skall beskriva musiken är det ytterst väsentligt att man först gör klart vad det är som skiljer musik från musik.

Redan i antiken förekom det musik som enbart var buller. På teatrarna dränktes de eventuella melodier som klingade falskt och förvanskat av vilda tamburiner och

slagverk för att rytmen skulle understrykas och göras så suggestiv som möjligt. Detta gissel i form av rytmdominerad publikfriande underhållnings- och effektmusik har vi aldrig sluppit. Den döda, tomma, ytliga och förgängliga musiken har aldrig så dominerat i världen som den gör idag. Jag tänker inte bara på rockmusiken, som ingalunda är den förgängliga musikens värsta representant idag, utan mest tänker jag på den mest livlösa musik som någonsin har funnits: den elektroniska, atonala och datamaskinsproducerade musiken, som tillsammans med all skval-, radio-, grammofon- och anstaltsmusik jag skulle vilja sammanfatta under begreppet burkmusik: musik på burk, som man kan sätta på och stänga av efter behag och även höja och sänka volymen på utan att den störs. Detta är död musik, musik utan känsla.

Vad är då levande musik? Levande musik är den musik som framförs naturligt och direkt utan tekniska hjälpmedel som förstärkare och dylikt och som i framföringsögonblicket skapas på nytt. Det sista vill jag betona. Levande musik som framförs av rutin och slentrian är inte levande. Det gudomliga skapandet måste finnas där i framföringsögonblicket. Endast då är musiken levande.

Naturligtvis finns det goda grammofoninspelningar, men endast den är acceptabel som vid inspelningen framfördes med den gudomliga skapelsens glöd. Om det gudomliga fattas så är inspelningen död, och det spelar ingen roll hur tekniskt fulländad den är.

Den störste av alla tonsättare var Ludwig van Beethoven. Han ensam av alla vågade hävda att musiken stod högre än både religionen och filosofin. Den når inte alltid högre än filosofi och religion, men den kan nå högre under sådana ledning som Beethoven.

Religion och filosofi har nämligen en förmåga att förlora sig i hårklyverier och logiska vetenskapliga formler varvid det andliga fuskas bort. Men den levande musiken kan aldrig förlora den andliga kvaliteten.

Därför är det som alla de största tonsättarna aldrig var några musikteoretiker. De ville aldrig ta risken att besudla musiken med ord som kunde göra musikens innersta andliga väsen orättvisa.

Ingen konstart är känsligare än den levande musiken. Musiken kräver en nervanspänning som varken litteraturen, måleriet, skulpturen, dansen eller arkitekturen gör. Närmast musiken kommer teatern och filmen, då dessa också är konstformer vari konsten består i framförandets skapande ögonblick.

Man skriver ner musik för att den ständigt skall kunna framföras och skapas på nytt, av samma anledning som man skriver ner teaterpjäser. Filmen är mera speciell, då dess art består i materialiserad visuell fantasi kombinerad med teater och vanligen även musik. En film utan musik är sin viktigaste dimension fattigare, medan alla de bästa filmerna vanligen utmärks genom enastående musik. Faktiskt så anser jag att filmen är en av de få kanaler vari den levande musiken under 1900-talet har lyckats överleva. Vad vore filmer som "Orfeu Negro", "La Strada", "Limelight", "Vertigo", "Les Parapluies de Cherbourg", "The Big Sleep", "Snövit och de sju dvärgarna", "High Noon", "The Red Shoes", "Bron över floden Kwai", "The Third Man", och Laurence Oliviers "Hamlet" utan sin bakgrundsmusik? Ingenting intensifierar en film som musiken, och en film med dålig burkmusik kan aldrig bli

bra. Genom filmen har musiken i vår tid fått en ny kontinent att ta i besittning som baletten under 1800-talet, operan under 16- och 1700-talen och före det kyrkan.

Om man bortser från vårt sekels bästa filmmusik, med namn som Henry Mancini, Max Steiner, Dimitri Tiomkin, Nino Rota, Bernard Herrmann med flera, samt vårt sekels bästa musicals, med namn som Richard Rodgers, George Gershwin, Franz Lehár, Cole Porter, Irving Berlin, Jerome Kern med flera, så har detta sekel musikaliskt varit ett klart fiasko jämfört med det förra. Efter Puccinis bortgång 1925, som också var det år som Sibelius slutade komponera, har ingen kompositör fortsatt den stora traditionen med vacker universell musik. Varken Stravinskij, Hindemith, Bartók, Schönberg eller dennes lärjungar kunde senare komponera stor musik, vacker musik, levande musik. Närmast den stora traditionen kom då efter 1925 George Gershwin, som dog i förtid. Hindemith hade sunda idéer, och Richard Strauss hörde minsann till den stora traditionen men förstördes av nazismen, hans "*Metamorphosen*" hör till hela musikhistoriens mest underbara verk hur tragiskt det än är från andra världskrigets sista år komponerat mitt bland det rykande havet av Tysklands ruiner av utbombade operor och teatrar, men han var den siste, ty Sibelius och Puccini upphörde 1925, den följande generationen hade gått åt i första världskriget, och andra världskriget tog kål på resten. Därefter har ingen kunnat ta upp lyran efter Brahms, Beethoven, Bach, Monteverdi och Palestrina.

Somliga menar att den stora traditionen började med Palestrina, men jag skulle sätta början tidigare med Josquin de Près. Utom Palestrina och Orlando di Lasso var även utan tvekan Nicoló Vicentino en bärare av den mest andliga av kulturtraditioner medan jag aldrig kunde med den torre Zarlino. Utom Monteverdi och Schütz vill jag även hänföra Lotti till 1600-talsmästarna. Av de fruktansvärt produktiva herrarna Scarlatti föredrog jag alltid den vida mer spirituelle Domenico. Till Bach, Händel och Gluck ville jag även foga namnet Purcell som kanske den högst gudabenådade av alla kompositörer jag känt före Mozart, medan jag aldrig kunde falla för Vivaldis enkelhet och Telemanns simpla banalitet. Svensken Johan Agrell däremot var mycket begåvad. Haydn, Mozart, Beethoven och Schubert är obestridda såsom den klassiska musikens absoluta höjdpunkt. Beethoven nådde högst, men Schubert var renast.

Med romantiken kom de första charlatanerna in i musiken, av vilka den värsta var Berlioz, en fullkomligt smaklös och okritisk, inbilsk och egenkär, omusikalisk narr. Jag älskade Mendelsohn, Schumann och Chopin medan jag aldrig kunde ta Liszt på allvar. Han var en underbar människa och sann humanist men en klåpare i det andliga och musikaliska. Den som definitivt slog över var Wagner, musikhistoriens största vettvilling. Han hade kunnat bli en bra musiker, hans "holländare", "Tannhäuser", "Tristan" och "Mästersångarna" samt "Valkyrian" är uthärdliga, men han föredrog att missbruka alla sina heliga gåvor i självöverskattningens tjänst.

Sedan är det bara Brahms, Verdi, Tjajkovskij och Musorgskij kvar av de största utom Puccini och Sibelius, och så är den stora traditionen slut. Ty Mahler blev aldrig någon melodiker, och Bruckner lät sig bergtagas av Wagners fåfänga. César Franck var för egenartad, Bizet hade nått underbara höjder om han bara hade fått leva, Max Reger förlorade sig i kontrapunktiken, Grieg ville aldrig gå in i den stora tonkatedralen, Fauré och Debussy var för veka och formlösa, de Falla hade då

åtminstone temperament, Rossini övergav musiken för matlagning, Borodin var kemist, Dvorak saknade djup medan Smetana tyvärr förhindrades av sina hemska sjukdomar. Offenbach var en flirt ehuru en glad sådan, Rachmaninov, Prokofiev och Sjostakovitj var för okritiska, Weber saknade ryggrad, och Pergolesi dog för ung, liksom Bellini och Donizetti och alltför många andra.

Josquin de Près, Palestrina, Orlando di Lasso, Vicentino, Monteverdi, Lotti, Schütz, Bach, Purcell, Händel, Gluck, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Mendelssohn, Chopin, Schumann, Brahms, Verdi, Wagner, Tjajkovskij, Musorgskij, Puccini, Sibelius och Richard Strauss, – det är den stora musiktraditionen. När skall den äntligen regenereras?

60.

Även musiken har understundom lidit svåra motgångar genom intoleranta herrars godtyckliga förföljelser, trots sin art av den mest harmlösa, älskliga och fria av konstarter. Sålunda utdömde den katolska kyrkan tidigt all musik som hotade dominera de texter den behandlade, så att till och med Palestrinas verksamhet kom i fara, ärkebiskopen av Salzburg behandlade skändligen Mozart i dennes livs enda stadigvarande tjänst, Bach ansattes hårt för sitt banbrytande orgelspel, och ingen har så hårt gått åt sina musikkollegor som tyrannen Wagner i sin vanvettiga ofelbarhet: ingen musiker har någonsin så skändligt angripit en annan musiker som Wagner angrep Mendelssohn, då denne ännu till i förtid var avliden.

Det är världskristendomens skötessynd att angripa den som har rätt. Det är alla ofelbarhetsdogmatikers skönhets synd, men ingen institution har så ofta gjort sig skyldig till justitiemord som kristendomen, och det gäller både den ortodoxa, den katolska och den evangeliska kristendomen. Och när sådana vanvettiga dåd har skett har det alltid skett i Guds eget namn. Och det fenomenet är ingenting annat än den yttersta hädelsen.

Redan Origenes och Johannes Chrysostomos fick pröva på denna den yttersta hädelsen i form av justitiemord begånget i kyrkans, Kristus och Herrens eget namn. Ett modernt exempel på att sådant fortfarande förekommer i den frommaste av alla kristna kyrkor, den ortodoxa, är Nikolaj Gogol. Denne kom ju som bekant in i en svår religiös kris under författandet av "Döda själar", han anförtrodde sig åt kyrkan och kom under en viss inskränkt fader Matvejs inflytande, som var så dåraktig, att han av denne gudabenedade författare krävde att han skulle överge sitt yrke skriftstället eller att han annars skulle vara fördömd. Nikolaj Gogol var from nog att lyda den ofelbares råd och brände den opublicerade delen av "Döda själar" men kunde inte överleva det faktum att han därvid hade tagit livet av sin egen själ. Och två veckor senare var han död – det hette att han hade svultit ihjäl sig. Men sanningen är att han inte kunde leva utan det arbete som den heliga kyrkan förbjudit honom att fortsätta med. Samma öde har den ena ryska författaren efter den andra i våra dagar mött genom den etablerade allenahärskande socialismens försorg.

De flesta offren för kyrkligt tyranni har dock den katolska kyrkan att uppvisa. Dess kättarbål har aldrig räknats. Jan Hus, albigenserna, Giordano Bruno, Galileo Galilei, (som liksom Gogol förbjöds arbeta vidare med sitt,) Cagliostro, Jeanne d'Arc,

Ferdinand och Isabella med sin spanska inkquisition, och så vidare: den katolska kyrkans brott är värre och talrikare än någon annan kristen kyrkas.

Men även den protestantiska kyrkan har i missbrukande av Guds eget namn förföljt den rättfärdigaste. Jag tänker då speciellt på en person som Martin Luther själv hjälpte till med att ta livet av.

Jag minns en dag i en liten nederländsk hamn mot slutet av 1400-talet. En präst hade haft oturen att få barn med en intagande kvinna. Han kom till mig med barnet och var mycket bekymrad. "Ni lär ju vara en vis man. Vad skall jag göra med barnet, som i alla fall är min son?" "När är han född?" frågade jag, varvid han gav mig tiden för födseln. "Kom tillbaka i morgon så skall ni få veta om ni behöver vara bekymrad för honom eller inte."

Jag gick hem och ställde piltens horoskop. Det visade sig att han hade en exakt konjunktion mellan Solen, Merkurius och sin Ascendent på 0 grader i Vågen. Jag räknade om och om igen men kom till samma resultat. Dessutom påverkades denna punkt av horoskopet starkt av Saturnus i Vattumannen. Saken var klar.

När jag nästa dag träffade mannen hade han lämnat barnet i klostervård. Jag sade till honom:

"Min vän, vad du än gör med barnet så bekymra dig inte för honom. Han kommer att bli sin tids lärdeste och mest inflytelserika man."

Därav blev fadern glad och gick hem. Men jag höll mig underrättad om barnet, som jag alltid gör när jag möter sällsamma barnhoroskop, och med tiden blev också denne Desiderius, eller Erasmus av Rotterdam som han kom att kallas, en mycket bemärkt person.

Jag sammanträffade med honom endast en gång. Tyvärr blev det mötet inte fruktbart. Jag fann honom vara en inskränkt torrboll, en man full av fördomar för allt övernaturligt, en vetenskapsman in absurdum, omåttlig i sin saklighet. Men denna objektiva torka, som jag lika litet uppskattade hos honom som hos Goethe, förde honom till en absolut ledarställning i den lärda världen, en position som han endast hederligt förtjänade och aldrig missbrukade.

Det var han som i praktiken inledde den stora reformationen. Ända sedan de dagar under Alexander VI Borgia i Rom då Leonardo som den förste insåg att solen och planeterna inte rör sig omkring jorden hade det stått klart för hela världen att världskyrkan var rutten och att något måste göras åt saken. Men efter Savonarola vågade ingen säga ett ord mot kyrkan, innan Erasmus fann den rätta oantastliga formen.

Hans stora satiriska dikt "*Laus Stultitia*", "Dårskapens lov", inleder reformationstidevarvet. Däri smädar han den katolska kyrkan så skickligt att ingen och inte ens påven kan annat än skrattande hålla med honom. Och i samma anda översätter han Nya Testamentet till latin vari han med oantastlig säkerhet kommenterar alla Vulgatans bristfälligheter samt komponerar han en katekes för folket. Därmed gör han sig till sin tids obestriddigaste andlige ledare. Reformationen har börjat i konstruktiv anda, reformer börjar vidtagas, själve påven Leo X sänder Erasmus sitt tack för det välbehövliga vägvisande pekfingret, och humanister världen över börjar vädra renare luft och hoppas på bättre tider. Samtidigt upptäcks Amerika och vägen till Indien. Världen står inför sin historias mest storslagna andliga och materiella expansion och förnyelse.

Men då uppträder det en ful epikuré till gruvarbetarson i den dimmiga norden och skriker ut så att hela världen hör det: "Nej, så roligt skall ni inte få ha det! För här står jag och kan inte annat!" Och i sin vällustiga fanatism – han har förfört en helig nunna och älskar mest vin, musik och fruntimmer – förbannar han hela kyrkan och får i sitt bacchanaliska ursinne, sin Dionysiska blindhet, folket med sig.

Förtvivlat utropar Erasmus: "Förstör inte vårt goda initiativ! Skona kyrkan och låt den förnyas inifrån i stället för att man brukar våld mot den som bara kan leda till ondo!" Men Luther har redan börjat, och folket skrålar jublande med honom, och inspirerad av massornas skrån går han entusiastiskt hur långt som helst.

"Kom hit, dumme Erasmus, i stället för att stanna kvar på det skepp som vi tänker sänka till havets botten och som redan sjunker!" ropar den övermodige Luther, men Erasmus vägrar att stödja våldet, som efter mötet i Worms oavbrutet växer i styrka och ondska från dag till dag. Den civiliserade världen rämnar just då den fullkomnats. Och ingen är mer förtvivlad än Erasmus, då han ser allt vad han har arbetat för i sitt liv fullkomligt tillintetgöras genom en fanatikers brist på diplomati.

Våldet går så långt att det leder till ett fruktansvärt inbördeskrig i Tyskland mellan dess bönder och knektar. Bönderna gör uppror mot sina feodalherrar i Martin Luthers kristendoms namn, och Martin Luther predikar inför feodalherrarna att det är rätt och riktigt av dem att göra slut på bondeskarorna i Kristi namn och att utrota dem till sista man. Luther har från helig munk förvandlats till en blodtörstig Timur Lenk, till en Muhammeds like, till den värsta och vildaste och mest blodbesudlade fanatikern i kristendomens historia, och då vågar den försynte Erasmus ha den oerhörda fräckheten att för den ofelbare doktor Luther påvisa självmotsägelsen i att predika våld emot de bönder som gör uppror i Martin Luthers namn.

Kristendomen är en paradox. Den har alltid varit det och skall alltid vara det. Den har aldrig kunnat skiljas från judendomen utan att ha gått ner sig i fanatismens överdrifters svarta bottenlösa blodiga träsk. Doktor Luther har gått för långt för att mera kunna vända tillbaka. Han har för länge sedan tagit avstånd från judarna och angripit dessa i samma stil som sedermera Wagner och Hitler gjorde, och nu hugger han också definitivt av den gren han själv sitter på, nämligen den konstruktiva reformationen, vars anförare Erasmus fortfarande är. Han vänder hela sin vanvettskraft, sitt omåttliga ursinne, sin blodtörst, sin omänsklighet och sitt fruktansvärda gränslösa hat mot denna ensamma humanist, mot denna tidens enda omutliga och alltigenom rena ande, mot den enda i världen som inte gjort någon annan något ont, mot den enda harmlösa och vettiga människa som fanns kvar i den nu alltmer vanvettsbetonade epoken. Luthers fiendskap mot Erasmus är en orgie i ondska. Han allt utom kräver Erasmus huvud på ett fat. Erasmus tiger stilla och försvarar sig ej medan Martin Luther i det oändliga fortsätter att dräpa honom, blind av bärsärkarvrede, som han skoningslöst misshandlar alla ihjäl som vågar att sätta ett det ringaste av alla hans hatiska ord i fråga. Martin Luther är inte klok, och han besätter nu världen som en annan Nero, Muhammed, Djingis Khan, Robespierre eller Hitler. Vettet är maktlöst, Erasmus är glömd, humanismen är död. Och för bara ett tiotal år sedan seglade Maghellan runt världen, förenade Karl V ett världsrrike, var alla världens humanister dess huvudsakliga regenter och vägledare som alla vördade, högaktade och sökte råd hos. Nu var Erasmus landsflyktig, i hans hemstad

Basel högg folk av protestantiskt nit ihjäl alla helgonstatyer och bilder, och världen befann sig i begynnande världskrig, allt enligt doktor Martin Luthers heliga försorg.

Och det var bara början. Snart avrättades toleranspredikanten Castello av folkmördaren Calvin, de flesta reformatörerna gick svåra öden till mötes som Ulrich Zwingli, Thomas More, John Knox, Ulrich van Hutten och Thomas Münzer. Drottning Elisabet avrättade Maria Stuart, i Paris genomfördes Bartolomeinatten, fanatiker mördade Wilhelm av Oranien och Henrik IV, och slutligen bröt det trettioåriga kriget ut, vars enda ljus var Gustav II Adolf av Sverige, den enda protestanten som lyckades ge reformationen moraliskt existensberättigande för framtiden.

I hela kristendomshistorien framstår inget drama som skändligare än Martin Luthers förföljelse av Erasmus, den starkes förföljelse av kärleken med våldet som medel, den materialistiska och sensualistiska världslighetens pansrade näves dödshugg mot den andliga idealismens saktmod och vett. Och ändå är inget fenomen i kristendomens historia så vanligt som just detta till tjatighet upprepade drama: det etablerade våldets förtrampande av det gudomliga ordet.

Ändå hade jag varit med om allting förut. Jag kände igen hela dramat, och jag var så hjärtinnerligt trött på det. Och ändå hade det varit ännu värre på den tid då det hela startade.

Ty den störste och ädlaste reformatorn var varken Erasmus eller någon annan på 1500-talet. Den första reformationen riktad mot den romerska kyrkan började på 1200-talet och var den övermåttan bittra finalen på sekler av fejd mellan påven och kejsaren.

Jag var astrolog hos kejsaren i Palermo. Om jag någonsin har varit lycklig så var det under den tiden. Jag älskade min kejsare, ja, jag dyrkade honom. Han behärskade alla samtidsens ledande språk, både latin och grekiska, arabiska och hebreiska, tyska och italienska. Men det underbaraste var att han var diplomat. Han förstod araber och judar lika bra som de hopplösaste påvar. Han uppfostrades av Innocentius III, tidernas mäktigaste och kanske bäste påve, just till att bli den idealiske världshärskaren, och det blev han också. Vad Innocentius III inte tog med i beräkningarna var att hans egna efterföljare på påvestolen inte skulle vara lika goda som han.

Det började med att kejsaren blev bannlyst för att han uppsköt sitt korståg till det heliga landet. Ingen tog längre korstågsidén på allvar, alltför många korståg hade misslyckats, och i kejsarens ungdom hade det skändligaste av alla korståg snöpligen genomförts med katastrof för hela Europa. Det var det så kallade barnkorståget: barn från hela Europa skickades vind för våg mot det Heliga Landet, för att man trodde att bara oskulder med framgång kunde erövra det. Barnen togs om hand av rövare och människoätare, och de flesta av dem såldes som slavar åt muslimer, hos vilka de flesta väl slutade som eunucker eller något ännu mera tragiskt. Det var korstågsidéns definitiva bankrutt. Ändå krävde påven nya korståg, och han beordrade min kejsare att befria den heliga staden och det heliga landet. Men kejsaren var klokare än så. Att uppskjuta det i all oändlighet var det klokaste han kunde göra. Då bannlyste påven honom.

Kejsaren hade aldrig tidigare direkt ifrågasatt kyrkans auktoritet, men dess dårskap tvingade honom att ompröva sin lojalitet. Till slut genomförde han sitt korståg, och det var det enda korståg som någonsin lyckades till fullo, ty han intog det heliga landet på helt och hållet diplomatisk väg utan att ett enda skott avlossades. Han gjorde sitt intåg i Jerusalem som den definitiva fridsfursten, och ingen som var med och såg det trodde det var sant. Alla araber och judar höll av denne den störste av alla kejsare, den siste Hohenstaufen, Fredrik II, som fått Sicilien av sina fäder de normandiska kungarna, och hela världen hyllade honom enhälligt som Jerusalems konung. Inte ens påven kunde tro sina öron, men han tvingades återta bannlysningen.

Men Fredrik hade blivit kritisk mot kyrkan. Han hade fått sina ögon öppnade. Han hade börjat förstå nackdelen med kyrkans oinskränkta maktfullkomlighet. Han hade lärt sig att de flesta judar och araber var mycket förnuftigare än någon kristen.

Det var i samband med hans andra bannlysning som jag kallades till honom för sista gången. Han såg plötsligt bekymrad och sorgtyngd ut. Det hade han aldrig gjort tidigare. Jag förstod att det var något avgörande skede i negativ riktning på gång.

"Du har varit i vår tjänst i många år, och av alla astrologer jag har känt har du varit den enda jag alltid kunnat lita på. Min tacksamhet och min tillit till dig är större än till påven. Vet du om att han har bannlyst mig?"

"Jag trodde att er exempellösa framgång i det fredliga erövrandet av Jerusalem skulle för alltid skona er från alla sådana vidare dumheter," sade jag.

"Det trodde jag också. Det var därför jag gjorde det. Men dessa moderna påvar vägrar att acceptera att judar och araber kan tro lika mycket på Gud som romerska kristna. Och de vägrar att acceptera att jag accepterar det. Men framför allt är de avundsjuka på min makt och känner de sig hotade av mig, bara för att jag är diplomat medan de inte fattar den konsten. Men denna gången är jag rädd för att jag inte kan nästla mig ut ur bannlysningen. Påven har förklarat krig mot mig på liv och död och vägrar underhandla. Det är mig och min makt eller kyrkan."

"Därmed gräver kyrkan sin egen grav."

"Ja, på lång sikt. Det är även min mening. Men på kort sikt kan kyrkan åstadkomma så mycket skada att det aldrig kan repareras. Min makt är bara en ordningsmakt, men påven har makt att förstöra oräkneliga människors liv. Och han ämnar göra det. Han struntar i att det kommer att kosta honom påvestolen och Rom, men han gör det ändå bara för att djävlas. Tyvärr kan jag bara bedöma situationen såsom hopplös, ty mot dumheten strider själva gudarna förgäves."

Jo, det var faktiskt han som sade det första gången, men otaliga vidsynta tänkare efter honom har haft anledning att upprepa samma ord.

"Jag kommer aldrig mera att kunna ägna mig åt kulturell fredlig verksamhet i mitt hov i Palermo mera. Resten av mitt liv kommer bara att vara krig mot alla påvens och dumhetens försvarare. Påven gör allt för att uppvigla hela världen emot mig, och för världsordningens skull måste jag försvara mig, och det kan jag bara göra med att systematiskt reducera påvens makt. På längre sikt måste han krossas, men det kommer att ta tid, kanske längre tid än vad jag har kvar att leva.

Min vän, vi kommer inte att ses mera, ty jag kommer hädanefter aldrig mer att kunna ägna mig åt mina älskade konster i Palermo med fantasi och astrologi, poesi

och kulturella lekar. Innan vi skiljs ville jag bara fråga dig detta: vem är du egentligen?"

Frågan kom som en överraskning. Jag hade aldrig ens känt någon frestelse att avslöja mig för honom. Att jag var hans astrolog som jag varit hans faders och farfars (Fredrik Barbarossa) hade alltid varit en självklarhet. Någon identitet hade aldrig kommit i fråga.

"Varför vill ni veta det?" frågade jag.

"Därför att jag alltid har undrat det."

"Det har aldrig kommit mig för att avslöja något om mig själv."

"Ni var min faders astrolog och min farfars. Ni måste vara hur gammal som helst men ser yngre ut än jag. Det måste finnas någon förklaring till detta."

"När jag var med er i Jerusalem var det inte första gången, men jag kan lova er, att ni var den ende jag har upplevt som var värdig att inträda genom Gyllene Porten."

"Kände ni Saladin?"

"Mer än väl, en nästan lika ädel härskare som ni. Men han hade ingen rätt till Jerusalem. Endast en hade det före er under min livstid, och det var Jesus."

"Säg inte mer. Svara bara på en enda fråga. Är det möjligen så att ni är Ahasverus själv, den vandrande juden?"

"Hur kunde ni gissa det?"

Hans ögon tindrade. Han log. Jag hade lyckats roa honom, och det gjorde mig lycklig. Men det var bara ett ögonblick. Sedan kom den tunga bekymmersamheten över honom igen.

"Jag visste det. Jag är förbannad," sade han, "och jag slipper aldrig min förbannelse så länge jag lever. Kommer jag att slippa den när jag dör?"

Jag överväldigades nu av rörelse och föll ner på mina knän för honom. "Nej, ni är inte förbannad. Den förbannelse påven har tilldelat er kommer bara att drabba honom själv. Tro mig. Aldrig i evighet kan någon förbannelse av er ha någon gällande kraft."

"Ni må vara hur gammal som helst, men politik vet ni ingenting om, min bäste Ahasverus."

Han gav mig ett tecken. Vårt samtal var slut. Jag fick resa mig upp och gå. Han skänkte mig en sista blick som uttryckte tacksamhet. Det var allt.

När jag gick kastade jag en sista blick mot honom. Han satt djupt försjunken i funderingar med en så fruktansvärt sorgset rynkad panna, att jag förstod, att från den dagen var det han och ingen annan som bar på alla sorger i hela världen. Han ansåg sig vara ansvarig för hela världens öde, och han levde upp till det ansvaret.

Det blev som han hade sagt. Resten av hans liv blev bara krig och bara krig mot påven. Den påven, jag tror det var någon Gregorius, instiftade maffian enkom i avsikt att krossa kejsaren och den världsliga ordningen. Han instiftade även dominikanerorden, som instiftade inkquisitionen, och franciskanerorden, för att franciskanerna skulle predika hat mot kejsaren i hela världen. Av tacksamhet för påvens stadfästelse av deras orden gjorde de det. Franciskanerna blev kejsarens bittraste fiender, och de anade inte vilken rutten kyrka de kämpade för och att det var rättsstaten de kämpade emot. De följde bara påven i blind lydnad, samme påve

som även uppfann avlatssystemet, som tre hundra år senare blev kyrkans definitiva självmordsvapen genom Martin Luther.

61.

Alla blev förvånade när kardinal Richelieu föll i onåd. Alla häpnade när denne farlige mäktige man plötsligt avlägsnades från hovet av den unge självsvådige konungen Ludvig XIII som plötsligt hade fått för sig att det var han som skulle bistå Gustav Adolf och skaffa pengar i stället för kardinalen. Han misstog sig grundligt och misslyckades kapitalt varpå kardinalen återkallades; men medan kardinalen var i onåd råkade han även ut för den obehagliga kontroversen med kyrkoherden i Loudun, Urban Grandier. Och det var under de dagarna som jag lärde känna kardinalen.

Jag var nyfiken på honom och begagnade hans onåd till att söka upp honom. Då han var tämligen ensam och övergiven tog han tacksamt emot mig, och vi fann tycke för varandra. Jag beundrade hans intelligens och överlägsna kyla, som konstituerade Frankrikes manipulatoräss nummer ett genom tiderna, och han fann behag i min lärdom och var nyfiken på min djupa insikt.

Så uppstod det olycksaliga bråket i Loudun. Kyrkoherden där var ett riktigt lejon, en grann karl som aldrig fruktade något och som alla fruntimmer var förälskade i. Om kardinal Richelieu var Frankrikes listigaste präst så var Urban Grandier dess ståtligaste, och två superlativer kan inte tåla varandra. Det uppstod knivar i ögonen mellan dem direkt.

Grandier föraktade Richelieu för att han menade att den fallne ministern inte hade en bubbla kärlek i kroppen. Han föraktade alla katoliker som höll på celibatet. Han var inte rädd för att gå i säng med vilka kvinnor som helst som blott kunde älska och vågade till och med stå för sina affärer om det bara inte ledde till barn, men kardinalen var en man som aldrig förlät. I honom fanns en avgrund av harm som byggts upp av årtionden av förödmjukelser som kommer varje präst till del och som sedan på ett världshistoriskt fatalt sätt ibland utlöses när de väl nått maktfullkomlighet, som hos Luther och Joseph Fouché. Richelieu var en skorpion som dolde sig väl och som aldrig stang utom för att döda, men när han stang dödade han alltid.

Om Richelieu var den fulländade politikern och Macchiavellisten, oåtkomligt hal som diplomat, så var Grandier motsatsen: en ärlig, klumpig man som aldrig dolde något av vad han tänkte.

Anledningen till den öppna fiendskapen mellan dem var den futtigaste tänkbara. De rök ihop om vem som skulle gå först i en procession. Före det hade deras ögon bara skjutit gnistor till varandra, men med denna bagatell blev det handgripligheter.

Grandier:

Även om ni har varit minister så är ni det inte längre, och även om ni är biskop så är ni här inte i ert stift utan endast min gäst och en tillfällig besökare.

Loudun är mitt område och inte ert.

Richelieu:

Ni borde akta er för att förolämpa en politiker.

Grandier:

Jag är präst och inte politiker.

Richelieu:

Ni vet inte vad ni säger.

Grandier:

Vad vill ni egentligen?

Richelieu:

Jag är värdig en bättre behandling av er.

Grandier:

Jag behandlar er bättre än de flesta hugenottomördare.

Richelieu:

Jag kunde just tänka mig att ni är hugenott.

Grandier:

Jag är inte hugenott, men jag anser ingen har rätt att mörda hugenotter bara för att de är hugenotter. Sådant strider mot Kristi kärleksbud.

Richelieu:

Ni är en dåre som missbrukar Kristi exempel på sådant sätt att det kan leda till er egen undergång.

Grandier:

Kristus dog på korset. Det är det exempel som alla kristna och även ni, om ni är kristen, har att följa.

Richelieu:

I vår tid är det klokare att klara sig än att dö.

Grandier:

Ni är således rädd för döden?

Richelieu:

Nej.

Grandier:

Då är ni rädd för livet.

Richelieu:

Varför skulle jag vara det?

Grandier:

Ni är ju en sådan där löjlig preciös som klamrar er fast vid celibatet av pur skräck för livets glädjeämnen.

Richelieu:

Celibatet är föreskrivet av den kyrka som ni tillhör och tjänar.

Grandier:

Celibatet är en omänsklig mask som påvarna tar av sig vid behov.

Richelieu:

Ni hädar.

Grandier:

Nej, min bästa man, ni hädar, och alla hädar som vågar bruka er ställning i kyrkan till att utöva makt. Kristi exempel är fattigdom och total maktlöshet.

All makt är av djävulen, och den kan endast missbrukas.

Ni borde vara glad för att ni har avlägsnats från hovet.

Richelieu:

Jag är bara här på semester.

Grandier:

Det hedrar er inte.

Richelieu:

Nog nu. Era förolämpningar tjänar ingenting till.

Grandier:

Inte ert högmod heller.

Richelieu:

Ni handlar oklokt i att göra mig till er fiende.

Grandier:

Ingen kan göra er till min fiende utom ni själv.

Richelieu:

Ni tvingar mig till det.

Grandier:

Genom att hålla på min rätt?

Richelieu:

Genom att visa mig förakt.

Grandier:

Vad visar ni för mig då?

Richelieu:

Medömkan.

Grandier:

Varför?

Richelieu:

Jag kan se att ni får ett olyckligt slut.

Grandier:

Ha-ha! Hur kan ni se det?

Richelieu:

Det är farligt att älska damer om man är präst och har fiender.

Grandier:

Det är ännu farligare att inte älska damer, jag menar för själen.

Att älska damer är höjden av mänsklighet, och mänsklighet är gudomlighet.

Gud är som mest gudomlig när han är som mest mänsklig.

Richelieu:

Jag befattar mig inte med teologi.

Grandier:

Varför är ni präst då?

Richelieu:

Ni framhärdar i era provokationer. Jag varnar er. Man kan bränna er på bål en dag för er frispråkighet, ert frisinne och era hugenotts sympatier.

Grandier:

Om någonting kan skada Frankrike så är det hugenottförföljelserna.

Ty alla Frankrikes duktigaste och klokaste män är hugenotter.

Under hugenottledaren Henri IV upplevde Frankrike sin enda storhetstid,

och den tiden var stor blott för att den utmärktes av tolerans.
Ni vill med er intolerans störta Frankrike.

Richelieu:

Ni vill störta Frankrike i anarki. Ni vill upplösa kyrkan.

Grandier:

Och ni vill döda. Ni vill döda mig. Ni vill blodbesudla Frankrikes historia liksom Charles IX.

Richelieu:

Jag vill ha ordning, och jag vill tjäna Frankrike.

Grandier:

Genom att bränna mig på bål?

Richelieu:

Min son, ni är ännu ung. När ni är äldre skall ni ha lärt er litet bättre vett än att tala som ni tänker.

Grandier:

Hellre brinner jag på bål än att jag upphör att tala och leva som jag tänker.

Richelieu:

Ske då er vilja.

Och kardinalen bugade sig och underordnade sig. Han fick gå efter Grandier i processionen, och det förlät han Grandier aldrig.

När Richelieu återkallades blev han Europas mäktigaste man, och när de skandalösa djävulsutdrivningarna i Loudun gick av stapeln, när en grupp sinnessjuka nunnor påstod att Urban Grandier förhäxat dem och dessa togs på allvar, kom saken till konungens och kardinalens kännedom, som lät saken ha sin gång och inte lyfte ett finger för att hindra justitiemordet. Urbain Grandiers avrättning, levande bränd offentligt på bål, är den största skamfläcken i den franska katolska kyrkans historia vid sidan av fallet Jeanne d'Arc. Trettio tusentals hugenotter i Frankrike slaktades, trehundra tusentals emigrerade, men det skandalösaste offret för den franska inkquisitionen var Urbain Grandier, prästen som sade sin mening och dog oskyldig därför.

Kardinalen kom själv heller aldrig över det. Han plågades av justitiemordet om nätterna, han fick rötsår som stank och aldrig ville läkas, hans ena arm förtvinade, och i detta hjälpte honom hans allmakt intet.

När han på sin dödsbädd biktade sig för mig framhöll han att justitiemordet på Urbain Grandier var hans enda synd. "Må hans blod komma över kyrkans, Frankrikes och allas våra huvuden," sade han.

Det skulle det också göra i och med franska revolutionen, då toleransen äntligen kom i ropet igen för första gången sedan Henrik IV:s orättvisa martyrdöd, den ädlaste och klokaste konung som Frankrike har haft.

Det var med oro och ansvar jag följde med Henrik IV:s karriär, ty det var tidigt omöjligt att blunda för att han var den enda som kunde rädda Frankrike, vilket alla i Frankrike som över huvud taget hade något vett kvar i skallen klart måste inse när hela huset Valois föll som dominobrickor den ena efter den andra genom misstag, överdrifter och medfödd inkompetens. Den enda dugliga av dem alla var den

förskräckliga Caterina de'Medici – ju mindre sagt om henne, desto bättre. Vare det nog sagt att hon var en från början ytterst olycklig kvinna som försökte gottgöra sig med att skaffa makt, vilket hon lyckades med till omåttlig olycka för Frankrike. Hon hade ett finger med i alla politiska mord i Frankrike på den tiden hur skickligt hon än alltid lyckades dölja sig bakom andra, som fick ta ansvaret på sig. Hon var huvudansvarig för alla hugenottkrigen samt för Bartolomeinattens massakrer, som pågick därefter i månader. Hennes rekord som etablerad massmörderska skulle inte slås förrän under den franska revolutionen av Robespierre.

Endast en sak var hon bra på, och det var att föda barn. Hon var den bästa barnaföderska medicéerna någonsin har haft, och hon kunde vara den bästa av mödrar när hon ville det. Att alla hennes söner blev misslyckade berodde dels på degenererat påbrå från deras far och på hennes personlighets morbida inflytande. Den stackars Karl IX lät sig fullständigt styras av henne och blev aldrig mer än en feg och ömklig krake. Henrik III lyckade sent omsider fatta något av sina äldre kungliga bröders öden och försökte ta avstånd från henne – mordet på den mäktige hertigen av Guise var helt på hans eget ansvar, och Caterina de'Medici visste inte ens om det. Alla hans bröder kunde begå vilka mord som helst under hennes beskydd och kom undan med dem därför, men när Henrik III lät mörda hertigen blev Caterinas stora bekymmer att han gjort det utan hennes hjälp, och det kanske verkligen blev hans undergång.

Men hon hade en dotter som var normal, och det var den vackra och livliga Marguerite, i folkmun känd som drottning Margot. Om alla hennes bröder var förbannade med perversitetens öde var hon tvärtom – hon var frisk i övermått. Hon levde bara för att få leva, och då kommer kärleken i första rummet. Ingen har någonsin kunnat räkna alla hennes älskare, men alla var i princip nöjda utom en – hennes man. Och den mannen var Henrik IV av Navarra.

Hans ställning var den prekäraste tänkbara. Han var protestant och ledare för hugenotterna och därtill en både klok och from sådan. Det var det värsta man kunde vara på den tiden, ty var man klok fick man alla galningar emot sig och måste massakreras, som amiral Coligny, och var man allvarligt from var man hugenott, alltså kättare.

Det var på den tiden då hänsynslösa kallhamrade mördare styrde Europa som Filip II i Spanien, påven i Rom och den mäktige hertigen Henrik av Guise i Frankrike, som i detta land ville etablera inkquisitionen för systematisk utrotning av alla oliktankande enligt det spanska ofelbara mönstret. Efter Bartolomeinattens massakrer på en betydande del av Paris befolkning, där en stor del av offren utgjordes av katoliker som slaktades av misstag i den allmänna mördarhysterin, var Henrik av Navarra statsfånge – bara så kunde han räddas åt framtiden. Det ryktades om att den allsmäktiga Caterina även stod efter hans liv, men det tror jag inte. Hon upplevde aldrig honom som ett hot utan tvärtom som det enda exempel på välbehövligt förnuft och själslig sundhet som fanns tillgängligt i familjen. Att hon i ett försök att förgifta honom i stället skulle ha lyckats förgifta sin son Karl IX är en teatralisk skröna av Alexandre Dumas som han inte fick från mig.

Det var faktiskt Caterina som bad mig hålla ett öga på Henrik av Navarra för hans egen skull och för framtidens skull. Jag avskydde henne och ville ha så litet som möjligt med henne att göra, och det respekterade hon. Bara i nödfall kallade hon på

mig. Hon hade en gång fått kontakten med mig genom Michel de Nostradamus, och hon var besvärande angelägen om att alltid kunna behålla den.

Men det var långt senare som vi kom i närmare kontakt med varandra. Han kallade mig personligen till sig först när han redan blivit kung. Han sade till mig då:

"Vi har en sak gemensamt: vår avsky för Caterina de'Medici. Men det var hon som förde oss samman."

"Vet du vem jag är?"

"Nej, och jag vill inte veta det. Men jag vet att du är en klok och erfaren man. Därför har jag kallat dig för att be dig om råd. Bör jag bli katolik eller inte?"

"En svår fråga."

"Mitt livs svåraste. Men du om någon lär kunna avgöra de svåraste frågorna."

Jag förstod hans dilemma fullkomligt, och jag förstod genast att jag måste vara fullkomligt öppen mot honom.

"Om du blir katolik betyder det att du förlorar dig själv och försakar allt vad du har levat för och trott på. Du sviker dina ideal. Du förlorar hela den protestantiska världen som dina vänner, och det är både England och Nederländerna och alla protestanter i Tyskland. Du säljer din själ, men därmed kan du köpa fred för Frankrike. Det blir slut på det trettiofemåriga inbördeskriget, och du får samtidigt möjlighet att genomföra amiral Colignys program för samvetsfrihet i Frankrike.

Om du förblir hugenott kan du aldrig få fred i Frankrike. Du får behålla dig själv, dina vänner hemma och utomlands, och på lång sikt kan det betyda att Frankrike blir fritt som Nederländerna och England, men så länge du regerar kan du aldrig få fred med Frankrikes katoliker eller med hela den katolska världen."

Henrik böjde sitt huvud och eftersinnade vad jag hade sagt. Så log han och sade:

"Tack för din öppenhet. Lyckligtvis är det ingen brådska. Vi får tala om detta fler gånger. De svåraste världsavgörande besluten gör man klokast i att uppskjuta så länge som möjligt. Den har något att leva för som har något att uppskjuta."

Och han bjöd mig till en bankett den kvällen. I hans närhet satt då en rödlätt ung man med något melankoliskt över sig. Han drog till sig min uppmärksamhet, och jag frågade vem han var.

"En flykting från England," sade konungen. "Han har varit här förr och kan franska. Han var skådespelsförfattare och råkade ut för det ödet att bli angiven på falska grunder för falskmynteri. En av hans kolleger blev ihjältorterad av de engelska myndigheterna för mindre. Så vad gör då denne unge briljante dramatiker? Jo, han iscensätter sin egen död med dödscertifikat och ögonvittnen och allt. Officiellt har han omkommit i ett krogslagsmål och blivit begravd i en okänd massgrav, men liket ser du här livslevande. Nu kan han börja dramatisera på allvar. Men han kan aldrig mera skriva under sitt eget namn."

"Hur ska han då få sina pjäser spelade?"

"Det sköter hans agenter om i England. Hans närmaste vän är Sir Francis Walsinghams kusin."

Denne unge dramatiker intresserade mig mycket. Jag hade sett hans pjäs 'Doktor Faustus' och imponerats av dess fyrverkeri av snillrikhet. Han var liten och oansenlig, men hans blick rymde hela världen, och inte ens jag kunde då ana, vad hela världen sedermera ännu mindre kom att börja ana förrän drygt tre århundraden

senare, att denne Christopher Marlowe skulle bli mera känd som William Shakespeare.

"Han behöver muntras upp," sade kungen, "så jag försöker lära honom ett och annat om livets bättre sidor." Kungen hade minsann att bjuda på. Han var ju en oförfärdig fruntimmerskarl själv och hade ingenting emot folk med antiheterosexuella läggningar heller utan förespråkade egentligen total samvetsfrihet både vad gällde religion och sexualmoral. Därmed var han tre århundraden före sin tid.

Jag var med när han övergick till katolicismen långt senare, när han knäböjde för kardinalen i Paris, när han avsvor sig alla kätterier och kardinalen högtidligt upptog honom som en sann anhängare av påvekyrkan, och jag tyckte det var patetiskt och vämjades vid åsynen och betraktade honom nästan som förlorad.

Då yttrade sig en lång mager munk med brinnande ögon och rött skägg bredvid mig: "Hyckleri! Han bara hycklar! Det kommer han att få umgälla en dag."

En galen katolsk fanatiker. Jag kände honom som den galne munken Ravailac. Även han skulle låta tala om sig.

Sålunda offrade sig Henrik IV för Frankrike. Med sitt kloka fredsarbete lade han grunden för det Frankrike som kardinal Richelieu sedan förde vidare och som förblev världens mäktigaste stat ända till Napoleons fall. Först då visade sig även Henrik IV:s offer av sig själv för en god sak ha varit förgäves när Metternich och tsarerna tog över Europa.

62.

Mitt möte med Lawrence av Arabien inträffade alltför sent: han hade redan förstörts psykiskt av skändningen i Daraa, och den han hade levat och verkat för hade redan avlidit. Den Lawrence jag träffade var ett utmärklat utbränt förtorkat nervvrak som knappast mer visste vad han gjorde. Mina farhågor beträffande hans hälsa besannades genom andras vittnesmål: han vägde under 40 kilo och skrattade hysteriskt åt en engelsman som förolämpade honom i tron att han var en arab. Sanningen var att han var skyldig till att med sina araber ha intagit Damaskus före engelsmännen, vilket var emot engelsmännens önskan. Jag hade begivit mig till Orienten för första gången på alltför många sekler viss om att det var där första världskriget skulle avgöras och att en av konsekvenserna kunde bli Israels återupprättelse och följaktligen min befrielse. Det hade mannen från Nasaret lovat mig, att jag skulle få dö när jag kom till det återupprättade Israel.

Lawrence kunde ha återupprättat Israel. Vid runda bordet i Damaskus hade han hela Orientens, hela arabvärldens öde i sin hand, och han kunde genomdriva Israels självständighet med arabernas hjälp. Han stod i själva verket inte främmande för tanken. Han hade själv långt före Balfourdeklarationen yttrat: "Ju förr judarna odlar upp landet, desto bättre."

Men han var först och främst engelsman, och hela hans uppfostran, verksamhet och livsåskådning präglades av hans lojalitet mot det Brittiska Imperiet, som förlamade honom. Han kunde bara kläcka idéer och komma med väsentliga initiativ. All hans verksamhet var från början fjättrad av lojaliteten mot England, det Brittiska

Imperium som han var orubbligt övertygad om att var bäst i världen, att ensamt kunde införa demokratisk ordning i världen, och att det genom sin ädla natur hade en mission att utföra bland alla icke-engelsk-talande länder. Han hade rätt: England var då för tiden världens ädlaste nation, men det var inte för det felfritt.

Fastän jag kände till hans beroende av lojaliteten mot England bad jag honom att inte lämna Damaskus. Många bad honom om det. Till och med general Allenby, de engelska styrkornas överhuvud, bad honom om det. Ingen bad honom om det mera än jag.

"Ni har fört arabernas sak så här långt. Svik den inte nu. Svik inte den ädle kung Feisal, Sherif Ali, Auda abu Tayi och de andra. Du är den enda Messias de någonsin har haft. Du har makt att förläna araberna och judarna en egen gemensam autonom interorientalisk stat. Sumpa inte den chansen, som araberna har drömt om i fem hundra år och judarna i nitton hundra."

Men han var bara en människa. Han sade sorgset: "Jag är ledsen, men arabernas och judarnas sak var sviken av mig redan från början. Komedin är över nu. *Incipit tragoedia.*"

Och i dessa två sista ord låg en så fruktansvärd sanning uppenbar. De sade allt. Han förutspådde med de två orden Orientens delning mellan engelsmän och fransmän, den judiska katastrofen genom nazismen och den tragiska politiska oförenligheten mellan arabiskt och judiskt, som blev uppenbar 1948. Han visste att han hade begynt ett verk av pur glädje, vars glädje icke varat länge, vars sorger redan varat alltför länge för hans del och som efter honom ständigt måste fortsätta bli allt värre.

Han hade tagit initiativet till ett självständigt kaotiskt splittrat krutdurksartat Orienten på gott och ont, och han ville inte se resultatet, och han orkade inte göra något åt det.

Och själv insåg jag att min tid ännu inte var kommen. Jag fick ännu vänta på Israels återupprättelse i jag visste inte hur många år.

Och Israel har nu återupprättats, men jag har ännu inte återvänt.

63.

Jag hörde till dem som fick träffa den arme Pierre Bonchamps under hans fem sista dagar. Jag insåg genast att något fruktansvärt höll på att drabba denne förvirrade yngling, så begåvad och intelligent, så ädel och känslig, så unik och ren i sitt väsen. Jag ville inte förlora honom ur sikte då jag genast kände ansvar för honom, jag bad honom att ej lita på de anarkister vilkas sällskap han sökt sig till, och jag erbjöd honom till och med att få sova hos mig. Då han var mycket reserverad och undvikande mot mig blev jag förvånad då han sade ja. Han fick sova över hos mig en natt i min usla vindsvåning vid högra kajen av Seine med utsikt mot Notre Dames spiror, och så försiktig och hänsynsfull var jag gentemot honom att jag fick honom att helt lita på mig. Och det blev hans fördärv, ty genom att han fann en människa som han kunde lita på skulle han sedan även komma att lita på en annan, som utnyttjade det.

Han berättade den natten sitt liv för mig. Han hade rymt hemifrån för att resa till Canada, pengarna hade inte räckt till, och så hade han känt sig nödsakad att återvända till Paris. Hans familj var ärkereaktionär, hans far hörde till den yttersta högern och var en berömdhet med stor pondus, och själv var han inte riktigt frisk: han led av epilepsi, och hans farfar Alphonse Daudet hade ju varit syfilitiker. Jag hade hört talas om att sonen till en av Frankrikes storheter försvunnit men inte brytt mig om det då pressen inte brytt sig om det. Anledningen därtill var att fadern till Pierre Bonchamps alias Philippe Daudet hade tystat ner nyheten om arvingens försvinnande i ett försök att undvika skandal. Därför blev skandalen desto värre.

Jag avrådde Philippe från att lita på kommunisterna, men han gjorde det ändå, ty han hade inga andra. För varje dag följde jag allt vaksammare hans minsta steg, och när han berättade att han skulle till Le Flaouter blev jag orolig på allvar. Denne bokhandlare var ju en ökänd opportunist som angav kommunister för polisen och sålde vapen åt anarkister och dessutom hade alla världens tänkbara laster.

"Vad skall du hos Le Flaouter?" frågade jag oroligt.

"Jag ska köpa en revolver."

"Varför?"

"För att skjuta min far."

"Varför?"

"För att visa världen att jag lever."

Det var hans enda syfte. För att visa världen att han levde, att han existerade som en självständig individ, hade han övergivit far och mor och skulle han nu löpa linan ut och hugga av det sista bandet med dem som gjorde anspråk på att äga honom. Han visste inte att andra därigenom skulle göra anspråk på att äga honom i stället.

"Får jag följa med?" frågade jag.

"Javisst, men stanna utanför."

Jag lydde av respekt för honom, och vi gick tillsammans till den skumme bokhandlaren. Philippe hade redan lärt sig hur man smög sig förbi myndigheterna. Poliserna var honom redan på spåren, Le Flaouter hade skvallrat, men ändå tog han sig skickligt osedd in i butiken. Där väntade Le Flaouter på honom med sin gemena överraskning.

Jag tyckte Philippe stannade där inne för länge, och efter 20 minuter gick jag in efter honom. Ingen var i butiken, jag ropade på Philippe, och han svarade från ett angränsande rum. Jag skyndade dit och fann honom illröd i Le Flaouters sällskap, som var mycket andfådd. Le Flaouter satt på en säng ganska svettig.

"Vad har du gjort?" frågade jag Philippe.

"Han krävde det som betalning," sade gossen uttrycksöst. "Han hotade med att annars larma polisen."

"Skynda dig bort härifrån," sade jag. "Jag skall hindra Le Flaouter från att larma någon."

Philippe smög sig ut lika skickligt som han kommit, och det var det sista jag såg av honom. Han tog en taxi, och en halv timme senare var han död: han hade skjutit sig i taxin rakt genom tinningen.

Jag ensam visste varför: Le Flaouter hade sexuellt utnyttjat honom, vilket en ren överkänslig oskuld som Pierre Bonchamps inte kunnat bära. Men jag teg därom, ty jag visste, att skandalen redan var för stor.

Historien väckte rabalder över hela Europa, då fadern Léon Daudet drog både alla landets anarkister, kommunister och polismyndigheter inför rätta, vilka alla efter många om och men småningom frikändes i brist på bevis.

Det var den 24 november 1923 som den olycklige Pierre Bonchamps alias Philippe Daudet tog livet av sig efter att ha skändats. Jag fick genast associationer till en liknande historia men 1800 år tidigare i det gamla Rom. Skådeplatsen hade då varit Egypten, och huvudpersonerna hade varit den kultiverade kejsar Hadrianus och den unge vackre bithyniern Antinoos.

Ynglingen hade varit kejsarens ständiga följeslagare sedan en längre tid, men förhållandet dem emellan hade varit oklanderligt platoniskt. Hela världen dyrkade Antinoos som kejsaren gjorde det, och den drömske Antinoos följde kejsarens minsta nyck av lojalitet och trohet mot staten och religionen, som kejsaren båda representerade. Men i Egypten blev kejsarens tendens för stark, och han lägrade sin älskling. Efter samlaget smög sig Antinoos ut och dränkte sig i Nilen. Kejsaren hade i att visa sig som vanlig människa krossat den hängivne ynglingens illusioner om stat och religion och respekten för dem, och han kunde, liksom Pierre Bonchamps, inte leva med förlusten av sig själv.

Om det har funnits några människor någonsin som var värda att dyrkas som gudomliga så var det alla dessa unika gestalter som kunde ge världen allt utom sig själva och som hellre dog än prostituerade sina själar, som Pierre Bonchamps alias Philippe Daudet, som Antinoos, som Lionardo da Vinci, och som Jesus Kristus.

64.

Jag visste långt innan det var ett faktum var och hur det återupprättade Israel skulle födas. Redan när Hitler blev rikskansler och Stefan Zweig, Albert Einstein, Sigmund Freud med flera lämnade den tysktalande delen av världen för gott, reflekterade jag genast: "Nu och här börjar det." Och därför stannade jag i Tyskland och försökte särskilt befatta mig med alla faser av judeförföljelserna.

Hitlers långtgående hänsynslöshet och hans skrupelfrihet inför att omsätta den i verkligheten stod klar för alla som bara orkade studera "*Mein Kampf*" redan när denna odrägliga bok kom ut, precis som kommunismens omänskliga intolerans står i klarskrift redan i "*Das Kapital*". Men de flesta människor är tyvärr så kortsynta att de sätter blind tro till allt som de bara inte fattar.

Kriget hade kunnat undvikas, som alla krig, och det fanns många hederliga tyskar som i det längsta gjorde allt för att förhindra det, som general Hans Oster, generalstabschefen Ludwig Bech och chefen för tyska underrättelsetjänsten amiral Wilhelm Canaris. Hederliga tyskar har alltid funnits och kommer alltid att finnas, och de förekom även i det tredje riket fastän dess ledare nästan lyckades utrota dem. Men Gud var emot dem, ty han ville tydligen återupprätta det heliga landet och lösgöra Israel från dess starkaste fäste Tyskland. Därför gav han tydligen Hitler i fullmakt att göra vad som helst för att göra tillståndet för judendomen i Tyskland så djävligt som möjligt. Så verkade det. Den förklaringen har jag fått av ultraortodoxa rabbiner, som förvånat mig med att inte själva ha varit medvetna om den totala cynismen i sådana teorier.

Och därför menar de att kriget blev av. Så fort det glunkades om att ghetton organiserades i städer som Lodz, Krakow och Warszawa begav jag mig dit och stannade där. Jag ville vara med när det nya Israel föddes. Jag befann mig i Warszawagheppet från det ögonblick då den första stenen lades för att mura in det tills krokodilen Stropo inbillade Hitler att det inte längre fanns några judar kvar i Warszawa strax före befrielsen 1944.

En av mina mest minnesvärda aftnar i gheppet var mötet med en ädel kortvuxen vithårig sorgsen främling som såg ut som Ahasverus själv. Hans blick med de djupliggande blå ögonen var skärpt och intelligent och fixerade genast mig där han satt mitt i ett av de få fungerande sjaskiga kaféerna som fanns kvar hösten 1941. Tyskarna hade hittills gått från klarhet till klarhet med enbart segrar på alla fronter, men det första denne klarsynte genomariske man, som jag genast fattade att var en hög tysk militär, sade till mig var: "Här kommer tyskarna att lida sitt första nederlag."

Jag hade sett karlen förr men kunde inte placera honom.

"Ni talar som en jude fast ni är tysk," sade jag.

"Jag är mera judisk än någon jude fast jag inte har en droppe judiskt blod i mig. Här kommer Tyskland att förlora kriget. Det har jag lärt mig genom min inspektion av Warszawagheppet."

"Ni är en klok man fast ni är nazist."

"Jag är nazist för att jag är tysk. För en tysk att inte vara nazist är liktydigt med landsförräderi så länge vi ligger i krig."

"Nazisterna började kriget, och så länge det pågår är det en allmänmänsklig plikt för alla människor att bekämpa nazismen."

"Och Tyskland då? Vad du kräver är att alla tyskar skall vända sig mot sitt eget land."

"Det är det alla nazister gör."

"Men de vet inte att de gör det."

"Därför att ingen tysk har vågat tala om det för dem."

"Många har försökt, men ingen har blivit trodd. Min väg därvidlag är förnuftigare då den är en medelväg. Jag upplyser alla ledande tyskar och även Hitler om det faktiska politiska läget på alla fronter och försöker hålla så många tyskar som möjligt med rena händer utanför judeförföljelsernas moralbankrutt och självmordspolitik."

"Ni borde göra mera, då ni tydligen har möjlighet."

"Vet ni vad Churchill kallar mig? 'Den enda hederliga tysken i Tyskland.' Vi har mycket gemensamt han och jag och till och med vattenklosettsinitialerna."

"Då är ni...."

"Ja, just det. Wilhelm Canaris."

Jag fylldes av beundran för denne enkle ärlige lille leende man som hade en så hög position och ändå vågade riskera livet för att ta reda på hur det stod till i Warszawagheppet.

"Hur vågar ni komma hit?"

"Jag vill veta allt."

"Vet någon att ni är här?"

"Ingen kan hålla reda på mig utom jag själv. Alla vet att jag ständigt är i farten och stadd på resande fot mellan fronterna."

"Är Warszawaghattot en front?"

"Den för Tyskland farligaste av alla, ty i judefrågan har Tyskland från början lidit sitt första och största moraliska nederlag, och ingenstans kommer det såret att svida värre för Tyskland än här. Här pågår Europas största judeinsamling, och de samlas in här bara för att massavrättas. En promille av Warszawaghattots judar kommer att överleva, och det endast såsom genom ett under."

Allt det där visste jag redan. Jag förvånades över att han visste så mycket, att det fanns tyskar som visste så mycket, att det fanns någon vilja till kunskap kvar i Tyskland.

Han beredde sig att gå. Av allt att döma kunde han inte sitta stilla. Att han över huvud taget kunde stå på benen med rak rygg i sin ställning som Hitlers viktigaste och kanske enda kontakt med verkligheten fullt medveten om allt vad som försiggick i tysk statlig regi var förvånansvärt. Men han gjorde det för Tyskland i plikttrogenhet mot alla de tyskar som var okunniga och oskyldiga.

Men i Warszawaghattot fanns det ingen okunnig. Alla visste vad massdeporteringarna sommaren 1942 betydde. Det var den ofrånkomliga massavrättningen som alla redan väntat på alltsedan inmurningen.

Jag såg aldrig mer Canaris, men genom en överenskommelse så skickade jag honom alltid då och då genom pålitliga Abwehr-kontakter underrättelser om varje väsentligt skeende i ghattot. En gång fick jag ett svar från honom, och det var då jag underrättat honom om massdeporteringarna till Treblinka, då ghattot tvångsevakuerades till 90 procent. Svaret var lakoniskt och typiskt honom: "I Treblinka är döden säkrare än vid någon front, och alla judar som mördas där är sanna tyskar som dör för Tyskland."

Det har skrivits så oändligt mycket om Warszawaghattot, men inte ens de autentiska skildringar som finns kan ge en helhetsbild av ghattots ödes gigantiska pathos. Skildringarna kompletterar varandra, men ingen har berättat ens tillnärmelsevis allt. Martin Grey har givit en enastående bild av smugglingsverksamheten, då en handfull unga pojkar dagligen riskerade livet i Warszawas kloaker för att försörja de 600,000 inmurade svältande mänskorna. Mary Berg har berättat om det dagliga livet före massdeporteringarna och skildrat hur de 600,000 själarna utan mat, utan tillgång till hygien, frisk luft och natur under tre års tid lyckades göra livet värt att leva för varandra, och de flesta har koncentrerat sig på den sista förtvivlade revolten våren 1943, som var det återupprättade Israels första otvetydiga födslovåndor. Men ingen har förstått vilket unikt kapitel i mänsklighetens historia detta Warszawaghetto var, hur mycket man kan lära sig av det inmurade folkets femåriga heroiska kamp mot döden, vilken sublim enhet som sammansvetsade dessa 600,000 individer i den gemensamma kampen mot den yttersta hopplösheten, och vilken lycka som spirade, vilken humanism som florerade i dessa kloakers stinkande blodfyllda gravhåll. Här föddes en ny mänsklighet, en ny religion, en ny Gud, en ny universalism, under historiens ohyggligaste födslosmärter, som kostade sex miljoner oskyldiga judar livet. Och ända sedan Israels återupprättelse var ett faktum har jag frågat Gud: "Var det värt det?" utan att få svar. Det har spätt på mina tvivel på att det verkligen var värt det.

Andra har skildrat Warszawaghattots inferno ur tysk synpunkt, och i dessa skildringar framstår tyskarna, dessa sadistiska oräkneliga bödlar, som frossade i att slakta oskyldiga människor, såsom grymhetens värsta representanter i historien. Men man får inte glömma, att de soldater som haft makt att missbruka alltid har missbrukat den. Den romerska kejsrerliga soldatesken, Attilas hunner och Djingis Khans mongoler, Karl XII:s svenskar och Peter den stores ryssar, engelsmännen i Indien och amerikanerna mot indianerna, krigarna i Vietnam och ryssarna i Afghanistan: det är alltid samma slödder som bara förtjänar att få dö så äckligt som möjligt.

Warszawaghattot förblev en sluten värld så länge kriget varade som ingen utomstående visste något om utom sällsynta fall som amiral Canaris. Lika omedveten, likgiltig och okunnig om att det var andra världskrigets viktigaste historiska kapitel som hände där innanför murarna var omvärlden när ghattots sista invånare inledde den första öppna revolten mot tyskarna. Utanför murarna stod den organiserade polska motståndsrörelsen och gapade och lyfte inte ett finger för att hjälpa de sista polska kämpande judarna medan ghattot brann och andra världskrigets mest förtvivlade, modiga och tappra kämpande män, kvinnor och barn brann inne. "Nästa år i Jerusalem" var lösenordet och signalen för Warszawaghattots sista utmärklade vapenlösa krafterns öppna uppror mot tyskhetens världsförtryck. De dog, men de var med i Jerusalem 1948.

Jag stannade kvar efter ghattots slutliga likvidering. Jag visste att mera skulle följa. Nästa gång var det polackernas tur. Deras uppror mot tyskarna ägde rum en tid senare. Då hade de äntligen vaknat, och den här gången var det ryssarna som passiva stod utanför staden och tittade på utan att ingripa. "Det är de polacker som slåss som gör gemensam sak med engelsmännen. Låt dem dö," sade Stalin, och ryssarna lät dem dö. Sedan när tyskarna kvävt upproret och den siste polacken dött eller kapitulerat anföll ryssarna staden och intog den. De kom till ett dukat bord: varken stad eller polacker fanns kvar. Under de olika blodiga upproren hade staden förstörts till 80 procent eller mer och folkmängden dött eller skingrats till lika stor del.

Jag följde med de retirerande tyskarna till Berlin. För första gången under kriget hade de väckt min sympati i uppgörelsen med polackerna. När Warszawaupprorets sista ledare kapitulerade behandlades de ridderligt och med respekt av tyskarna. De internerades i tysk fångenskap och fick dräglig behandling i Österrike tills kriget var över. På något sätt så fann tyskar och polacker varandra i polackernas Warszawaupprors slutskede, kanske just på grund av storebror Stalins och ryssarnas oförsvarliga svek.

I Berlin försökte jag förgäves få veta något om amiral Canaris och hans män, men han var försvunnen. Hans underrättelsetjänst hade likviderats av Gestapo, någon hade åkt fast i samband med von Stauffenbergs beklagliga otur och misslyckande den 20 juli 1944, och efter det visste ingen längre något om vare sig Canaris eller om någon som känt honom.

Canaris var oskyldig till attentatet den 20 juli även om han ganska säkert vetat om det. Han var Tysklands militärs enda pacifistiska nazist. Men efter alla de nazistiska ledarskurkarnas snöpliga slut vid krigsslutet fick vi veta om den fine mannens öde. Sju dagar före Hitlers självmord hade så kallade tyskar hängt honom

långsamt och två gånger i en ståltråd efter långvarig fysisk tortyr. Den långsamma hängningen hade tagit trettio minuter.

Därmed dog inte Tyskland. Det heroiska, det oemotståndliga, det romantiska, det klassiska, det vackra, det eviga Tyskland lever fortfarande; men amiral Canaris' och de tyska judarnas martyrium har sedan krigsslutet varit hela Tysklands.

Och det är idag ryssarna som marscherar, som sätter hämsko på polackerna, som isolerar judar, som tabubelägger Warszawas och Prags judars öden, och som med våld förbjuder östtyskar att vara lika mycket tyskar som västtyskarna, med samma infernaliska förblindande hjärntvättningspropaganda i kommunistisk form som nazisterna en gång förblindade tyskarna med. Men även detta skall gå över, men när det väl har gått över är det lika viktigt att vi inte glömmer med vilka lögner de behärskade världen liksom nazisterna före dem.

65.

Jag uthärdar inte minnena av dessa de fasligaste skeendena i historien då jag ännu inte fått distans till dem.

Det orientaliska land som alltid intresserat mig mest är det sagoomsusade Persien, hemlandet för islams enda framstående och bestående litteratur. Med jämna mellanrum begav jag mig till detta mellanting mellan indisk överklighet, egyptisk mystik, turkiskt övermod och barbari och judisk fromhet och fann det varje gång lika oförändrat, vilka våldsamma förändringar som än ideligen kastat om ordningen i landet under sekternas gång. En av mina bästa vänner var den vänlige fantasten Firdausi, sedermera Persiens nationalskald, som nog var den både gladaste och visaste av alla perser. Han är den enda muhammedan som på oförgänglig vers medgivit att Moses överträffar alla senare profeter och vars utsaga därom fått stå oemotsagd. Vi hade mycket trevligt tillsammans under den frejdige Mahmud den store vid millenniumskiftet då hela Europa för övrigt var mera barbariserat än någonsin. Även om jag också kände Avicenna och resonerade mycket med honom föredrog jag alltid den glade Firdausis enastående underhållande väsen med oavslutbara sagor från alla tider och alla länder. Han visste nästan lika mycket som jag.

Icke arabernas förödande kulturskändning, icke Djingis Khans mongolvälden, icke Timur Lenks blodtörst kunde utplåna det gamla eviga Iran, som tog sin början med forntidens riddar Rustan, som tog fart med det mediska riket, som nådde sin höjdpunkt under Kyros den store och Dareios den store, som civiliserades av Alexander den store och som sedan var den enda monarki i världen som envist trotsade romarna tills den dukade under för araberna. Men islam i Persien fick sin mycket egna gestaltning. Den var tolerant, den hade tid för fabler, den grundade egna sekter och skaffade sig egna heliga städer, den färgades av det gamla sagolandets förflutna. Endast i Persien kunde "Tusen och en natt" ha kommit till.

Och trots alla de blodiga enväldshärskarna så har det då och då lyst till en stjärna i form av en upplyst despot som förtjänar att nämnas i de universella annalerna, som safavidernas dynastis grundare Ismael I, som gjorde shiitismen till statsreligion och gjorde Persien till nationalstat oberoende av turkar och araber, den internationellt

inriktade byggherren Abbas I den store, som öppnade Persien för europeiska ambassadörer, den store rövaren och erövraren av Delhi Nadir Shah; den ädlaste av alla Persiens konungar, den unge martyren Lutf Ali Khan, som stupade blott 26-årig genom förräderi efter Persiens historias vackraste exempel på envis oövervinnelig tapperhet parad med högsinhet, och sist men inte minst de båda sista shaherna av ätten Pehlevi, Riya Khan Pehlevi och hans son den nyligen avlidne Shapur Mohammed Arayamer, vilka med glans ryckte fram Persien till en status av orientens framstegsvänligaste, modernaste och mest toleranta stat med en stark universalistisk monarki fri från all religiös eller politisk ideologi, tills analfabeten och backstugusittaren Khomeini kom på att störta orientens humanaste kulturland i olycka och kaos med total mänsklig orättvisa som medel: fler människor har mördats i Iran efter Khomeinis fanatiska revolution än någonsin förr vid något tillfälle i Irans historia.

På den tid då Iran återuppstod och började bjuda romarna spetsen på allvar på 200-talet, så frågade jag min gode vän Plotinos vad han trodde om det persiska undret.

"Vad tror du om denna envisa drake, som aldrig upphör att spyta eld och sticka upp huvudet och bjuda alla större stormakter spetsen fastän den alltid då och då med jämna mellanrum konsumerar sig själv?"

Och han svarade med sitt berömda stoiska lugn:

"Persien kommer att vara längre än Rom, ty felet med Rom är att det aldrig kan ta kål på sig själv: det kan aldrig förnya sig. Det har stagnerat en gång för alla."

Han visste inte hur rätt han hade.

Han försökte förnya den gamla klassiska filosofin som tagits i arv från Platon med sin alexandriska kultur, fina bildning och utsökta finkänslighet, men den korruperade och barbariserade formen av kristendomen hade då redan vunnit stadga och spred redan det kulturfientliga gift överallt som gjorde det omöjligt för den naiva goda positiva homeriska hedonistiska skönhetskulturen att överleva, då den var lika sårbar som öppen och aldrig gjort något motstånd mot ondskan.

Och dock klingar Plotinos huvudsakliga kärnförkunnelse ännu idag så positivt ljuvt, att den överträffar och bryter udden av alla religioner i historien med sitt osläckliga antika skönhetsljus: den tesen, att ingenting ont är så ont att det i en konstnärs händer inte kan användas till godo.

66.

På tal om konstnärer, så har det inte funnits många som jag tyckte om som människor. Giotto var förstas ett rejält undantag, alla tyckte om Giotto, och även Masaccio, som jag varnade från att resa till påven, och alla de efterföljande stora italienska renässanskonstnärerna inklusive Caravaggio, men Rubens ogillade jag, ty han var den första snobben inom konsten, vilket visserligen redan Tizian försökt bli men aldrig på bekostnad av sin mänsklighet, och Rembrandt hade jag ett gränslöst tålamod med. Men sedan blir de allt färre. Watteau var ett undantag liksom den lysande Géricault, van Gogh, Lautrec och den vilde Marcus Larsson. En av de få i

modernare tid som verkligen tilltalade mig var engelsmannen Joshua Reynolds, ty han försökte verkligen.

Han försökte tillgodogöra sig alla de bästa sidorna hos föregående konstnärer: Rafaels formfulländning, Michelangelos storslagenhet, Tizians och Rembrandts kolorit och glömde därvid bort endast Leonardos universalitet och ideal i gestaltningen, vilket var synd, ty Leonardo var störst av alla målare på grund av sitt djup och sin alltid serena harmoni.

Jag satt en gång för Reynolds, och jag hade betalat honom väl. Jag hade förälskat mig i hans uttrycksfullhet i koloriten, som jag långt senare påmindes om då jag hörde Brahms varma klanger, och Reynolds värme i bildskapelsen förblir oöverträffad: endast svensken Breda har åstadkommit något liknande, och Gainsborough var kall som marmor.

Men det var något som genast inte klaffade. När jag fick se de första resultaten av mitt porträtt kunde jag inte låta bli att utbrista: "Men, ursäkta mig, ni kan ju inte måla en människa."

"Vad menar ni?" frågade han genast värdigt. "Jag är min tids främsta mansporträttör."

"Har ni sett Rembrandts tiggare och gamlingar?"

"Ja, fast sådana människor har jag aldrig målat. De kan inte betala."

"Däri ligger er begränsning. Rembrandt kunde måla mig."

"Han kunde även måla galningar. Jag målar inte galningar. Var vänlig, min herre, och mottag era pengar tillbaka."

"Såja. Jag menade inte att såra er."

"Jag är inte sårad. Det är bara så att jag inte målar galningar."

"Då är er konst inte tidlös."

Han sade ingenting mer. Jag fick gå.

Och jag märkte i hans målningar ett antal år senare att jag hade haft alltför rätt: han saknade det eviga greppet, han kunde inte göra sin konst bestående: färgen sprack, bleknade eller mörknade ihjäl. Jag kände mig nästan skyldig därtill, men det var hans eget fel: han hade nekat att måla mig.

67.

"Pappa, vem är Augustus Caesar?" Det var den första politiska fråga jag riktade till min far.

"Ett namn."

"Men vem heter så?"

"En gud."

"Men vi har ju bara en Gud?"

"Jo, men det finns skådespelare som gör sig till gudar."

"Är Augustus Caesar en skådespelare?"

"Ja, den störste av alla skådespelare."

Så introducerades kejsar Augustus i min tankevärld, sin tids mest världsberömda och fascinerande karaktär. Men var han en karaktär? Jo, det var det han var.

För att förstå Augustus måste man förstå hela Roms föregående historia och särskilt dess härskares. De omedelbara föregångarna till Augustus var Julius Caesar, Sulla, Cato Major och Pyrrhus av Epirus. Hans karaktär bestod av en kombination av Pyrrhus militära försiktighet, Catos intolerans, Sullas självsäkerhet och godtycke samt Caesars omåttliga skådespelarprestationsförmåga: att orka spela en roll livet ut. Caesar dog för den roll han spelade, och ingenting sporrade Augustus mer att försöka lyckas spela den rollen. Och den roll han spelade var som världens perfektaste man.

Lyckades han? Till det yttre, ja, men till det inre, nej. Hans bittra avsked på sin dödsbädd, då han bad senatorerna "skratta och applådera, ty skådespelet är slut" klingade lika hjärtskärande hemskt som Canios stora tenoraria i Leoncavallos opera "Pajasarna". Han hade spelat ut sin roll väl till det yttre men därvid helt förlorat sig själv.

Jag träffade honom naturligtvis aldrig, men ända sedan barndomen har han aldrig upphört att fascinera mig. Han var en av dessa eviga gåtor till människor som, likt Leonardo da Vinci, bara blir intrikatare ju mera man löser dem.

Liksom Leonardo, Shakespeare, Dante, Tolstoj, Sibelius, Verdi, Hugo, Jesus och andra liknande svärfångade naturer var han i högsta grad paradoxal. Mysteriet med honom har stegrats till det yttersta genom sådana geniala mäns behandling av honom som Robert Graves (– en god vän till mig, som jag då och då har besökt på Mallorca, och även en av Lawrence av Arabiens närmaste vänner –) gjort sig skyldig till i den stackars Claudius namn, (som för övrigt var en av de få romerska kejsare som jag kunde umgås med. Han skrev aldrig en färdig redogörelse om sin familj, och Tacitus skrev mycket bättre och sannare. Claudius var sista slutligen inte opartisk.) Den stackars kejsarinnan Livia började så fort maken var död att smutskastas av vilken billig journalist som helst, har ständigt förblivit förtalad sedan dess och har aldrig förtalats så grovt som av kvinnoföraktaren Robert Graves, fastän vederhäftiga historiker gång på gång under seklernas gång höjt sina förtvivlade vanmäktiga torra röster mot en sådan smutskastning som saknat all vetenskaplig grund. Och så länge denna dispyt har varat (i nu snart 2000 år) har ingen människa någonsin kommit på tanken att lägga skulden för ett enda av alla de tallösa stipulerade brotten mot medlemmar av Augustus familj på kejsar Augustus själv.

Jag visste och Claudius visste vad före oss Augustus själv och min far visste, att hela Rom var åt helvete. Redan min far kallade Rom långt före Johannes apokalyps skrevs "ett nytt Babylon styrt och sammanhållet av en sköka". Vem var då denna romerska sköka? Var det Livia? Icke alls. Både Augustus och Claudius var av den fatalistiska åskådningen att Rom var åt helvete och att endast dess kvinnor kunde hålla det samman, rädda det och föra det vidare. Därför var de så djupt beroende av sina gemåler. Och där har vi definitionen av den romerska skökan: de högsta styrande romarnas beroende av sina gemåler.

Vi får aldrig glömma att Augustus var en diktator, fast han gjorde sitt yttersta för att dölja sitt diktatorskap bakom falsk blygsamhet. Hans vilja var lag, ett ord från honom kunde oåterkalleligt förstöra livet för vilken romare som helst, och hans svaghet var att han genom beroendet av sin fru (vars fåfänga berodde av hans makt) aldrig var klok nog att som en Sulla avstå från den diktatur han genom hårt arbete försett sig med och nog även förtjänat men som det aldrig är vist att fästa sig vid.

Det var han själv som förvisade Postumus, skickade Gajus och Lucius bort från Rom, förvisade både dotter och dotterdotter till en säker långsam död, samt lät många andra närstående bara försvinna. På vilken grund? Enbart på subjektiv grund. Augustus var en sträng man. Hans diamantskarpa kyla var allom välbekant. Han dömdo människor hårt. Han skulle vara perfekt själv. Därför dög det inte om någon i hans omgivning var mindre perfekt. Och ju närmare honom någon stod, desto perfektare måste han vara. Ett litet fel hos till exempel en honom så närstående man som Agrippa förstorades i hans ögon alltid till orimliga proportioner: ingen avvikelso från perfektionen var tillåten. Därför slog han hårdast till mot sina egna.

Han hatade sin familj. Han hatade alla utom Livia och Claudius, på grund av dennes försonande sympatiska drag i form av olika handikapp, och Tiberius, som aldrig gjorde sig skyldig till något fel därför att han alltid bara satt stilla och teg, helt dominerad av sin moder Livia. Han föraktade Tiberius men hade aldrig anledning att hata honom. Ty även om Tiberius inte var perfekt så var han inte heller imperfekt: han hade lärt sig att öva sina laster i smyg, liksom sin moder, som dock aldrig var en giftblanderska.

Men hon behärskade ordets gift. Hon hade en förmåga att isolera Augustus från den ena efter den andra i hans omgivning genom att för honom utpeka deras fel och brister. Därmed höjde hon sig i hans ögon medan alla andra ständigt sjönk.

Han var inte en lycklig man. Han var måhända lycklig så länge han hade något att sträva efter under de långa kampåren från Caesars död till Antonius död femton år därefter och under de första åren med Livia, men hans olyckliga tid begynner definitivt i och med senatsbeslutet att för vissa orientaliska religiösa krav skull upphöja honom till rangen av gud för dessa orientaliska provinsiella folk. Detta ville han aldrig. Då gick det för långt, men han kunde inte protestera, ty Livia förbjöd honom.

Och ungefär samtidigt som detta bestämdes i senaten i Rom så föddes i Betlehem ett litet barn genom en försynens ofattbara skickelse som skulle komma att göra honom den rangen stridig vilket obönhörligt med tiden skulle leda till det romerska rikets undergång, som om Gud ville straffa Rom för att det gjort en människa till gud.

68.

Ända sedan avrättningen av Jesus har västerlänningar och judar skyllet skulden på varandra för processen emot honom. Vem var skyldig egentligen? Det är lika sant vad judarna säger, att Jesus aldrig kunde ha dödats utan dom från den olycksfågeln Pilatus, som vad romare och västerlänningar alltid har sagt, att judarna dömdo honom först. Och eftersom västerlänningarna och de kristna alltid har varit en överväldigande majoritet gentemot de små och ensamma judarna, så har de förnas ifrånskyllan alltid haft större praktisk betydelse.

Uppenbarligen fann dock båda parter det mödan värt att oskadliggöra den goda människan Jesus. Varför? Vad var det då i hans karaktär som gjorde honom så outhärdligt kontroversiell?

För att ge en antydning av ett svar på den frågan vill jag nu ur minnet citera en av Jesu predikningar. Det är den av hans predikningar som gjorde det största intrycket på mig i egenskap av jude och som jag alltid har kommit ihåg bäst. Det var en mindre skara han höll den för, åhörarna var ungefär 18 stycken och enbart lärjungar och kvinnor som han hade fullkomligt förtroende för. Jag var själv en omogen ung man då som mest följt med Jesus upp till Galiléen för att studera denna profet som fenomen, jag kände redan flera av hans närmaste lärjungar mycket väl och hyste en nästan broderlig tillgivenhet för ynglingen Johannes, vars evangelium jag senare hjälpte honom skriva men som han sedan skrev om i det att han förvandlade allt vad jag hade lagt i Jesu mun till motsatsen, (– det var då jag definitivt tog min hand ifrån kristendomen;) och förtroende för mig hade Jesus vunnit genom att jag ofta ställt honom ärliga och genomtänkta frågor. Det var på den tiden som han ännu kunde säga en sådan sak till mig som: "Du är den enda jag känner som förstår mig."

Men nu vill jag citera denna hans intimare galileiska predikan ur minnet. Han talade på sitt sedvanliga sätt med djup röst och allvarspondus bakom varje ord:

"Mina vänner, tänk inte mera på lagen, den lag som Moses har givit er, den lag som säger 'öga för öga, tand för tand och liv för liv'. Den tiden är förbi. Efter det att Moses gav Israel Guds lag har Gud en gång för alla förkastat Israel som sitt egendomsfolk genom assyriernas och babyloniernas skändliga erövringar, skingringar och bortföranden av vårt folk. Efter det har ett nytt Israel uppstått först genom den store konung Kyros och senare genom Mackabéernas försorg. Men vi vet alla att det inte längre är samma Israel. Vi vet att Israels tio stammar genom assyrierna förskingrades för alltid, ty samariterna, som menar sig härstamma från Efraim, kan ju ingen ta på allvar utom de själva. Benjamins stam utrotades redan på domarnas tid, och den sista återstående Juda stam förslavades först av perser, sedan greker och sedan romare. Ingen är mindre jude i Israel idag än den så kallade judiske konungen Herodes, som är en bastard. Och efter Moses har vi haft profeten Jeremias, efter Moses den störste av alla våra profeter, som under sin tid vågade trotsa hela sin samtid och hela sitt eget folk för att hellre hörsamma Gud. Han sade: 'Hädanefters skall Israels lag vara skriven i vars och ens eget hjärta i stället för att dess bokstav längre skall gälla.' Redan då upphörde Moselagen att gälla, fastän den ändå alltid skall vara historiens förnämsta exempel på moral, etik och medmänsklighet och aldrig skall upphöra att studeras. Men lagens bokstav gäller inte. Den slutade gälla på Jeremias tid då Jerusalem förstördes av babylonierna. Således gäller icke längre sabbatsbudets bokstav: man får arbeta på sabbaten, om blott arbetet är av uppbygglig natur, och det betyder inte att det är sämre att låta bli. Således behöver ni inte längre vara omskurna i köttet: huvudsaken är att er tanke och ert medvetande är omskurna."

"Men då är vi inte längre Israels barn utan Roms barn, som vilka hedningar som helst," sade en närstående lärjunge.

"Roms lagar är ännu maktlösare mot er än Moses, om ni väl är omskurna i tanken. Detta vare den nya lagen: ert eget samvete. Ni vet alla innerst inne vad som är rätt och vad som är fel, vad som är ont och vad som är gott. Så tänk då alltid efter och gör vad som är rätt och gott och aldrig vad som är ont och fel. Om ni gör så och blott lyder ert eget samvete i allt så kan ingen lag i världen, varken Moses eller Caesars, kröka ett hår på edra huvuden, ty då skall Gud hålla sin hand över er.

Däremot, den som bryter mot sitt eget samvete och gör något orätt, det kan vara av ren tanklöshet, han syndar mot anden, och det är det enda brott som ej kan förlåtas av Gud. Så tänk er alltid för. Man kan aldrig tillräckligt noga överväga vad som är rätt och orätt, men avstå aldrig från att göra rätt när ni vet vad som är rätt. Ty att avstå från att göra vad som är rätt är att göra orätt. Om situationen är sådan att ni inte kan veta vad som är rätt, så resignera och tvag edra händer. Men de flesta som tvär sina händer gör det av feighet för att de inte vågar göra vad som är självklart att är det enda rätta. Ty vad som är rätt och orätt är alltid självklarheter. Den enda svårigheten är att komma under fund med alla fakta i saken."

"Men vad skall vi då vara om vi varken skall följa Moses eller Caesars lagar, om vi varken skall vara judar eller romare?"

"Varen människor. Varen mänskliga. Tag hand om er nästa. Älska varandra i anden. Ni skall vara fria människor, och i er frihet skall ni vara omutliga och osårbara. Gör vad som är rätt, och ingen kan döma er. Döm icke andra, och de skall heller inte döma er. Anklaga icke, och ingen skall anklaga er. Låt er förfördelas och behandlas orättvist av sådana som inte vet bättre och ha tålmod med dem, men gör aldrig motstånd. Ingen människa är ädlare än den som ger, och ingen människa är nedrigare än den som tager. Så giv och låt er tagas ifrån, men kräv aldrig någonting från andra. Om någon är skyldig dig pengar och inte betalar tillbaka skulden, så efterskänk skulden och låt bli att låna honom mera. Det är bättre än att förnedra din fria ande till att kräva någonting av honom, hur mycket han än är dig skyldig.

Varen mänskliga. Alla människor är era bröder och systrar och även alla icke-judar och icke-romare. Alla människor har det gemensamt att de lider, och därför är varje människas plikt mot alla sina medmänniskor medlidande. Och vad är medlidande annat än tröst, ömhet och kärlek? Sålunda är medlidandet den faktor som borde förena alla människor och hela mänskligheten med varandra i gemensam bön om frid till Fadern."

Man kan väl förstå vilka frossbrytningar och kalla svettdroppar de maktägande romarna och judiska översteprästererna måste ha känt innanför kläderna då dessa ord nådde fram till dem ryktesvis i fullkomligt förvrängda versioner, som när någon tjänare eller soldat viskade i Kaifas eller Pilatus öra: "Han predikar och säger till folket att varken Moses lag eller Caesars lag längre skall gälla för dem."

69.

Enda sättet att förstå en historisk person rätt är att förstå hela den tid som han levde i. Tiden är ej timmar, minuter, dagar och år. Tiden är en allestädes närvarande ande som oavbrutet förändras. Ibland hittar tiden på något stort varvid stora världskeenden utspelar sig, och ibland står tiden stilla varvid mänskligheten åtnjuter hundraårig fred. Alla människors liv ligger i tidens hand, som ständigt utsätter dem för nya idéer, nya politiska omvälvningar, nya moden och nya rätts- och moraluppfattningar. Tiden är den osynliga ram och begränsning för allt liv vars namn är Gud.

Jesus var ej ensam. Han var ej det enda uttrycket för sin tid. Herodes den store var ett annat liksom kejsar Augustus, och framför allt har historien tenderat att

bortse från de av Jesu samtida som var lika mycket judar som han själv och utan vilkas föredömen Jesus aldrig hade kunnat bli kristendomens instiftare. Den främsta av Jesu samtida föregångsmän var den gamle helige Hillel.

Denne man, som vid Jesu födelse redan var sjuttioårig, var en ovanlig man i Israel. Han var en profet men helt fri från den extatiska hänsynslöshet i sina profetior som utmärkte sådana negativa olycksprofeter som Jeremias, Amos, Hesekiel och de flesta av de största, som mest bara predikade Guds hat och vedergällning för Israels synder. Men Hillel var kanske den mest konstruktiva av alla Israels profeter. I sin konsekventa ödmjukhet, moraliska fläckfrihet och fromma klarsyn liknar han mest Jesus Syraks son och ingen annan.

Hans ställning var den mest upphöjda i Israel som patriark och ordförande för sanhedrin i femtio års tid. Ändå förblev han alltid den ringaste, ödmjukaste och anspråkslösaste av alla. Han sade, att han hade känt sig upphöjd så länge han varit ensam, fattig och obemärkt, och att han kände sin offentliga upphöjelse som sitt livs hemskaste förnedring, vilken han fann sig i bara för att ingen annan i Israel kunde axla bördan av religionens högsta auktoritet.

Han såg ut som vem som helst, och visste man inte vem han var kunde man ta honom för en skum luffare. Men så fort man inlät sig i samtal med honom fick man respekt för honom för resten av livet, ty han var i sanning helig.

Jag mottog tidvis undervisning av honom vilket även den unge Jesus gjorde innan han försvann in i esséernas sekt nere vid Döda Havet. Han invigde Jesus i många av sina hemligaste tankar och önskade göra Jesus till sin främsta lärjunge, men i sista ögonblicket uppstod det en schism mellan dem, och Jesus drog söderut. Han var då i ynglingaåldern. Och efter det sade den gamle kloke Hillel till mig:

"Må man se upp med denne man. Han ensam är i stånd att förgöra allt vad jag har byggt upp och hela Israel. Jesus från Nasaret lider av den enda mänskliga svaghet som jag alltid har fruktat hos mina elever, nämligen hybris. Jesus är född med makt, och ingenting är farligare för Israels helighet än makten."

Den vördnadsvärde Hillel hade satsat mycket på den unge överbegåvade Jesus. Jag tror att han delgav Jesus ensam sina innersta och största drömmar och planer för framtiden om att judendomen skulle bli hela världens enda religion. Jesus sade senare själv detta till mig.

"Vår lärare Hillel var den första jude som har vågat drömma om att omvända alla jordens människor till judendomen. Hans dröm var vacker men orealistisk, ty en icke-jude kan aldrig smälta Moselagens alla stränga föreskrifter. Endast omskärelsen skulle bereda ett oöverstigligt hinder för alla greker och romare."

Jag glömde aldrig den älskade Hillels varning till mig. Någon månad innan den originelle nittioåringen gick till sina fäder var han alltjämt mera klartänkt än någon annan och sade till mig:

"Min älsklingslärjunge var Jesus från Nasaret, min egen son Gamaliel och min närmaste adept Jochanan ben Sackai är ingenting mot honom, men han ensam, den mest gudabenådade jude som någonsin fötts, kommer att förråda min lära, hela Torahn och sitt och sin Guds eget folk. Jag ber dig att vaka över honom och följa med vad han gör, ty jag ser att hans väg leder ner i mörkret."

Och sålunda blev jag en av Jesu verksamhets noggrannaste åskådare.

Jag var inte förvånad över den känslige Hillels kritiska rädsla för Jesus. Jag kände ju till denne Jesus horoskop. Han hade ju Merkurius, Venus och Saturnus i retrograd och Saturnus dessutom i Fiskarna. Vilken planetställning kan vara fatalare än en retrograd Saturnus i Fiskarna?

Jag tänker inte bereda vetenskapen den glädjen att avslöja när exakt Jesus var född. Den kristna tideräkningen är en lögn liksom hela den etablerade kristendomen: fastän världen firar Jesu födelse klockan 0.00 den 25 december börjar den kristna tideräkningen först veckan därefter. Alltså skulle Jesus, enligt kristen tideräkning, ha fötts den 25 december år 1 före Kristus, vilket blir ännu mer absurt när man tar i beaktande att Herodes den store, som spelade en viktig roll vid omständigheterna kring Jesu födelse, år 1 före Kristus redan hade varit avliden ett antal år. Vetenskapen anser i allmänhet att Jesus måste ha levat från år 5 före Kristus till år 30 efter Kristus och avlidit vid en ålder av 33 och ett tredjedels år. Vetenskapen får tro vad den vill, men den kan aldrig veta något.

Jag har nämnt, att min far kom fram till att Jesus föddes just som vårdagjämningspunkten övergick från Väduren till Fiskarna. Den astrolog som vill roa sig därmed kan ju försöka räkna ut Jesu födelsedag med stöd av den utgångspunkten, men var går gränsen mellan Aries och Pisces? Geografiskt är ju Pisces en nästan dubbelt så omfattande stjärnbild som Aries, medan den traditionella astrologin räknar med en exakt storlek av 30 grader för varje stjärntecken. Vilka principer min fader följde och vilka jag alltid har följt ämnar jag aldrig avslöja.

Den etablerade kristendomen med alla dess avarter och ismer, katolska dogmer och protestantiska utsvävningar är från grunden till tornet byggd på lösan sand och måste med tiden duka under, och dess fall skall bliva stort, och jag kan inte hjälpa den. Det har jag aldrig kunnat. Och även om jag gav den en enda stabil uppgift, som till exempel Jesu exakta födelsemoment, så skulle det lika litet gagna kristendomen som Johan Hus och Giordano Brunos alla konstruktiva initiativ. Det enda jag kan göra är att som alltid fortsätta beröva kristendomen några få av dess myriader av falska illusioner, som till exempel den om Betlehems stjärna, som ingen annan stjärna var än den strålände Sirius, som ju alltid blir iögonfallande på kvällshimlen under den mörka årstiden vintern.

Ingen sentida legend om Jesus är sannare än Dostojevskijs legend om Storinkvisitorn, som ju av fullt logiska skäl i den etablerade kristendomens namn endast kan korsfästa Jesus på nytt om och när han kommer tillbaka.

70.

Jesus sade en gång privat till mig:

"När David räknade sitt folk slogs hans rike av olyckan och hans folk med pesten. När kejsar Augustus räknade sitt folk föddes jag för att komma hans rike på skam. Vad är då meningen med detta?"

Människor räknas inte. Hur många tusen som bor där och hur många tusen som bor där och hur många miljoner som någon har att bestämma över är hädiskt att beräkna, ty människan är helig, och människan är icke ett nummer utan en individ. Endast individen räknas. Endast individer som Noak, Abraham, Jakob, David, Elias

och Jeremias räknas, ty individen är större än alla släkten på jorden. Den grekiska kulturen frambragte inte Homeros, utan Homeros frambragte Hellas. Världen skapade icke Gud, utan Gud skapade världen.

Därför äro vi, fattiga enkla barfota galiléer, som går här och skrotar som dagdrivare och bara ägnar sig åt att drömma, mer än hela världen, ty vi är medvetna om att vi är individer. Fiskaren Simon Petrus här är förmer än Tiberius Caesar, och fiskarpojken Johannes här är förmer än Cicero och Sokrates. Du anar inte vilken makt individen är så fort han blir medveten om sin individualitet och använder den. Individen är den yttersta maktfaktorn i världen, ty endast individen kan göra riktigt bruk av Ordet, och Ordet är Guds medel för skapelseinitiativ. Ordet är tankens inkarnation och första konkretisering. Därför är Ordet mäktigast av allt, och den människa som rätt brukar Ordet, hur fattig, maktlös och barfota han än må vara, är genom sitt blotta bruk av Ordet som medium för idén störst och mäktigast på jorden.

Därför är det vanvettigt att räkna folk och ge dem nummer, ty vad är en siffra mot ett ord? Och ju högre siffror, ju större folksamlingar, desto värre omänsklighet och vanvett."

Det var en av de få saker som han sade intimt till mig.

Vem var han då, denne Jesus? Skulle man ta honom på allvar? Dessa båda frågor kommer mänskligheten aldrig att komma på det klara med. Vem var han? Menade han allvar?

Det har skrivits ett otal så kallade evangelier om honom, och det skrivs ideligen nya böcker om honom. Fyra evangelier har stadfästs av den etablerade världskyrkan, och i vår tid har det nästan blivit så att en författare inte har räknats såsom klassisk förrän han även skrivit sin version och uppfattning av fenomenet Jesus. Sålunda har författare som Ernest Renan, François Mauriac och Robert Graves en obestridlig position som klassiker, hur vågade synpunkter de och särskilt den sistnämnda än har vågat komma med. Robert Graves tanke att Jesus pappa kunde ha varit kung Herodes dödsdömde och ädle äldsta son Antipater är intressant men utesluter då Jesu viktiga släktskap med David. Å andra sidan kan Jesus endast ha varit en ättling till David om den gamle timmermannen Josef var hans köttslige far, det vill säga om Josef knullade med jungfru Maria, vilket evangelierna utesluter.

Äldst av de fyra evangelierna är Simon Petrus närmaste man Marcus evangelium, och det bygger till största delen på vad Simon Petrus själv berättat för honom. Alla fyra evangelierna kom till under Neros förföljelser utom det sista, som inte är Johannesevangeliet. Marcusevangeliet är grundhistorien utan subjektiva färgsättningar och utsvävningar. Det är helt osminkat och visar en större förståelse för Jesus som människa än något av de övriga. Det är som Jesus själv och som senare Simon Petrus själv var: osäkert, tvivlande, pessimistiskt och ömtåligt. En känsligare person än Jesus har aldrig levat, och ingen har känt sig så otrygg i världen som han, och det gjorde han så länge han levde. Ur den ständiga osäkerheten och fatalismen föddes hans oerhörda oöverträffade förmånenhet.

Därefter skrevs det hårda och maskulina Matteusevangeliet, som mera uttrycker den bistre publikanen Matteus själv med sin negativa människosyn än Jesus. Dock har ingen återgivit Jesu bergspredikan bättre än Matteus, om än även han endast återgivit en liten del av vad Jesus verkligen sade.

Johannes är Matteus motsats, och Johannesevangeliet är liksom Johannes själv älskligheten själv. Han skrev det för att komplettera de två tidigare evangelierna med sådant som inte vem som helst visste om och belyser med sin subjektiva uppfattning av Jesus sådana sidor av honom som var svårast att förstå. Johannesevangeliet är det mest psykologiska av de fyra: med beundransvärd skärpa skildrar Johannes som ingen annan hur Jesus kunde driva med judarna, och ingen har utom Johannes skildrat Jesu eget känsloliv: hur han avfärdar sin moder vid bröllopet i Kana som den bortskämda son han är, och hans intensiva upprördhet inför Lazarus grav och vid den sista nattvarden, som Johannes ensam har givit en utförlig bild av. Ändå står Johannesevangeliet i skuggan av läkaren Lukas noggranna och sakliga rapport om Jesu historia.

Lukasevangeliet är det enda evangeliet med litterär kvalitet och vetenskaplig pregnans. Han var som sagt var läkare och en pålitlig sådan och därtill en av den synnerligen vederhäftige om inte rentav alltför häftige Paulus närmaste vänner. Evangeliet skrevs efter Pauli död men inte utan att Lukas kände till Johannesevangeliet, som blott studerades i intima kretsar innan han skrev ner vad han ansåg sig kunna framhålla såsom sant. Han kände Jesu moder och var en av de sista som talade med henne, och han sysslade mera med att samla material än med att sprida läran. Han ville ha en fast grund att stå på innan han förkunnade läran, och när han äntligen gjorde det gjorde han det med detta det längsta, utförligaste, vackraste, sakligaste och det till sin helhet enda helt övertygande av evangelierna. Ibland tar konsten överhand över sanningen i form av språkliga finesser, men sanningen släpps aldrig ur blickfånget eller utom kontroll. Lukas själv var alltid lugn och metodisk, och man kunde alltid lita på honom. Han var trygg. I sin skildring av apostlarnas vidare öden är han inte lika lugn, metodisk och vederhäftig längre, men den boken skrev han i hög ålder och utan att ha möjlighet att fullborda den. Ingen annan kunde ha skrivit Apostlagärningarna, och därför kunde ingen annan heller fullborda den.

Men den vackraste skildringen av Jesu liv är inte någon av evangelisternas, inte någon from katoliks, inte någon lärd Robert Graves och inte heller någon djuplodande Schalom Aschs personliga tolkning av det hela, utan för mig är den vackraste, ödmjukaste, mest rättvisa och mest mänskliga versionen av detta historiska drama en anspråkslös engelsmans vid namn Basil Mathews. Han tillbringade 16 år i Israel med att leva sig in i Jesu liv innan han skrev sin bok på 500 sidor illustrerad av egna fotografier under det 30-tal då England spelade sin avgörande roll i Israels moderna historia i egenskap av beskyddare och förlössare. Ty England befriade Israel från islams tyranni genom män som Lawrence av Arabien och han Balfour med deklARATIONEN, utvecklade och civiliserade Israel och gav det en regering och förlänade det sedermera självständighet och oberoende efter en för såväl England som Israel svår och smärtsam förlösning. Staten Israels tillkommelse var kronan på det Brittiska Imperiets världshistoriska gärning. Dock slår inte ens den genomärlige Basil Mathews huvudet på spiken i fråga om sanningen.

Efter skandalen med Jesu tomma grav förblev jag i Jerusalem och talade mycket med både Simon Petrus och Johannes, Hannas och Kaifas, Nikodemus och Josef från Arimatea, Maria och Magdalena, Pilatus och Herodes och många andra, och Judas Iskariot hade medan han levde sagt mera till mig än till någon annan. Inte minst

kände och förstod jag Jesus själv, även om *jag* aldrig såg honom mer efter den påskan. Att somliga gjorde det kunde ingen av dem någonsin bevisa, och jag är övertygad om att hans uppenbarelser efter döden var någon form av parafysiska fenomen. Naturligtvis kan han ha överlevt korsfästelsen och efter det "spökat" för sina lärjungar utan att de fattade att han faktiskt aldrig dött, men om han fortsatte sin verksamhet gjorde han det inte i Israel. Han var färdig med Israel efter sin död, om det nu var någon död. Jesus utförde många underverk, och han fortsatte utföra dem efter korsfästelsen vare sig han var död eller levande. Att Tomas fick sticka sina fingrar i såren och hålen på Jesu händer och i sidan var ett av Jesu mest fantastiska och genialiska infall. Det kunde ha räckt till att övertyga vem som helst och till och med Tomas. Effekten av det hela och hur det egentligen gick till kan bara den som är helt insatt fullt förstå, i princip bara Jesus och Tomas själva.

Men även efter våra dagars Jesusromaner skall nya evangelier ständigt fortsätta komma ut i världen, och varje sådant innehåller ständigt något nytt, och därför är det senast utkomna alltid det intressantaste.

Låt nu mig också få ge en personlig version av vad som verkligen hände. Jag hoppar över alla hans vackra predikningar och mirakel, från bröllopet i Kana, som var hans första, till uppväckandet av Lazarus, som var det sista och mest spektakulära, ehuru det noggrant hade regisserats i förväg. Alla hans liknelser, hans äventyrliga och dramatiska barndom som minderårig, hans hemlighetsfulla bespisningar av tusentals män med ingenting och alla de andra otroliga men alltför sanna historierna hoppar jag över och går i stället direkt till hans sista nattvard med sina närmaste lärjungar, ty först då börjar hans historia bli intressant. Jag ska skildra allt vad som hände i skådespelsform och på vägen försöka avslöja allt vad var och en som hade en roll i det hela egentligen tänkte.

Men ett sådant spel kräver ett litet förspel som fragmentarisk förklaring till hur det som hände faktiskt kunde hända och inte kunde undvikas.

Fortsättning i del 2.